

VAIKUTTAVUUDEN EKOSYSTEEMIÄ RAKENTAMASSA

Systemiteoreettinen tutkielma vaikuttavuusinvestoimisesta & Sitrasta sen suomalaisena edistäjänä

Olli Tiikkainen
Tampereen Yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologia

Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

Tampereen Yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologia

Tiikkainen, Olli: *Vaikuttavuuden ekosysteemiä rakentamassa. Systeemiteoreettinen tutkielma vaikuttavuusinvestoimisesta & Sitrasta sen suomalaisena edistäjänä.*

Pro gradu -tutkielma, 141+12 sivua

Ohjaajat: Pyyhtinen, Olli & Virtanen, Mikko J.

Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkielmassa tarkastelen yhtä vastuullisen liiketoiminnan globaalisti nopeimmin yleistyvää ilmenymää, vaikuttavuusinvestoimista (engl. *impact investing*), systeemiteoreettisesta näkökulmasta. Vastuullista liiketoimintaa tarkastellen performatiivisuuden tutkimusohjelman ja arvottamistutkimuksen jalanjäljissä tutkin sitä, miten talous ja yhteiskunnallinen kehitys risteävät vaikuttavuusinvestoimisessa sen julki-lausuttuna kaksoisimperatiivinaan, jota tavoitellaan erityisesti myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta mahdollisimman tarkasti mallintaen ja mitaten sekä yhteiskunnallisten sektoreiden välisiä rajoja ylittämään pyrkien.

Tutkielman empiirinen osa keskittyy sen jäsentämiseen, miten Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on edistänyt vaikuttavuusinvestoimista ja rakentanut Suomeen niin kutsuttua "vaikuttavuuden ekosysteemiä". Tarkastelussani keskityn siihen, miten 1. Sitran vaikuttavuusinvestoimisen tiimi ja 2. sitralaisista, yrityksistä, julkisen sektorin edustajista, sijoittajista sekä järjestöistä koostuva ekosysteemi kommunikoi kokouksissa ja tapahtumissa, joiden tarkoitus oli rakentaa vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä. Metodologisesti lähestyin asiaa eritoten havainnoimalla Sitran järjestämiä kokouksia ja tapahtumia systeemiteoreettisesti virittyneesti, mutta myös analysoimalla Sitran julkaisemia selvityksiä ja oppaita sekä haastattelemalla Sitran vaikuttavuusinvestoimistiimin henkilöstöä.

Tutkimuksen pääsaavutukset koostuvat lisäymmärryksen tuottamisesta kysymyksiin organisatoristen rakenteiden roolista merkittävänä osana sitä, miten ja miksi erilaiset arvottamisen muodot ja sosiaaliset systeemit muodostuvat vastuullisessa liiketoiminnassa ja eritoten vaikuttavuusinvestoimisessa merkitykselliseksi. Lisäksi, kontrastoiden osaa aiempia aihetta koskevia tutkimustuloksia, esitän miten eri yhteiskunnallisilla systeemeillä on vaikuttavuusinvestoimisessa epäsymmetrisiä merkityksiä, vaikka ne saattaisivatkin sijoittajille tai muille ekosysteemin jäsenille näyttäytyä harmonisina. Epäsymmetrisyyksien osoittaminen on nähdäkseni erityisen tärkeää paitsi vaikuttavuusinvestoimisen ymmärtämisen kannalta yleisesti, myös sen yhteiskuntapolitiittista soveltuvuutta arvioidessa. Täten esitänkin, että vaikuttavuusinvestoimista tai sitä laajempaa "vaikuttavuusajattelua" on hedelmällistä tulkita sinänsä mielekkäinä tapoina lähestyä yhteiskuntapolitiikkaa, mutta tärkeää on silti huomioida, että ne eivät kuitenkaan ole täysin ongelmattomia tai varsinkaan automaattisia "win-win-ratkaisuja" maailman kompleksisia yhteiskunnallisia ja ekologisia ongelmia jäsentäessä.

Avainsanat: *vaikuttavuusinvestoiminen, vastuullinen liiketoiminta, systeemiteoria, kumppanuus, organisaatioiden moniäänisyys, organisaatiotutkimus, arvottamistutkimus, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra*

University of Tampere
Faculty of Social Sciences
Sociology

Tiikkainen, Olli:

*Constructing an Ecosystem of Impact. A Systems Theoretical Study on Impact Investing
facilitated by The Finnish Innovation Fund Sitra.*

Master's Thesis, 141+12 pages

Supervisors: Pyyhtinen, Olli & Virtanen, Mikko J.

April 2019

ABSTRACT

In this thesis I approach one of the most rapidly growing phenomena of corporate social responsibility, impact investing, from a systems theoretical perspective. Following the footsteps of the performativity programme and valuation studies investigating corporate social responsibility, I explore how the economy and development intersect in impact investing as its double imperative in which societal impact is also sought for via modelling and measuring in addition to crossing boundaries between societal sectors.

The empirical part of the study focuses on investigating how the Finnish Innovation Fund Sitra has facilitated and constructed an "ecosystem of impact investing" to be built in Finland. Emphasis is given on how 1. the team of impact investing in Sitra and 2. the whole ecosystem of businesses, governmental actors, investors and NGOs communicated in meetings and events where the purpose was to construct (further) the ecosystem of impact investing. Methodologically, I studied this by observing events and meetings arranged by Sitra through systems theoretical methodology and by analyzing texts published by Sitra and interviewing employees of the impact investing team.

The main achievements of the research comprise of adding to the knowledge on the role of organizational structures as a key component of understanding how and why different valuations and communicative codes of societal systems are utilized in the context of corporate social responsibility and impact investing in specific. In contrast to some existing studies, I also exemplify how different meaning systems (outsides systems theory described as values or orders of worth) such as economic, scientific and political communication have specific, asymmetric roles in impact investing, even though they may be seen to work in harmony by investors and other actors in the ecosystem. The pointing out of asymmetries is specifically important in the context of addressing not only impact investing as a distinct phenomenon of social conduct, but also as a part and in context of public policy. Conclusively, I argue that it would be beneficial to assess impact investing and "impact thinking" in the large as partially fruitful ways to conduct public policy, yet it needs to be emphasized, that they do not come across as totally unproblematic or an automatic "win-win-solution", when thinking of ways to deal with the complex societal and ecological problems that trouble the world today.

Keywords: *impact investing, corporate social responsibility, systems theory, partnerships, polyphonic organizations, valuation studies, organization studies, The Finnish Innovation Fund Sitra*

SISÄLLYSLUETTELO

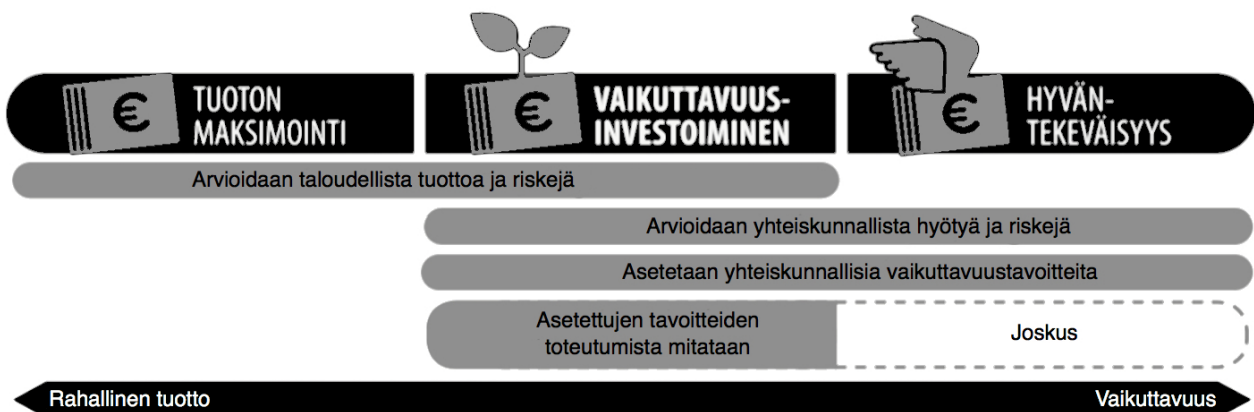
1 JOHDANTO: VAIKUTTAVUUSINVESTOIMISEN MONI- ULOTTEINEN LUPAUS	1
2 VAIKUTTAVUUSINVESTOIMINEN YHTEIS- KUNNALLISENA ILMIÖNÄ	11
2.1 Vastuullisuuden historiaa: liike kohti vaikuttavuusinvestoimista	11
2.2 Vaikuttavuusinvestoimisen nykytila	17
2.3 Sitra & vaikuttavuusinvestoimisen suomalainen ekosysteemi	21
3 VAIKUTTAVUUSINVESTOIMISEN TUTKIMUS	28
3.1 Vaikuttavuusinvestoimisen tutkimuksen nykytila	28
3.2 Laajemmät tutkimusintressit	33
3.3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys	49
4 SYSTEEMITEOREETTINEN TUTKIMUSNÄKÖKULMA	52
4.1 Systeemityypit: interaktio, organisaatio & yhteiskunnan alajärjestelmät	56
4.2 Talous niukkuutta prosessoivana alajärjestelmänä	62
4.3 Yhteiskunnallinen kehitys tulevaisuuteen suuntautuvina odotuksina, vaikuttavuuden arviointi riskienhallintana	69
4.4 Organisaatioiden moniäänisyys & kumppanuus	75
5 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTOT	81
5.1 Empiiriseen yhteiskuntatutkimukseen kalibroitu systeemiteoria	81
5.2 Aineistot & tutkimusetiikka	87
6 ANALYYSI: SITRA & VAIKUTTAVUUSINVESTOIMISEN EKOSYSTEEMI	91
6.1 Organisatoriset käytännöt vaikuttavuusinvestoimisessa	93
6.2 Vaikuttavuusinvestoimisen talouskommunikaatio	104
6.3 Muut alajärjestelmäviittaukset: tiede, politiikka, koulutus, hoiva & kuntoutus, media, laki	111
6.4 Johtopäätökset	120
7 VAIKUTTAVUUSAJATELUN NYKYHETKI & TULEVAISUUS	130
7.1 Yhteiskuntapolittisia implikaatioita	130
7.2 Vaikuttavuusajattelun tulevaisuudesta	136
7.3 Suuntaviivoja jatkotutkimukselle	139
LIITTEET	142
Liite 1: Havainnoidut tapahtumat	142
Liite 2: Sitran julkaisemat selvitykset ja oppaat	143
Liite 3: Systeemiteoreettinen tutkimussapluuna	144
KIRJALLISUUS	145

KUVIOT & TAULUKOT

<i>Kuvio 1:</i> Vaikuttavuusinvestoiminen tuoton maksimoinnin ja hyväntekeväisyyden välimuotona	1
<i>Kuvio 2:</i> Vaikuttavuusinvestoimisen (suomalaisen) ekosysteemin sidosryhmät	25
<i>Kuvio 3:</i> Autopoeettiset systeemityypit	53
<i>Taulukko 1:</i> Vastuullisen liiketoiminnan käytännöt	12
<i>Taulukko 2:</i> Organisaatioiden rakenteelliset tekijät	59
<i>Taulukko 3:</i> Yhteiskunnan alajärjestelmät, mediumit & koodit	60
<i>Taulukko 4:</i> Vaikuttavuusinvestoimisen riskifaktorit	74
<i>Taulukko 5:</i> Suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen moniäänisyys	125

1 JOHDANTO: VAIKUTTAVUUSINVESTOIMISEN MONIULOTTEINEN LUPAUS

Vaikuttavuusinvestoiminen (engl. *impact investing*) on 2010-luvulla yleistynyt sijoittamiskäytäntö, jossa pyritään taloudellisten tuottojen lisäksi tarkoituksellisesti luomaan positiivisia yhteiskunnallisia tai ekologisia vaikutuksia, kuten YK:n Agenda 2030:n kestävä kehityksen tavoitteita eli köyhyyden vähentymistä, pienempiä ilmastopäästöjä ja laajempaa hyvinvointia (ks. YK 2015). Käytännössä täten pyritään ylittämään hyväntekeväisyyden ja pääomasijoittamisen välinen rajanveto, jossa taloudellisia resursseja joko lahjoitetaan yhteiskunnallisten hyötyjen¹ nimissä tai sijoitetaan pelkkä pääoman maksimoiminen tarkoituksenaan (Barman 2015, 16). Tätä vasten voittojen ja kehityksen toisiinsa liittäminen on vaikuttavuusinvestoimisen näkökulmasta mahdollista ja niiden nähdäänkin myös joko ruokkivan toisiinsa tavoitteita win-win-tilanteen tavoin tai vähintään korreloivan keskenään (Weber 2017a, 86–87; Sitra 2016d, 6). Perusteluita tälle voidaan jäsentää oheisesta, ilmiötä Suomeen aktiivisimmin tuoneen Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran tuottamasta kuviosta, lähtemällä sen ääripäistä kohti keskellä sijaitsevaa vaikuttavuusinvestoimista.

Kuvio 1: Vaikuttavuusinvestoiminen tuoton maksimoinnin ja hyväntekeväisyyden välimuotona (Sitra 2016d, 4)

Ensinnäkin, vaikuttavuusinvestoimisessa taloudellisten tuottojen ja riskien laskelmoimisen liittäminen tuoton maksimoinnista myös yhteiskunnallisten vaikutuksien tavoitteluun nähdään tehokkaana – ja usein myös muita keinoja tehokkaampana – tapana saavuttaa kehittämissuunnitelmilta toivottuja tuloksia. Vaikuttavuusinvestoimisen oppien mukaan sijoituksellinen perspektiivi luo kehityksen tavoittelulle eritoten taloudellisia insentiivejä, kipeästi kaivattuja rahoituslähteitä sekä sijoitusintressien mukanaan tuomaa pitkäjänteisyyttä (Tekula & Shah 2017, 131; Weber 2017a, 88). Tästä seuraten, yhteiskunnallisesti hyödyllisiin vaikutuksiin sijoittamisen nähdään toimivan kauaskantoisesti hyödyttävän vipuvaikutuksen tavoin, kun vaikuttavuusinvestoijat voivat vauhtiin päästyään myös tulevaisuudessa sijoittaa kumulatiivisesti varojaan hyödyllisiin tarkoituksiin sekä houkutellessa toimintaan mukaan jatkuvasti suurempia määriä pääomaa (Weber 2017a, 87). Tämän taas nähdään olevan hyödyllistä eritoten verrattuna ”perinteiseen” hyvänteke-

¹ Sisällytän jatkossa yhteiskunnallisiin hyötyihin ja tavoitteisiin myös ekologisen vaikuttavuuden, sillä näiden kahden toisistaan erottelu ei nähdäkseni ole tutkielmani kontekstissa erityisen relevanttia. Yhteiskunnallista kehitystä ja vaikuttavuutta käsittelemän myöhemmin kontekstistaan varsin paljon riippuvana ilmiönä ja käsitteellistyskseenä, mutta tässä vaiheessa tarkoitan sillä yleisesti esimerkiksi YK:n kestävä kehityksen tavoitteisiin pyrkimistä. Kuviossa tulkitsen hyväntekeväisyyden representoivan nimenomaan yhteiskunnallisen kehityksen ”perinteistä” tavoittelua esimerkiksi kehitysyhteistyön mielessä.

väisyyteen, jonka kentällä varallisuutta paitsi sijaitsee valtavirtasijoittamiseen verraten moninkertaisesti vähemmän myös lahjoitusten sekä määrällisen että ajallisen epätasaisuuden argumentoidaan haittaavan kehitysprojektien onnistumista (Chiappini 2017, 22; La Torre & Vento 2006).

Yhteiskunnallisessa resonanssissaan globaalisti kiihtyvän *vastuullisen liiketoiminnan* eetos taas pyrkii liittämään esimerkiksi hyväntekeväisyyden parissa perinteisesti tavoiteltuja kehityksen tavoitteita tiiviimmin osaksi tuottojen maksimoimiseen keskittävää liiketoimintaa (Carroll 1991; Crane & Matten 2010, 45–60; Vallentin & Murillo 2012). Vastuullisen liiketoiminnan ydinajatus tiivistyy vaikuttavuusinvestoimisessa erityisesti vastuullisen sijoittamisen (*socially responsible investing, SRI*) uudeksi ja joiltain piirteiltään kehittyneemmäksi ilmentymäksi (Höchstädter & Scheck 2014, J.P. Morgan 2010). Yksityistä sektoria valjastetaan vaikuttavuusinvestoimisessa kehityksen tavoitteluun sijoittajia myöten ja koko taloudellisen prosessin kautta, eikä tavoitteissa tyydytä vain vastuuttomimpien sijoituskohteiden karsimiseen². Vaikuttavuusinvestoimisen lähestymistapa onkin täten uudenlainen ja kiinnostava vastuullisen liiketoiminnan ilmenemismuoto erityisesti siksi, että siinä on kyse entistä selkeämmin paitsi passiivisesta vastuullisuudesta, myös juuri aktiivisesta yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen pyrkimisestä (Höchstädter & Scheck 2014, 12).

Nämä vaikuttavuusinvestoimisen ”*tuota voittoja ja kehitystä*”-kaksoisimperatiivissa toisiaan lähestyvät motiivit ja selitysmallit vaikuttavat intuitiivisesti suhteellisen ymmärrettäviltä: sijoittajat sijoittavat yhteiskunnallisesti hyödyllisiin projekteihin, yrityksiin ja hankkeisiin, minkä myötä sekä taloudellisia voittoja että yhteiskunnallista kehitystä syntyy. Tarkemman tarkastelun jälkeen vaikuttavuusinvestoimisessa kuitenkin kaikuisen kaksoisimperatiivinsa lisäksi myös muita, vaikkakin vähemmän vakiintuneita ja semanttisesti väljempää yhteiskunnallisia dynamiikkoja. Näistä erityisen mielenkiintoisina voidaan aiheen yhteiskuntatieteellisen pohjituksen kannalta mainita kolme: *arvioinnin läpimurto*, *kumppanuusajattelun yleistyminen kehityshankkeissa* sekä *yhteiskuntapolitiittisten käytäntöjen domestikaatio*.

Vaikuttavuusinvestoimisen kolme yhteiskunnallista kontekstia

Painottamalla alleviivatusti juuri vaikutuksia ja vaikuttavuutta sekä niiden mallintamisen ja mittaamisen tärkeyttä, vaikuttavuusinvestoiminen liittyy ensinnäkin moderniin yhteiskuntapolitiikan murrokseen, jota väitöskirjassaan ”*Vaikuttavuusyhteiskunta*” (2007) tutkinut Marketta Rajavaara on kuvaillut *arvioinnin läpimurtona* (mt, 11). Arviointikäytännöt ja -kriteerit ovat Rajavaaran tutkimustyön mukaan levinneet viime vuosikymmenien aikana sekä globaalisti että Suomessa politiikkaohjelmiin, valtiollisiin elimiin, kehittämissiikirjoihin ja käytännössä kaikkeen, minkä pyrkimyksenä on ollut saavuttaa jonkinlaisia tuloksia, olivatpa ne sitten taloudellisia, hyvinvointiin liittyviä, ympäristöllisiä tai yleisesti ”yhteiskunnallisia”. Keskeistä on

² Yleisimmän tason määritelmässä vastuullisessa sijoittamisessa ”screenataan ulos” sijoituskohteista esimerkiksi tupakkateollisuuteen, aseisiin, ihmisoikeuksia rikkoviin yrityksiin tai muihin epäeettisiin nähtyihin kohteisiin sijoittaminen (Puaschunder 2017, 226). Tästä ja muista vastuullisuuden käytännöistä tarkemmin seuraavassa luvussa.

asiasisällöstä riippumatta ollut, että mitä moninaisimpien instituutioiden ja projektien toiminnassa arviointi on tiivistynyt välttämättömyydeksi mallintaa, mitata ja suunnitella mahdollisimman eksaktisti toiminnan kustannuksia, tehokkuutta ja tuloksellisuutta (ks. myös esim. Eskelinen et al. 2017, Tervonen-Gonçalves & Oinonen 2014, Sulkunen 2006, Vedung 2003, Power 2003 & 1997). Arvioinnin läpimurtoprosessissa 1980-luvulla yleistynyt vaikuttavuuden käsite³ on liittynyt muihin arvioinnin käytäntöihin ja sanastoihin kuten laadun kehittämiseen, tieteellisiin näyttöihin perustuvuuteen ja tietojohdantamiseen, tosin hahmottuen Rajavaaran mukaan edellisiin verrattuna vielä painokkaampana, lähes teleologisena käsitteenä, johon esimerkiksi hyvinvointivaltion hallinnoinnissa tulisi tinkimättä pyrkiä (Rajavaara 2007, 16).

Vertauspintana vaikuttavuuden ihanteelle voidaan Rajavaaran (2007) hallinnan analytiikasta⁴ ammentaneesta näkökulmasta tulkita lääketieteellistä *vaikutustietoa*, jossa pyritään kuvaamaan jonkin suorituksen – esimerkiksi tietyn lääkkeen tai toimenpiteen – seurannaisvaikutusta vakiintuneilla menetelmillä, kuten satunnaistetulla kokeellisella tutkimuksella (*Randomised Controlled Trial, RCT*). Vaikutukset taasen taipuvat sekä lääketieteessä että muissakin koeasetelmissa *vaikuttavuudeksi* silloin, kun itse vaikutuksien lisäksi tarkastellaan, miten suoritus on toteutettavissa tehokkaasti käytettävissä olevilla inhimillisillä ja taloudellisilla varoilla vaikutusten suhteen (mt 17, ks. myös Mälkiä et al. 2004, 6). Siirryttäessä yhteiskunnallisesti kompleksisten käytäntöjen ja ilmiöiden kuten syrjäytymisen ehkäisytoimien vaikuttavuuden arvioimiseen, asiat kuitenkin monimutkaistuvat moninkertaisesti. Kuten Rajavaaran tutkimuksen perusteella voikin todeta, vaikuttavuuteen ja sen hallinnointiin liittyy täten paljon erilaisia suhteita tietoon ja valtaan, minkä tiivistyminen vaikuttavuuden yleisen käsitteen ympärille paremminkin avaa kysymyksiä, kuin vastaa niihin.

Joka tapauksessa, myös vaikuttavuusinvestoimisessa yhteiskunnallista vaikuttavuutta lienee hedelmällisintä tarkastella vaikuttavuusajattelun yleisenä ideaalittyyppinä, jossa tavalla tai toisella kokeellisesti mallinnettu, mitattu ja toistettavissa oleva vaikuttavuus kehystyy taloudellisen tuottavuuden ohella parhaana mahdollisena toiminnan oikeuttavana päämääränä ja kilpailuvalttina kaikille vaikuttavuusinvestoimisessa mukana oleville (ks. esim. Sitra 2016d, 5-6). Itsessään onkin varsin loogista, että vaikuttavuuden tematiikka sopii yhteen myös taloudelliseen tuloksellisuuteen pyrkivän sijoitustoiminnan kanssa – vaikuttavuuden painottamisen kun voidaan nähdä tulleen osaksi yhteiskuntapolitiikkaa yleisemminkin juuri yksityiseltä sektorilta lähtöisin ja osana uuden julkisjohtamisen (*new public management, NPM*) liikettä (ks. esim. Rajavaara 2007, Sulkunen 2006, Vedung 2003, Dunleavy & Hood 1994). Voidaankin todeta, että siinä missä

³ Rajavaara (2007) keskittyi väitöstutkimuksessaan pääosin juuri Suomen kontekstiin ja käsitteen "vaikuttavuus" (*effectiveness*) ilmentymiseen suomalaisessa yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikassa. Hänen esittämät näkemyksensä ovat hyödyllisiä myös vaikuttavuusinvestoimisen hahmottamisen kannalta, mutta huomionarvoista on, että vaikuttavuusinvestoiminen on ilmiönä lähtöisin englanninkielisistä maista. Sekä vaikutusta että vaikuttavuutta tarkoittavan *impactin* voi nähdä sisältävän omia painotuksia, jotka eivät suoraan käännä suomenkieliseen vastineeseensa. Huomioitavaa myös on, että vaikuttavuus ei ole yksinomaan yhteiskuntapolitiikkaan liittyvä käsite, vaan nykyisin laajenevasti yleistynyt esimerkiksi tieteellisen tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden hahmottelussa (ks. esim. Muhonen, Benneworth & Olmos-Peñuela 2018, Bornmann 2013, Mustajoki 2005).

⁴ Hallinnan analytiikalla (*governmentality*) tarkoitetaan yhteiskuntatieteellistä tutkimusintressiä siihen, kuinka erinäisin tekniikoin pyritään hallinnoimaan tai hallitsemaan ihmisten tai populaatioiden käytöstä (ks. esim. Foucault 1997, Miller & Rose 2010, Helén 2010, Rose, O'Malley & Valverde 2006).

vaikuttavuus on jo jonkin aikaa ollut teleologinen päämäärä monella yhteiskuntapolitiikan alueella, on se vaikuttavuusinvestoimisessa jo lähes kaiken toiminnan lähtökohta. Niin yhteiskunnallisia kuin taloudellisiakin tavoitteita pyritään mallintamaan ennen kuin toiminta alkaa, minkä lisäksi vaikuttavuutta ja sitä tuottamaan pyrkiviä toimijoita arvioidaan, mitataan ja pyritään jatkuvasti kehittämään.

Toiseksi, vaikuttavuusinvestoimisessa jäsennetään vaikuttavuutta paitsi sen ydindynamiikkaan liittyvien aiheiden (esim. talous, ympäristö, hyvinvointi) ja hallintatekniikkojen (mallintaminen, mittaaminen) kautta myös tiiviisti yhteydessä vaikuttavuuteen pyrkiviin toimijoihin. Ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin kaippaa vaikuttavuusinvestoimisajattelun mukaan eritoten julkinen sektori ja ratkaisuja etsitään julkista sektoria komplementoimaan niin yksityisen kuin kolmannenkin sektorin organisaatioiden tahoilta (Martin 2017). Myös tämän tutkielman ensisijainen tutkimuskohde Sitra onkin vaikuttavuusinvestoimisen jäsenyksessään painottanut sitä, kuinka yksi sen tärkeimmistä toimista on ollut luoda Suomeen niin sanottu "*vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi*", joka ylittäisi sekä sektorien että organisaatioiden välisiä rajoja (Sitra 2016d, 1). Tavoitteena ekosysteemin rakentamisessa on Sitran mukaan ollut lisätä sektoreidenvälistä tuloksellista yhteistyötä erilaisten yhteiskunnallisten ongelmien ehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi (mt). Esimerkiksi Sitran fasilitoimissa tulosperusteisissa rahoitussopimuksissa SIB:eissä (*social impact bond*), joiden kautta vaikuttavuusinvestoimista on toistaiseksi pääosin Suomessa toteutettu, tämä ei myöskään ole pelkkää tyhjää motivaatiopuhetta, vaan konkretisoituu jokseenkin välttämättömästi osana käytännön toimintalogiikkaa. Sijoittajat rahoittavat SIB:eissä toiminnan, julkinen sektori maksaa tulosperusteisesti vaikutuksista sijoittajille ja palveluntarjoajat voivat olla niin yrityksiä kuin järjestöjäkin (mt, Sitra 2015a).

Tämänkaltaiset ekosysteemiset järjestelyt ovat yhteiskuntatieteellisessä kontekstissa mielenkiintoisia sen keskustelun kannalta, jossa pohditaan viimeaikaisesti eritoten hyvinvoinnin tuottamisen projekteissa ja kehityshankkeissa yleistyneiden *kumppanuuksien* kuten PPP:iden (*public-private partnerships*) hyötyjä ja haittoja, sekä niiden myötä hahmottuvia laajempiakin rakenteellisia muutoksia yhteiskuntajärjestyksissä (ks. esim. Tynkkynen 2013, Andersen 2008, Hodge & Greve 2007). Yleisimmän tason määritelmän mukaan PPP:issä julkinen sektori toimii yksityisen sektorin kanssa yhteistyössä, esimerkiksi ostamalla yrityksiltä palveluja, joita se on ennen tuottanut itse (Hodge & Greve 2007). Myös vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa kumppanuutta onkin aiheellista tarkastella sekä yleisesti suhteessa keskusteluun rakenneuutoksista organisaatioiden ja sektoreiden välillä että vielä erityisesti yhteydessä juuri yksityisen sektorin roolin kasvamiseen⁵. Vaikuttavuusinvestoimisessa kun paitsi integroidaan yksityistä sektoria yrityksiä kautta palveluiden tuottamiseen mukaan, liittyy osaksi toimintaa myös valtiokytköksisen toiminnan kannalta lähes täysin uusi toimijakategoria: yksityiset sijoittajat. Yksityisten sijoittajien vaikutus palveluiden tuottamiseen ja kehityksen tavoitteluun on toki varsin kontekstisidonnaista, mutta yleiseltä tasolta

⁵ Tämä liittyy Suomen kontekstissa vaikuttavuusinvestoimisen osaksi myös sektoreiden suhteisiin liittyviä keskusteluja, kuten pohdintoja hyvinvointivaltiota syrjäyttävästä tai muokkaavasta kilpailu(kyky)yhteiskunnasta (Kananen et al. 2017, Heiskala & Luhtakallio & Alasuutari 2006) tai projektiyhteiskunnasta (Rantala & Sulkunen 2006).

tarkastellen esimerkiksi kehitysavun piirissä erinäisiä problematiikkoja on yksityisen sektorin ja yksityisten sijoittajien rahoitukseen siirtymisien myötä syntynyt (ks. esim. Ylönen 2015, Reality of Aid 2012). Samoin vaikuttavuusinvestoimisen syntyprosessia tutkinut Emily Barman (2015) on todennut, että juuri sijoittajien intressit ovat vaikuttavuusinvestoimisessa toimineet ensisijaisena käytännön kehittämisen motivaationa, muiden positioiden näkökulmia usein samalla ohittaen⁶. Sijoittajien lisäksi vaikuttavuusinvestoimiselle keskeistä myös on hankehallinnoijien ja konsulttiyrityksien yleistymisen toiminnan järjestämisessä, mikä oletettavasti luo toimintaan omia painopisteiden muutoksiaan sekä (vrt. Kuusela & Ylönen 2013).

Kolmanneksi, vaikuttavuusinvestoimista on hedelmällistä tarkastella myös sen kautta, miten siinä näkyy yhteiskuntapoliittisen käytännön sovittaminen kansalliseen kontekstiin eli *domestikaatio*⁷ (ks. Alasuutari & Qadir 2014). Suomessa eritoten Sitra on muutaman viime vuoden aikana esitellyt ja edistänyt vaikuttavuusinvestoimista innovatiivisena yhteiskuntapoliittisena tekniikkana, mutta käytäntöä se ei kuitenkaan ole itse keksinyt. Ydinideat ja käsitteet on pääpiirteittäin omaksuttu globaaleista vaikuttavuusinvestoimisen verkostoista, jotka ovat olleet hyvin määrittävissä rooleissa vaikuttavuusinvestoimisen toimintalogiikan muotoilemisessa (Weber 2017a, Barman 2015). Näiden verkostojen toimijoiden näkemyksiä ei kuitenkaan olla Sitralla omaksuttu täysin sellaisinaan, vaan niitä on pyritty Sitran yhteiskunnallisia tavoitteita mukaillen domestikoimaan suomalaisen yhteiskuntaan sopiviksi.

Esimerkkinä domestikaatiosta voidaankin nähdä muun muassa se, kuinka Sitran fasilitoimat SIB:it ovat toistaiseksi kohdistuneet maahanmuuttajien kotouttamiseen, lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämiseen sekä työhyvinvoinnin parantamiseen, mitkä temaattisesti eivät ole erityisesti olleet vaikuttavuusinvestoimisen globaalin valtavirran vaikuttavuustavoitteita⁸, mutta kylläkin heijastelevat yleisempää suomalaista keskustelua ja esimerkiksi hallituksen kantaa (VNK 2015) siitä, millaiset ongelmat nähdään Suomessa erityisen relevantteina. Lisäksi Sitra on korostanut Suomen julkisen talouden tasapainottamista yhtenä motiivina vaikuttavuusinvestoimiselle. Vaikuttavuusinvestoimista on Sitran jäsenyyksessä kehystetty relevanttina käytäntönä eritoten tämänhetkisessä yhteiskuntapoliittisessa tilanteessa, jossa julkisen sektorin nähdään Suomessa olevan verovarojen käytön osalta tiukoilla (Sitra 2016d, 4). Ratkaisuksi on tarjottu vaikuttavuusinvestoimista paitsi yksityisiä sijoituksia ja ekosysteemisyyttä, myös yleisemmin vaikuttavuuden tavoittelulle perustuvaa *tulosperusteisuutta*, joka pyrkii viemään myös julkisen sektorin budjetinkäyttöä paremmin kohdistettuun, tehokkaampaan sekä esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisen kannalta ennaltaehkäisevämpään suuntaan (mt, 4–5).

⁶ Tämän voi nähdä ongelmallisena erityisesti siksi, että kehityksen prioriteetteja määriteltäessä toki toivoisi, että tavoitteet olisivat vakaasti kohdistuneet avun- tai palvelunsaajiin, eivät toiminnan mahdollistaviin tahoihin (vrt. Ylönen 2015).

⁷ Domestikaation käsitteellä Pertti Alasuutari & Ali Qadir (2014, 9–10) ovat painottaneet sitä, kuinka globaalit käytännöt, käsitteet ja ideat toimivat vaikuttavina tekijöinä kansallisessa päätöksenteossa ja saavat omia muotojaan.

⁸ On toki osittain problemaattista miettiä valtavirran olemusta näinkin uuden ja kehkeytymäisillään olevan käytännön kontekstissa. Viittaamalla lähinnä siihen, kuinka suomalainen vaikuttavuusinvestoiminen kehystyy nähdäkseni hyvin vahvasti juuri suomalaisessa yhteiskunnassa ongelmallisiksi nähtyihin konteksteihin, kun taas esimerkiksi Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa tai kehitysmaissa painotukset ovat erilaisia (vrt. esim. Quinn & Munir 2017, Saltuk & Idrissi 2012).

Vaikuttavuusinvestoimisen on myös globaalissa mittakaavassa lähtenyt liikkeelle suurin piirtein samankaltaisista lähtökohdista (vrt. Tekula & Shah 2017, Barman 2015), mutta kysymys siitä, millaista juuri suomalainen vaikuttavuusinvestoiminen on ja miksi, on silti relevantti muutenkin kuin vain suomalaisen mielenkiinnon kannalta. Mielenkiintoinen dynamiikka esimerkiksi on, miten vaikuttavuusinvestoiminen kanavoituu Suomen kontekstissa paitsi yleisesti suomalaiseen yhteiskuntaan myös spesifimmin juuri hyvinvointivaltioon perustuvaan yhteiskuntapolitiikkaan ja sen rahoittamiseen (vrt. Julkunen 2017, 22; Pierson 2006). Käytäntö, joka lähti liikkeelle pyrkimyksistä tuoda yhteiskunnallisiin vaikutuksiin pyrkiminen uudismielisten filantrooppien suunnitelmista valtavirtasijoittajien sijoitusportfolioihin (Barman 2015), yhdistyy Suomen kontekstissa varsin erilaisiin yhteiskuntapoliittisiin kehyksiin (vrt. Sitra 2015a). Siinä missä filantrooppisten projektien rahoittaminen on ollut esimerkiksi juuri Yhdysvalloissa yleinen tapa järjestää hyvinvointiprojekteja jo kauan, onkin toki pohjoismaisen hyvinvointimallin kannalta suhteellisen vallankumouksellista – ja kenties käynnissä olevasta rakenteellisen tason yhteiskunnallisesta muutoksesta jotain kertovaa – että yksityiset sijoitukset sisällytetään osaksi toimintaa, joka on perinteisesti määritelty hyvinvointivaltion ja verovarojen avulla rahoittamisen vastuuksi. Domestikaation vaikutukset tosin ovat näkyneet jo tämänkin suhteen vaikuttavuusinvestoimisen Suomeen tuomisessa, sillä ainakin toistaiseksi merkittävässä roolissa käytännön kannalta eivät olekaan Suomessa erityisesti olleet yksityiset sijoittajat, vaan säätiöt, yritykset, järjestöt, hankehallinnoijat sekä myös Sitra itse.

Vaikuttavuusinvestoimisen lupaus

Edellisten kontekstien huomioita yhdistellen voidaan todeta, että vaikuttavuusinvestoimisessa on kyse vastuullisen liiketoiminnan piirissä kehkeytyneestä ratkaisuyrityksestä, jossa sekä kehityksellisiin että taloudellisiin päämääriin pyrkivät osapuolet, tavoitteet ja toimintamenetelmät jäsennetään joiltain painotuksiltaan uudella, kansainvälisistä vaikuttavuusinvestoimisen jäsenyksistä vaikuttuneella tavalla. Muiden muassa terveys-, sosiaali-, ja ympäristöpoliittiset tavoitteet kohtaavat vaikuttavuusinvestoimisessa liike-talouden ja markkinat spesifein roolituksin, ja koko kohtaaminen pyritään muotoilemaan sekä tieteellisen arvioinnin kautta vaikuttavaksi ja tehokkaaksi että sektorien ja organisaatioiden välisen ekosysteemisyyden kautta dynaamiseksi, dialogiseksi ja ketteräksi. Lisäksi Suomeen tullessaan käytäntö on saanut omia painotuksiaan domestikaatioprosessin osana, missä tärkeässä roolissa on ollut Sitra. Sekä Sitran että vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntapoliittiset pyrkimykset yleisemminkin ovat kunnianhimoisia ja vaikuttavuusinvestoimisen moniulotteinen lupaus niiden myötä varsin itsevarma. Tämä kuitenkin herättää (ja on esimerkiksi yhteydessä edellä esiteltyihin dynamiikkoihin paljon jo herättänytkin⁹) myös kriittisiä ja

⁹ Esimerkiksi Rajavaara (2007, 185–189) totesi tutkimuksessaan, että vaikuttavuuden arvioinnista voi tulla ja on joissain konteksteissa jo tullutkin itsensä ympärillä pyörivä kulttuuri, jossa vaikuttavuusnäytöt ja niiden todentaminen on ydinasia itse toiminnan sijaan, joskus myös varsinaista toimintaa haitaten. Esimerkiksi McGoey (2014), Banerjee (2007) ja Hanlon (2008) taasen ovat pitäneet vastuullisen liiketoiminnan kannalta merkittävänä problematiikkana demokraattisen politiikan vajetta. Lisäksi sijoittamisperspektiivin yleistymisen kannalta olennaisia *finanssioitumisen* ongelmia on analysoitu myös epätasa-arvon kiihdyttämistä sekä kompleksisten yhteiskunnallisten ja ekologisten ongelmien huomiotta jättämistä (Davis & Kim 2015).

epäileviä kysymyksiä. Onkin sinänsä aiheellista kysyä, voiko kyseessä todella olla "win-win-käytäntö", josta kaikki osapuolet tietyssä yhteiskunnassa, tässä tapauksessa Suomessa, hyötyvät? *Ovatko yksityiset sijoitukset, ekosysteemisyyks ja vaikuttavuuden painottaminen tosiaan merkittäviä ratkaisuja, joiden kautta Suomen tai maailman ongelmiin voitaisiin tarttua paremmin kuin ennen?*

Se todettakoon jo tässä vaiheessa, ettei yksinkertaisia ja lopullisia vastauksia tällaisiin kysymyksiin liene olemassa. Osa vaikuttavuusinvestoimisen ratkaisumalleista ja tulevaisuuden skenaarioista kannattanee tarkastella sekä useammankin siihen sisältyvän oletuksen ja tavoitteen kannalta kriittisesti, että esimerkiksi myös markkinoiden kasvattamiselle ominaisena, itseään toteuttamaan pyrkivänä ennustamisena (ks. esim. Azariadis 1981, Merton 1948) tai performatiivisuutena (Barman 2015, Esposito 2011, Callon 1998). Sekä kritiikkiä että huomioita ilmiön "itseään ruokkivuudesta" on kuitenkin hedelmällisintä pitää enemmän läh-
tökohtana kuin lopputuloksena. Huomionarvoista kun toisaalta on, että vaikuttavuusinvestoimisen voi kuitenkin nähdä sopivan useisiin, hyvinkin relevantteihin yhteiskuntapoliittisiin tulevaisuusstrategioihin, jotka esimerkiksi tarkastelevat kehitystä olennaisen monipuolisesti ja pitkäjänteisellä aikaskaalalla¹⁰.

Vaikuttavuusinvestoimisesta onkin saatu lupaavia tuloksia ja se vaikuttaa globaalisti olevan tällä hetkellä varsin kovassa nosteessa¹¹. Sen yksityiskohdista, mahdollisista pidemmän aikajänteen hyöty- ja haitta-vaikutuksista sekä laajemmasta yhteiskunnallisesta merkityksestä ei kuitenkaan ole mahdollista vielä sanoa kovin paljoa, sillä ilmiö on varsin uusi, eritoten Suomessa. Pidän täten tärkeänä tutkia vaikuttavuusinvestoimisen tämänhetkistä kehitysvaihetta sosiologisesti ja yhteiskuntateoreettisesti jäsentäen, mitä on tähän mennessä kansainvälisestikin tehty varsin vähän (Nicholls & Dagers 2017). Olennaisiksi kysymyksiksi tällöin muotoutuvat, millaisiin yhteiskunnallisiin virtauksiin, ongelmiin ja ratkaisuihin vaikuttavuusinvestoiminen tarkalleen ottaen liittyy, ja ennen kaikkea, miten ja miksi? Miten esimerkiksi edellä esitellyt yhteiskunnalliset dynamiikat kuten arvioinnin läpimurto vaikuttavuuden painottamisineen, sektoreita ylittämään pyrkivä ekosysteemiajattelu sekä yhteiskuntapoliittinen domestikaatio eritoten Sitran

¹⁰ Voidaan esimerkiksi sinänsä pitää varsin perusteltuna näkemyksenä, että (suomalainen) yhteiskuntapolitiikka saattaisi hyötyä merkittävästi aikaisemmin historiassa monia positiivisia vaikutuksia tuottaneesta investointiajattelusta (Ahokas 2014, ks. myös esim. Alaja et al. 2012, Morel, Palier & Palme 2012, Sipilä 2011) tai systeemiin muutoksiin aktiivisesti pyrkivästä innovaatio- ja rahoituspolitiikasta (Mazzucato 2013 & 2018), joita lähelle myös vaikuttavuusinvestoimisen voi nähdä monilta ominaisuuksiltaan tulevan. Verraten lähestymistapoja tällä hetkellä monella yhteiskunnan osa-alueella vallitsevaan kilpailukyyn painottamiseen ja siinä muutokseen pyrkimiseen leikkauspolitiikan välinein, yhteiskunnallisiin vaikutuksiin tähtäävän investoimisen kautta saatettaisiin tosiaan paitsi tuottaa "yhteiskunnallista hyvää", myös kansantalouden kannalta hyödyllisiä ja kestäviä tuloksia (vrt. Alaja 2012, myös esim. Saari 2009). Lisäksi sitäkään ei toki tule pitää sivuseikkana, että vaikuttavuusinvestoiminen tosiaan voisi viedä finanssitoimintaa – jonka vaikutusvalta on nykyisin massiivinen ja jonka problematiikat ovat pahimmillaan konkretisoituneet koko maailmanyhteiskuntaa koskevinä kriiseinä (ks. esim. Esposito 2011) – kohti vastuullisempaa ja kiinteämmän yhteiskunnalliseen kehitykseen kontribuoivaa suuntaa.

¹¹ Esimerkiksi tähän asti maailmassa loppuun asti toteutetuista SIB:eistä 21 projektia 22:sta on onnistuneesti tuottanut positiivisia vaikutuksia, kuten rikoksen uusimisen vähentymistä ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemistä, jotka taasen ovat tuottaneet myös kansantalouden kehityksen kannalta myönteisiä vaikutuksia (Social Finance 2016). Nosteesta taasen kertonee esimerkiksi se, että vaikuttavuusinvestoiminen on ollut Euroopan nopeiten kasvava vastuullisen liiketoiminnan sijoitustapa 365% vuotuisella kasvullaan (EUROSIF 2016), että maailman merkittävimpiin sijoitushallinto-yrityksiin kuuluva BlackRock on ottanut käytännön osaksi liiketoimintastrategiaansa (BlackRock Impact 2016) ja että vuonna 2018 kansainvälisen vaikuttavuusinvestoimisen verkoston GIIN:in jäsenet hallinnoivat yhteensä 228 miljardin dollarin arvosta varoja vaikuttavuusinvestoimisessa, 13% prosenttien kasvulla edelliseen vuoteen verrattuna (GIIN 2018).

toimesta kohtaavat vaikuttavuusinvestoimisessa? Entä mistä edes lähteä liikkeelle tämänkaltaisessa kokonaisvaltaiseen hahmottamiseen pyrkivässä tehtävässä, mikäli kysymyksenasettelua ei yhtäältä tahdota palauttaa yksinkertaistavaan "onko vaikuttavuusinvestoiminen hyvästä vai pahasta" -muotoon, mutta toisaalta ilmiötä tahdotaan tarkastella sen yhteiskuntapoliittisen hyödyllisyytensä kannalta?

Sosiologian & yhteiskuntateorian anti

Mielekkäitä vastauksia näihin olennaisiin kysymyksiin on nähdäkseni annettavissa tarkastelemalla sosiologialle perustavanlaatuista kysymystä talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen dynamiikasta koko ilmiön kontekstissa. Vaikuttavuusinvestoiminen juontuu sen taloudelliset ja kehitykselliset päämäärät yhdistävästä perusideasta, joka myös heijastuu osana edellisenkaltaisia yhteiskunnallisia virtauksia kuten arvioinnin läpimurtoa ja ekosysteemiajattelun merkitystä – vaikuttuen niistä ja vaikuttaen niihin itsekin. Yhdistelmä on ilmiössä ainutlaatuinen, mutta sen tulkinnassa eritoten yhteiskuntateoreettinen näkökulma, joka tarkastelee ilmiössä risteäviä yhteiskunnallisia elementtejä ja niiden rakenteellisuutta, on hedelmällinen, sillä se voi paljastaa paljon sekä itse ilmiöstä että ilmiötä muovanneesta yhteiskunnasta. Täten tarkastelen tässä tutkielmassa vaikuttavuusinvestoimisessa risteäviä taloutta ja yhteiskunnallista kehitystä yhtäältä ja ensisijaisesti Niklas Luhmannin (2013, 2004a, 1995a) alun perin kartoittamaa sosiologista systeemiteoriaa hyödyntäen, toisaalta myös talouden yhteiskuntatieteellisessä tarkastelussa taloudellistamisen (*economization*) ajatusta painottaneiden Koray Çaliskanin & Michel Callonin (2009 & 2010) muotoileman performatiivisuuden tutkimusohjelman sekä siihen kytkeytyvän arvottamistutkimuksen (*valuation studies*; Barman 2015, Helgesson & Muniesa 2013, Beckert & Aspers 2011, Dewey 1939) näkökulmista.

Jälkimmäisestä aloittaen, sosiologiaa, antropologiaa sekä tieteen ja teknologian tutkimusta (*science and technology studies, STS*) yhdistävä performatiivisuuden tutkimusohjelma painottaa lähestymistavassaan, että mitä tahansa ilmiötä tutkiessa tulisi huomio kiinnittää sen olemuksen pohdinnan sijaan siihen, miten sitä luodaan. Tämä ilmentyy esimerkiksi talouden tutkimisen kontekstissa siten, että markkinoita tarkastellaan ennemmin niitä tuottavien arvottavien mekanismien, välineiden ja sääntöjen kautta, kuin jonain, mikä luonnollisesti syntyisi tarjonnan ja kysynnän risteymässä (Barman 2015, MacKenzie, Muniesa & Siu 2007, Callon 1998, White 1981). Näkökulmassa ei siis tyydytä tarkastelemaan taloutta, markkinoita tai mitään muutakaan staattisena, muusta sosiaalisuudesta ja materiaalisuudesta erillisenä ilmiönä, vaan näkemys painottaa arvottamisen, performatiivisuuden ja täten talouden kontekstissa "taloudeksi tekemisen" tai *taloudellistamisen* määrittävyyttä. Näitä näkökulmia hyödyntäen myös eritoten *arvottamistutkimuksen* piirissä onkin avaavasti tulkittu myös sekä vastuullista liiketoimintaa (Doganova & Karnøe 2015, Geiger et al. 2014) että vaikuttavuusinvestoimista (Barman 2015) ja saavutettu olennaisia tutkimustuloksia esimerkiksi sitä koskien, kuinka vastuullisessa liiketoiminnassa yhteiskunnallisia ja taloudellisia arvoja neuvotellaan, kehystetään enemmän tai vähemmän kiinteiksi, vaihdetaan keskenään ja mitataan – ja kuinka esimerkiksi poliittisilla kannoilla ja tieteellisillä premisseillä on tällaisten prosessien kannalta merkittäviä vaikutuksia.

Niklas Luhmannin (2013, 2004a, 1995a) ja hänen yhteiskuntateoriaansa jatkokehittelöiden systeemiteoreetikkojen jäsenyyksistä (tutkielmassani erityisesti Virtanen 2015 & Andersen 2008) taasen on johdettavissa avoimia näkemyksiä siihen, kuinka vaikuttavuusinvestoimisessa paitsi pyritään moniulotteisesti käsittelemään edellä mainittuja yhteiskunnallisia konteksteja ja eri arvoja, niiden kompleksisuutta on myös taltutettava osin uusien, muttei suinkaan täysin satunnaisten tai historiattomien rakenteellistuksien ja merkityksien luomisen kautta. Systeemiteoreettisen katsannan kautta paljastuu täten uusia piirteitä. Siinä missä esimerkiksi Emily Barmanin (2015) tutkimus vaikuttavuusinvestoimisen arvottamisesta jäseniä sinänsä varsin avoimesti, miten taloudelliset ja kehitykselliset arvot sekä arvottamisen mekanismit on tuotettu vaikuttavuusinvestoimisessa moninaisesti läsnäoleviksi, jää näkökulman selitysvoima kuitenkin suhteellisen keveäksi sen suhteen, mistä nämä arvot koostuvat ja millaisissa suhteissa ne ovat sekä toistensa kanssa että osana yhteiskunnallista ympäristöään. Lisäksi, Barmanin tutkimus – ja jossain määrin pragmaattista näkökulmaa painottava arvottamistutkimus ja performatiivisuuden tutkimusohjelma ylipäättään – ei tarjoa erityisen analyyttisiä välineitä sen tarkasteluun, millaisissa organisatorisesti rakenteellisissa suhteissa eri toimijat vaikuttavat tiettyyn käytäntöön tai ilmiöön mistäkin syystä. Miksi esimerkiksi juuri ekosysteemisyyden vaikuttaa olevan hyvin määrittävä osa vaikuttavuusinvestoimista?

Systeemiteoriasta on nähdäkseni johdettavissa tällaisiin kysymyksiin olennaisia ja urautuneisuuksia purkavia teoreettisia työkaluja, jotka tarjoavat perusteltuja vastauksia vaikeisiin, mutta tärkeisiin kysymyksiin yhteiskunnallisesta dynamiikasta. Teoreettinen perusteellisuus on kuitenkin systeemiteorian historiassa monissa määrin jättänyt empiirisen otteen tärkeysjärjestyksessä taakseen (Virtanen 2015, 63). Täten systeemiteoreettiset ja performatiivisuutta painottavat näkemykset voivat nähdäkseni ruokkia toisiaan hedelmällisesti: systeemiteoria voi tarjota performatiivisuuden tutkimusohjelman operationaalisuuden tarkastelulle mahdollisuutta tutkia asioita myös niiden historiallis-rakenteellisen ehdollisuuden ja systemisen rakenteellisuuden kautta, kun taas performatiivisuuden näkökulmat voivat avata systeemiteorian abstrakteja näkemyksiä ja käsitteistöä entistäkin vahvemmin myös empiirisen tutkimuksen suuntaan. Yhdistelmän kautta myös edellisiä yhteiskunnallisia konteksteja on elaboroitavissa tutkimuksellisesti, jolloin niin vaikuttavuuden arviointi, ekosysteemisyyden kuin domestikaatiokin näyttäytyvät selkeämmin paitsi omina ilmiöinä myös yhteydessä toisiinsa. Tämä motiivinani, tutkin täten performatiivisuuden tutkimusohjelman huomioilla systeemiteoriaa komplementoiden tässä tutkielmassa, *miten kehityksen ja talouden kaksoimperatiivi muotoutuu Sitran jäsentämässä vaikuttavuusinvestoimisessa, ja miten vaikuttavuusinvestoimiselle keskeinen ekosysteemiajattelu limityy tähän.*

Tutkielman rakenne

Tutkielmani etenee tästä eteenpäin seuraavasti. Toisessa luvussa jatkan vaikuttavuusinvestoimisen esittelyä pureutumalla tarkemmin sen taustoihin. Tarkastelen vaikuttavuusinvestoimista suhteessa muihin vastuullisen liiketoiminnan käytäntöihin kartoittaen samalla lyhyesti myös vastuullisen liiketoiminnan historiaa.

Tämän jälkeen avaan myöhempiä analyysia valmistavasti vaikuttavuusinvestoimisen nykytilaa sekä sen globaalien ilmentymisten näkökulmasta että Suomen ja pääasiallisen empiirisen tutkimuskohteeni, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran ja sen sidosryhmistä koostuvan suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin, kontekstissa.

Kolmannessa luvussa esittelen ensin tätä johdantoa yksityiskohtaisemmin tähänastista tutkimusta vaikuttavuusinvestoimisesta. Sitten tarkastelen vaikuttavuusinvestoimisen tutkimisen kannalta relevantteja teemoja ja tutkimuspainotuksia yleisemmällä tasolla, eritellen tutkimuskonteksteja vastuullisen liiketoiminnan sosiologian, yhteiskuntapolitiikan, taloussosiologian ja yhteiskuntateorian kategorioiden kautta. Lopuksi jatkokehittelen tätä taustaa vasten oman tutkimukseni tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä.

Neljännessä luvussa avaan tarkemmin Niklas Luhmannin ajattelusta liikkeelle lähtenyt sosiologista systeemiteoriaa, joka toimii tutkielmani ensisijaisena teoreettisena ja käsitteellisenä viitekehyksenä. Esittelen ensin tiiviisti systeemiteorian perustavan tason lähtökohtia ja käsitteitä, sitten perusteellisemmin tutkielmani kannalta relevantteja systeemiteoreettisia teemoja, kuten taloutta niukkuuskommunikaatiolle pohjautuvana yhteiskunnan alajärjestelmänä, yhteiskunnallista kehitystä tulevaisuuteen suuntautuvana ja riskinhallintaan liittyvänä käsitteellistykseenä sekä moniäänisyyttä ja kumppanuutta niin vaikuttavuusinvestoimista, kuin nyky-yhteiskunnan organisaatioita yleisestikin osuvasti kuvaavina näkökulmina.

Viidennessä luvussa käsittelen metodologisia valintojani ja aineistojani. Jäsennän ensin lyhyesti systeemiteoriaan pohjaten yhteiskuntateorian ja empiirisen tutkimuksen suhdetta. Tämän jälkeen esittelen hyödyntämäni systeemiteoreettista metodologiaa, jonka näen sopivan hyvin yhteen myös performatiivisuuden tutkimusohjelman kanssa. Lopuksi erittelen Sitrassa keräämääni havainnointiaineistoa, sitä komplementoivia lisäaineistoja, sekä tutkimuseettistä näkökulmaa tutkielmassani.

Kuudennessa luvussa esitän vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvien kokouksien ja tapahtumien empiiriselle havainnoinnilleni perustuvan analyysin vaikuttavuusinvestoimisen suomalaisesta ekosysteemistä keskittyen eritoten Sitraan ja sen vaikuttavuusinvestoimisen tiimiin ekosysteemiä fasilitoivana tahona. Tilaisuuksissa esiintyneen alajärjestelmäisen kommunikaation analysoimisessa keskityn varsinkin talouskommunikaatioon, mutta avaan lisäksi vaikuttavuusinvestoimisen politiikkaan, lakiin, tieteeseen, koulutukseen, mediaan ja hoivaan kytkeytyviä viittauksia. Lisäksi tuon esille johtopäätösosaluvussa sitä, kuinka nämä kaikki suhtautuvat toisiinsa ja olemassa olevaan tutkimuskirjallisuuteen verraten.

Seitsemännessä ja viimeisessä luvussa tarkastelen tutkimukseni perusteella vaikuttavuusinvestoimista ja sitäkin yleisempää "vaikuttavuusajattelua" niin yhteiskuntateoreettisen kuin yhteiskuntapoliittisenkin hahmottamisen näkökulmista. Pohdin vaikuttavuusinvestoimisen ja -ajattelun tulevaisuutta, ongelmia ja kehityskohtia sekä esitän tutkimusprosessini myötä hahmottuneita suuntia jatkotutkimukselle.

2 VAIKUTTAVUUSINVESTOIMINEN YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

Menemättä asioiden edelle, seuraavaksi kuitenkin siis jatkan vaikuttavuusinvestoimisen yleistä esittelyä. Tarkastelen myöhempiä tutkielmani osioita pohjustaen sitä, mikä erottaa vaikuttavuusinvestoimista vastuullisen liiketoiminnan vakiintuneemmista käytännöistä ja miten se on osana vastuullisen liiketoiminnan kehityskaarta kehkeytynyt sellaiseksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, millainen se tällä hetkellä on. Tämän jälkeen jatkan vaikuttavuusinvestoimisen globaalin tilan sekä Sitran ja suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin kartoittamiseen.

2.1 Vastuullisuuden historiaa: liike kohti vaikuttavuusinvestoimista

Vaikuttavuusinvestoimisen virallisena syntymäajankohtana pidetään vuotta 2007, jolloin maailman vaikutusvaltaisimpiin säätiöihin kuuluva yhdysvaltalainen Rockefeller Foundation lanseerasi käsitteen osana pyrkimyksiään vauhdittaa sosiaalisesti ja ekologisesti positiivisia vaikutuksia tuottavia sijoituksia (Nicholls & Daggers 2017, 69). Kyseiset tavoitteet eivät kuitenkaan itsessään olleet erityisen uusia, vaan liittyivät laajempaan *vastuullisen liiketoiminnan* ilmiökenttään, jossa käsitteet ja käytännöt kuten yritysvastuu, sosiaalinen yrittäjyys, mikrorahoitus ja vastuullinen sijoittaminen olivat olleet olemassa ja käytössä samankaltaisten tavoitteiden havittelussa jo paljon aikaisemmin. Pohjustan täten vaikuttavuusinvestoimista tarkastelemalla sitä suhteessa sen rinnakkaiskäytäntöihin ja vastuullisen liiketoiminnan historiaan.

Liikkeelle on lähdettävä sosiologisesti banaalilla, mutta joka tapauksessa välttämättömällä toteamuksella siitä, että vastuullinen liiketoiminta on hyvin moninainen ilmiökenttä, jonka ympärille muodostunut terminologia on hyvin mutkikasta sekin (ks. esim. Valor 2005, 191–192). Kuten vastuullista liiketoimintaa sen käsitteellisyuden kautta tarkastellut Adaeze Okoyekin (2009) toteaa, niin vaikka vastuullisen liiketoiminnan käsitteiden määrittelyyn on käytetty paljon aikaa ja vaivaa, ovat käsitteet kuten yritysvastuu aina ”olennaisesti kiistanalaisia” eli niiden käyttämiseen sisältyy aina myös väittelyä siitä, mistä asiassa on milloinkin tarkalleen ottaen kyse¹². Tähän näkemykseen on helppo yhtyä niin vastuullisen liiketoiminnan kuin vaikuttavuusinvestoimisenkin konteksteissa, mutta jonkinlaista yleistä määrittelyä on silti nähdäkseni pohjustuksellisesti ja eritoten vastuullisen liiketoiminnan historiaa sivuten mielekästä esittää. Johdan tarkasteluni alla olevasta taulukosta, johon olen koonnut vastuullisen liiketoiminnan käytäntöjä määrittelyineen sekä suhteessa vaikuttavuusinvestoimiseen¹³.

¹² Hyvin samankaltaista pohdintaa ovat kestävä kehityksen yhteydessä kestävyuden käsitteestä ja määrittelyistä esittäneet Eskelinen & Sorsa (2015), jotka toteavat, että kestävyuden käsitettä voidaan käyttää tieteellisessä tutkimuksessa vain varsin rajallisesti – yleisenä määrittelyinä se esimerkiksi on liian laava ja täten vaatii aina kontekstualisointia.

¹³ Paitsi terminologiset epäselvyydet, myös kielelliset erot ovat haasteellisia käsitteiden eksaktin määrittelyn ja erittelyn kannalta. Esimerkiksi Suomessa varsin yleisen vastuullisen liiketoiminnan suora englanninkielinen käännös ”*responsible business*” ei ole läheskään yhtä yleisesti käytetty käsite englanninkielisessä maailmassa tai esimerkiksi Kiinassa kuin yritys vastuuksi suomen-
nettavissa oleva *corporate social responsibility*, CSR (EUROSIF 2016).

Käytäntö	Määritelmä	Suhde vaikuttavuusinvestoimiseen
Vastuullinen liiketoiminta ("responsible business")	Liiketoiminnan hallinnointi tavalla, joka ajaa myös yleisempää, yhteiskunnallista tai ympäristöllistä etua (Kallio & Nurmi 2006)	Kattokäsite; sisältää alleen paitsi vaikuttavuusinvestoimisen, myös kaikki muut taulukon käsitteet
Yritysvastuu (<i>corporate (social) responsibility, CSR</i>)	Yrityksien yhteiskunnallisten ja ympäristöllisten vaikutuksien huomioiminen (EC 2017)	Yritysvastuu painottaa yrityksen toimintaa ja ESG-kriteerien noudattamista
Sosiaalinen yritys/yrittäjäys (<i>social enterprise/ entrepreneurship</i>)	Yritystoiminta, jossa tähdätään myös sosiaalisiin tavoitteisiin; joko työllistäen tai laajemmin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin (Nicholls 2006, Pättiniemi 2006)	Sosiaalinen yrittäjäys painottaa yrityksen toimintaa; VI:ssa myös laajemmat tavoitteet työllistämisen lisäksi
Mikrorahoitus (<i>microfinance</i>)	Pienimuotoisten rahoituspalveluiden tarjoaminen vähävaraisille (Heikkilä & Kalmi 2011)	Sijoitukset kohdistuvat mikrorahoituksessa yksilöihin; VI:ssa vahvempi pyrkimys systeemiseen muutokseen
Vastuullinen sijoittaminen (<i>socially responsible investing, SRI</i>)	Ympäristöllisten, sosiaalisten ja hallinnallisten kriteerien integroiminen sijoitustoimintaan (Sandberg et al. 2009)	Vaikuttavuusinvestoimisessa aktiivisempi ongelmanratkaisusuhte (Höchstädter & Schreck 2014, Weber 2017a)
Vaikuttavuusinvestoiminen (<i>impact investing</i>)	Taloudellisten tuottojen lisäksi tietoisesti yhteiskunnallisten tai ympäristöllisten vaikutuksien tavoittelu sijoitustoiminnan kautta (Weber 2017a)	-

Taulukko 1: Vastuullisen liiketoiminnan käytännöt

Vastuullinen liiketoiminta, yritysvastuu & sosiaalinen yrittäjäys

Vastuullinen liiketoiminta voidaan yleistää taulukon kattokäsitteeksi sillä perusteella, että sen yleinen periaate myös sosiaalisia, ympäristöllisiä tai eettisesti perusteltuja vastuullisuuden piirteitä huomioon ottavasta liiketoiminnan harjoittamisesta (Kallio & Nurmi 2006) osuu kaikkiin tarkemmin määriteltyihin käytäntöihin. Se ei anna vastausta edes kysymykseen siitä, kenen vastuullisuudesta tai liiketoiminnasta puhutaan, vaan korostaa käytännön ydindynamiikkaa: liiketoiminnan ja yhteiskunnallisen vastuullisuuden suhdetta¹⁴. Vastuullista liiketoimintaa ei kuitenkaan käsitteellisesti hyödynnetä globaalisti erityisen laajalti, minkä lisäksi se hahmottuu paremmin spesifimpien vastuullisen liiketoiminnan käytäntöjen ja käsitteiden kautta.

Ensimmäistä kertaa vastuullinen liiketoiminta jäsenyi vakiintuneena ja globaalina semantiikkana 1950-luvulla, eritoten *yritysvastuun*¹⁵ (*corporate (social) responsibility, CSR*) käsitteellistyksen myötä (Carroll 2013, 26). Sytykkeinä yritysten vastuullisemmiksi muovaamiselle ja tämän prosessin käsitteelliselle kehystämiseksi olivat yritysten kasvaminen transnationaaleiksi sekä useat paljastuneet yritysten yhteiskunnalliset rikkeet, joiden kautta eritoten yleistyneet moraaliset näkökulmat yritysjohtajien vastuusta yhteiskunnallisesti merkittävänä toimijoina korostuivat (Frederick 2008, 525; Garsten & Jacobsson 2011). Vastuullisuuden tiivistyessä myöhemmin vieläkin selkeämmin yritysten sisäistämiseksi tavoiksi, eikä niinkään yhteis-

¹⁴ Tämä, niin vaikuttavuusinvestoimisessa kuin muissakin vastuullisen liiketoiminnan käytännöissä läsnä oleva kaksoisrelaatio jäsenyytensä juuri vastuun käsitteen kautta, joten keskityn tässä lyhyessä historiallisessa katsauksessa eritoten myös sen tarkastelemiseen, miten näkemykset vastuusta jäsenyivät suhteessa tiettyyn vastuullisen liiketoiminnan käytäntöön.

¹⁵ Suomeksi yritysvastuusta voidaan käyttää myös yhteiskuntavastuun, vastuullisen yritystoiminnan tai yrityksen yhteiskuntavastuun käsitteitä (Harmaala & Jallinoja 2012, 16–17). Englanniksi yleisin käsite on corporate social responsibility eli CSR, mutta toisaalta puhutaan myös esimerkiksi pelkästä *corporate responsibility*:sta.

kunnasta yrityksiin kohdistuvaksi paineeksi ja velvoitteiksi, yleistyivät myös käsitteet kuten *yritysetiikka* (*business ethics*) sekä *yrityskansalaisuus* (*corporate citizenship*). Näiden painotuksien myötä yritysten vastuullisuus myös eriytyi aiempaa selkeämmin filantropiasta ja kehitysyhteistyöstä (Frederick 2008). Yritysvastuu kuitenkin säilyi yleisenä käsitteenä sekin, sen ollen verrattain laajasta monimerkityksellisyydestään huolimatta nykypäivänäkin yleisin tapa käsitteellistää yritysten vastuullista liiketoimintaa (Okoye 2009).

Vastuullisen liiketoiminnan tieteellisen tutkimuksen kontekstissa yritysvastuun, -etiikan ja -kansalaisuuden käsitteiden kautta on jäsenetty paitsi yritysten toimia omina ilmiöinä, niin eritoten pohdittu niiden kautta jäsenyvää vastuullisuuden dynamiikkaa yritysten ja valtion välillä. Monissa näkemyksissä yritysten harjoittama vastuullisuus, ilmentyen esimerkiksi ympäristövaikutuksien huomioimisena, henkilöstön ja yhteiskunnallisen ympäristön hyvinvoinnin tukemisena ja taloudellisena vastuullisuutena (Harmaala & Jallinoja 2012, 17) on nähty syntyneen täyttämään niitä hyvinvoinnillisia tyhjiöitä, joita valtio ei ole toiminnallaan kyennyt kattamaan (ks. esim. Frederick 2008, Carroll 1999). Toisaalta vastuullisuutta ollaan tarkasteltu eritoten nykykonteksteissa myös valtioiden uudenaikaisena tapana ohjailla liiketoimintaa toivottuihin suuntiin, jolloin yritysvastuun käytännöt voivat toimia ”pehmeän politiikan” hallintatekniikkana (Vallentin & Murillo 2012, Garsten & Jacobsson 2011). Tarkastelunäkökulmasta riippumatta empiirinen fakta joka tapauksessa on, että yritysvastuun käsitteet ja käytännöt ovat yleistyneet viime vuosikymmenten aikana massiivisesti (Frederick 2008, 527; KPMG 2017). Eritoten globalisaation kiihtymisen ja kestävä kehityksen käsitteellistykseen yleistymisen myötä varsinkin kansainväliset kriteeristöt ja ohjeistot kuten ESG-kriteerit¹⁶, YK:n kestävä kehityksen tavoitteet SDG:t (*sustainable development goals*), ISO 26000-standardi ja John Elkingtonin (1997) ajattelusta liikkeelle lähtenyt triple bottom line 3BL ovat nykyisin osana lähes yrityksen kuin yrityksen toimintakertomuksia ja -suunnitelmia. Mielenkiintoisia kysymyksiä on kuitenkin eritoten tieteellisen tutkimuksen parissa herännyt näidenkin soveltamisen suhteen monia.

Yksi olennainen kysymys on esimerkiksi ollut yritysvastuun kontekstissa se, miten vastuullisuuden määrittelyjen moninaisuus mahdollisesti mahdollistaa vastuullisuuksien valikointia ja viher- tai valkopesua (Lyon & Maxwell 2011), toinen se, mikä tarkalleen on ylipäättään motivoinut yrityksiä vastuullisuuden tavoitteluun, mikäli esimerkiksi varsinaisia rikkeitä tai lain rikkomista ei ole tapahtunut. Tutkimuksissa ollaan molempien kysymysten suhteen punnittu erityisesti moraalisten motivaatioiden ja vastuullisuuden business-mahdollisuuksia hyödyntävien utilitarististen näkökulmien suhdetta (ks. esim. Carroll & Shabana 2010, Krischewsky 2014, Shamir 2008), mutta lopullista tai yleistä vastausta ei toki olla tässä kontekstissa voitu määrittää. Yleisellä tasolla on ollut mahdollista todeta korkeintaan, että selvästikin yritykset pyrkivät vastuullisuudessaan vastaamaan niitä kohtaan esitettyihin odotuksiin, jotka voivat juontua joko suoraan osakkeenomistajilta tai tätä laajemmin erilaisilta sidosryhmiltä sekä yhteiskunnasta ja poliittisesta ympäris-

¹⁶ ESG-kriteereillä viitataan vastuullisessa liiketoiminnassa siihen, kuinka toiminnassa huomioidaan myös ympäristölliset (*environmental*), sosiaaliset (*social*) ja hallinnolliset (*governance*) näkökulmat. Lähelle tätä vastuullisen liiketoiminnan perusajatusta tulee myös ajatus kehityksen ”kolmesta pilarista” eli ympäristöllisestä, taloudellisesta ja sosiaalisesta kehityksestä (WCED 1987).

töstä. Tällaiset kontekstit ovat kuitenkin hankalasti yleistasolla määriteltäviä, mikä taas mahdollistaa valikointia, koska yritysvastuu silti hyvin pitkälti edelleen perustuu vapaaehtoisuudelle ja kriteerien muodostamille suosituksille, ei rajoittaville laille (Garsten & Jacobsson 2011, 9). Useimmat tutkimusnäkökulmat täten myös painottavatkin, että yrityksen vastuullisuutta on motivaatioineen aina tulkittava tapauskohtaisesti empiirisessä toteutumisessaan: kenttä on liian laaja ja heterogeeninen sille, että perusteltuja yleistyksiä voitaisiin koko ilmiötä koskien tehdä.

Tämä tulkinta osuneee myös vaikuttavuusinvestoimisen tarkasteluun. Huomionarvoista kuitenkin on, että vastuullisuuden ilmentymisissä ja lähestymistavoissa suhteessa liiketoimintaan esiintyy vaihtelua myös käytännöstä riippuen, mistä hyvä esimerkki on sosiaalinen yrittäjyys (*social entrepreneurship, social enterprise*). Erityisen paljon kansallisesta kontekstista riippuen myös sosiaalisella yrittäjyydellä voidaan tarkoittaa useampaa asiaa¹⁷, mutta yleisinä kriteereinä on pidetty, että siinä kytketään yritystoimintaan yhteisöllistä omistajuutta tai luodaan työpaikkoja ja taloudellista voimaantumista ihmisille, jotka ovat tavalla tai toisella inklusion tai kuntouttamisen tarpeessa (Pättiniemi 2006, 44–45; Defourny 2001, 16–18). Siinä missä yritysvastuun voi siis nähdä ensisijaisesti koskevan vastuuden kytkemistä liiketoimintaan, lähestyvät sosiaaliset yritykset aktiivisemmin juuri kehitystä sosiaalisina missioina yritysten lähtökohdista ja rooleista käsin (Nicholls 2006, 13–15). Käytäntöjen ja käsitteiden moninaisesta ja historiallisesti muotoutuvasta risteästä tosin jälleen kertoo, että sosiaalisten yritysten kanssa samankaltaisiin tavoitteisiin pyrkiviä ja historiallisesti kauempaa juontuneita työkeskuksia- ja osuuskuntia on viety sosiaalisen yrityksen käsitteellistykseen ja niitä koskevan lainsäädännön myötä selkeämmin voittoa tavoittelevaa yritystoimintaa muistuttavaan suuntaan, siinä missä ennen toiminta tavoitteli ennen kaikkea laajempaa yhteisöllisyyttä ja autonomisuutta työntekijöille (Pättiniemi 2006). On siis selvästi hankalaa niin sosiaalisten yritysten, yritysvastuun kuin vastuullisen liiketoiminnan laajemmankin kontekstissa tehdä selkeää erontekoa siihen, milloin kyseessä kenties on "liiketoiminnan vastuullistumista", milloin "vastuullisuuden liiketoiminnallistumista". Olennaisempaa lieneekin kiinnittää huomiota käytännöissä risteäviin moninaisiin arvottamis- ja järjestylogiikoihin, jotka ylittävät tämänkaltaiset binääriset vastakkainasettelut (vrt. Callon 2009, Luhmann 2004a).

Kohhti sijoitusperspektiivejä: mikrorahoitus, vastuullinen sijoittaminen & vaikuttavuusinvestoiminen

Yritysten toimista sijoitusperspektiiveihin siirtyessä mielenkiintoinen huomio on, että edelliset yritysten vastuullisuuteen kytkeytyvät käytännöt ja käsitteet jäävät niin tutkimuskirjallisuudessa kuin käytännönkin tasolla enemmän tai vähemmän taka-alalle. Kaikki toki on tarkasteltavissa osana vastuullisen liiketoiminnan kattoilmiötä, mutta vastuullisuutta ei tarkastella näkökulman muutoksen myötä ainoastaan yritysten

¹⁷ Esimerkiksi toisin kuin monissa muissa maissa, Suomessa eronteko sosiaalisen ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden välillä on olennainen, sillä ensimmäinen on juridisesti määritelty, toinen ei (Klemelä 2014, 208). Sosiaaliset yritykset esimerkiksi palkkaavat pitkäaikaistyöttömiä ja saavat Suomessa tähän myös valtion tukea. Yhteiskunnalliset yritykset tulevat lähemmäksi yritysvastuun integroimista liiketoimintaan.

perspektiivistä, vaan huomio siirretään juuri sijoitustoimintaan ja vastuullisuuden rahoittamiseen¹⁸. Tätä, vastuulliseen liiketoimintaan kytkeytyvää sijoittamista on jäsenetty eritoten vastuullisen sijoittamisen (*socially responsible investing, SRI*), mutta myös esimerkiksi missiosijoittamisen (*mission driven investing/ mission-related investing MRI*), mikrorahoituksen (*microfinance*) ja eettisen sijoittamisen (*ethical investing*) käsitteiden ja käytäntöjen kautta (ks. esim. Chiappini 2017, Freireich & Fulton 2009).

Esimerkiksi *mikrorahoitus* onkin ollut 2000-luvulla laajalle levinnyt ja paljon huomiota herättänyt tapa kytkeä vastuullisuutta ja sijoitustoimintaa toisiinsa. Käytännössä tarjotaan pienimuotoisia rahoituspalveluja vähävaraisille ja yleensä kehitysmaissa asuville ihmisille, jotka eivät syystä tai toisesta voi käyttää virallisten pankkien palveluita, jotka taasen voisivat auttaa heitä esimerkiksi oman pienyrityksen perustamisessa (Heikkilä & Kalmi 2011, 325). Verrattuna muuhun vastuulliseen liiketoimintaan mikrorahoituksen on nähty tulevan toimintalogiikassaan erityisen lähelle kehitysyhteistyötä ja huolimatta sen laajasta suosioista sen onkin myös nähty törmäävän joihinkin kehitysyhteistyön klassisiin ongelmiin. Mikrorahoituksen kautta on esimerkiksi ollut mahdollista auttaa yksittäisiä ihmisiä, mutta rakenteellisiin ongelmiin käytäntö ei ole kyennyt vaikuttamaan erityisen tehokkaasti¹⁹ (ks. Weber 2017b). Väite ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton, sillä kehitysyhteistyöhön yleisemmälläkin tasolla liitettävä olennainen huomio on, että vaikka kehitysapu ei aina olekaan tuottanut täysin niitä vaikutuksia, joita on haettu, on toisaalta hyvin järjestetty kehitysyhteistyö myös useissa tapauksissa ollut hyvin tehokasta (ks. esim. Ramalingam 2013, McGillivray, Feeny, Hermes & Lensink 2006). Yleistämisen tielle ei kannata siis lähteä vielääkään, mutta sinänsä kehitysyhteistyöhön kontrastointi on mielenkiintoinen vastuun käsittämisen suhteen. Sijoittamisen tai rahoittamisen vastuu kun piirtyy helposti laajemmin kuin yrityksen vastuun kontekstissa, jolloin vertauspintoja löydetään laajemmin – ja laajempaa vastuullisuutta sekä yhteiskuntapoliittista merkittävyyttä olettaen.

Vaikuttavuusinvestoimista selkeästi lähimmäksi kuitenkin tulee mikrorahoituksen ja kehitysyhteistyön sijaan *vastuullinen sijoittaminen*, jota on eri muodoissa harjoitettu muutaman vuosikymmenen ajan. Käytännössä pyrittiin alun perin vaikuttamaan yhteiskunnallisten tekniikkojen kuten divestoinnin ja sijoitusten seulomisen avulla yhteiskunnallisiin ongelmiin, kuten Etelä-Afrikan apartheidiin, pyrkimyksenään siis olla sijoittamatta sellaisiin kohteisiin, jotka eivät täytä vastuullisen liiketoiminnan kriteerejä (Puaschunder 2017, 226). Kyse oli monessa mielessä paitsi taloudellisesta myös selkeästi poliittisesta toiminnasta ja rinnakkaiskäsitteenä vastuulliselle sijoittamiselle onkin käytetty käsitettä "*shareholder activism*", osakkeenomistajien aktivismi (ks. esim. Levit 2018). Myöhemmin vastuullinen sijoittaminen on kuitenkin laajen-

¹⁸ Syitä sille, miksi vastuullinen sijoittaminen on eriytynyt niin käsitteellisesti kuin käytäntöjenkin tasolla yritysten harjoittamasta vastuullisesta liiketoiminnasta voidaan jäsentää niin teoreettisesti kuin arkijärkisesti, mutta olennaisempaa tässä vaiheessa on huomata, että siirtymistä on tosiaan tapahtunut ja kartoittaa sitä, millaisia painotuksia liike on mukanaan tuonut. Siirtymää kohti vastuullista sijoittamista voidaan tarkastella esimerkiksi osana yhteiskunnan finanssioitumista, jossa taloudellisen toiminnan nähdään nyky-yhteiskunnassa siirtyneen hyödykkeiden tuottamisesta ja suorasta vaihdosta finanssikauppaan (ks. esim. Davis & Kim 2015, van der Zwan 2014, Esposito 2011, Krippner 2005). Tästä lisää myöhemmin.

¹⁹ Lisäksi mikrorahoituksen ja niihin liittyvien sosiaalisten pankkien yhteiskunnalliset vaikutukset ovat erinäisissä tutkimuksissa olleet varsin monitulkintaisia itsessäänkin (ks. esim. Banerjee et al. 2015, Nega & Schneider 2014).

tunut väljemmin poliittisiin tavoitteisiin, käytännön tiivistyessä usein esimerkiksi ESG-tekijöiden huomiointiseksi sijoituspäätöksissä (Höchstädter & Scheck 2014, Sandberg et al. 2009). Joka tapauksessa, vastuullisessa sijoittamisessa pyritään siis ensisijaisesti välttämään haitallisia sijoituskohteita tai korkeintaan asettamaan muitakin kuin taloudellisia tavoitteita reflektion kohteeksi sijoituspäätösten yhteydessä²⁰.

Tätä vasten *vaikuttavuusinvestoimisessa yhteiskunnallista kehitystä kehystetään vastuullisuuden sijaan selkeämmin aktiivisen toiminnan ja niitä seuraavien vaikutusten kautta* (Höchstädter & Scheck 2014). Vaikuttavuuden erontekoa vastuullisuuteen onkin jäsennetty myös muun muassa "kädenjäljen" käsitteen kautta, korostaen sitä, kuinka vastuullisuus ja vaikuttavuus ovat samankaltaisista motiiveistaan huolimatta laadullisesti erilaisia²¹. Ero vaikuttavuuden ja vastuullisuuden välillä on tämän ajatuksen perusteella määritelmällisesti suhteellisen selkeä, joskin käytännössä vastuullisuuden voi nähdä sisältyvän lähes aina myös toimintaan, jossa yhteiskunnalliseen tai ympäristölliseen vaikuttavuuteen pyritään (Weber 2017a, 99). Vaikuttavuusinvestoimiselle keskeinen vaikuttavuuden käsite saattaa siis olla vastuuseen verrattuna laadullisesti erilainen aktiivisuutta ja arviointia painottavassa lähestymistavassaan, mutta silti sitä on mielekästä tarkastella selkeässä yhteydessä vastuullisuuteen – kuten aikaisemmin todettu, jonkinlaisena vastuullisuuden kehittyneempänä muotona²². Mielenkiintoista kuitenkin on, että aktiivisuudessaan vaikuttavuusinvestoiminen tulee lähemmäksi esimerkiksi sosiaalista yrittäjyyttä ja mikrorahoitusta, kuin vastuullista sijoittamista²³. Näistä vaikuttavuusinvestoiminen kuitenkin eroaa painottamalla "systemistä" eli yhteiskunnallisiin rakenteisiin kattavasti kohdistuvaa muutosta ja monia eri toimijoita projektiansa taakse kokoavaa lähestymistapaa (Martin 2017). Vaikuttavuusinvestoimisessa on siis tässä suhteessa kyse myös enemmän yhteiskunta-poliittisesta suuntautumisesta, jonka myötä perustelut sen muutosvoimasta holistisessa kehityksessä ja julkisen talouden tasapainottamisessa ovat loogisemmin legitimoitavissa (Weber 2017a, 88).

Kenties ainoa vaikuttavuusinvestoimiselle jokseenkin täysin omaperäinen piirre lisäksi on aktiivisuuteen kytkeytyvä vaikuttavuuden merkitys arviointina, mallintamisena ja mittaamisena (Chiappini 2017, 36; Sitra 2018c, vrt. Rajavaara 2007). Mikään muu edellä mainituista vastuullisen liiketoiminnan aktiivisimmis-

²⁰ Tämä on aihetta koskevassa tutkimuskirjallisuudessa yleisin esitetty eronteko, mutta toisaalta myös sitä on reflektoitu, kuinka vastuullinen sijoittaminen ei aina tiivisty vain haitallisten sijoituskohteiden välttämiseen, vaan voi joissain määritelmässä sekin olla varsin aktiivista, sisältäen esimerkiksi "positiivista screenausta" (ks. Michelson et al. 2004, Höchstädter & Scheck 2014).

²¹ Kädenjäljen käsite lienee ottanut vaikutteita kestävästä kehityksen piirissä hahmotellusta hiilikädenjalkiajattelusta. Hiilikädenjäljen käsitteellä pyritään painottamaan sitä, kuinka olisi olennaista paitsi laskea hiilijalanjälkenä näkyviä päästöjä, niin myös arvioida toiminnan positiivisia ilmastovaikutuksia (ks. esim. Behm et al. 2016).

²² Tätä Sitra on korostanut myös hahmottelemalla vaikuttavuusinvestoimista koskevassa selvityksessään, kuinka vaikutusketju-mallia voidaan tarkastella kahdesta suunnasta: lähtemällä tavoitteesta kohti sen saavuttamista, jolloin kyseessä on vaikuttavuutta tavoittelevaa toimintaa, tai lähtiessä panoksien ja tekojen kuvailusta, jolloin "*toimijakeskeistä kuvausta voi käyttää esimerkiksi oman organisaation yhteiskuntavastuusta kerrottaessa*" (Sitra 2018c, 5).

²³ Lisäksi "protovaikuttavuusinvestoimisena" ollaan tutkimuskirjallisuudessa pidetty Jed Emersonin (2003) niin kutsuttua "yhdisteltyjen arvojen" (*blended values*) käsitteellistystä, joka on hyvin samankaltainen vastuulliselle liiketoiminnalle yleisten ESG- ja 3BL-kriteerien kanssa (ks. Weber 2017a). Yhdistetyt arvot korostavat ajatusta siitä, että myös muita arvoja kuin taloutta tulisi ottaa huomioon sijoitustoiminnassa. Näkökulmana tämä on hyvin samansuuntainen kuin vastuullisessa liiketoiminnassa ja -sijoittamisessa yleisemminkin, mutta menee siinä suhteessa ainakin vaikuttavuusinvestoimista tutkineen Olaf Weberin (2017a, 86) mukaan pidemmälle, että taloudellisia ja sosiaalisia arvoja ei ollenkaan vaihdeta keskenään, vaan molempia pyritään maksimoimaan saman toiminnan tuloksena (vrt. myös Barman 2015).

takaan rinnakkaiskäytännöistä ei ole painottanut yhteiskunnallisten ja ympäristöllisten vaikutuksien arviointia yhtä eksplisiittisesti ja siitä kaikkea toimintaa johtaen, minkä voi nähdä johtuneen siitä, että tähän ei ole varsinaista tarvetta ollutkaan²⁴. Esimerkiksi mikrorahoituksessa sijoittaminen on pitkälti ollut kerta- luonteinen ja itsessään riittävä vastuuteko, samoin kuin sosiaalisessa yrityksessä jo se, että toimi on ylipää- tään olemassa, riittää lähtökohtaisesti legitimoimaan toiminnan vastuullisena. Vaikuttavuusinvestoimi- ssa asetelma on erilainen, sillä vaikuttavuuden todentaminen edellyttää jatkuvaa arviointia, todentamista ja mittaamista. Täten juuri "vaikuttavuuselementin" tutkiminen vaatii oman huomionsa, *sillä vastuullisuus voidaan nähdä vaikuttavuusnäkökulman myötä enemmän jälkikäteen arvioitavissa olevana seurauksena, kuin lähtökoh- tana*. Käsitteellis-historiallisella pohjustuksella saavutetaan kuitenkin vain kapea osa vaikuttavuusinvestoi- misen kokonaiskuvasta, joten seuraavaksi siirryn tarkastelemaan käytännön nykytilaa ja -ilmentymiä.

2.2 Vaikuttavuusinvestoimisen nykytila: globaalia, tietoa jakavaa ja institutionaalista

Globaalin vaikuttavuusinvestoimisen verkoston GIIN:in (*Global Impact Investing Network*) yhdeksännessä vuotuisessa jäsenkyselyssä vaikuttavuusinvestoijia oli paikannettavissa joka puolelta maailmaa, joskin painottuen Pohjois-Amerikkaan sekä Länsi-, Keski- ja Etelä-Eurooppaan (GIIN 2018). Vaikuttavuus- investoiminen on joka tapauksessa kiihtyvässä vauhdissa täysin globaalisti yleistynyt käytäntö vähintään vaikutuksiansa kautta, käytännön limittyessä myös kehitysyhteistyöhön ja ympäristönsuojeluun tulos- perusteisia rahoitus sopimuksia SIB:ejä mukailevien DIB:ien (*development impact bonds*) ja EIB:ien (*environ- mental impact bonds*) myötä (ks. esim. Sitra 2018e, Balboa 2016, CGDEV 2013). Ennen tämän tutkimuksen empiirisen tutkimuskohteen eli Sitran ja vaikuttavuusinvestoimisen suomalaisen ekosysteemin esittelyä, avaan seuraavaksi vaikuttavuusinvestoimisen globaalia nykytilaa, jota on mielekästä lähestyä yhtäältä käytännössä hyödynnettyjen kriteeristöjen, mallien ja käytäntöjen kautta, toisaalta jäsentämällä käytäntöä harjoittaneita ja eteenpäin vieneitä organisaatioita, instituutioita ja verkostoja²⁵.

Käytännöt, toimintamallit ja kriteeristöt

Käytäntöjen ja toimintamallien kannalta vaikuttavuusinvestoimisessa hyödynnetään oppeja varsin hetero- geenisistä lähteistä (Weber 2017a). Yleisimmillään viittauskohteita kehityksen tai vaikuttavuuden määrit- telmiselle ovat esimerkiksi jo esille tuodut YK:n kestävän kehityksen tavoitteet SDG:t, triple bottom linen hahmoittelut ja vastuullisen liiketoiminnan ESG-kriteerit. Näistä yleisymmärrettävistä tavoitteista kuten äärimmäisen köyhyyden poistamisesta (SDG 1), eriarvoisuuden vähentämisestä (SDG 10) ja veden

²⁴ Kuten aiemmin todettua, ei kuitenkaan ole niin, etteikö yleisemmälläkin tasolla vastuullinen liiketoiminta olisi instrumentali- soitunut yleistyneiden kriteeristöjen, menetelmien ja vastuullisuuden käsitteiden myötä. Tästä on kuitenkin vielä pitkä matka siihen, että vastuullisuuden tai vaikuttavuuden instrumentalisointi olisi yhtä keskeinen osa toimintaa, kuten se vaikuttavuus- investoimisessa osana sijoituspäätöksien tekemistä on (ks. esim. Brandstetter & Lehner 2017, Barman 2015).

²⁵ Keskityn tässä vaikuttavuusinvestoimisen yleisen tason rakenteellisuuden pohjustukseen globaalista näkökulmasta. Vaikutta- vuusinvestoimisen käytännöllistä ydindynamiikkaa avaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa Sitran ja vaikuttavuusinvestoimisen suomalaiseen ekosysteemiin liittyvien sidosryhmien esittelemisen yhteydessä.

saannin ja kestävän käytön varmistamisesta (SDG 6) johdetaan ja legitimoidaan se, eritoten sijoituspäätökseen peilaten, millaisia kehityksellisiä vaikutuksia vaikuttavuusinvestoimisesta toivotaan (ks. YK 2015).

Yleisten tavoitteiden lisäksi kuitenkin GIIN ja monet muut vaikuttavuusnäkökulman tutkimukseen perehtyneet yritykset, järjestöt, tulevaisuustalot ja tutkimuslaitokset ovat luoneet tai jatkokehitelleet spesifisti vaikuttavuusinvestoimiseen liittyviä ja tarkemmin määriteltyjä mittaristoja ja kriteereitä yhteiskunnallisten vaikutusten arviointia varten. Tällaisia ovat esimerkiksi GIIN:in IRIS (*Impact Reporting and Investment Standards*) ja GIIRS (*Global Impact Investing Rating System*), alun perin sosiaalisen yrittäjyyden kontekstiin kehitetty SROI (*Social Return on Investment*) sekä ajatushautomo B Labin B Impact Assessment. Näiden valtavirtasijoittamiselle yleisiä sijoitusarvioita mukailevien mittareiden tarkoituksena on luoda yleistettävissä olevia tulosindikaattoreita, joiden kautta vaikuttavuutta voidaan eritellä ja formalisoida (Quinn & Munir 2017; Chiappini 2017, 37; Barman 2015). Mittarit antavat hyödyntäjilleen sertifikaatin toimintansa vaikuttavuudesta, kuten siitä, miten sijoitukset kestävään maanviljelyyn tuottavat satoa ja vähentävät köyhyyttä (ks. SITF 2014, 14). Lisäksi mittarit kuten B Impact Assessment ja GIIRS mahdollistavat samoja mittaristoja hyödyntävien organisaatioiden ja projektien vertailun – edelleen samoin kuin valtavirtasijoittamisessa, esimerkiksi arvottamalla vaikuttavuutta pisteinä ja tähtinä²⁶ – minkä myötä vaikuttavuutta tuottavia toimijoita ja palveluita on ainakin teoriassa mahdollista myös kilpailuttaa. Aihetta koskeva tutkimuskirjallisuus kuitenkin painottaa, että vaikutuksien mittaamisen suhteen kuitenkin ollaan kaikista toimista huolimatta ainakin toistaiseksi "globaalin diffuusion" tai hajallaan olemisen vaiheessa. Erilaisia mittaristoja ja vaikuttavuuden kriteerejä on satoja, eikä konsensukseen olla päästy muiden muassa GIIN:in harmonisoivista pyrkimyksistä huolimatta (Chiappini 2017, 36–43, Barman 2015).

Yleisten vaikuttavuustavoitteiden ja spesifien vaikuttavuusmittaristojen väliin sijoittuvat vaikuttavuusinvestoimisen toimintamallit ja instrumentit. Näitä ovat jo mainittujen SIB:ien lisäksi vaikuttavuuden arvioinnin mukaan toimintamalliinsa ottavat perinteiset lainat (velkarahoitus), osakesijoitukset ja erilaiset lainan variaatiot, kuten SIB-mallin yksinkertaistettu versio Social Success Note (Sitra 2016d). Näissä kaikissa vaikuttavuuselementti sijoitetaan taloudellisen toiminnan rinnalle arvokriteeriksi, joka otetaan huomioon sijoituspäätöksessä. *Social Impact Bond SIB* eli *tulosperusteinen rahoitussopimus* on kuitenkin juuri se vaikuttavuusinvestoimisen käytäntö, joka on saanut viime aikoina eniten huomiota niin Suomessa, kuin kasvavasti globaalinkin osana vaikuttavuusinvestoimisen kentän laajenemista. SIB nähdään olevan houkutteleva ja tehokas vaihtoehto niin julkisille kuin yksityisillekin toimijoille, minkä taasen nähdään laajentavan toiminnan kokonaisvaikuttavuutta niin taloudellisessa kuin kehityksellisessäkin mielessä (Clifford & Jung 2017, Weber 2017a). SIB²⁷ koskee vaikuttavuutta luovien palveluiden tuottamista ja sille

²⁶ Esimerkiksi GIIRS toimii valtavirtasijoittamiselle ominaisten luokitteluarvostelmien kuten Moody'sin, Morningstarin ja Standard & Poor'sin mukaisesti: rahoitettavalle myönnetään tähtiä yhdestä viiteen sillä perusteella, miten se suoriutuu noin 160 kriteeristä koostuvalla asteikolla (Barman 2015, 32–35).

²⁷ SIB:in keksi 1980-luvun lopulla ekonomisti Ronnie Horesh, mutta ensimmäiset SIB:it toteutettiin vasta vaikuttavuus-

voidaan määritellä neljä ominaispiirrettä. Ensinnäkin, se on sopimus ostajan (yleensä julkisen sektorin) ja sille ulkoisen palveluntuottajan välillä. Toiseksi, ostaja maksaa palveluntuottajalle tietyn ja ennalta määritellyn yhteiskunnallisen vaikutuksen tuottamisesta. Kolmanneksi ja neljänneksi, toimintaa sijoittaa vähintään yksi ulkopuolinen sijoittaja ja tämä sijoittaja ottaa riskin vaikutuksien toteutumisesta – eli mikäli vaikuttavuus ei toteudu, sijoittaja menettää sijoituksensa. (Rotheroe 2014) Nykyisin SIB:ejä on rakennettu globaalisti yli sata (Instiglio 2018) ja niitä jäsennetään myös jo mainittujen DIB:ien ja EIB:ien kautta. GIIN:in tutkimuksissa vaikuttavuusinvestoinnit ovat kuitenkin tähän mennessä jakautuneet sijoituksien ja velkarahoituksen kesken suurin piirtein tasan ja erikoisinstrumenttien kuten SIB:ien osuus on ollut toiseksi vain noin 0,5 prosenttia kaikista sijoituksista (GIIN 2017). Tämän osuuden on kuitenkin arvioitu kasvavan sitä, kun vaikuttavuusinvestoimista saadaan institutionalisoitua (Clifford & Jung 2017, 173).

Vaikuttavuusinvestoimisverkostot, organisaatiot ja kumppanudet

Käytäntöjen, kriteerien ja mittaristojen lisäksi olennaista vaikuttavuusinvestoimisen ymmärtämisen kannalta on tarkastella myös niitä soveltavia, harjoitettavia ja määritteleviä toimijoita: verkostoja, organisaatioita ja kumppanuuksia. Verkostoista aloittaen, on niistä jo mainittu GIIN vaikuttavuusinvestoimisen kannalta kattojärjestöistä kaikista vaikutusvaltaisista. GIIN on vuonna 2009 perustettu voittoatekemätön järjestö, jonka päämääränä on kasvattaa vaikuttavuusinvestoimisen skaalaa ja vaikuttavuutta liiketoiminnassa (Weber 2017a, 90). Muun muassa USAID:in, UKAID:in ja Rockefeller Foundationin rahoittama järjestö julkaisee vaikuttavuusinvestoimisen tilaa koskevia tutkimuksia, kerää vaikuttavuusinvestoimisessa mukana olevan jäsenistönsä tietoja ja tarjoaa jäsenilleen mahdollisuuden verkostoitumiselle ja vertaisoppimiselle (GIIN 2018). GIIN:in lisäksi muita tärkeitä kattojärjestöjä ovat tilintarkistusorganisaatio Deloitte tytäryhtiö Monitor Institute, myös muuhunkin kuin vaikuttavuusinvestoimiseen keskittyvä Toniic sekä valtiolliselta tasolta käytäntöä lähestyvä Global Steering Group GSG, jossa myös Suomi on mukana.

Kaikille kattojärjestöille on yhteistä, että ne pyrkivät kokoamaan vaikuttavuusinvestoimisesta kiinnostuneita toimijoita yhteen sekä tuottamaan tutkimusta ja käytäntömalleja. Ne kaikki, ennen kaikkea GIIN, toistuvatkin jatkuvasti vaikuttavuusinvestoimista koskevissa dokumenteissa ja tutkimuksissa tiedon ja sovellutuksien lähteinä (ks. esim. Weber 2017a, Sitra 2016d, SITF 2014). Kyseiset verkostot ovat siis monella tapaa nähtävissä tyypillisinä moderneina kansainvälisinä organisaatioina, joiden relevanssi perustuu enenevässä määrin tiedon jakamiselle ja auktoriteettina olemiselle sekä tutkimustiedon määrittämisessä että sen itse tuottamisessa (vrt. Zapp 2018). Niitä, samankaltaisesti kuin kansallisessa kontekstissa Sitraa, onkin mielekästä tulkita paljon "uskottavuuspääomaa" omistavina tahoina, joihin viittaaminen myös antaa lisää painoarvoa esitetyille argumenteille ja politiikan malleille (Alasuutari 2017, 7).

investoimisen käsitteellisen kehkeytymisen myötä 2010-luvun alkupuolella (Clifford & Jung 2017, 162)

Verkostot tietovarantoinen eivät kuitenkaan itsessään vaikuttaisi vielä mitenkään, ellei vaikuttavuusinvestoiminen konkretisoituisi itse hankkeissa, investoinneissa ja sijoituksissa, joiden takana ovat organisaatiot, valtiot, sijoittajat ja niiden väliset kumppanuudet tai ekosysteemit. Vaikuttavuusinvestoimisen alun perin esitelleen Rockefeller Foundationin ja kattojärjestöjen lisäksi muita tärkeitä toimijoita vaikuttavuusinvestoimisen globaalissa kehitys-, levittämis- ja toteutustyössä ovat olleet monet suurpankit sekä merkittävin määrin poliittiseen päätöksentekoon vaikuttavat tulevaisuustalot, säätiöt ja huippuyliopistot²⁸. Näistä vaikuttavuusinvestoimisen verkostoja tutkineiden Rebecca Tekulan ja Arcana Shah'n (2017, 130–133) mukaan innovatiiviset säätiöt, filantroopit ja varakkaat yksityishenkilöt olivat ensimmäisiä ja vaikuttavuusinvestoimisen yleistämisen kannalta määrittävimpiä toimijoita, joiden myötä ollaan rakennettu siltaa sijoitusmaailman ja vastuullista liiketoimintaa harjoittavien palveluntuottajien välille. Tekula ja Shah – samoin kuin aihetta arvottamisen ja markkinoiden rakentamisen näkökulmasta tutkinut Barman (2015) – korostavatkin lisäksi näiden "pioneerien" merkitystä ja vipuvoimaa koko vaikuttavuusinvestoimisen globaalien ekosysteemien luomisessa edelleen, minkä myötä toimintaan mukaan on myöhemmin saatu niin edellä mainittuja verkostoja, institutionaalisia toimijoita, yrityksiä kuin valtioitakin.

Huomionarvoista vaikuttavuusinvestoimista toimijaperspektiivistä tarkastellessa lopuksi onkin, että viime aikoina myös monet valtiot ovat ottaneet eri tavoin vaikuttavuusinvestoimisen osaksi yhteiskuntapolitiikkaansa. Eniten vaikuttavuusinvestoimista on toteutettu ja rahoitettu niin SIB:ien muodossa kuin ylipäättäänkin Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, missä käytäntöä ovat vieneet eteenpäin myös eritoten omat työryhmät kuten Iso-Britannian hallituksen perustama ja koko vaikuttavuusinvestoimisen kehkeytymisen kannalta määrittävässä asemassa ollut Social Investment Task Force SITF (Clifford & Jung 2017, 162). Trendi, jossa vaikuttavuusinvestoiminen on yleistynyt myös valtiolliseksi strategiaksi, onkin jäsennettävissä osana vastuullisen liiketoiminnan käsittämistä uutena tapana hallinnoida yrityksen toimintaa (ks. Vallentin & Murillo 2012²⁹).

Eri organisaatioiden, kumppanuuksien ja valtioiden tavat jäsentää vaikuttavuusinvestoimista ja viedä sitä eteenpäin ovat kuitenkin olleet varsin erilaisia ja vaihtelevin määrin tehokkaita, vaikkakin lähtökohtaisesti onnistuneita (Rexhepi 2017). Tämän tutkielman kontekstissa täten olennaisempaa kuin sen erittelemisen, mitä tarkalleen mikäkin toimija tekee tai on tehnyt, on jäsentää yleisiä piirteitä, joiden kautta vaikuttavuusinvestoiminen piiryy globaalina ilmiönä. Yhtenä piirteenä on todettavissa, että toimijakentästä on esimer-

²⁸ Hyvän kokonaiskuvan näistä saa esimerkiksi GIIN:in jäsenistölistauksesta (2019), josta löytyy organisaatioita Deutsche Bankista Shell Foundationiin ja The Bill & Melinda Gates Foundationista Oxfordin yliopiston Said Business Schooliin.

²⁹ Vastuullista liiketoimintaa tästä perspektiivistä tutkineiden Steen Vallentinin ja David Murillon mukaan käsitys on johdettavissa siitä, että valtiot ovat omaksuneet enenevässä määrin hallinnoinnin logiikan ohjailemisen muotona rajoitusten ja sääntöjen sijaan (mt, 831). Tämä taasen on yhteydessä globaalien talouden kasvaneeseen merkitykseen osana poliittista argumentointia (ks. myös esim. Rodrik 2016), minkä myötä voidaan perustella valtioita yhdistävä tarve kilpailla globaaleilla markkinoilla ja luoda innovaatioita. Kaiken tämän voi nähdä olennaisena huomiona myös suhteessa vaikuttavuusinvestoimiseen, jota jäsentänyt Weber (2017a, 88) onkin todennut, että vaikuttavuusinvestoimista ennen kaikkea luodaan institutionaalista vipuvaikutusta sosiaalisille yrityksille ja innovaatioille.

kiksi löydettävissä suhteellisen selkeitä erontekoja siihen, kuinka osa vaikuttavuusinvestoimisessa mukana olevista toimijoista painottaa enemmän finanssimahdollisuuksia (*"finance first"*), osa yhteiskunnallisia vaikutuksia (*"impact first"*), yleisimmän tason eronteon ollessa, että julkinen sektori tavoittelee ensisijaisesti yhteiskunnallista vaikuttavuutta, yksityinen taloudellista, vaikka molemmat joka tapauksessa toiminnassa läsnä aina ovatkin (Weber 2017a, 87; Martin 2017, Barman 2015). Kuten aiemmin todettua, koko vaikuttavuusinvestoimisen voidaan argumentoida lähteneen liikkeelle sen yleisestä hybridiluonteesta tai kaksoisimperatiivista, jonka myötä se erottautuu (ja sitä erotettiin; Barman 2015³⁰) vaikuttavuuden mittaamisen tärkeyden painottamisen myötä sekä hyväntekeväisyydestä, valtavirtasijoittamisesta että monista vastuullisen liiketoiminnan käytännöistä. Tästä huolimatta, vaikuttavuusinvestoiminen, kuten mikä tahansa muukin yhteiskuntapoliittinen tekniikka, toteutuu kuitenkin reaalisesti yhteiskunnassa, jossa painotuksia toki voi tapahtua ja tapahtuu, eikä hybridiys tarkoita konkretiassa samanlaista harmonisuutta kuin käsitteellisellä tasolla. Toimijanäkökulmasta mielenkiintoista esimerkiksi onkin myös se, kuinka vaikuttavuusinvestoimisen ”keskeneräisen” luonteen on nähty mahdollistavan paitsi monimerkityksellisyttä eri yhteiskunnallisten sfäärien yhteen tuomisessa (Tekula & Shah 2017), myös sellaista poliittisen ja taloudellisen vallan käyttöä, mikä ei olisi ilman keskeneräisyyttä ollut mahdollista (Quinn & Munir 2017).

Muita keskeisiä piirteitä globaalista toimijanäkökulmasta lisäksi ovat, että ensinnäkin vaikuttavuusinvestoimisen globaalien verkostojen ja määritelmien kautta kaikki vaikuttavuusinvestoiminen on, ainakin toistaiseksi, hyvin sidosteista. Viittaukset toisiin lähestymistapoihin, kokeiluihin ja kriteereihin toistuvat kontekstissa kuin kontekstissa, minkä voi nähdä johtuvan monilta osin siitä, että ilmiönä vaikuttavuusinvestoiminen on vielä varsin uusi ja se vaatii täten taakseen verkostojen ja toimintamallien tarjoamaa legitimaatiota (vrt. Quinn & Munir 2017, Barman 2015). Lisäksi, missään kohtaa vaikuttavuusinvestoimisen toteuttamista tai tutkimistakaan ei juurikaan painoteta palveluntuottajia, jotka vaikuttavat siis olevan globaaliin verkostoon ja sijoittajaintresseihin verrattuna suhteellisen toissijaisessa roolissa (vrt. Barman 2015). Vaikuttavuusinvestoiminen lähtee tämän perusteella vahvasti liikkeelle sijoittajanäkökulmasta, johon yhteiskunnallisten vaikutusta tavoittelemista pyritään kytkemään, eikä niinkään toisinpäin, vaikka tällaisia erontekoja kannattaa varovasti tulkita, kuten aiemmin todettua.

2.3 Sitra & vaikuttavuusinvestoimisen suomalainen ekosysteemi

Huomion vaikuttavuusinvestoimisen keskittymisestä sijoittajien perspektiiviin voi tulkita ainakin osittain pätevän myös suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen dynamiikkaan, samoin kuin muutkin edellä mainitut globaalit taustat. Yksiulotteisesti tällaisia huomioita ei kuitenkaan ole mielekäästä olettaa universaaleiksi. Täten avaan seuraavaksi, millaisena vaikuttavuusinvestoiminen piirtyy suomalaisessa ilmentymismuodossaan, jonka kannalta hyvin määrittävä organisaatio on ollut Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra.

³⁰ Avaan tätä, samoin kuin muuta tässä esittelyn lomassa esille nousevaa analyttisempaa tulkintaa tarkemmin alaluvussa 2.4.

Eduskunta perusti Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahaston, nykyisin Suomen itsenäisyyden juhlarahaston, Sitran, vuonna 1967. Suomen Pankki lahjoitti tuolloin Suomen 50-vuotisjuhlan kunniaksi Sitralle sadan miljoonan markan (nykyrahassa noin 140 miljoonan euron arvoisen) alkupääoman, jonka myötä rahaston tehtäviksi määriteltiin markan vakauden edistäminen, taloudellisen kasvun lisääminen ja kansainvälisen kilpailukyvyyn parantaminen (Sitra 2017c)³¹. Sitra toimii edelleen tärkeänä rahoittajana erityisesti suomalaisessa innovaatiotoiminnassa, mutta sen tärkeimmän fokuksen voidaan todeta siirtyneen enemmän tulevaisuuteen suuntautuvaan tietotyöhön. 2010-luvun Sitra on omankin kuvauksensa mukaan *"tulevaisuustalo, joka pyrkii toimimaan monilla yhteiskunnallisen vaikuttamisen tasolla ja jonka toiminta perustuu visioon, jossa Suomi menestyy kestävän hyvinvoinnin edelläkävijänä"* (Sitra 2016e, 4). Tätä Sitra pyrkii toteuttamaan monituisin eri toimin ja aiheisiin liittyen³², fokuksenaan erityisesti tulevaisuuden ilmiöiden tutkiminen ja niihin varautuminen sekä uusien yhteiskunnallisten käytäntöjen kokeileminen ja arviointi (mt).

Tähän yhteyteen sijoittuu myös vaikuttavuusinvestoiminen. Sitra on tähän mennessä lähestynyt vaikuttavuusinvestoimista muutamalla eri tavalla, joita kaikkia on organisoitunut Sitraan vuonna 2014 perustettu vaikuttavuusinvestoimisen avainalue ja sen toimintaa organisoiva tiimi³³. Eniten sitralaisten toimista huomiota ovat toistaiseksi saaneet sen fasilitoimat SIB:it, joita on saatu käyntiin kolme: niin kutsutut Työhyvinvointi-SIB, Kotouttamisen SIB sekä Lasten ja nuorten SIB³⁴. Näissä Sitran rooli on ollut mahdollistaa sopimuksien rakentaminen. Sitra on tuottanut tietoa SIB:eistä tekniikkana, tuonut käytännön kannalta relevantteja toimijoita yhteen sekä toiminut kaikille osapuolille tietoa tarjoavana ja mentoroivana asiantuntijaorganisaationa, jonka avulla SIB:it on rakennettu sektoreidenvälisessä yhteistyössä³⁵ (Sitra 2017b).

³¹ Edelliset määreet, samoin kuin muun muassa Sitran velvollisuudet eduskuntaa kohtaan sekä Sitran hallinnollinen rakenne ovat myös määritelty laissa (Laki Suomen itsenäisyyden juhlarahastosta 24.8.1990/717). Vuonna 1991 Sitra erotettiin suorasta valtionalaisuudesta ja siitä tuli eduskunnan alainen itsenäinen rahasto, jonka toimintaa rahoitetaan sen peruspääoman ja sijoitusten tuotoilla. Pääomaansa Sitra onkin myös käyttänyt: se on ollut historiansa aikana mukana rahoittamassa esimerkiksi Konetta, biotaloutta, ksylytolia sekä Suomelle tärkeää elektroniikkateollisuutta, myös Nokian (Sitra 2017c).

³² Sitralle on kirjoitushetkellä 5 teemaa – hiilineutraali kiertotalous, uudistumiskyky, uusi työelämä ja kestävä talous, ennakointi ja koulutus. Näistä vaikuttavuusinvestoiminen sijoittuu toisena alateemana uuden työelämän teeman alle, toisen ollessa "työelämän taitekohdat" (Sitra 2018g).

³³ Aavaan vaikuttavuusinvestoimisen tiimin toimintaa ja koostumusta tarkemmin luvussa 5. Sitra on organisaationa eriytynyt kokonaisuudessaan tällaisiin tiimeihin, jotka keskittyvät tietyn "avainalueen" tai teeman organisoimiseen (ks. esim. Sitra 2017c).

³⁴ Toukokuussa 2015 käynnistynyt Työhyvinvointi-SIB on laatuaan Suomessa ensimmäinen ja sen pyrkimyksenä on ollut parantaa Lounais-Suomen maistraatin, Savon koulutuskuntayhtymä Sakky:n, Aleksia-liikelaitoksen ja Ylä-Savon SOTE-kuntayhtymän työntekijöiden työhyvinvointia mm. henkilökohtaisen kunto-ohjauksen, konfliktien sovittelun, esimieskoulutuksen ja henkilöstön kehityspäivien välinein (Sitra 2018a). Kesäkuussa 2017 julkistetun Kotouttamisen SIB:in tavoitteena taas on työllistää 2 000 maahanmuuttajaa kolmen vuoden aikana. Tämä Työ- ja elinkeinoministeriön tilaama SIB on siitä harvinainen, että sen koko, 14,2 miljoonaa euroa, tekee siitä toistaiseksi Euroopan suurimman SIB-sopimuksen (Sitra 2018b). Suurin sijoittaja sopimuksessa on Euroopan investointirahasto EIF, joka sijoitti sopimukseen 10 miljoonaa, pienempiä sijoittajia mukana ovat mm. S-ryhmä, Tradeka, Suomen ortodoksinen kirkko, kaksi yksityissijoittajaa ja Sitra itse (mt). Lasten ja nuorten hyvinvointiin keskittyvä SIB taas on sopimuksista tuorein. Hanketta hallinnoivat FIM Varainhoito Oy Epiqus Oy:n ja Lastensuojelun keskusliiton kanssa (Sitra 2018d).

³⁵ Tällä hetkellä SIB:ejä myös on suunnitteilla neljä lisää ja ne liittyvät työllistymiseen, tyyppin 2 diabetekseen, ikääntyneiden itsenäisen toimintakyvyn tukemiseen ja ympäristöön (Sitra 2018f).

SIB:ien rakentamisen lisäksi Sitra on harjoittanut myös monenlaista muuta sidosryhmätoimintaa vaikuttavuusinvestoimiseen liittyen. Yksi ilmentymä tästä ovat olleet Vaikuttavuuskiihdyttämöt ja Vaikuttavuuskehittämö. Vaikuttavuuskiihdyttämöissä, joita on tähän mennessä järjestetty neljä, Sitran VI-tiimi ja sen valitsevat kumppanit ovat kouluttaneet 2-3 kuukauden kestäväen intensiivijakson ajan yrityksiä ja elinkeinotoimintaa harjoittavia järjestöjä kehittämään palveluidensa yhteiskunnallista vaikuttavuutta sekä sijoitus- ja rahoitusvalmiuksiaan (Sitra 2016a & 2016c). Oulussa järjestetyssä Vaikuttavuuskehittämössä taas on spesifimmin pyritty kehittämään yrityksiä, järjestöjen ja julkisen sektorin yhteistyössä ratkaisuja nuorten työllistämiseen liittyen (Sitra 2018c)³⁶. Lisäksi merkittävä sidosryhmiä laajalla skaalalla yhteen kokoava toimi on ollut Vaikuttavuusinvestoimisen kansallisen ohjausryhmä, jota Sitra on ollut johtavassa asemassa organisoimassa sen vuonna 2015 perustamisestaan lähtien. Ohjausryhmässä on ollut mukana edustajia niin ministeriöistä, elinkeinoelämästä kuin järjestökentältäkin ja sen fokus on ollut kartoittaa vaikuttavuusinvestoimisen tämänhetkistä tilaa Suomessa ja jäsentää toimintaa myös kansainvälisiä näkökulmia ja yhteistyöhankkeita silmällä pitäen (Sitra 2015b).

Virallisuontoisempien toimien lisäksi Sitra on julkaissut useita vaikuttavuusinvestoimiseen liittyviä tekstejä sekä verkkosivuillaan että vaikuttavuusinvestoimiseen pureutuissa selvityksissä ja oppaissa³⁷, järjestänyt monenlaisia tapahtumia tematiikkaan liittyen sekä esimerkiksi alustanut sen mahdollisuuksista avainalueen käynnistämisen yhteydessä noin 150 kunnassa (Sitra 2017b). Kiteyttäen Sitran rooli suomalaisessa vaikuttavuusinvestoimisessa on täten ollut toimia "voiteluöljynä", kuten Sitraa tarkastellut itsenäinen vaikuttavuusarvio on todennut (Sitra 2017b, 35). Tämä on ollut Sitralle ominainen rooli myös monien muiden viimeaikaisten Sitran tukemien käytäntöjen, kuten kiertotalouden, perustulon ja genomihankkeiden yhteydessä (Sitra 2017b & Sitra 2017c). Vähitellen vaikuttavuusinvestoiminen onkin levinnyt Suomessa myös Sitran ulkopuolelle. Vaikuttavuusinvestoiminen on esimerkiksi mainittu Valtioneuvoston kanslian eriarvoisuustyöryhmän raportissa yhtenä mahdollisesti hyödyllisenä rahoitusmallina torjua eriarvoisuutta (VNK 2018, 75), työ- ja elinkeinoministeriö on SIB:in kautta osallistunut käytännön kehitykseen (TEM 2016) ja vaikuttavuusinvestoimisesta ovat kasvavissa määrin alkaneet puhua ja kiinnostua myös esimerkiksi Kansaneläkelaitos (2018) sekä ajatushautomo Demos Helsinki (2018).

Sitra yhteiskuntapoliittisena toimijana

Ennen eteenpäin siirtymistä, Sitran roolia vaikuttavuusinvestoimisen suhteen kontekstualisoiden on vielä olennaista nostaa esille, että sitralaista tietotyötä ja uusien käytäntöjen "voitelua" ei tehdä täysin vapaaehtoisin kehystyksin. Sitran lähtökohdat taloudellisen kasvun edistämisestä, kansainvälisen kilpailu-

³⁶ Lisäksi vastaavia, mutta spesifisti järjestökentälle suunnattuja "Järjestövalmentamoja" on myös toteutettu, mutta tiedottaminen niistä ei syystä tai toisesta ole ollut yhtä aktiivista.

³⁷ Ks. Liite 2. Nämä selvitykset ja oppaat toimivat itselleni yhtenä lisäaineistonani. Avaan näitä dokumentteja sekä omaa tutkimuksellista suhtautumista niihin metodologiaa ja aineistoja koskevassa luvussa 5.

kyvyn parantamisesta ja hyvinvoinnin kestävyuden ideoimisesta ovat olleet läsnä sen toiminnassa alusta asti, mutta myös muutoksia näissä jäsenyksissä on ollut nähtävissä eritoten toiminnan strategista jäsentämistä koskien (Sitra 2017c, Kettunen 2015, Särkikoski 2007). Yksilö- ja yhteiskuntakäsityksiä suomalaisessa tulevaisuuspolitiikassa väitöskirjassaan tutkinut Anu Kettunen (2015) onkin esimerkiksi eriteltyt 2000-luvun lopun Sitran tulevaisuuteen suuntautuvaa tulkintakehystä, joka lienee monilta osin relevantti edelleen, ainakin mitä tulee Sitran lähestymistapaan suhteessa vaikuttavuusinvestoimiseen.

Kettusen mukaan Sitran toiminnan aikajänteeksi on aikaisempiin Sitran yhteiskunnallisiin rooleihin verrattuna³⁸ ensinnäkin muodostunut tulevaisuuden sijaan nykyisyyden aikaulottuvuus, jonka kautta tulevaisuus avautuu toiminnalle nykyisyydessä tunnistettujen olennaisten tekijöidensä kautta. Toiseksi, tulevaisuus näyttää tämän myötä selkeämmin *poliittisissa* olevana tilana, sillä se nähdään suurina määriä epävarmuutta ja täten monia erilaisia kehitysskenaarioita sisältävänä. Kolmanneksi, tämä tila konstruoidaan Kettusen mukaan Sitran strategiassa aikaisempaan verrattuna heterogeenisemmän joukon toiminnalle – eikä siis suinkaan esimerkiksi ainoastaan puolue-poliittisille toimijoille – avoimeksi (mt, 92). Tämä Kettusen analysoima Sitran uusien tulkintakehysten, jossa "*Sitra nostaa esiin useita toimijoita ja konstruoi ne aktiiviseen tulevaisuuden subteen käymään dialogia, hahmottamaan yhteisiä tulevaisuuskuvia, tutkailemaan itseään ja etsimään uudenlaista tapaa toimia*" (mt), vaikuttaa hyvin osuvalla myös nykyhetkessä ja vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa sekä on mielenkiintoinen myös laajempia yhteiskunnallisia virtauksia ja valtasuhteita hahmottelevan tutkimuksen kannalta. Tästä näkökulmasta Sitra näyttääkin esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimista tutkineiden Q.C. Quinnin & Kamal Munirin (2017) käsitteillä ”poliittista tilaa avaavana toimijana”, jolla on myös paljon valtaa hallussaan sen määrittämisessä, millaisena tulevaisuus nähdään, vaikka tämä ei ilmenisikään niinkään pakotettuna tai autoritaarisesti, vaan hallinnollisesti ja epäsuorasti. Sitra rakentaa näin sidosryhmiensä kanssa dialogisesti tulevaisuuden maailmaa, johon se esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimisen rajaamisellaan silti sisällyttää omat yhteiskuntapoliittiset tavoitteensa.

Tähän lisäten myös Hanna Kuuselan ja Matti Ylösen kirjassaan "*Konsulttidemokratia*" (2013) esittämät ajatukset Sitrasta ovat nekin mielenkiintoisia. Kuusela ja Ylönen analysoivat Sitran olleen tärkeä osa yhteiskuntapoliittista siirtymää, jossa poliittista päätöksentekoa ohjaa intressiryhmien ja parlamentaaristen voimasuhteiden lisäksi enenevässä määrin konsulttien yhteistyö poliitikkojen ja virkamiesten kanssa (mt, 10; ks. myös Heiskala & Kantola 2010). Kirjoittajien mukaan Sitralla on paljon valtaa suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa, sillä sen hallituksessa istuvat Suomen hallinnon avainhenkilöitä, se on periaatteellisesti riippumaton ja sillä on hallussaan huomattavat taloudelliset resurssit. Ongelmalliseksi Kuuselan ja Ylösen näkemyksen mukaan näiden myötä pirtyy, että niin Sitra kuin muutkaan vastaavat

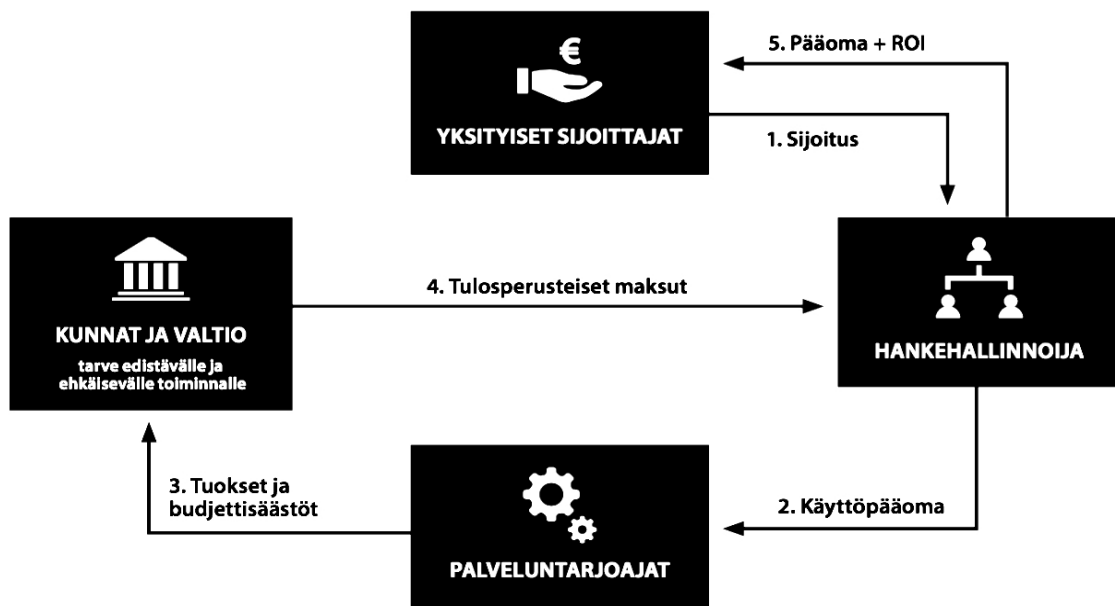
³⁸ Kettunen (2015) analysoi väitöskirjassaan eritoten Valtioneuvoston ja Sitran rooleja tulevaisuuden kehystämisessä. 2000-luvun lopun lisäksi Sitran ja VN:n tulevaisuusnäkemystä analysoidaan 1990-luvun ja 2000-luvun alun ajallisten kategorioiden kautta. Erityisen mielenkiintoisina tutkimuksen huomioina on mainittava, että Kettusen mukaan tulevaisuuskuvat poliittisoidaan vahvemmin taloudellisissa laskusuhdanteissa, kuten 1990-luvun alussa ja 2000-luvun lopulla (mt, 166).

yksityiset tai puolijulkiset toimijat eivät kuitenkaan ole demokraattisesti valittuja, eivätkä näin ollen demokraattisesti tilivelvollisia toimistaan (mt). Niin Kuuselan ja Ylösen analyysin kuin myös Kettusen tutkimuksen ja Sitran itse tuottamiensa kehityskertomuksien (Sitra 2017c, Särkikoski 2007) perusteella omista yhteiskuntapoliittisista periaatteistaan Sitra tuskin siis määrittävästi tinkii. Ilmiöstä riippuen kuitenkin myös Sitran sidosryhmät määrittävät näkemyksineen toimintaa, mikä painottaa vaikuttavuusinvestoimisenkin tutkimisen kannalta koko ekosysteemin, ei ainoastaan Sitran, tarkastelua.

Vaikuttavuusinvestoimisen sidosryhmät & suomalainen ekosysteemi

Kuten todettua, yksi Sitran määrittävimmistä päämääristä vaikuttavuusinvestoimisen suhteen on ollut levittää vaikuttavuusajattelua mahdollisimman laajalle ja rakentaa Suomeen niin kutsuttu *vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi*³⁹. Täten jäsenän seuraavaksi myös kyseisen ekosysteemin olemassa olevia ja potentiaalisia sidosryhmiä, avaten samalla vaikuttavuusinvestoimisen käytännöllistä dynamiikkaa sidosryhmien roolien kautta. Lähdän tarkastelussani jälleen liikkeelle Sitran omasta kuviosta⁴⁰.

SIB-sopimuksen osapuolet

Kuvio 2: Vaikuttavuusinvestoimisen (suomalaisen) ekosysteemin sidosryhmät (Sitra 2015a, 6)

Ylhäältä myötäpäivään liikkeelle lähtien, *yksityisten sijoittajien* varsin heterogeenisen joukon muodostavat sijoitusinstituutiot ja yksityiset henkilöt. Sijoittajat mahdollistavat sijoituksillaan taloudellisesti toiminnan ja he hyötyvät vaikuttavuusinvestoimisen vaikuttavuuselementistä oletettavasti ainakin siten, että sijoituk-

³⁹ Ekosysteemin käsitteellä Sitra nähdäkseni tarkoittaa yleisesti ottaen kaikkia niitä toimijoita, jotka tavalla tai toisella liittyvät tai voivat liittyä vaikuttavuusinvestoimiseen. Käsitettä käytetään joissain konteksteissa synonyyminä markkinoille, joskin tällöin lisäksi, että vaikuttavuustulosten ostaminen ja toimijoihin kanavoitavat sijoitukset rajautuvat tässä tapauksessa tarkastelusta ulos (Sitra 2016d, 11)

⁴⁰ Vaikka vaikuttavuusinvestoiminen ei ole pelkkiä SIB:ejä, oheisesta kuviosta näkyy muidenkin mallien kaikki mahdolliset sidosryhmät, minkä vuoksi hyödynnän juuri tätä kuviota. Kuviossa "ROI" tarkoittaa ilmaisua *return on interest* eli sijoituksen tuloksellisuuden perusteella suoritetta maksua.

sien paitsi taloudellista, myös yhteiskunnallista tuloksellisuutta arvioidaan tarkoin kriteerein, minkä nähdään todistavan kehityksen toteutumisen (Sitra 2015a, 7)⁴¹. Tällä hetkellä Suomessa toteutetuissa vaikuttavuusinvestoimisprojekteissa sijoitukset ovat tulleet hyvin monelta suunnalta, mikä tähdentää sitä, että sijoittajien kenttä on vielä hakemassa suuntaansa (FVCA, Sitra & Deloitte 2017). Maailmalla riskipääomasijoittajat, enkelisijoittajat ja filantroopit ovat toistaiseksi olleet vaikuttavuusinvestoijien kärkijoukossa (Martin 2017, 681–685), mutta tällaista ei olla toistaiseksi Suomessa ainakaan laajassa mittakaavassa nähty, vaikka kiinnostusta onkin jo myös Suomessa ehtinyt heräämään (vrt. FVCA, Sitra & Deloitte 2017). Samoin kookkaiden institutionaalisten sijoittajien kuten eläkerahastojen roolia ollaan ennakoitu eritoten tulevaisuuden kannalta merkittäväksi ja vaikuttavuusinvestoimisen markkinoiden kehkeyttämisen kannalta olennaiseksi (Martin 2017, 683, Barman 2015). Kehityskulku, jonka voisi myös nähdä vievän vaikuttavuusajattelua enemmän eritoten muuhun vastuullisuuteen itseään peilaavasta "impact first":istä enemmän myös "business first":iin, on kuitenkin paljolti vielä tapahtumatta niin globaalisti kuin Suomesakin, vaikkakin Suomen kontekstissa vaikuttavuusinvestoiminen onkin lähtenyt selkeämmin juuri sijoitusinstituutioiden, säätiöiden ja myös itse Sitran rahoittamisesta liikkeelle.

Hankehallinnoijien sidosryhmään kuuluvat erinäiset projektihallintoon ja konsultointiin erikoistuneet yritykset. Hankehallinnoijan vastuulla on muun muassa palveluntuottajien rekrytointi, rahoitusinstrumenttien rakentaminen ja tarvittavien sijoittajien mukaan saaminen (Sitra 2015a, 7). Lisäksi hankehallinnoijat ovat vastuussa vaikuttavuuden kriteerien kehittämisestä, valvonnasta ja soveltamisesta, sekä organisaatioiden välisestä vuorovaikutuksesta tietyssä projektissa (mt, Sitra 2018c, 22). Myös Sitran voidaan nähdä olleen tähän mennessä aloitetuissa SIB-projekteissa eräänlainen yleistason hankehallinnoija, mutta käytännössä Sitran rooli on ollut kokonaisvaltaisempi. Sitra ei esimerkiksi ole niinkään pyrkinyt tuomaan yksittäisiä SIB:ejä, yhteiskunnallisia teemoja tai muita spesifejä projekteja suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan laajemmin koko vaikuttavuusinvestoimisen ilmiötä yhteiskuntapoliittisena käytäntönä (vrt. Sitra 2017b, 31–36). Tehdäkseen tämän, Sitran on kuitenkin täytynyt toimia joissain konteksteissa hallinnoijan roolissa, jota se kuitenkin ekosysteemin kehkeytymisen myötä on pyrkinyt siirtämään muille toimijoille⁴².

Palveluntarjoajia ovat yritykset ja järjestöt. Tähän kategoriaan kuuluvat siis kaikki organisaatiot, jotka varsinaisesti ”tuottavat vaikuttavuuden” eli myyvät palveluitaan, luoden yhteiskunnallisia tai ympäristöllisiä vaikutuksia (Weber 2017a, 95, Sitra 2015a). Hyödyn he vaikuttavuusinvestoimisesta saavat oletettavasti eritoten vakaasta ja monivuotisesta rahoituksesta, joka voi myös tarjota mahdollisuuksia yrityksen tai järjestön kasvamiseen (Sitra 2015a, 7). Olennainen yksityiskohta tämän suhteen on, että Sitra (2016d,

⁴¹ Barman (2015) on analysoinut tätä sijoittajanäkökulmaa korostavaa vaikuttavuusinvestoimisen painotusta siten, että sijoittajat paitsi vaativat kehityksen todistamista, niin koko vaikuttavuusinvestoiminen on kehkeytynyt sen ympärille, että yhteiskunnallista vaikuttavuutta saataisiin muovattua muotoon, jota sijoittajat voisivat helposti lähestyä. Tästä lisää seuraavassa alaluvussa.

⁴² Siinä missä start-ypeille yrityksen myymisestä puhutaan "exitinä", Sitralle juuri ilmiön tai käytännön ”jalkauttaminen” muille toimijoille on vastaava exit, johon se pyrkii paitsi vaikuttavuusinvestoimisessa, niin lähtökohtaisesti lähes kaikessa toiminnassaan (vrt. Särkikoski 2007, Sitra 2017c).

15) on painottanut vaikuttavuusinvestoimisen lähestymistavassaan sitä, kuinka sekä SIB:eissä että vaikuttavuusinvestoimisessa muutenkin voitaisiin kokeilla uusia palvelukonsepteja ja kuinka eritoten kasvu-yrityksistä ja start-upeista voitaisiin löytää uutta voimaa ja innovaatioita palveluiden tuottamiseen. Mitään täysin eksplisiittistä rajausta palveluntuottajien olemuksesta ei kuitenkaan olla tehty, sillä olennaista ennen kaikkea on, että palveluntuottajat ovat kykeneviä tuottamaan vaikutuksia ja osoittamaan, että vaikutuksia syntyy (vrt. Barman 2015, 30). Toinen merkittävä huomio on, että järjestöjen rooli on vaikuttavuusinvestoimisessa toistaiseksi ollut niin Suomessa kuin globaalistikin (GIIN 2017, 5) vähäisempi, mutta sekin tuki käytäntöä promoitavien tahojen mukaan vasta kehkeytymäisillään. Suhteessa tähänkin tosin pätee lisäksi se, että vaikuttavuusinvestoimisen kannalta edes eronteko järjestöjen ja yritysten välillä ei ole erityisen määrittävä, sillä toimintaa kehystetään sekä vaikutusten korostamisen prosessuaalisuuden, että myös ekosysteemiajattelun kautta koko eronteon merkityksellisyyttä hälventävänä (Weber 2017a, 91).

Lopuksi, vaikuttavuusinvestoimisessa ensisijaisesti kunnat, valtio ja kaupungit eli julkinen sektori ovat *palvelunostajia*. Esimerkiksi Sitran SIB-mallissa julkisen sektorin funktionaalinen rooli on käytännössä paljolti "business-as-usual" eli julkisen sektori tehtävä on tuottaa kansalaisilleen relevantteja ja esimerkiksi hyvinvointia edistäviä palveluita, jotka turvaavat toimeentuloa, hoivaa ja hoitoa riskitilanteissa (vrt. Julkunen 2006, 18). Prosessuaalisesti julkisen sektorin rooliin sisältyy kuitenkin kolme muutosta. Ensinnäkin, kuten todettua, vaikuttavuusinvestoimisessa julkinen sektori on lähtökohtaisesti palveluiden ostaja, ei tuottaja itse. Tämän ajatellaan mahdollistavan palveluiden kilpailuttamista, jonka myötä palveluista on kokeilemisen jälkeen mahdollista valikoida kaikista parhaat (Sitra 2015a, 7). Toiseksi, juuri SIB:eissä erilaisista toiminnasta on eritoten se, että palvelunostajat maksavat palvelusta vain silloin, mikäli hanke voidaan todistaa tulokselliseksi, eli taloudellisen riskin ottavat vain ja ainoastaan yksityiset sijoittajat (Sitra 2015a). Tämän myötä Sitra on todennut SIB:ien mahdollistavan julkisen sektorin kannalta riskittömyyttä, mutta silti sen kannalta relevantteja hyötyjä, kuten asiakaslähtöisyyden parantamista, innovaatioiden estojen poistamista ja ennaltaehkäisevyyttä (mt, 7). Kolmanneksi, vaikuttavuusajatteluun sisältyvä tulosperustaisuus pyrkii kuitenkin yleisellä tasolla tehostamaan myös julkisen sektorin toimintaa ja täten ehkäisemään ongelmia ja edistämään hyvinvointia paremmin.

Yhteen taas kertaalleen kooten, edellä kuvatut sidosryhmät osallistuvat siis kaikki lähtökohtaisesti vaikuttavuusinvestoimiseen sen suomalaisessa ilmentymisessään, jonka "muodoksi" on nostettu Sitran jäsentämä ekosysteemisyyttä. Määrittäviä ekosysteemin toimia ovat toistaiseksi olleet SIB:it, mutta myös toimintamallit, joissa jokin ekosysteemin kumppaneista ei osallistu toimintaan, ovat sinänsä täysin mahdollisia ja nekin Sitran promoitavia⁴³. Huomionarvoista Sitraan ja ekosysteemiin liittyen lisäksi on, että suoma-

⁴³ Sitra on käyttänyt käsitettä *vaikuttavuussijoittaminen* painottamaan juuri sijoittamista ja vaikuttavien toimijoiden rahoittamista, investoimista voi olla myös investoinnit omaan toimintaan tai kanavoituna ostoiksi (Sitra 2016d, 6). Samoin julkisen sektorin palveluostaminen voidaan nähdä vaikuttavuusinvestoimisena ilman yksityisiä sijoittajia, minkä yhteydessä Sitra puhuu *vaikutusperusteisesta palvelujen ostamisesta* tai *vaikuttavuuden bankinnasta* (ks. Sitra 2015a & 2016b).

lainen vaikuttavuusinvestoiminen on paitsi sijoittajiin liittyen myös muihin sidosryhmien peilautuen tähän mennessä keskittynyt eritoten vaikuttavuusinvestoimisen "kapeaan" tulkintaan (ks. Sitra 2016d, 11). Sitra onkin jopa lisännyt vaikuttavuusinvestoimisen määritelmään sen, että vaikuttavuuden tietoisien tavoittelun tulee olla mitattavaa (Sitra 2018c, 4). Vaikuttavuusinvestoiminen kytkeytyy täten Suomessa oletettavasti arviointiyhteiskuntaan jossain määrin kiinteämmin kuin muualla, mikä on huomioitava myös vaikuttavuusinvestoimista koskevan tutkimuksen tulkinnassa, sillä esimerkiksi GIIN:in määritelmät ja tilastot edustavat usein vaikuttavuusinvestoimisen "laveaa" tulkintaa, jossa mitattavuus ei välttämättä ole yhtä määrittävässä roolissa, kuin yleinen kehityksen ja taloudellisten tuottojen tavoittelu (Sitra 2016d, 13).

Samoin on olennaista pitää mielessä se, että kuten johdannossa lyhyesti mainitsin, suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen tavoitteet ja lähestymistavat ovat nekin jossain määrin erilaisia kuin vaikuttavuusinvestoimisen globaalissa valtavrassa. Vaikuttavuusinvestoimisen globaaleihin päätavoitteisiin on esimerkiksi kuulunut – eritoten kehitysmaiden kontekstissa varsin loogisesti – äärimmäisen köyhyyden vähentäminen, työpaikkojen lisääminen ja koulutus (Weber 2017a, 99). Samoja teemoja on yleistasolla läsnä myös Sitran jäsentämässä versiossa, mutta painotuseroja on toki niitäkin, kuten edellä hahmoteltua. Suomalaisessa vaikuttavuusinvestoimisessa on siis oletettavasti suhteellisen paljon samaa kuin käytännössä globaalilla tasolla, mutta se sisältää myös omia, esimerkiksi kansallisesta suhtautumisesta niin globaaliin kuin kansalliseenkin politiikkaan ja talouteen liittyviä sekä Sitran omaan yhteiskuntapoliittiseen rooliinkin juontuvia piirteitä (vrt. Alasuutari & Qadir 2014). Nämä ja muut edellä esitetyt seikat huomioiden, siirryn seuraavassa luvussa tarkastelemaan tähän mennessä toteutettua vaikuttavuusinvestoimista koskevaa tutkimusta.

3 VAIKUTTAVUUSINVESTOIMISEN TUTKIMUS

Vaikuttavuusinvestoimisen globaali noste sen vaikutusvaltaisine toimijoineen ja vauhdilla kasvavine markkinoineen ei ole jäänyt tieteellisessä tutkimuksessa huomiotta ilmiön uutuudesta huolimatta – tai kenties juuri sen takia. Kuten Alex Nichollsin ja Jess Daggerson (2017) vaikuttavuusinvestoimisen tieteellistä tutkimusta kokoavan kirjallisuuskatsauksen perusteella voi kuitenkin todeta, tähänastinen vaikuttavuusinvestoimisen tutkimus on suurilta osin painottunut vain tietyntylaisiin, osin näkemyksissään rajoittuneisiin tarkastelumalleihin. Esittelen täten tässä luvussa seuraavaksi ensin Nichollsin ja Daggersonin katsauksen kautta vaikuttavuusinvestoimisen akateemisen tutkimuksen tilaa, sitten muita tutkimusnäkökulmia, jotka näen hyödyllisiksi niin oman tutkielmani, kuin yleisemminkin vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntatieteellisen tarkastelun kontekstissa. Lopuksi esitän tutkimukseni tavoitteet ja tutkimuskysymykset.

3.1 Vaikuttavuusinvestoimisen tutkimuksen nykytila

Vaikuttavuusinvestoimista koskevaa (englanninkielistä) tutkimustietoa metatasolla tutkivassa artikkelissaan "*Academic Research Into Social Investment and Impact Investing*" (2017) Nicholls ja Daggerson lähtevät liik-

keelle toteamalla akateemisen tutkimuksen ja liiketoimijoiden itsensä tuottaman tutkimustiedon määrällisen vinouman: akateemisia tutkimuksia löytyi kirjoittajien tekemässä kirjallisuuskatsauksessa 73, siinä missä liiketoimijoiden tai käytännönharjoittajien tutkimuksia (*practitioner reports*) oli tuotettu syyskuuhun 2015 mennessä peräti 261 (mt, 68⁴⁴). Huomio tutkimuksen painottumisesta on itsessäänkin mielenkiintoinen, mutta ennen kaikkea artikkeli tarjoaa mielekkäästi hyödynnettävän lähtökohdan vaikuttavuusinvestoimisen tieteellisen tutkimuksen laadulliselle kartoittamiselle. Akateemisten tutkimusten tarkasteluun keskittyneet Nicholls & Dagers (2017, 71) erottelevat ensinnäkin kirjallisuuskatsauksessaan löydettyjen tutkimusten olevan pääosin lähtöisin neljästä eri tieteenhaarasta: kolmannen sektorin tutkimuksesta, rahoitus- ja taloustieteestä, oikeus- ja sosiaalipolitiikasta sekä yrittäjyydestä ja liikejohdosta⁴⁵. Lisäksi kirjoittajat tunnistavat kolme sosiologista tutkimusta (Minard & Emerson 2015, Morley 2015 & Nicholls 2010) sekä muutaman tutkimuksen, joita ei ole selkeästi sijoitettavissa minkään tieteenalan alle kuuluviksi. Tieteenalajaottelun lisäksi kirjoittajat jäsentävät kolme laadullista kategoriaa (käsitteellisteoreettiset julkaisut, kartoitukset/yleiskatsaukset & empiiriset tutkimukset) ja avaavat näihin liittyen tutkimusten sisältöjä jäsentäen myös olemassa olevia tutkimuksellisia vajeita.

Tarkemmat tutkimuksien sisällöt tässä kohtaa sivuun jättäen, johtopäätökset vaikuttavuusinvestoimisen tieteellisen tutkimuksen tilasta ovat katsauksen perusteella suhteellisen selvät: *vaikuttavuusinvestoimista kyllä tutkitaan subteellisen paljon akateemisestikin, mutta painotukset ovat monilta osin varsin pragmaattisista lähtökohdista ponnistavia*. Tarkoituksena usein on esimerkiksi jäsentää vaikuttavuusinvestoimista suhteessa muihin sijoittamiskäytäntöihin, eritellä käytännölle olennaisia käsitteitä ja arvioida tulevaisuuden sijoitusnäkökulmia⁴⁶. Samoin tutkimuksessa eriteltyt teoreettiset tutkimukset ovat määritelmästään huolimatta vahvasti empirialähtöisiä: niissä lähdetään liikkeelle ilmiöistä kuten tietyistä vaikuttavuusinvestoimisprojekteista, joista käsin luodaan yleistyksiä ja käsitteitä, yhdistämättä niitä kuitenkaan juurikaan laajempiin yhteiskunnallisiin konteksteihin⁴⁷ (vrt. Taylor 2010, sosiologian näkökulmasta ks. Noro 2000).

⁴⁴ Tässä *social investment* ei tarkoita aivan samaa kuin myöhemmin käsittelemäni sosiaalinen investoiminen, joka piiryy eritoten julkisen sektorin sosiaalipoliittisena näkemyksenä (ks. esim. Sipilä 2011). Nicholls & Dagers (2017, 69) määrittelevät sosiaalisen investoimisen sijoittamisena sosiaalisen sektorien organisaatioihin ja he jäsentävät sen pitkälti synonyymiseksi vaikuttavuusinvestoimisen kanssa. Kirjoittajat päätyvät käyttämään hybridikäsitettä "sosiaalinen vaikuttavuusinvestoiminen" (*social impact investing*), mikä kuitenkin on Nichollsin ja Dagersin analysoimien tutkimuksienkin perusteella nimenomaan vaikuttavuusinvestoimista siinä mielessä, miten olen sitä edellä käsitellyt ja määritellyt.

⁴⁵ Artikkelimäärät jakautuvat seuraavasti: kolmannen sektorin tutkimus (22), rahoitus- ja taloustiede (12), oikeus- ja sosiaalipolitiikka (11), yrittäjyys ja liikkeenjohto (10). Tieteenalajakoa ei avata tarkemmin ja se onkin sinänsä kyseenalaistettavissa. Olennainen huomio esimerkiksi on, että kolmannen sektorin tutkimus ei ole Suomessa oma vakiintunut tieteenalansa, mutta sillä tarkoitetaan tässä kontekstissa kansalaisyhteiskuntaan, filantropiaan ja voittoa tekemättömiin järjestöihin kohdistuvaa tutkimusta, joka on enemmän ilmiö-, kuin tieteenalalähtöistä (Taylor 2010). Tarkastelunäkökulma on nähdäkseen kuitenkin niin näissä kuin esimerkiksi oikeus- ja sosiaalipoliittisissakin tutkimuksissa pitkälti taloustieteellisesti suuntautunutta.

⁴⁶ Nämä piirteet toistuvat vieläkin vahvemmin liiketoimijoiden tutkimuksissa, joiksi myös Sitran selvitykset ja oppaat ovat luettavissa (ks. Liite 2). Kuten Nicholls ja Dagerskin (2017, 70) toteavat, jako akateemisen ja liiketoimijoiden tutkimukseen ei kuitenkaan ole normatiivinen tai kerro esimerkiksi laadullisesta erosta. Fokus ja kohdeyleisö ovat kuitenkin erilaisia.

⁴⁷ Tällaista tutkimuspainotusta voitaisiin kuvata empiristisenä, jälkiteoreettisena tai laadullis-induktiivisena (Virtanen 2015, 58–63; Savage 2009, Reed & Alexander 2009). Samaa linjaa ovat pääosin jatkaneet myös vaikuttavuusinvestoimista koskevat kokoelmateokset kuten Nichollsin ja Dagersinkin artikkelin sisältävä "*Routledge Handbook of Social and Sustainable Finance*" (2017), joita samankaltaisia on viimeisen kahden vuoden aikana julkaistu muutamia lisää (ks. esim. Chiappini 2017, Spiess-Knafl & Scheck 2017).

Kiteyttäen, lähes kaikki tähänastiset vaikuttavuusinvestoimista koskevat tutkimukset – myös esimerkiksi sosiologiset ja sosiaalipoliittiset tutkimukset – ovat siis toistaiseksi olleet joko käsitteellisiä, kartoittavia tai deskriptiivisiä, niiden tarkastelunäkökulmien tiivistyessä usein tutkimuskysymyksiin, kuten *mikä erottaa vaikuttavuusinvestoimista muista vastuullisen sijoittamisen käytännöistä* (Höchstädter & Scheck 2014), *miten eri vaikuttavuussijoittamisrationaalisuudet on määriteltävissä* (Nicholls 2010) tai *millaisia markkinoita on olemassa tietyllä geografisella alueella* (Viviers, Ratcliffe & Hand 2011, Glänzel & Scheuerle 2015, Baliga 2011). Siinä missä nämä kysymykset voivat olla eritoten vaikuttavuusinvestoimisen yleistämisen kannalta hyödyllisiä ja sinänsä muutenkin kiinnostavia, *mikä-* ja *miten-*kysymyksien massan alle kuitenkin jäävät nähdäkseni vähintään yhtä olennaiset *miksi-*kysymykset ja laajempia yhteiskunnallisia dynamiikkoja pohtivat jäsenyydet, joiden ydinalaa yhteiskuntatiede ja sosiologia on (Bhattacharjee 2012, Mills 2000/1959). Lisäksi jokseenkin huolestuttavaa on, että vaikuttavuusinvestoimisen tutkimisessa empiirisiä tutkimusmenetelmiä on hyödynnetty paitsi ylipäättään vähän (8/73, Nicholls & Dagers 2017, 72–74), myös niitä varsin spesifeihin ja jälleen pragmaattisiin tavoitteisiin tyypistään. Muutamia poikkeuksia tutkimuksen deskriptiivisyyteen ja empiriavajeisuuteen kuitenkin löytyy.

Osittaisen sellaisen tekee yksi mainituista sosiologisista tutkimuksista, Julia Morleyn (2015) vaikuttavuustiedon merkityksen laajentumista Iso-Britannian sijoituspiireissä käsittelevä tutkimus, jossa Morley haastatteli vaikuttavuussijoittajia, jäseniä relevanttien toimijoiden kenttää verkostanalyysia hyödyntäen ja tulkitsi vaikuttavuusinvestoimista koskevia asiakirjoja ja tutkimuksia. Tutkimuksen painottamat rakenteelliset yhteydet vaikuttavuusinvestoimista järjestäneissä sijoittajaverkostoissa ovatkin mielenkiintoisia. Morley esimerkiksi tuo esille, kuinka toiminnassa mukana olleet sijoittajat ovat suurilta osin verkostoituneet jo ensin eliittiyliopistojen kautta, myöhemmin liike-elämässä kohdaten ja siellä aiemmin luotuja kontakteja hyödyntäen. Lisäksi Morley tarkastelee jo aiemmin esille tullutta domestikaatioprosessin ja kansainvälisten verkostojen merkitystä⁴⁸. Vaikuttavuusinvestoiminen on Morleyn mukaan professionalisoitunut globaalien verkostojen kautta, minkä myötä käytännölle on myös syntynyt yleinen kieli tai semantiikka (mt, 36). Tämän prosessin osana esimerkiksi tietyt näkemykset vaikuttavuudesta ja sen tietynlaisen mittaamisen soveltavuudesta ovat Morleyn mukaan levinneet filantrooppien pienestä, mutta paljon yhteiskunnallista valtaa hallussaan pitävästä piiristä vähitellen laajemmin yhteiskuntaan (mt, 34). Näkökulmassaan Morleyn tutkimus jää kuitenkin sekin suhteellisen deskriptiiviseksi, sillä hän ei tutkinut vaikuttavuusinvestoimista lähes ollenkaan sen ydindynamiikan eli talouden ja kehityksen tavoittelemisen kautta, vaan enemmän tietynä sosiaalisena verkostona, jonka muodostumisen voi nähdä seuraavan sosiologialle sinänsä jo suhteellisen tuttuja sosiaalisatioprosessien mekanismeja (ks. esim. Bourdieu 1996).

⁴⁸ Morleyn tutkimuksen eduksi voidaan lisäksi lukea, että se jäsentää juuri vaikuttavuusinvestoimisessa kansallisesti varsin määrittävässä olleen Iso-Britannian tilannetta ja kehitystä. Huomiot Iso-Britannian ekosysteemin kehkeytymisestä ovat monissa määrin yleistettävissä myös globaalisti vaikuttavuusinvestoimista koskeviksi (vrt. Barman 2015).

Toinen, oman tutkimukseni kannalta vieläkin relevantimpi poikkeus vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntatieteelliseen tutkimusvajeeseen on Barmanin (2015) arvottamistutkimuksen näkökulmasta vaikuttavuusinvestoimista käsittelevä artikkeli "*Of Principle and Principal: Value Plurality in the Market of Impact Investing*". Tutkimuksessaan Barman tarkastelee vaikuttavuusinvestoimisen markkinoiden kehkeytymisen ja kehkeyttämisen varhaisia vaiheita kenttätutkimuksen, haastattelujen ja tekstianalyysin välinein, tavoitteenaan jäsentää vaikuttavuusinvestoimisessa risteäviä arvoja ja arvottamista, sekä ennen kaikkea sitä, kuinka taloudelliset määritelmät kohtaavat yhteiskunnallisen ja ympäristöllisen arvottamisen. Arvottamistutkimuksen taloutta, taloudellistamista ja markkinoita koskevasta teoria- ja tutkimuspohjasta (esim. Helgesson & Kjellberg 2013, Callon, Yuval & Muniesa 2007, Callon 1998) johtaen, Barman jäsentääkin artikkelissaan varsin avoimesti sitä, kuinka aikaisemmin vastuullisen liiketoiminnan tutkimuskirjallisuudessa vahvasti toisiaan kontrastoivina nähtyjä taloudellisia ja yhteiskunnallisia arvoja neuvoteltiin osana vaikuttavuusinvestoimisen syntyprosessia ja kuinka käytännön yleistämisen kannalta alleviivatun olennaista oli laskennallisten välineiden – tässä kontekstissa eritoten yhteiskunnallisia vaikutuksia standardoivien arvostelujärjestelmien ja metriikkojen kuten GIIRS:in ja IRIS:in – kehkeyttäminen ja valtavirtaistaminen.

Erityisen mielenkiintoinen tutkimuksessa esitetty huomio oli tämän myötä se, että Barman näki vaikuttavuusinvestoimiselle yleisen mittausjärjestelmän rakentamisen tulleen osaksi käytäntöä juuri sijoittajaintressien palvelemisesta. Barmanin (2015, 27–35) mukaan koko vaikuttavuusinvestoimisen idea oli yhteiskunnallisten vaikutuksien mukaan tuominen valtavirtasijoittajien arvottamiskeemaan, mikä ei kuitenkaan ollut yhtä helppo tehtävä kuin kenties alun perin ajateltiin, sillä sijoittajat olivat tottuneita valikoimaan sijoituksensa tarkasti erinäisiä sijoitusarvostelujärjestelmiä (esim. GAAP & IFRS) hyödyntäen. Täten eritoten GIIN pyrki samankaltaisten arvostelujärjestelmien luomiseen, mutta tämä oli varsin haasteellista, sillä yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä vaikutuksia oli (ja on) paljon vaikeampaa vakioida kuin taloudellisia. Tärkeimpiin tutkimuksen empiirisiin löydöksiin lisäksi kuului, että osin vastoin aikaisempia taloudelliseen arvottamiseen kytkeytyneitä hypoteeseja ja tutkimustuloksia (Healy 2006, Zelizer 2005) Barmanin suorittamien vaikuttavuusinvestoijien haastattelemisen ja muun aiheen perehtymisen perusteella Barman ei nähnyt taloudellisen arvon ja kehityksen tavoittelemisen sfäärejä vaikuttavuusinvestoimisessa ristiriitaisina tai siten, että taloudelliset arvot määrittelisivät tai valtaisivat myös yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä arvoja (Barman 2015, 37). Barmanin mukaan vaikuttavuusinvestoijien näkemyksissä taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristölliset arvot olivat moninaisesti läsnä, eivätkä sulkeneet toisiaan ulos, vaikka taloudellistaminen prosessi olikin osana myös yhteiskunnallisten vaikutuksien jäsentämistä⁴⁹.

Monista tutkimuksellisista saavutuksistaan huolimatta Barman ei kuitenkaan avannut, miten vaikuttavuusinvestoimista järjestettiin organisatorisesti rakenteellisesti tai miten tarkemmin ottaen esimerkiksi talou-

⁴⁹ Huomionarvoista – ja nähdäkseni Barmanin argumentaatiota hieman vesittävä – on, että kyseessä oli juuri vaikuttavuusinvestoijien itsensä haastatteluissa esille tuoma näkökulma asiaan, minkä voi nähdä olleen painottunutta arvojen "harmoniseen" tulkintaan.

delliset, poliittiset ja tieteelliset arvottamismekanismit toimivat suhteessa toisiinsa. Jonkinlaista tällaista jäsenystä on löydettävissä kolmannessa ja viimeisessä kannaltani relevantissa vaikuttavuusinvestoimista koskevassa tutkimuksessa, Q.C. Quinin ja Kamal A. Munirin (2017) Ugandassa toteutettua vaikuttavuusinvestoimisprojektia koskevassa artikkelissa, jossa kirjoittajat analysoivat sitä, miten yhtäältä paitsi luotettavilta vaikuttaneiden metriikkojen ja arvostelmien hyödyntäminen, mutta toisaalta myös oikeanlaisten organisatoristen suhteiden ja suositusten esittäminen mahdollistivat yhdessä sen, että ympäristövaikutavuutta tavoitellut metsänistutusprojekti talloi alleen paikallisten asukkaiden oikeuksia maahansa. Foucault'-laisesta teoriapohjasta lähtöisin Quinn & Munir toteavat tämän kautta mielenkiintoisesti, että *hybridikategoriat* kuten vaikuttavuusinvestoiminen mahdollistavat uusien poliittisten ja epistemologisten sfäärien avaamista, joissa asioihin on helpompi vaikuttaa, mikä taas mahdollistaa vallankäyttöä valmiiksi poliittisesti etuoikeutetuissa asemissa oleville (mt, 140). Huomio on nähdäkseni varsin osuva, mutta empiiristen tuloksiensa kautta vaikuttanut vahvasti Ugandan poliittisen ja taloudellisen ympäristön epävakauudesta ja täten esimerkiksi Suomen kontekstiin suoraan yleistämisen kautta hankalasti hyödynnettävissä.

Myöskään muuta kannaltani relevanttia sosiologista tai muutakaan yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ei ole enempää vaikuttavuusinvestoimiseen liittyen toistaiseksi tehty⁵⁰. Huomionarvoista on myös, että Suomessa ilmiötä on tutkittu sekä yleisesti ottaen varsin vähän, niin ei käytännössä ollenkaan yhteiskuntatieteellisestä tai deskriptiivisten kuvauksien ulkopuolelle ulottautumaan pyrkivistä näkökulmista⁵¹. Olemassaoleva kansainvälinen tutkimuskirjallisuus vaikuttavuusinvestoimista koskien (Lehner et al. 2017, Nicholls & Dagers 2017, Quinn & Munir 2017, Chiappini 2017, Barman 2015, Morley 2015, Höchstädter & Scheck 2014) tarjoaa sinällään hyödyllisen yhteen kokoavan taustan, jolle paljolti myös itse olen tässä rakentanut pohjustustani, mutta eksplisiittisesti vaikuttavuusinvestoimiseen keskittyvän tutkimuksen lisäksi on hyödyllistä jäsentää aikaisemman tieteellisen tutkimuksen tilaa laajemmin läpi tutkimusteemojen, jotka ovat oleellisia niin yhteiskuntateoriaan kuin empiiriseen yhteiskuntatutkimukseenkin limittyvän oman tutkimuksellisen painotukseni kannalta. Vaikka siis toinkin jo johdattavassa alaluvussa lyhyesti esille kolme kontekstia ja keskustelua, joiden kannalta vaikuttavuusinvestoimista on nähdäkseni mielekästä yhteiskuntatieteellisessä kontekstissa tarkastella, kalibroin seuraavaksi näitä näkökulmia yleisemmän tason tutkimusintressien ja -painotusten kartoittamisen kautta.

⁵⁰ Edellisten lisäksi on joitain tutkimuksia (esim. McGoey 2014, Roth et al. 2018), jotka käsittelevä osin vaikuttavuusinvestoimista, mutta tekevät sen yleensä varsin lyhyesti aihetta sivuten ja keskittyen pääfokuksenaan muuhun teemaan.

⁵¹ Vaikuttavuusinvestoimisesta on Suomessa tehty muutama opinnäytetyö (ks. esim. Tapionsalo 2017, Lairikko 2016, Ripatti 2015). Käytännössä kaikkien tarkastelunäkökulmana kuitenkin on ollut edellä kuvaamani deskriptiivinen tai pragmaattinen painotus, vaikkakin eritoten Tapionsalo (2017) tarkastelee mielenkiintoisesti vaikuttavuusinvestoimisen suhdetta organisatoriseen kompleksisuuteen, mikä tulee joiltain piirteiltään lähelle myös omia tutkimusintressejäni. Lisäksi filosofi Tommi Lehtonen (2013 & 2017) on käsitellyt vastuullisen liiketoiminnan kontekstissa osittain myös vaikuttavuusinvestoimista eritoten sen sisältämien vastuusuhteiden kannalta, tarkastellen aihetta kuitenkin lähinnä teoreettisesta ja globaalista näkökulmasta.

3.2 Laajemmat tutkimusintressit

Näen oman tutkimukseni limittyvän spesifisti vaikuttavuusinvestoimisen tutkimisen lisäksi neljään laajempaan tutkimukselliseen intressiin: *vastuullisen liiketoiminnan sosiologiaan, yhteiskuntapolitiikkaan, talouden sosiologiaan & yhteiskuntateoriaan*. Esittelen seuraavaksi nämä painotukset edeten tiiviimmin empiriaan kytkeytyneistä näkemyksistä kohti teoreettisempia jäsennyksiä⁵². Keskityn kussakin osiossa näkökulmien sisällä käytyihin keskusteluihin, jotka ovat nähdäkseni sekä hyödyllisiä tutkielmani kontekstualisoinnin kannalta että sellaisia, joihin kuhunkin pyrin tutkimuksessani ottamaan kantaa.

Vastuullinen liiketoiminta sosiologisena ilmiönä

Vastuullisen liiketoiminnan sosiologia ei ole ainakaan toistaiseksi omaksi eriytyneeksi tutkimusalakseen kiteytynyt intressi, vaikka talouden ja yhteiskunnan risteymä klassisimpia kysymyksiä sosiologialle onkin (ks. esim. Timms 2017, Noro 2016, Gronow 2013, Çaliskan & Callon 2009 & 2010). Intressi tarkoittaa joka tapauksessa sitä, että vastuullinen liiketoiminta monine ilmentymineen on sosiologisen tutkimuksen – eli sosiaalisia suhteita, inhimillistä todellisuutta, yhteiskuntia ja kaikkien edellä mainittujen rakenteellisuutta tutkivan tieteen (Giddens & Sutton 2013, 7) – mielenkiinnon kohde. Tutkimuksen kenttä on toistaiseksi ollut lähestymistapojensa osin varsin hajanainen, mutta silti erinäisiä vastuullisen liiketoiminnan ilmiöitä ja yleisluonteita on tutkittu yleistyvän ahkerasti aiheen yhteiskunnallisen relevanssin kasvamisen myötä⁵³. Kontekstissani relevanteimpia sosiologisia näkemyksiä ovat esittäneet Jill Timms (2017), Subhabrata Banerjee (2010), Linsey McGoey (2012) ja Ronen Shamir (2008).

Timms (2017) jäsentää yleisellä tasolla vastuullista liiketoimintaa eritoten siihen sisältyvien valtarakenteiden ja agendojen kautta. Timmsin mukaan vastuullisessa liiketoiminnassa kohtaavat poliittiset, korporatistiset, professionaaliset ja aktivistiset agendat, jotka myös ovat lähtökohtaisesti toistensa kanssa konfliktissa. Kategorisoinnissa esimerkiksi poliittisessa agendassa vastuullinen liiketoiminta edustaa "parhaiden käytäntöjen" (*best practice*) etsimistä ja tukemista, kun korporatistisen agendan näkökulmasta vastuullinen liiketoiminta korostaa yritysten positiivista roolia yhteiskunnassa (mt, 109). Näkökulmat voivat joissain konteksteissa toimia Timmsin mukaan yhdessä, mutta yhteen törmätessään ne voivat myös hidastaa vastuullisen liiketoiminnan yleistymistä ja kehittymistä. Banerjee (2010) taasen tutkii foucault'laisittain vastuullisen liiketoiminnan "moniäänisyyttä" eritoten siinä ilmentyvän diskursiivisuuden kautta. Banerjeen

⁵² Monet tässä esittelemäni tutkimukset eivät toki kokonaisuuksina typisty niille määrittelemiini kategorioihin, vaan usein sisältävät piirteitä esimerkiksi niin tutkimus- ja yleisteorioista kuin aikalaisanalyysistakin (vrt. Noro 2000). Näen kuitenkin kaksi ensimmäistä tutkimuksen tasoa (vastuullinen liiketoiminta sosiologisena ilmiönä & yhteiskuntapolitiikka) kontekstissani selkeämmin tutkimusteoriaohjattuina ja vaikuttavuusinvestoimiseen empiirisesti liittyvinä kategorioina, kaksi jälkimmäistä (taloussosiologia ja yhteiskuntateoria) enemmän yleisen teorian näkökulmista ponnistavina rajauksina.

⁵³ Yleiskatsauksen vastuullista liiketoimintaa koskevasta sosiologisesta tutkimuksesta on jäsentänyt Timms (2017), merkittävä yleisteos vastuullisesta liiketoiminnasta yleisemmästä yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta on Crane et al.:n *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility* (2008).

jäsennyksessä vastuullisessa liiketoiminnassa risteävät diskurssit agendoineen eivät paitsi aina kohtaa, niin ne eivät myöskään missään määrin määrity tasapuolisesti. Banerjee näkeekin eritoten yrityksen vallan painottuvan vastuullisessa liiketoiminnassa, sillä yritykset valitsevat toimintaa määrittävät kriteerit ja tavoiteltavat päämäärät kuten taloudellisen rationaalisuuden, jolloin muiden rooliksi usein jää lähinnä sopeutua (mt, 73–74, vrt. myös Barman 2015, Vallentin & Murillo 2012). Sekä Banerjeen että myös Timmsin tutkimus siis painottaa sosiologialle tyypillistä kriittistä kapasiteettia sekä kykyä nostaa esiin ja laajentaa ymmärrystä erilaisista sosiaalisista ja eritoten instituutioiden kautta hahmottuvista prosesseista, jotka helposti muuten jäisivät piiloisiksi tai doksiksiksi (vrt. Bourdieu 1977).

Kolmas kiinnostava esimerkki sosiologisesta kriittisyydestä on McGoeyn tutkimus (2012), jossa McGoey analysoi vastuullisen liiketoiminnan ja filantrooppisen hyvään pyrkimisen yhteyttä näkemyksiin talouden toimintalogiikasta. Filantropian historiaa ja nykypäivää vertaillen McGoey esittää, että vaikuttavuutta painottava, kustannustehokas ja voittoja tavoitteleva "uusi filantropia", kuten mikrorahoitus, vaikuttavuusinvestoiminen ja sosiaalinen yrittäjyys, on käytännössä uutta vain siten, että siinä julkisesti myönnetään taustalla oleva oletus siitä, kuinka yksityisten voittojen tuottaminen edistää myös julkista hyvää smithläisen näkymättömän käden (virheellistä) teesiä myötäillen (mt, 186). Tämän sijaan filantropian, tai McGoeyn muotoilua seuraillen *filantrokapitalismin*, ongelmat ovat jatkuneet McGoeyn mukaan jo vuosikymmenien ajan, kun merkittävät filantropiasäätiöt kuten Rockefeller Foundation ja Bill & Melinda Gates Foundation ovat sinänsä olleet merkittäviä toimijoita yksittäisten sosiaalisten ongelmien kanssa kamppailemisessa, mutta myös useasti ohjanneet näitä kamppailuja haitallisiin suuntiin, olleet omistajiensa kautta osana ongelmien synnyttämistä ja eritoten osallistuneet määrittävin tavoin nykypäivänä monissa yhteiskunnissa kiihtyvän eriarvoistumisen luomiseen (mt, 187–192). McGoeyn sekä empiiriseen tutkimusotteeseen että antropologiseen ja sosiologiseen teoriaan pohjaava artikkeli osuu kuitenkin nähdäkseni vain osittain vaikuttavuusinvestoimiseen⁵⁴, vaikkakin kontekstualisoiden sinänsä osuvasti vastuullista liiketoimintaa sen tutkimuksen hegemonisen ja laajempia yhteyksiä tarkastelua hylkivän tutkimuksen ulkopuolelta⁵⁵.

Lopulta, viimeinen tutkielmani kontekstin kannalta relevantti vastuullista liiketoimintaa käsittelevä sosiologinen tutkimus on Shamirin (2008) vastuullisen liiketoiminnan *talouden moralisoitumiseen* kytkeytymistä käsittelevä artikkeli. Shamirin mukaan paitsi vastuullinen liiketoiminta myös ilmiöt kuten yksityistäminen, ulkoistaminen ja sääntelyn purkaminen ovat johdettavissa uusliberalistisesta hallinnon logiikasta, jossa pyritään hälventämään talouden ja yhteiskunnan välistä eroa ja viemään markkinalogiikkaa laajemmin kai-

⁵⁴ Vaikuttavuusinvestoimisessa kun ainakin yhtäältä pyritään luomaan selkeää erontekoa filantropiaan ja toisaalta eritoten Suomen kontekstissa filantropiasta ei ole erityisen mielekäästä puhua vaikuttavuusinvestoimisen yhteydessä, kun sijoittajat eivät tähän mennessä ole käytännössä filantrooppeja olleet ja muutenkin käytäntö on varsinaisesta kehitysyhteistyöstä kaukana.

⁵⁵ Vrt. esim. Rexhepi (2017). McGoey on myös toisessa artikkelissa (2014) tarkastellut filantrokapitalismia, käsitellen siinä enemmän valtion suhdetta filantropiaan. Tässä artikkelissaan McGoey tarkasteli sitä, kuinka valtiot ovat olleet määrittävässä roolissa filantrokapitalismin synnyssä ja varojen siirtämisessä julkiselta yksityiselle sektorille, minkä valossa ajatus (väärintulkista) schumpeterilaisesta sankariyrittäjästä näyttäytyy ongelmallisena ja laajempia yhteiskunnallisia dynamiikkoja ohittavana.

kille elämän osa-alueille (mt, 6). Ilmiöille yhteistä on Shamirin mukaan vastuullistaminen (*responsibilization*), jossa luodaan odotuksia toimijoiden moraaliseen reflektiolle (mt, 7, ks. myös Julkunen 2006).

Vastuullistamisen funktioissa esimerkiksi työntekijöitä kehystetään autonomisina yrittäjinä, jotka ovat vastuussa työnsä täydellistamisestä (ks. myös Andersen 2008, 91; Boltanski & Chiapello 2007) ja hyvinvointivaltion ohjelmat pyrkivät ensisijaisesti osallistamaan tai aktivoimaan edunsaajia. Yrityksien kontekstissa tämä näkyy Shamirin mukaan vastuullisen liiketoiminnan retoriikan omaksumisena. Perinteinen voiton tavoittelulle perustuva päämäärä ei kuitenkaan hälvene osana moralisaatiota, vaan se yhdistetään siihen vastuullisen liiketoiminnan hyödyllisyyden jäsennyksenä. Moraalinen reflektio ja vastuullisen liiketoiminnan business-ulottuvuus (*businesscase*, ks. myös Carroll & Shabana 2010) kehystetään eritoten itse taloudelliselle toiminnalle lisäetuja tuovana (mt, 13, ks. myös Kruschewsky 2014 & 2017, Stehr 2008). Siinä missä yritysten moraaliseen reflektioon ei toki itsessään ole mitään vikaa, uhkana prosessissa on Shamirin mukaan politiikan hälventyminen, joka Shamirin näkemyksessä uhkaa niin demokratiaa kuin kansalaisyhteiskuntaakin. Tämä, Shamirin tarkastelussa kiteytyvä näkemys, johon myös ainakin Banerjee ja McGoey vaikuttavat yhtyvän, on monessa mielessä mielenkiintoinen ja perusteltukin, vaikkakaan ei nähdäkseeni tarkastele yhteiskunnan logiikoita aivan tarpeeksi systemaattisesti⁵⁶. Joka tapauksessa, olennainen kontribuutio verrattuna olemassa olevaan vaikuttavuusinvestoimista koskevaan tutkimiseen on kuitenkin jo se, että vastuullista liiketoimintaa tarkastellaan myös siihen kytkeytyvän politiikan näkökulmasta (vrt. Quinn & Munir 2017, Sorsa 2013, Callon 2009).

Yhteiskuntapolitiikka

Eritoten *yhteiskuntapolitiikan* käsitteellä voidaankin tarkoittaa, tarkastella ja laajentaa havainnointinäkökulmaa koskemaan yhteiskuntaa tuottavaa, säätelevää tai kuvailevaa politiikkaa, sekä sen tekniikoiden, toimijoiden suunnitelmien tai "organisoidujen valtopyrkimysten" tutkimusta (Heiskala 2003, 355). Vaikuttavuusinvestoimisen tarkastelun kannalta tämä tarkoittaa siis sitä, että sitä tulkitaan tietynlaisena yhteiskuntaan kantaa ottavana tekniikkana. Huomio kiinnitetään ennen kaikkea poliittisuuteen, joka ei tässä tarkoita ainoastaan puoluepolitiikkaa, vaan myös laajemmin kaikenlaisia vähemmän jäsenyntyneitä "päivänpolitiikan" ylle nousevia näkemyksiä (Saari 2012, 13), joissa esimerkiksi "*...kamppaillaan määritelmistä ja nimistä, puolustetaan yhteiskunnallisten kysymysten ja ongelmien politisointia, kyseenalaistetaan perinteistä politiikkaa, asetetaan byrokratisoitumista vastaan, herätellään kritiikkiä ja muotoillaan vaihtoehtoisia politiikkaa.*" (Eräsaari 2004, 106). Hieman spesifimmin, vaikuttavuusinvestoimista on yhteiskuntapoliittisesti hyödyllistä käsitellä kolmesta eri näkökulmasta: vaikuttavuuden arvioinnista yhteiskuntapoliittisena ilmiönä, sosiaalisiin innovaatioihin ja investoimiseen peilaten sekä suhteessa (hyvinvointi)valtioon ja sitä koskeviin murroksiin.

⁵⁶ Nähdäkseni Shamirin tutkimus syyllistyy jossain määrin sekä Michel Callonin (2009, 541) kritisoimaan näkökulman "steriiliytteen" että systeemiteoreettisen näkökulman (Andersen 2008, Virtanen 2015, Luhmann 2004a) hahmottuvan moniäänisyyden huomiotta jättämiseenkin.

Vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntapoliittisen ymmärtämisen kannalta mielenkiintoisia tutkimuksia ovat kontekstissani ensinnäkin jo johdantoluvussa esille tuomani näkökulmat vaikuttavuuden merkityksestä yhteiskuntapolitiikassa (Rajavaara 2007, ks. myös esim. Pohjola et al. 2012, Horelli 2006, Sulkunen 2005) sekä aihetta lähelle tulevat tutkimukset, jotka tarkastelevat yleisemmin arviointi-, auditointi- ja tehokkuustiedon asemaa yhteiskunnassa (Eskelinen et al. 2017, Vedung 2003, 2004 & 2010, Power 1997 & 2003, Miller & Rose 1993). Tutkimuspainotuksen anti sijaitsee ennen kaikkea siinä, että näkökulma tarjoaa sekä empiiristä että käytäntöjen historiaa tarkastelevaa pohjaa sille, miksi juuri vaikuttavuus-elementti on olennainen osa talouden ja yhteiskunnallisen kehitykseen yhteen tuomisen pyrkimyksiä.

Esimerkiksi Teppo Eskelisen ja kumppaneiden artikkelikokoelma "*Tebostamistalous*" (2017) avaa tehostamisen käsitteen kautta sitä, kuinka yhteiskunnallisen markkinaistumisen myötä hyvinvointivaltion tarjoama turvaa ja palveluita on viime vuosina Suomessa kehystetty tuhlailuvina ja tuottamattomina sekä täten tehostamista kaipaavina. Hyvinvointivaltiossa laatu on perinteisesti tarkoittanut yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja pitkäjänteistä yhteiskunnan kehittämistä, mutta kirjoittajien mukaan tehostamistaloudessa tällainen käsittäminen on nyttemmin tyypistynyt taloudellisesti mitattavissa olemiseksi, jonka kautta tehostamista on harjoitettu niin yhteiskunnan rakenteellisissa uudistuksissa kuin kulttuurisina hallinnan muotoinaakin. Taustoja tälle kirjoittajat löytävät talousrationaalisuuden viemisestä hallitsevaksi organisoinnin ja oikeutuksen periaatteeksi (Eskelinen 2017 & Yliaska 2017), seurauksina taasen muiden muassa yliopistosektorin yrittäjähenkistämistä (Björn, Saarti & Pöllänen 2017), julkisten palveluiden tyypistämistä (Hirvonen & Mankki 2017) sekä tasa-arvoa heikentäviä politiikkatoimia (Sotkasiira 2017 & Jokinen 2017).

Evert Vedung (2003, 2004 & 2010) taasen on kattavasti tarkastellut sitä, millaisten ajatussuuntauksien ja yhteiskuntapoliittisten virtauksien osana arviointikulttuuri on yleistynyt. Vedungin mukaan globaalin "arviointiaallon" etenemisessä Suomi on tullut mukaan verrattaen myöhään, 1990-luvun taitteessa, mutta yhteiskuntapoliittisesti se on pääpiirteittäin seurannut globaaleja virtauksia, jossa arviointitavat ja -motiivit ovat edenneet synkronisoituvasti (vrt. Alasuutari & Qadir 2014, Rajavaara 2007). Keskiössä arviointiyhteiskunnan toteutumisessa on Vedungin mukaan joka tapauksessa Max Weberin ajattelun mukainen rationalisointi, jossa tiede on kohdannut viimeisen rationalisoinnin saarekkeensa eli politiikan (Vedung 2003, 29). Se, mitä politiikan tieteellistäminen on tarkoittanut, on vaihdellut sen mukaan, onko arviointia lähestytty esimerkiksi keskitetyn julkisen vallan vai hallinnallisuutta painottavan jäsentämisen kautta. NPM-liikkeseen yhdistyväälle uusimmalle arvioinnin muodolle, johon myös vaikuttavuuden voi nähdä limittyvän (Rajavaara 2007), on Vedungin (2010, 270) mukaan ollut distinktiivistä se, että se keskittyy vähemmän prosesseihin, enemmän tuloksiin ja että se on selkeämmin asiakasorientoitunutta kuin sidoryhmiin keskittyvää, mikä yhdistyykin myös talousrationaaliteetin merkityksen kasvamiseen samaan tapaan kuin Eskelisen ja kumppaneiden (2017) tutkimuksissa.

Edellisten tutkimuksien perusteella arviointi siis piirtyy pitkälti *tehostamisen tekniikkana, joka mahdollistaa entistä laajemman käsittämisen ja käsitteellistämisen talouden kautta*. Tutkielmani kannalta eritoten kuitenkin Rajavaaran (2007) väitöstutkimus avaa kaikista olennaisimmin nimenomaan juuri vaikuttavuuden käsitteen ja siihen liittyvän ajattelutavan etenemistä sekä Suomessa että globaalisti. Kuten aiemmin lyhyesti todettua, vaikuttavuuden käsitteen yleistyminen on Rajavaaran mukaan yhdistettävissä arvioinnin läpimurtoon, joka taasen on johdettavissa tietynlaisista yhteiskunnallisten toimijoiden tavoitteista tietoon ja hallintaan (Rajavaara 2007, 12; Foucault 1997). Tästä näkökulmasta Rajavaara paitsi osoittaa olennaisesti ja perusteellisin pohjustuksin, kuinka vaikuttavuus on edennyt viime vuosien aikana niin diskursiivisesti kuin reaalisestikin osana yhteiskuntapolitiikkaa, hän myös erottelee kahdeksan eri vaikutusten arvioinnin järkeilytyyliä – tilastollisen, tavoiteperusteisen, tarveperusteisen, kokeellisen, vuorovaikutteisen, tuloksellisuuden ja auditoinnin sekä näyttöperustaisen järkeilytyylin (mt, 77–169, ks. myös Rajavaara 2006) – joiden kautta vaikuttavuus hahmottuikin genealogisesti varsin mielenkiintoisesti.

Järkeilytyylien kategoriat viittaavat siihen, kuinka arvioinnin ja vaikuttavuuden tavoittelun takaa voidaan löytää tiettyjä motiiveja, joita Rajavaara kuvasi eritoten Michel Foucault'hon (1997) ja Ian Hackingiin (2002 & 2004) viitaten *tiedonhaluna*. Osana yhteiskuntapolitiikkaa vaikuttavuuden tavoittelu voi siis Rajavaaran mukaan liittyä erilaisiin, yllä kategorioitujen tietämiseen pyrkimisen ja tiedon hallinnoinnin tapoihin, jotka ovat muovautuneet historian myötä. Olennaista tutkimuksellisesti oli kiinnittää huomio tässä siihen, että arvioinnin laajentuminen ilmentää yhteiskunnallisten toimijoiden kulttuurisia käsityksiä ja vallitsevia mielikuvia siitä, miten yhteiskuntaa tulisi kehittää ja sen ongelmia ratkaista (Rajavaara 2007, 21). Rajavaaran erottelemat kategoriat ovatkin hyödyllisiä myös vaikuttavuusinvestoimisen vaikuttavuuden laadun ja tavoitteiden jäsentämisessä. Käytäntönä vaikuttavuusinvestoiminen liittyynee 2000-luvulla syntyneenä ilmiönä selkeiden kaikista uusimpaan järkeilytyyliin, *näyttöperustaisuuteen*, jota Rajavaara tiivistää seuraavasti:

Näyttöperustaista järkeilytyyliä voi pitää sekä omana järkeilytyylinään että keinona vakiinnuttaa kokeellista tutkimusta hyvinvointipalveluihin. ... Tieteelliseen näyttöön perustuvien politiikkojen ja käytäntöjen kehittäminen on tullut Suomessa keskusteluun 2000-luvulla. Siinä on kyse laajenevasta, globaalista liikkeestä, jossa korostetaan palvelujen, interventioiden ja toimintojen vaikuttavuudesta tehtävien systemaattisten tutkimuskatsausten asemaa. Toimintatapa perustuu verkostotyöhön ja Internet-pohjaisuuteen. Tiedon vakiinnuttamisen verkostot ovat globaaleja, valtiollisia ja paikallisia. Tämän järkeilytyylin ilmaantumisen voitaisiin tulkita liittyvän hyvinvointivaltion karsinnan politiikkoihin ja menettelyihin ja niiden aikaan saamiin tiedonhaluihin. Haluttaisiin mieluiten rahoittaa vain sellaisia palvelutoimintoja, joiden vaikuttavuudesta on olemassa tieteellistä näyttöä.

Rajavaara 2007, 175–176

Lainauksesta käy nähdäkseni olennaisesti ilmi, miten vaikuttavuus on selkeästi yhteydessä sitä jäsentäviin yhteiskuntapoliittisiin toimijoihin ja heidän tavoitteisiinsa. Lisäksi määritelmästä avautuu myös se, kuinka vaikuttavuus limittyy yhteiskunnallisten logiikoiden osalta paitsi talouteen ja politiikkaan myös tieteseen, joka toimii vaikuttavuuden määrittämisen pohjana ja ”vakiinnuttajana” (vrt. Barman 2015). Ei siis riitä,

että jokin määritellään vaikuttavaksi ilman perusteluja tai että vaikuttavuutta tavoiteltaisiin yleisellä tasolla esimerkiksi moraalisenä motiivina – kuten kenties vastuullisessa liiketoiminnassa perinteisesti tai vaikuttavuusinvestoimisessa sen laeassa määritelmässään. Vaikuttavuuden ”tietoinen” tavoittelu mahdollistuu vain ja ainoastaan tieteellisen evidenssin muodostamisen ja hyödyntämisen kautta.

Sosiaalinen investoiminen & sosiaaliset innovaatiot yhteiskuntapolitiikkana

Vaikuttavuustietoon liittyvien huomioiden lisäksi vaikuttavuusinvestoimista on mielekästä rinnastaa yhteiskuntapolitiittisessa tarkastelussa *sosiaaliseen investoimiseen* ja *sosiaalisten innovaatioiden* merkityksen painottamiseen ja hahmotteluun. Siinä missä vaikuttavuuden genealogista tarkastelua voidaan hyödyntää eritoten sen jäsentämisessä, miksi vaikuttavuuselementti on yhteiskuntapolitiittisesti niin olennainen tekijä vaikuttavuusinvestoimista ja miten se on sellaiseksi tullut, voidaan sosiaaliseen investoimiseen ja sosiaaliin innovaatioihin peilaten tarkastella sitä, miten samankaltaisia yhteiskuntapolitiittisia tavoitteita on toisissa konteksteissa tavoiteltu ja miten vaikuttavuusinvestoiminen sijoittautuu tähän yhteyteen.

Ensinnäkin, *sosiaalisella investoimisella* on perinteisesti tarkoitettu julkisen sektorin ”*laajamittaista ja pitkäaikaista investointia yhteiskunnallisen hyvän saavuttamiseksi tulevaisuudessa*” (Sipilä 2011, 370). Vaikka käsitettä on ensisijaisesti käytetty puhuttaessa julkisen sektorin ja hyvinvointivaltion investoinneista (mt, ks. myös Ahokas 2014, Morel & Palier & Palme 2012), liittyy se osittain myös vaikuttavuusinvestoimiseen. Sillä vaikka vaikuttavuusinvestoimisessa varsinaisena sijoittajana ei lähtökohtaisesti ole valtio, vaan yksityiset sijoittajat, on sosiaalisen investoimisen yhteiskuntapolitiittinen ajatus siitä, kuinka investointi ”*kohdistuu ihmisiin, joilla ei ole itse mahdollisuuksia investoida itseensä eikä ympäristöönsä*” ja ”*luo toimintakykyä ja avaa mahdollisuuksia sinne, missä niitä ei muuten olisi*” (Sipilä 2011, 361) monessa mielessä selvästi läsnä myös vaikuttavuusinvestoimisen tavoitteissa. Lisäksi toimintakonteksti kuitenkin on vaikuttavuusinvestoimisessakin monessa määrin ja yleistävästi myös julkinen sektori.

Paitsi pyrkimyksien, myös haasteiden kannalta vaikuttavuusinvestoiminen osuukin sosiaalista investoimista tarkastelleen Jorma Sipilän (2011) analyysin kanssa hyvin yksiin. Sekä sosiaalinen investoiminen että vaikuttavuusinvestoiminen saattaisivat olla hyvinvoinnin tuottamisen kannalta mahdollisesti hyödyllisiä toimintoja, mutta ne eivät kumpikaan välttämättä sovi markkinoiden kautta lyhytnäköisyyteen ja pitkäaikaaisuutta hylkimään taipuvaiseen yhteiskuntapolitiikkaan (vrt. mt, 370). Mielenkiintoista kuitenkin on, että vaikuttavuusinvestoimisen voidaan nähdä ottavan vaikuttavuuselementtinsä kautta huomioon juuri tulosohjatun nykypolitiikan vaade näyttöönperustuvuudesta ja verovarojen säästämistä, joiden nimenomaisesta puutteesta Sipilä sosiaalisen investoimisen yleistymistä yhteiskuntapolitiikassa epäilee (mt).

Sosiaaliin innovaatioihin vaikuttavuusinvestoiminen taasen liittyy kahtalaisesti. Vaikuttavuusinvestoimista voidaan yhtäältä itsessään tulkita sosiaalisena innovaationa, eli ”*regulatiivisiin, poliittisiin ja organisatorisiin*

rakenteisiin liittyvinä uudistuksena, joka pyrkii parantamaan yhteiskunnan suorituskykyä" (Hämäläinen & Heiskala 2004, 48, ks. myös Heiskala 2007, Choi & Majumdar 2015, Howaldt. et al. 2014, Zapf 1991). Toisekseen, vaikuttavuusinvestoimisen rahoittamat palvelut saattavat nekin sisältää sekä sosiaalisten että teknologisten innovaatioiden hyödyntämistä ja ainakin osittain tähän myös Sitra selvästi pyrkii (ks. esim. Sitra 2016c). Olennaista joka tapauksessa on, että vaikuttavuusinvestoimisessa pyritään sosiaalisille innovaatioille luontaisesti luomaan uudenlaisia ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin⁵⁷, jolloin käydään myös poliittista kamppailua oikeanlaisesta yhteiskuntapolitiikasta, vaikkei sitä julkilausutusti näin suoraan todettaisikaan (vrt. Hämäläinen & Heiskala 2004, 61–64).

Kiistämättömän olennainen yhteiskuntapoliittinen kysymys onkin, *miten tietty sosiaalinen innovaatio vaikuttaa tai on subteessa yhteiskunnalliseen muutokseen ja yhteiskunnan rakenteisiin*. Risto Heiskala (2007) on tulkinnut asiaa laajalti läpi sosiologisen teorian kentän ja esittänyt, että innovaatioita ylipäätään voidaan tulkita olevan teknologisia, taloudellisia, regulatiivisia, normatiivisia ja kulttuurisia, joista kolme viimeistä on määriteltävissä sosiaalisiksi innovaatioiksi⁵⁸ (mt, 59). Heiskalan mukaan sosiaalisia innovaatioita tarvitaan eritoten tällä hetkellä käynnissä olevan kolmannen teknologisen vallankumouksen aikana ja niiden kautta on mahdollista tuottaa kollektiivisia valtaresursseja yhteiskuntaan. Olennaista sosiaalisten innovaatioiden tulkinnan kannalta on kuitenkin Heiskalan mukaan tarkastella sitä, millaisia valtasuhteita ne tarkalleen ottaen tuottavat. Heiskala toteaa, että mikään ei esimerkiksi automaattisesti takaa, että sosiaaliset innovaatiot tuottaisivat myönteisiä vaikutuksia *kaikille*, vaan on myös täysin mahdollista, että tietty käytäntö voi yhtä hyvin myös lisätä valtaresursseja joillekin ja tuoda eriarvoisuutta ja kärsimystä toisaalle. (mt, 71) Huomio lienee osin olennainen myös vaikuttavuusinvestoimisen suhteen (vrt. Quinn & Munir 2017).

Heiskalan tavoin myös Howaldt ja kumppanit (2014) ovat tarkastelleet sosiaalisia innovaatioita ja niiden merkitystä sosiologisia strukturaatioteorioita mukailleen, mutta lisäksi myös Gabriel Tarden (1903) näkemysiksi keksimisestä ja imitaatiosta hyödyntäen⁵⁹. Teoreettiset hienovireisyydet tässä ohittaen, Howaldt ja

⁵⁷ Tällaisina yhteiskuntapolitiikkaan liittyvinä prosessuaalisina ongelmina – siis sen lisäksi, mihin vaikuttavuus kohdistetaan – ollaan Sitralla vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa julkilausutusti nähty olevan ainakin suoriteperusteinen palvelujen ostaminen, tuottavuustavoitteiden hegemonisuus ja asiakaslähtöisyyden puute (Sitra 2017b, 32–36). Näihin ongelmiin rakenteellisen tarttumisen lisäksi esimerkiksi Sitran Vaikuttavuuskiihdyttämöön osallistuneiden yritysten palveluissa hyödynnetään teknologisia innovaatioita, kuten reaaliaikaisten tilannekuvien ja digitaalisen ajanvarauksen tarjoamista hoivapalveluissa sekä sovelluksia, joilla pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja edistämään työllistymistä (Sitra 2016c). Myös kestävyysvaje voidaan nähdä yhtenä "makrotason" yhteiskuntapoliittisena ongelmana, johon vaikuttavuusinvestoimista pyritään myös puuttumaan.

⁵⁸ Heiskalan (2007, 59) kategorisoinnin mukaan *teknologiset innovaatiot* tuottavat uusia ja tehokkaampia tapoja muuntaa materiaalista todellisuutta, *taloudelliset innovaatiot* tapoja tuottaa teknologisista innovaatioista lisäarvoa, *regulatiiviset innovaatiot* tapoja muuttaa sääntelyä tai vaikuttaa niiden sanktiointiin, *normatiiviset innovaatiot* haastavat vallitsevia arvositoumuksia tai sitä kuinka arvoja spesifioidaan sosiaalisiksi normeiksi ja *kulttuuriset innovaatiot* haastavat tapoja tulkita todellisuutta muuntamalla mentaalisia paradigmoja, kognitiivisiä kehyksiä ja tulkinnan tapoja. Huomionarvoista kuitenkin on, että kategoriat ovat ideaalityyppejä, jotka esimerkiksi sosiaalisissa innovaatioissa usein risteävät (mt, 60) eli Heiskalan kategorisointi on enemmän empiristinen, kuin teoreettisesti koherentti. Täten myös vaikuttavuusinvestoimista voidaan tulkita sosiaalisena innovaationa, vaikka suurin osa sen "lupauksesta" on määriteltävissä regulatiiviseksi tai normatiiviseksi innovaatioksi.

⁵⁹ Howaldt. et al. (2014, 15–21) painottivat Tarden tulkinnassaan hyötyä, joka Tarden sosiaalisen teoriassa on suhteessa eritoten Schumpeterin usein hyödynnettyihin jäsenyyksiin innovaatioiden olemuksesta. Tarden (1903) mukaan kaikki sosiaalinen perustuu keksimiselle ja imitaatiolle, minkä myötä sosiaaliset innovaatiot piirtyvät varsin heterogeenisinä ja verkostoissa ilmenevinä prosesseina, joissa erilaiset toimijat ja käytännöt havainnoivat toisiaan. Schumpeterin (1951/ 1911) näkemys

kumppanit painottavat samaan sävyyn kuin Heiskala, että sosiaaliset innovaatiot eivät ole inherentisti positiivisia esimerkiksi kestävän kehityksen kannalta siinä missä teknologisetkaan innovaatiot. Kirjoittajat lisäksi jatkavat, että yhteiskunnallisen kehityksen kannalta olisi aina tärkeää laajakatseisesti mahdollistaa ja tutkia eri perspektiivejä, rationaliteetteja ja vuorovaikutussuhteita, jotka toteutuvat eri innovaatioissa monituisin tavoin (Howaldt et al. 2014, 28). Myös innovaatiopolitiikan (*innovation policy*) tutkimuksen näkökulmasta onkin todettu konkreettisemmin samaa: onnistuneesti toteutettu innovaatiopolitiikka ja sitä seuraavat käytäntöjen yleistymiset vaativat taakseen toimijoita kaikilta yhteiskunnan sektoreilta, joiden mielenkiinnot tulisi saattaa yhteen (Edler & Fagelberg 2017, Kemp & Never 2017). Sektoreiden yhteen saattaminen kuitenkin on erityisen vaikea tehtävä, jonka haasteina ovat käytännön tasolla esimerkiksi päättäjien ymmärrys innovaatioihin liittyvistä ja laajoista yhteiskunnallisista konteksteista, julkisen sektorin kyvystä luoda markkinoita sekä innovaatiopolitiikkaan keskittyvien organisaatioiden määrästä ja laadusta (Edler & Fagelberg 2017, Mazzucato & Semeniuk 2017)⁶⁰. Tutkimukselliseksi ongelmaksi taasen noussee nähdäkseni eritoten se, osataanko käytäntöjä kuten vaikuttavuusinvestoimista tarkastella Howaldtin ja kumppaneiden mukaisesti tarpeeksi laajakatseisesti ja eri vuorovaikutussuhteita havainnoiden. Jossain määrin esimerkiksi Barmanin (2015) tutkimus, samoin kuin yhteiskunnallisten rakenteiden muutoksia enemmän tai vähemmän "yksisuuntaisina" tarkastelevat tutkimukset (edellä esim. Banerjee 2010, Shamir 2008) voidaankin nähdä tämän suhteen osittain puutteellisiksi.

Vaikuttavuusinvestoiminen ja hyvinvointivaltio?

Yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna vaikuttavuusinvestoiminen liittyy lopulta myös yleisiin kysymyksiin hyvinvointivaltion ja taloudellisen toiminnan suhteesta, mitkä ovat myös määrittäviä erontekoja suhteessa edellä esiteltyihin näkökulmiin sosiaalisesta investoimisesta ja innovaatioista (vrt. Sipilä 2011, 362; Hämäläinen & Heiskala 2004, 47). Näkökulma paitsi nostaa vaikuttavuusinvestoimisen suhteen domestikaation kysymykset olennaisiksi, kuten johdannossa totesin, myös tarkastelee sitä, millaiseen kokonaisvaltaiseen yhteiskuntapoliittiseen todellisuuteen vaikuttavuusinvestoiminen sijoittuu. Tämä on nähdäkseni olennainen näkökulma niin vaikuttavuusinvestoimista kuin mitä tahansa muutakin yhteiskuntapoliittista käytäntöä tarkastellessa ja arvioidessa, sillä sen on mahdollista suhteuttaa yksittäisiä toimia kokonaisvaltaisemmin suhteessa laajempiin yhteiskuntapoliittisiin konteksteihin.

Yksi varsin olennainen konteksti esimerkiksi onkin, että julkisen talouden kestävyysvajeesta ja nyttemmin eritoten kilpailukyvyistä on (globaaleja trendejä seuraten) Suomessa muodostunut puoluerajat ylittävä ja lähes kaikkea yhteiskuntapoliittista keskustelua enemmän tai vähemmän ohjaava kysymys, samoin kuin

innovaatioista keskittyy enemmän yksittäisiin innovaattoreihin ja innovaatioihin – Tarden näkemys on siis sosiologisesti eksaktimpi, sen välttäessä metodologista individualismia.

⁶⁰ Innovaatiopolitiikan institutionaalista järjestämisestä neuvostojen ja organisaatioiden mielessä huomionarvoista on, että Edler & Fagelberg (2017, 15) nostavat tämän suhteen Suomen pioneerin asemaan. Samoin Mazzucaton & Semeniukin (2017) painottama julkisen sektorin panostus innovaatiopolitiikkaan ilmenee vahvasti myös Sitran työssä.

monin perustein voidaan nähdä, että aktiivista talouspolitiikkaa harjoittavasta hyvinvointivaltiosta ollaan siirrytty kohti kilpailuvaltiota, jossa yritykset tekevät investointeja – jos tekevät – ja valtion rooliksi usein jää lähinnä tarjota erilaisia kannustimia (Sorsa 2017, ks. myös esim. Julkunen 2017, Streeck 2015, Heiskala 2006). Kuten sosiaalipoliitikko Raija Julkunen (2017, 338) on hiljattain tutkimuksensa perusteella todennut, osana tätä prosessia sekä Suomessa että Euroopassa yleisemminkin on vähitellen liu'uttu kohti yhdysvaltalaista yhteiskuntamallia, jossa hyvinvointipalvelut ovat koko ajan yleisemmin julkisen sijaan julkisrahoitteisia. Julkisessa omistuksessa, kontrollissa ja tuotannossa olleita toimintoja, palveluja ja varallisuutta on "vapautettu", yksityistetty ja siirretty finanssimarkkinoille, minkä perusteella jatkuvasti aikaisempaa akuutimmaksi kysymykseksi on Julkusen mukaan noussut, voidaanko enää edes puhua hyvinvointivaltiosta (mt). Kriisipuhetta enemmän välttämättäkin selvää on, että suomalainen toimintaympäristö on muuttunut markkinaehtoisemmaksi ja kysymys julkisen vallan ja yritysten välisestä tasapainosta esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluita koskien on nykypäivänä aikaisempaa relevantimpi (Saari 2019, 21).

Tämän kaiken voi nähdä liittyvän hyvin suoraan myös vaikuttavuusinvestoimiseen, joka ei kuitenkaan sijoitu täysin mustavalkoisesti esimerkiksi osana Julkunen kuvailemaa sektorienvälistä rakenteellista muutosta. Vaikuttavuusinvestoimisessa kun kyllä yhtäältä lähdetään monissa määrin liikkeelle kilpailuvaltion perusteista kuten leikkauspolitiikan sinänsä kyseenalaistamattomuudesta ja siihen sopeutumisesta sekä yksityisen sektorin tuomista mahdollisuuksista tuottaa parempaa kilpailukykyä (ks. Sitra 2015a, 4–7, vrt. Sorsa 2017, 83–84). Toisaalta julkista sektoria ei kuitenkaan suljeta kokonaan toiminnasta ulos – tai sen roolia jopa korostetaan (ks. Sitra 2016b, vrt. Mazzucato & Semeniuk 2017, Mazzucato 2013) – minkä lisäksi investoimisen tärkeyttä juuri hyvinvoinnin ja osallisuuden kehittämisen kannalta painotetaan (Sitra 2015a) ja ylipäätään pyritään pitkäjänteiseen ja ennaltaehkäisevään hyvinvointityöhön (mt, 7). Käytäntö siis tuntuu tasapainottelevan erilaisten hyvinvointivaltion ratkaisumallien ympärillä⁶¹: yhtäältä se ei sijoitu hyvinvointivaltion klassisten ratkaisujen piiriin, koska se suosii sijoittajia, yksityistä sektoria ja talousajattelua sosiaalipolitiikan edellä, mutta toisaalta se ei myöskään missään mielessä typisty kylmimpään uusliberalismiin tai vastaavaan yhteiskuntapolitiikkaan, jossa esimerkiksi työttömyyttä, pakolaisuutta tai osattomuutta hyväksyttäisiin luonnollisena osana talouden toimintalogiikkaa.

Kuten Heiskala (2006, 40) on Suomen yhteiskuntapolitiikan, hyvinvointiyhteiskunnan ja jälkimmäisen murroksen kontekstissa todennut, välimalli kilpailukyvyyn ajatusmaailman ja sosiaalista vastuullisuutta painottavan diskurssin välillä saattaakin olla juuri hedelmällisintä yhteiskuntapolitiikkaa, vaikkakin sekin mahdollisuus on olemassa, että kyseisessä kompromissiratkaisussa ajaututaan Heiskalaa lainaten *"yhteiskuntapolitiittisen päättämättömyyden tilaan, jossa ristiriitaiset tavoitteet halvaannuttavat kyvyn pitkäjänteiseen politiikkaan"*

⁶¹ Tarkastelen tässä aihetta verrattaen yleisellä tasolla ja empiiris-painotteisesti. Seuraavassa luvussa tuon esille, kuinka teoreettisemmin nähtyinä juuri ekosysteemisyyttä ja kumppanuus voivat toimia tärkeässä roolissa erilaisten tavoitteiden ja ratkaisujen yhdistämiseen pyrkimisessä.

ja luovat pohjaa populistisille protestiliikkeille" (mt). Vaikuttavuusinvestoimisesta tuskin löytää sytykkeitä varsinaiselle populismille ainakaan sen perinteisessä poliittisessa mielessä, mutta huomio ristiriitaisista tavoitteista on nähdäkseni ainakin osittain olennainen. Esimerkiksi sosiaalisen investoimisen ytimessä kun on ajatus *hyvästä kehästä/hyvistä kehistä*, joilla tarkoitetaan synergioita erilaisten yhteiskunnallisten kehityskulkujen, perinteisimmin taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen välillä (Sorsa 2017, 77, ks. myös Alaja et al. 2012, Kuusi 1961). Vaikuttavuusinvestoimisessa kyllä argumentoidaan samaa kehityksellisten vaikutuksien ja taloudellisten tuottojen korreloivuudesta, mutta esimerkiksi taloudellisen eriarvoisuuden näkökulmasta aihetta on hankala jäsentää täysin win-win:inäkään, kun valmiiksi taloudellisesti etuoikeutetussa asemassa olevat toimijat tuottavat sijoitus- ja hallinnointitoimiensa kautta voittoja hyvinvointipalveluista, vaikka toisena imperatiivina yhteiskunnallisen inklusion kasvattaminen olisikin.

Olennainen huomio suhteessa tähän kuitenkin on, ettei vaikuttavuusinvestoimisen tietysti ole tarkoituskaan olla kokonaisvaltainen hyvinvointi- tai muunkaan valtion ratkaisu, jonka kautta yhteiskunta-, sosiaali- tai ympäristöpolitiikka muutetaan täysin, vaan yksi, joissain konteksteissa kenties tarpeellisesti komplementoiva osa yhteiskuntapoliittisessa työkalupakissa (Weber 2017a, 86). Yhtä olennaisena vastahuomiona tosin toki voidaan pitää, että mikäli kyseessä on vain komplementointia ja pahimpien yhteiskunnallisten ongelmien paikkailua, tulisiko sitten ainakin Suomen kontekstissa kuitenkin keskittyä laajempiin yhteiskuntapoliittisiin suunnanmuutoksiin? Kysymys vaikuttavuusinvestoimisen mahdollisesta yhteiskuntapoliittisesta hyödystä on täten varsin monimutkainen ja paitsi tarkkaa, yleistyksien ulkopuolelle ylettyvää empiiristä tutkimusta myös koherenttia teoreettista jäsenystä vaativa. Esimerkiksi edellä mainittujen hyvien kehien ajatus on sinällään mielenkiintoinen ja joissain konteksteissa hyödyllinen, mutta eritoten kilpailukyvyn palvelemiseksi tyypistyessään ongelmallinen (Kettunen 2012, 31) sekä tietynlainen yhteiskuntatieteellisen selittämisen ”musta laatikko”: asia, jolla selitetään, mutta joka kaipaisi itse selitystä (vrt. Çaliskan & Callon 2009). Tämäkin nähdäkseni korostaa talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen tavoittelun dynamiikan hienovaraista tarkastelua, mihin tuskin pääsee vain yhteiskuntapoliittisesti käytäntöä ”sinänsä” analysoimalla, varsinkaan käytännön ollessa niin heterogeeninen kuin se on. Täten käsittelenkin aihetta myös taloussosiologian ja yhteiskuntateorian perspektiiveistä.

Taloussosiologiasta, taloudellista(/u)misesta & finanssioitumisesta

Taloussosiologialla tarkoitetaan perinteisesti talouden tutkimista siinä ilmentyvien sosiaalisten suhteiden kautta (Smelser & Swedberg 2005, 3). Taloussosiologia on muodostunut omaksi ja vakiintuneeksi tutkimuskentäkseen eritoten 80-luvulla syntyneen ”uuden taloussosiologian” myötä, kun sosiologit kuten Granovetter, Swedberg, Smelser ja Dobbin tarkastelivat taloutta eritoten siitä näkökulmasta, miten se on ”upotettu” (*embedded*) yhteiskuntaan (Çaliskan & Callon 2009, 381). Näkemys pyrki kontrastoimaan klassisen taloustieteen monopolia talouden selittämisestä painottamalla sitä, että taloutta ei voi irrottaa sen yhteiskunnallisuudesta ja täten sosiaalisesta, sosiologisen tutkimuksen projektista ja sosiologialle luonte-

sista analyysin välineistä⁶² (mt, 382). Keskeistä oli ja on edelleen, että talouteen kytkeytyviä käytäntöjä täten tutkitaan osana sosiologialle ominaisia näkökulmia, kuten sosiaalisten verkostojen, valtasuhteiden ja kognitioiden risteämistä (mt, Dobbin 2004, vrt. Timms 2017, Banerjee 2008). Lisäksi erityisesti instituutioiden ja institutionaalisten prosessien kautta talouden tutkimisen ollaan taloussosiologian parissa nähty alleviivatusti osoittavan, kuinka taloudessa ei sinänsä ole mitään sosiologista ymmärrystä ylittävää. Kaikki talouden ilmiöt on tästä näkökulmasta johdettavissa niiden sosiaalisesta konstituutiosta, joka on dekonstruoitavissa institutionaalisiksi järjestelyiksi vaikutuksineen ja seurauksineen (Çaliskan & Callon 2009, 392). Jossain määrin tällaista näkökulmaa toinkin myös itse esille johdettavissa luvuissa, joissa tarkastelin vaikuttavuusinvestoimista sitä harjoittavien instituutioiden, verkostojen ja käytäntöjen avaamisen kautta. Siinä missä siis myös tämä tutkielma sisältää sosiologisia ja uuden taloussosiologian näkökulmia myötäileviä näkemyksiä talouden tarkastelemiseen, en kuitenkaan näe talouden yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ansiokkaasti jäsentäneitä Koray Çaliskania ja Michel Callonia (2009 & 2010) seuraten osallistuvani tutkielmassani varsinaiseen taloussosiologiseen keskusteluun täysin siinä mielessä, miten se on uuden taloussosiologian tai ”uuden talouden sosiologian”⁶³ piirissä käsitetty. Avaan seuraavaksi, miksi.

Taloussosiologia on Çaliskanin ja Callonin (2009) mukaan tuottanut merkittävää tutkimustietoa talouden dynamiikasta ja eritoten avannut ymmärrystä taloudesta varsin heterogeenisiä sisältöjä kuten teknisiä innovaatioita, markkinoiden valtasuhteita, tieteen merkitystä ja yhteiskuntapolitiikkaa sisältävänä sosiaalisen sfäärinä. Painotuksissaan taloussosiologia on kuitenkin Çaliskanin ja Callonin mielestä kääntänyt talouden ilmiöt sosiologisen mustan laatikon eli yhteiskunnan kautta ja jättänyt selittäjän heikommin määrittelyksi kuin selitettävän (2009, 383). Tätä vasten Çaliskan ja Callon (2009 & 2010) painottavat – ei siis niinkään taloussosiologiaa lytäten, vaan sitä eteenpäin kirittäen – että taloutta tulisi tutkia entistä vahvemmin eritoten sen jatkuvan tuottamisen eli operationaalisuuden kannalta. Tällaisessa tutkimuspainotuksessa talous konkretisoituisi sosiaalisten suhteiden lisäksi materiaalisuuksiksi, tekniikoiksi, laskelmiksi ja arvostelmiksi, joiden kautta on mahdollista dekonstruoida talouden ilmiöitä kuten markkinoita ja niiden selittämisessä hyödynnettyjä tapoja (Çaliskan ja Callon 2009, 384), taloudellista jäsentämistä todennäköistäviä ”sillanpääasemia”, joiden kautta taloutta muodostetaan. Operationalisoinnin ajatusta seuraten on täten taloutta hyödyllistä tarkkailla taloudeksi tekemisen eli *taloudeellistamisen* käsitteen kautta.

⁶² Tutkimusintressillä on juurensa sosiologian klassikoissa, joista käytännössä kaikki – niin Durkheim, Simmel, Weber, Veblen kuin Marxkin – tutkivat taloutta sosiaalisina suhteina, yhdistellen esimerkiksi klassiseen taloustieteeseen poliittista taloustiedettä ja yhteiskuntafilosofiaa (Smelser & Swedberg 2005, 6–11). Sosiologian distinktiiviseksi tutkimusalaksi vakiintumisen myötä taloussosiologialla on kuitenkin tarkoitettu ennen kaikkea yleisesti ottaen sitä sosiologian haaraa, joka keskittyy talouteen.

⁶³ Çaliskan ja Callon (2009, 382) painottavat tällä käsitteellisellä eronteolla, että paitsi edellä kuvatun, programmaattisen ja upottuneisuutta painottavan uuden taloussosiologian, myös laajemminkin taloutta viime aikoina merkittävästi käsitelleiden sosiologien tarkasteluissa (esim. Bourdieu 2005, Fligstein 2001, White 2001) korostuu sama ajatus siitä, että myös talouden sfääriä olisi tutkittava sosiologisten käsitteiden ja näkökulmien kautta.

Taloudellistamisella, joltain osin Marxin kommodifikaation käsitettä lähelle tulevalla ajatuksella⁶⁴, tarkoitetaan sellaisia prosesseja, joissa niin käytäntöjä, organisaatioita, materiaalisuuksia kuin diskursiivisia selitystapojakin rajataan selittämällä ne talouden kautta (Çalışkan & Callon 2010, 2). Vastoin Marxin poliittista taloustiedettä tai siitä johdettuja sosiologisia näkemyksiä, Çalışkanin & Callonin performatiivisuuden tutkimusohjelman muotoon koostetussa taloudellistamistutkimuksessa ei kuitenkaan oteta taloutta tai siihen liittyvää toimintaa *a priori* muita määrittävänä arvona tai aiheena, saati nähdä taloutta yhteiskunnan perustavana pohjarakenteena. Taloutta tulkitaan yhtenä ja vain yhtenä kehystämisen tapana, joka mahdollistaa tietynlaista toimintaa, merkityksenantoa ja arvottamista.

Näkökulmaa hyödyntäneet tutkimukset, joissa on tutkittu ilmiöitä kuten telekommunikaation merkitystä finanssimarkkinoilla (Muniesa 2008), optioiden hinnoittelun matemaattista automatisointia (MacKenzie 2006) ja taloustieteellistä mallintamisen trendiä (Muniesa & Callon 2007, Collier 2008), ovatkin tuottaneet paljon merkittävää tutkimustietoa talouden paitsi sosiaalisesta, myös esimerkiksi hallinnallisuuteen ja arvottamiseen liittyvistä näkökulmista. Kontribuutio on nähdäkseni ollut hyvin tärkeää esimerkiksi sen hahmottamisen suhteen, kuinka nykytaloudelle elintärkeiden markkinoiden muodostamista ei voida, eikä ole hedelmällistä tarkastella ilman sen jäsentämistä, millaisten materiaalisten, laskennallisten ja normatiivisten välineiden kautta markkinoita luodaan tai legitimoidaan. Esimerkiksi Callonin (2009) ja MacKenzien (2009) tutkimat hiilikauppamarkkinat sisältävät monia toisiinsa kytkeytyviä komponenttien prosesseja, kuten markkinoita varten tuotettua, innovatiivisuuteen pyrkivää ja kokeilevaa CER-valuutaa (*Certified Emission Reductions*), jota kehitys yhteistyöjärjestöt ovat sen toimimattomuudestaan kritisoineet, mitä taasen on hyödynnetty uusien laskelmien ja hiilikaupan mallien tekemisessä, jotka taasen ovat nousseet jälleen relevanteiksi ja esimerkiksi kansainvälisen politiikan kannalta olennaiseksi kysymykseksi (Callon 2009 538, World Economic Forum 2017). Oleellisia markkinoiden kannalta ovat siis monituiset erilaiset kehystys- ja hallinnointimekanismit, joiden huomiointi romuttaa ajatukset markkinoista automaattisesti toimivina ja parhaan lopputuloksen takaavana sosio-materiaalisen järjestelyinä ja korostavat talouden kautta jäsentämistä yhtenä, muttei välttämättömänä merkityksenannon tapana.

Tämä avaa myös vaikuttavuusinvestoimisen tarkastelua sen kaksoisimperatiivinsa suhteen (vrt. Barman 2015), minkä lisäksi performatiivisuuden tutkimusohjelmaan sisältyvä ajatus siihen huomion kiinnittämisestä, kuinka monille markkinoille ominaista on eritoten nykyisin niiden rakentuminen erilaisille *kokeille*, on sekin mielenkiintoinen vaikuttavuusinvestoimisen kannalta. Tästä näkökulmasta mikä tahansa yhteiskunnallinen ongelma tai kysymys kuten ilmastonmuutos on itsessään avoin, mutta erilaisten tieteellisten, poliittisten tai taloudellisten kokeiden kautta – kuten mallintamalla ongelma taloudellisesti, mikä on *aina*

⁶⁴ Marxin (1990/1867) mukaan kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän luonteeseen kuuluu, että yhteiskunnallisissa prosesseissa syntynyt tieto ja taito kanavoituvat materiaan muuttamiseen myytäväksi ja ostettaviksi tavaroiksi. Kommodifikoituessaan eli "tavaraistuessaan" materia tai ilmiö muuttuu yksityisomaisuuden piiriin kuuluvaksi. (Bruun, Eskelinen, Kauppinen & Kuusela 2009, 82).

kokeellista – ongelma on paitsi taloudellistettavissa, mutta yhtä hyvin se voitaisiin erilaisten kokeiden kautta tieteellistä tai politisoida, ja näin toki tehdäänkin (Callon 2009, 537, vrt. myös Boltanski & Thévenot 2006). Kaikissa kehystämisen tavoissa on joka tapauksessa läsnä kokeellista, eli siis joko teoreettista ”*in vitro*” tai käytännössä ”*in vivo*” kokeiltua toimintaa, jonka kautta ongelmaa jäsennetään (Callon 2009, Muniesa & Callon 2007). Oleellinen kysymys suhteessa tähän kuitenkin on, mitkä kokeet ja kehystämisen tavat järjestyvät käytännössä kuten vaikuttavuusinvestoimisessa legitiimeiksi ja mahdollistuuko sen verkostomaisessa kontekstissa esimerkiksi muunkin kaltainen kehystys kuin taloudellistaminen⁶⁵. Barmanin (2015) mukaan vaikuttavuusinvestoimisen suhteen tämä vaikuttaisi pätevän, mutta kuten edellä totesin, hänen tutkimusnäkökulmansa jätti kuitenkin myös monia, sekä taloudellistamisen että muunkin rakenteellisuuden kysymyksiä avoimiksi.

Suhteessa taloudellistamisen pääosin teoreettis-metodologiseen ideaan, johon vielä palaan tutkimuskysymyksieni elaboroinnin myötä, on kuitenkin nähdäkseni relevanttia nostaa esille myös *taloudellistumisen* prosessit sekä taloussosiologisesti, että myös yhteiskuntapoliittisempaan jäsennykseen palaten mielenkiintoisina huomioina vaikuttavuusinvestoimisen suhteen. Taloudellistumisen ajatus painottaa, jokseenkin normatiivisemmin ja suuremman skaalan hahmotusta tavoitellen kuin taloudellistaminen, että taloudellistaminen tai talousdiskurssi on yleistynyt yhteiskunnallisena merkityksen annon tapana, millä taasen on ollut haitallisia seurauksia muilla yhteiskunnan osa-alueilla. Esimerkiksi sosiaalipoliitikko Raija Julkunen käsittelee uusimmassa kirjassaan ”*Muuttuvat hyvinvointivaltiot*” (2017) sitä, kuinka osana yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan murroksia talouden hallinta ja hyvinvointivaltion rahoitettavuus nykyisin dominoivat hyvinvointivaltion politiikan asialistaa aikaisempaa avoimemmin ja diskursiivisesti vahvemmin, vaikka talous toki välttämätön osa yhteiskuntapolitiikkaa on jollain tasolla aina ollut (mt, 327). Julkunen viittaa taloudellistumisen tarkastelussaan myös toiseen hyvinvoinnin hallintaan perehtyneen tutkijan, Kirsi Erärannan (2013, 53), tiivistykseen, jonka näkökulmasta ”*hyvinvointivaltiolle aiemmin keskeinen kysymys siitä, miten taloudellisen kasvun avulla voidaan parantaa ihmisten hyvinvointia, terveyttä ja tasa-arvoa on siis eurooppalaisessa sosiaalipoliittisessa ajattelussa korvautunut kysymyksellä siitä, mitä hyvinvointi, terveys ja tasa-arvo voivat tehdä talouden hyväksi*”. Myös esimerkiksi Eskelisen ja kumppaneiden (2017) huomiot tiivistyvät nähdäkseni paljolti taloudellistumiseen yhtenä tehostamisen määrittävänä piirteenä.

Taloudellistumisen argumentti on nähdäkseni osin kuvaava, mutta myös taipuvainen mustavalkoisuuteen. Tarkemmin ottaen ”taloussfääri” tuskin esimerkiksi on sinänsä vallannut poliittista ja esimerkiksi hyvinvointia koskevaa ajattelua, vaan ennemmin yhtäältä kytkeytynyt tiiviimmin osaksi sitä, kenties toki legitimoimppää ”järkeilyvaltaa” samalla saavuttaen (vrt. Boltanski & Chiapello 2007). Hieman terävöityneemmän kohdistuksen tämän tutkielman yhteiskuntapoliittisen talousnäkökuvan kannalta kuitenkin tarjoonee

⁶⁵ Kysymys on mielenkiintoinen ja paitsi teoreettisen jäsentämisen myös minkä tahansa poliittikkatoimen legitimoiminnin ja kyseenalaistamisen kannalta olennainen; vrt. esim. Elomäki et al. 2015.

rajatumpi taloussosiologinen keskustelu taloudellistumisen yhdeksi osa-alueeksi määriteltävissä olevasta *finanssioitumisesta*. Finanssioitumisessa (*financialization*) taloudellisten tuottojen tekemisen nähdään siirtyneen juuri finanssikauppaan, verrattuna perinteisempään hyödykkeiden tuottamiseen ja suoraan vaihtoon perustuvaan kaupankäyntiin (Davis & Kim 2015, van der Zwan 2014, Palley 2007, Epstein 2005, Krippner 2005). Siinä missä ajatus taloudellistumisesta koskee taloudellisen jäsentämisen merkityksen laajentamista, pohditaan finanssioitumista koskevissa näkökulmissa siis sitä, miten yhtäältä taloudellistuminen on viime aikoina tapahtunut sekä sitä, millaisia seurauksia tämä on tuottanut.

Juuri finanssioitumisen kysymys on erityisen olennainen myös vaikuttavuusinvestoimiseen liittyen täten siksi, että vaikuttavuusinvestoimiselle distinktiivisiin piirteisiin kuuluu nimenomaan sijoittamismaailman integroiminen tiiviimmin osaksi hyvinvointipalveluiden tuottamista ja muita yhteiskunnallista kehitystä tavoittelevia hankkeita. Täten myös finanssioitumisen mahdolliset tutkimuksissa esille nostetut seuraukset, kuten kansallisvaltioiden vallan väheneminen, taloudellisen epätasa-arvon laajentuminen⁶⁶, yrityssektorin muodonmuutos ja uudenlaiset sosiaaliset liikkeet (Davis & Kim 2015) ovat nähdäkseni kaikki olennaisia kysymyksiä myös vaikuttavuusinvestoimisen kannalta, osana siis myös yleisempää vastuullisen liiketoiminnan finanssioitumista (vrt. Thümler 2016, Ylönen 2015, Krischewsky 2014). Finanssioitumisen teesit eivät kuitenkaan itsessään kata läheskään kaikkia vaikuttavuusinvestoimiseen sisältyviä dynamiikkoja kuten vaikuttavuuden läpimurtoa, talouden ja kehityksen yhteisdynamiikkaa sekä ekosysteemiajattelua, minkä kannalta on pohdinta lopuksi vietävä vieläkin tiiviimmin teoreettiselle – nähdäkseni olennaisesti juuri yhteiskuntateoreettiselle – tasolle.

...kohti (myös) yhteiskuntateoriaa

Viimeiseen tutkimusperspektiiviin siirtyen ja myös monilta osin edellä esiteltyihin näkökulmiin yhteydessä, *yhteiskuntateoriassa käydään yleistä keskustelua yhteiskunnallisten rakenteiden substeista ja dynamiikasta, eritoten yhteiskunnalliseen järjestykseen ja muutokseen liittyen* (Virtanen 2015, 25⁶⁷). Painokkaan vastauksensa tähän keskusteluun on antanut seuraavassa luvussa esittelemani Niklas Luhmannin (2013, 2004a, 1995a) kartoittama sosiologinen systeemiteoria, jonka kautta ensisijaisesti vaikuttavuusinvestoimista tässä tutkielmassa teoreettisesti ja käsitteellisesti jäsenän. Kuten nykysysteemiteorian piirissä on todettu, systeemiteoreettisen tarkastelun ei kuitenkaan tarvitse eksentrisesti sulkea ulos muissa teoriaperinteissä esitettyjä näkemyksiä, vaan ne voivat päinvastoin komplementoida ja laajentaa systeemiteoreettista ymmärrystä (Virtanen 2015, 70–71 & 84–86). Vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa luen tällaisiksi hyödyllisiksi näke-

⁶⁶ Finanssioitumisen on argumentoitu aiheuttavan taloudellista epätasa-arvoa, koska finanssikaupassa tehtyjä voittoja ei uudelleensijoiteta sijoituskohteisiin ja tuotantoon, mikä johtaa realipalkkojen stagnaatioon ja palkansaajien kasvavaan velkaantumiseen (van der Zwan 2014).

⁶⁷ Tämä on hyvin yleisen tason määritelmä. Virtanen (2015, 17–63) on jäsentänyt kattavasti sosiologian moninaista teoria-kenttää ja esimerkiksi jaotellut sosiologiset teoriatyypit yleisiin teorioihin, erityisiin teorioihin ja aineistoihin (mt, 19). Yleiset teoriat taas ovat jaoteltavissa sosiaali- ja yhteiskuntateorioihin, joista jälkimmäisen kannalta keskeistä on keskittyminen modernien yhteiskuntarakenteiden kehkeytymiseen, purkautumiseen ja eriytymiseen (mt, 50).

myksiksi eritoten performatiivisuuteen ja arvottamiseen kytkeytyvän pragmatistisen yhteiskuntateorian sovellutuksineen, hallinnallisuuden analytiikan sekä yhteiskunnallisten käytäntöjen domestikaatioon liittyvät yhteiskuntateoreettiset jäsenyykset. Ne kaikki painottavat keskeisiä, vaikkakin hieman erilaisista taustoista johtavia huomioita siitä, kuinka empiiristen ilmiöiden yhteiskuntateoreettinen tarkastelu voi merkittävästi avata ymmärrystä aiheesta kuin aiheesta. Esittelen täten nämä vielä lyhyesti ja edellisiä empiirisempiä tulokulmia yhteen kooten.

Ensinnäkin, *pragmatistinen yhteiskuntateoria*, josta eritoten *arvottamistutkimus (valuation studies)* nykyisin paljolti johtaa performatiivisuuden ja operationaalisuuden jäsenyyksensä (Barman 2015, Helgesson & Muniesa 2013, Muniesa 2012) tähdentää yhteiskuntateoriaan limittyviä olennaisia huomioita paitsi talouden ja taloudellistamisen tulkitsemisessa, myös sosiologisen ymmärryksen kannalta ylipäätään. Siirtymällä eteenpäin arvon käsittämisestä jonain, joka essentialistisesti liittyy ihmisiin, esineisiin tai ajatuksiin tai on yksilön moraalinen valinta, arvot liitetään niiden sosio-materiaalisiin järjestelyihin, joissa arvoja neuvotellaan, luodaan ja tehdään objekteiksi⁶⁸ (Muniesa 2012, Dewey 1939; vrt. myös esim. Pyyhtinen 2016, Fuchs 2001). Tämän suhteen pragmatistinen näkökulma lisäksi painottaa, että paitsi arvot myös kaikenlainen yhteiskunnallinen ja/tai sosiaalinen rakenteellisuus – esimerkiksi luokkapositiot tai yksilön *habituks* – ovat aina myös tilannekohtaisia (Eranti 2016, Boltanski 2011), mikä onkin tärkeä huomio minkä tahansa rakenteellisuutta jäsentävän sosiologisen ajattelun kannalta. Täten olennaiseksi kysymykseksi piirtyy, minkä vuoksi mikäkin tilannekohtainen toiminnan tapa tai esimerkiksi poliittisen argumentaation kontekstissa järjestyneenä muodostuu mistäkin syystä päteväksi (Boltanski & Thévenot 2006).

Operatisoimalla tähän tapaan tarkastelunäkökulmansa, pragmatistisessa ajattelussa ollaan saman murroksen myötä myös erityisesti keskitytty sen tutkimiseen, kuinka erilaisia arvoja "käännetään" (*translate*) arvottamisen prosesseissa. Tutkimuksissa, joissa ollaan tarkasteltu esimerkiksi finanssimarkkinoilla tapahtuvaa arvottamista, ollaan täten keskitytty esimerkiksi siihen, kuinka finanssialan ammattilaiset jäsentävät taloudellista arvoa osittain myös omien poliittisten ja moraalisten arvojensa kautta (Ortiz 2013) ja kuinka markkinoiden kannalta olennaisia ovat paitsi taloudelliset logiikat myös poliittiset ja institutionaaliset järjestelyt, joiden kautta markkinoita luodaan (Beckert & Aspers 2011). Näkökulma tuleekin nähdäkseni hyvin lähelle myös systeemiteoreettista jäsenyytensä, jossa ilmiöitä lähestytään niiden systeemin moniäänisyyden kannalta (vrt. esim. Knudsen & Vogd 2015, Virtanen 2015, Andersen 2008).

⁶⁸ Pragmatistista näkökulmaa (eritoten suhteessa näkemyksiin arvottamisesta) lähelle tulee tämän suhteen myös Caliskanin ja Calloninkin painottama tieteen ja teknologian tutkimus (*science and technology studies, STS*) sekä eritoten Callonin (1998), Latourin (2005) ja Law:n (2004) kunkin osaltaan ja yhteistyössä kehittelemä toimijaverkostoteoria (*actor network theory, ANT*). Sekä STS:ssä että ANT:ssä korostetaan – nähdäkseni varsin osuvasti – että niin sosiaalisuuden kuin materiaalisuudenkin jäsentäminen on aina väijäämättä myös performatiivista ja että mielenkiintoisia tutkimustuloksia löydetään usein verkostojen yhteyksien sekä niiden välittämisen tai "kääntämisen" kautta (ks. myös esim. Silvast & Virtanen 2019, Lehtonen 2004, Mol 2002, Law & Mol 2002).

Toiseksi, hallinnan analytiikka (*governmentality*), jota aihettani lähelle tulevien teemojen yhteydessä myös esimerkiksi Quinn & Munir (2017), Shamir (2010) ja Rajavaara (2007) ovat hyödyntäneet, painottaa olennaisia yhteiskunnallisten rakenteiden suhteita, joissa vallan käyttäminen realisoituu moderneissa konteksteissa aiempaa monimutkaisempina prosesseina (Foucault 1991, Miller & Rose 2010). Esimerkiksi liberaali valta ei hallinnan analytiikan näkökulmasta useinkaan pakota, vaan paremminkin ohjailee tai vastuullistaa. Valtasuhteet eivät kuitenkaan sinänsä silti katoa mihinkään, vaan ne muuttavat muotoaan esimerkiksi hallinnollisiksi teknologioiksi, ohjelmiksi ja strategioiksi, jollaisena siis itsekin vaikuttavuusinvestoimista tässä monissa määrin tulkitsen (vrt. esim. Rose, O'Malley & Valverde 2006, 85–90). Hallinnollisten käytäntöjen ja strategioiden tarkastelussa hallinnan analytiikka hyödyntää usein varsin mielekästä genealogista näkökulmaa⁶⁹, joka nostaa eritoten tiedon intressit tarkastelun keskiöön. Liikkeelle lähdetään siitä, että on olemassa hallinnointia ohjaavia käytännön regiimejä eli *"enemmän tai vähemmän järjestäytyneitä ajallisia ja paikallisia tapoja, joiden avulla ajatellaan, totutetaan ja uudistetaan yhteiskunnallisia käytäntöjä, kuten hoivaa, neuvontaa ja rankaisemista"* (Rajavaara 2007, 63). Näissä regiimeissä, joita olen vaikuttavuusinvestoimisen suhteen edellisissä alaluvuissa kartoittanut, taasen muotoutuu erityisiä tiedon kohteita ja sääntöjä, joiden perusteella tietoa pidetään eri tilanteissa pätevänä (mt).

Kolmanneksi ja viimeiseksi, myös jo esille tuomani näkemys *domestikaation* ja *synkronisaation* (Alasuutari 2016, Alasuutari & Qadir 2014) roolista yhteiskunnallisten käytäntöjen toimintalogiikkana voidaan nähdä yhtenä varsin käyttökelpoisena perspektiivinä yhteiskunnallisten rakenteiden dynamiikan hahmottelemiselle, joskin yhteiskuntateoriasta enemmän kohti empiiristä ja vertailevaa tutkimusta suuntautuvasti. Eritoten uusinstitutionalismista (Meyer et al. 1997) teoreettisesti soveltavassa, mutta hyvin lähelle joissain konteksteissa myös hallinnan analytiikkaa tulevissa näkemyksessä tarkastellaan sitä, kuinka globaali "maailmanyhteiskunta" rakentuu toimijoiden neuvotellessa vaihtoehtojaan ja positioitaan institutionaalisissa konteksteissa, jotka taasen vaikuttavat toimijoiden kulttuurisiin tulkintoihin (Alasuutari 2016, 2).

Näkemys on nähdäkseni erityisen hyödyllinen kansallisen tason päätöksenteon vertailevan tutkimuksen konteksteissa ja sen parissa ollaankin tutkittu ansiokkaasti esimerkiksi koetun hyvinvoinnin (Alasuutari 2017), terrorisminvastaisen sodan (Qadir & Alasuutari 2013) sekä kilpailukyvyn (Kantola 2013) käytäntöjen ja käsitteiden nousemista politiikan asialistalle eri maissa. Tutkimukset ovat osoittaneet olennaisesti, miten eritoten poliittiset prosessit kulkevat maasta ja kontekstista toiseen, vaihtaen merkityksiään, kiihtyen kenties osana median keskittämää huomiota, joka voi liittyä tai olla liittymättä selkeästi itse aiheeseen, ja mahdollisesti realisoituen poliittisissa kamppailuissa, joissa edes lain säätäminen ei useinkaan ole poliittisen prosessin päätepiste, vaan paremminkin alku uudelle (vrt. Alasuutari 2017, 18). Samankaltaisesta

⁶⁹ Genealogialla tarkoitetaan yleisesti ottaen diskursiivisuuden historiallisen rakentumisen tutkimista suhteessa tietoon, valtaan ja moraaliin (Foucault 1997a). Tämä hallinnallisuuden analytiikalle ominainen tarkastelutapa tulee lähelle historian tutkimuksellista semantiikkaa ja yhteiskunnan erityymisen analysoimista yhdistävää näkökulmaa, joka oli tärkeä osa Luhmannin systeemiteorian kehittämistä (Virtanen 2015, 181; ks. esim. Luhmann 1987).

perspektiivistä on nähdäkseni mielekäs tulkita myös sekä yleisesti vaikuttavuutta, vaikuttavuusinvestoimista että Sitran yhteiskuntapoliittista roolia. Ja vaikka lähtöasetelmani sekä metodini ovat tässä hieman erilaiset kuin uusinstitutionalismista johtavassa tutkimusnäkökulmassa, on nähdäkseni myös domestikaatiota ja synkronisaatiota painottavissa tutkimuksissa erityisen osuvaa – ja systeemiteoreettiseen tulkintaan sopivaa – ettei havainnoinnissa kiinnitytä vain inhimillisiin toimijoihin, vaan kommunikatiivisiin välityksiin ja merkityksen muodostumiseen (vrt. Virtanen 2015, 96; Farias 2014, 30).

Samoin kaikki muut edellä esitellyt yhteiskuntateoreettiset näkemykset nähdäkseni tulevat lähelle omia tutkimusintressejäni ja systeemiteoreettisia painotuksia, vaikkakin joitain eroja niistä toki on löydettävissä niin teorian kuin metodologiankin osalta. Joka tapauksessa, ja unohtamatta edellisten näkökulmien antia, tästä eteenpäin keskityn tutkielmassani hahmottelemaan vaikuttavuusinvestoimista teoreettisesti juuri sosiologisen systeemiteorian kautta, vaikka pyrinkin osallistumaan myös edellä mainittuihin ja osittain systeemiteorian ulkopuolella käytyihin sosiologisiin ja yhteiskuntatieteellisiin keskusteluihin. Seuraavassa luvussa esittelen systeemiteorian jäsenyyksiä – myös osittaisine problematiikkoineen, joihin sekä systeemiteoriaa kohti empiiristä tutkimusta vievistä näkökulmista (Virtanen 2013 & 2015) että myös performatiivisuuden tutkimusohjelman (Çalışkan & Callon 2009 & 2010) painotuksista on nähdäkseni löydettävissä apua – edellisiin yhteiskuntatieteellisiin konteksteihin liittyen. Tätä ennen kuitenkin käsittelem vielä aiempaa yksityiskohtaisemmin tutkimukseni tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä, joiden kannalta systeemiteoreettinen tarkastelu on kuitenkin enemmän tulkinnan ja havainnoinnin tieteellinen väline tai työkalupakki, kuin itseisarvo sinänsä.

3.3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys

Ensimmäisessä luvussa esittelin vaikuttavuusinvestoimisen moniulotteista lupausta suhteessa sen sekä yhteiskunnallista kehitystä ja taloudellisia tuottoja kohti pyrkivään kaksoisimperatiiviin että yhteiskunnallisiin konteksteihin, jotka ovat vaikuttavuusinvestoimisen sosiologisen tarkastelun kannalta erityisen avoimia. Edellisessä, vaikuttavuusinvestoimisen tieteellistä tutkimusta kartoittavassa alaluvussa taas käsittelem sitä, millaisin tutkimuksellisin näkökulmin ja kehystyksin vaikuttavuusinvestoimista on toistaiseksi lähestytty ja millaisiin laajempiin keskusteluihin vaikuttavuusinvestoimisen tarkastelu tämän tutkielman kontekstissa limittyy. Näitä näkökulmia elaboroiden, voidaan tutkielmani tavoitteet jakaa kolmeen osioon.

Ensimmäinen on tutkia vaikuttavuusinvestoimista sen empiirisessä ilmentymisessään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, mutta yhteiskuntateoreettiseen tarkastelunäkökulmaan liittäen. Kuten Nichollsin ja Daggerson kirjallisuuskatsauksen (2017) perusteella voi todeta, vaikuttavuusinvestoimista on tutkittu kansainvälisestikin empiiristen aineistojen välityksellä varsin vähän ja eritoten Suomessa tutkimuksen kenttä vasta paljolti odottaa kehkeytymistään. Lisäksi vaikuttavuusinvestoimisen tutkimuksessa hyödynnetyt teoreettiset jäsenyykset eivät ylety kovin kauaksi tutkimusteorioista, minkä voi nähdä puutteellisena niin aiheen kokonaisvaltaisen ym-

märtämisen kuin yhteiskuntapoliittisenkin arvioinninkin kannalta⁷⁰. Tavoitteenani on täten paitsi esittää yleistä kartoitusta, kuten edellisissä johdattavissa alaluvuissa jo tein, myös lähestyä vaikuttavuusinvestoimista sekä mahdollisimman konkreettisesti eli ennen kaikkea empiirisesti havainnoiden, haastatellen ja tekstiaineistoja analyttisesti tarkastellen, että myös yhteiskuntateoreettisesti koherentisti jäsentäen. Suhteessa kokonaisvaltaisuuteen, Sitra taasen on perusteltu kohdistus tarkastelulle, sillä vaikka Sitra ei ole Suomessa ainoa vaikuttavuusinvestoimisesta puhunut tai sitä eteenpäin vienyt taho, voidaan vaivatta todeta, että sen rooli on vaikuttavuusinvestoimisen kannalta ollut Suomessa erittäin määrittävä⁷¹ (vrt. Sitra 2017b, 31–36). Täten juuri Sitran ja sen fasilitoiman ekosysteemin toimien tutkiminen on olennaista, sillä sen kautta voidaan mielekkäästi lähestyä myös yleistä kysymystä siitä, millaista vaikuttavuusinvestoiminen Suomessa (ja osittain täten myös globaaleihin konteksteihin johdettuna) on.

Ensimmäinen tavoitteeni on tutkimusrajuukseni ja metodologisen painotukseni kannalta tärkeä, mutta itsessään kuitenkin hyvin yleinen. Se hahmottuukin selkeämmin yhteydessä kahteen, määrittävämmiin tutkimustani johdattavaan tutkimustavoitteeseen. *Toinen tavoitteeni on etsiä vastauksia sille, miten vaikuttavuusinvestoimisen "kaksosisimperatiivi" eli talous ja yhteiskunnallinen kehitys risteävät vaikuttavuusinvestoimisessa ja mikä niiden dynamikassa on distinktiivistä tai huomionarvoista.* Vaikuttavuusinvestoiminen lähtee liikkeelle epätraditionaaliseen asetelmasta, jossa sekä taloudellisia tuottoja että yhteiskunnallisesti positiivisia vaikutuksia tietoisesti tavoitellaan saman toiminnan kautta ja lähtökohtaisen tasavertaisesti (Barman 2015). Täten näen tarpeelliseksi tutkia tarkemmin sekä empiirisestä että eritoten myös yhteiskuntateoreettisesta näkökulmasta johtaen sitä, mitä asetelma tarkoittaa ja miten se liittyy edellä esittelemiini ilmiöihin, kuten arvioinnin ja vaikuttavuuden kasvavaan yhteiskuntapoliittiseen merkitykseen.

Kuten edellisessä alaluvussa pyrin pohjustamaan ja kuten seuraavassa luvussa asiaa vielä systeemiteorian kautta elaboroin, en lähde kehityksen ja talouden tarkastelussani liikkeelle teoreettisesti tyhjältä kankaalta. Oma systeemiteoreettinen näkökulmani talouden ja kehityksen kaksosisimperatiivin tarkastelemiseen asetuu jossain määrin institutionaalisuutta painottaneen uuden taloussosiologian ja Çaliskanin ja Callonin (2009 & 2010) muotoileman performatiivisuuden tutkimusohjelman väliin. Yhtäältä olen Çaliskanin ja Callonin kanssa samaa mieltä erityisesti siitä, että niin taloutta kuin mitä tahansa muutakin yhteiskuntatieteellisesti tulkittaessa on alleviivatun olennaista kiinnittää huomiota operationaalisuuteen ja esimerkiksi taloudellistamista mahdollistaviin tekniikoihin (Çaliskan & Callon 2009, 384; Callon 2009). En kuitenkaan näe, että niiden tarkastelemiseen siirtymisen myötä esimerkiksi yhteiskunnan käsitettä tulisi yksinkertai-

⁷⁰ Sosiaalisten innovaatioiden, joksi vaikuttavuusinvestoiminen on myös määriteltävissä, empiirisen ja monien vaikutussuhteiden tutkimisen tärkeyttä painottivat myös Howaldt et al. (2014). Samoin Çaliskan & Callon (2009 & 2010) painottavat moniulotteista empiiristen käytäntöjen tarkastelun tärkeyttä, minkä lisäksi tärkeä motiivi itselleni on myös systeemiteoreettisen ajattelun lähestyminen empiirisemmin (vrt. Virtanen 2015), mitä käsitelen syineen ja motiiveineen myöhemmin.

⁷¹ Sitra on monissa määrin tulkittavissa suomalaisessa yhteiskunnassa arvovaltaiseksi "arvioivaksi tahoksi" (*evaluator*), joka nähdään markkinoiden luomisen kannalta hyvin olennaiseksi eritoten arvotutkimuksen piirissä (Barman 2015, 19; Beckert & Aspers 2011, Muniesa 2012).

sesti hylätä (Çalışkanin ja Callon 2009, Latour 2005), vaan sitä tulisi pyrkiä selittämään paremmin (vrt. Virtanen 2015, 128-150). On varmasti totta, että talouden ilmentymät ovat monissa määrin moninaisempia kuin mitä on taloussosiologian piirissä sen kehittymisen aikana käsitetty ja että klassinen "sosiologinen lista" vastauksena talouden selittäjäksi ei ole riittävä tai mielekäs. Kritisoidessaan taloussosiologiaa, Çalışkan ja Callon kuitenkin nähdäkseni nostavat ennen kaikkea esille, että taloussosiologia turvautuu riittämättömään ja alikompleksiseen yhteiskuntateoriaan. Performatiivisuuden tutkimusohjelman vastaus on samalla kuitenkin koherentin käsitejärjestelmän luomisen hylkääminen, mihin taasen ei nähdäkseni ole mielekästä lähteä, mikäli tahtoo olla luopumatta yhteiskuntateorian kehittämisen haasteesta⁷².

Täten asemoidun empiirisesti tulkitsemaan vaikuttavuusinvestoimisen talousjäsenystä sen kautta, mitä Çalışkan ja Callon kutsuvat taloudellistamiseksi, mutten kuitenkaan tyypistä tarkastelunäkökulmaani pelkään talouteen, enkä myöskään tulkitse taloudellistamiselle sinänsä määrittäviä "sillanpääasemia" tai välittäjiä empiristisinä tai historiallisesti rakentumattomina piirteinä, vaan systeemiteorian kautta ymmärrettyinä systeemeinä, joille on aiemmin toteutetun tieteellisen tutkimuksen perusteella nostettavissa ominaisuuksia ja logiikoita. Vaikuttavuusinvestoimisen tutkimisen kontekstissa tämä tarkoittaa, että tarkastelen, kuinka siinä tuotetaan omaa suhtautumista sekä talouteen, että muihin yhteiskunnallisiin järjestelmiin, joissa todellisuutta voidaan jäsentää tiettyjen vakiintuneiden jäsenysten kautta. Eritoten käsitykset kehityksestä ja vaikuttavuudesta piirtyvätkin tämän myötä moniulotteisena, muttei muodottamana hahmotuksena, mikä lienee olennaista myös aiheen yhteiskuntapoliittisen hahmottelun kannalta.

Lopulta, kolmas tutkimuksellinen tavoitteeni on selvittää tarkemmin *millaisia siirtymiä ja muutoksia organisaatioiden ja eri yhteiskunnallisten sektoreiden toiminnan kannalta vaikuttavuusinvestoimiseen sisältyy*. Sitran tavoitteena on ollut luoda ”vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi” Suomeen ja eritoten Sitran valjastamissa SIB:eissä määrittävä piirre on, että eri sektoreiden suhteet toimitivat tietyllä, Sitran ekosysteemiajattelua seuraavalla, joskin jatkuville kehitysideoille ja muutoksille avoimella tavalla. Kysymys organisatorisista siirtymistä ja sektorien välisistä muutoksista on nähdäkseni itsearvoisestikin mielenkiintoinen, mutta erityisesti se on sitä myös suhteessa talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen dynamiikkaan (vrt. Quinn & Munir 2017). Ja kuten todettua, myös tämä kysymys yhdistyy tutkielmassani teoreettisesti performatiivisuuden tutkimusohjelman ja systeemiteorian vuoropuheluun. Siinä missä performatiivisuuden ja arvottamistutkimuksen näkökulma tarjoaa varsin osuvia käsitteitä ja näkökulmia yhteiskunnallisissa ilmiöissä tiiviisti läsnä oleviin arvottamisen mekanismeihin ja empiirisen moninaisuuteen, ei sillä nähdäkseni päästä erityisen hyvin kiinni institutionaalisiin tai organisatorisiin prosesseihin, jotka ovat selvästikin hyvin olennaisia vaikuttavuusinvestoimisessa.

⁷² ANT:ia ja STS:n malleja seuraten Çalışkan ja Callon nähdäkseni edustavat ”empiiristä aktualismia” eli sitä, että todellisuutta tulkitessa havainnoidaan ainoastaan kaikkea konkreettisesti havainnoitavissa olevaa. Täten huomiotta jätetään virtuaalisuus ja potentiaalisuus, joiden tarkastelu siis olisi olennaista yhteiskuntateoreettisen jäsentämisen kannalta, mutta joita siis niin Çalışkan ja Callon kuin esimerkiksi Latour’kaan eivät pidä merkityksellisinä (Virtanen 2015, 138–144).

Ensimmäisen tavoitteeni liuetessa yleisyytensä myötä kahteen jälkimmäiseen, ovat tutkimustavoitteeni tiivistettävissä kaksiosaiseksi tutkimuskysymykseksi. Se kuuluu täten seuraavasti:

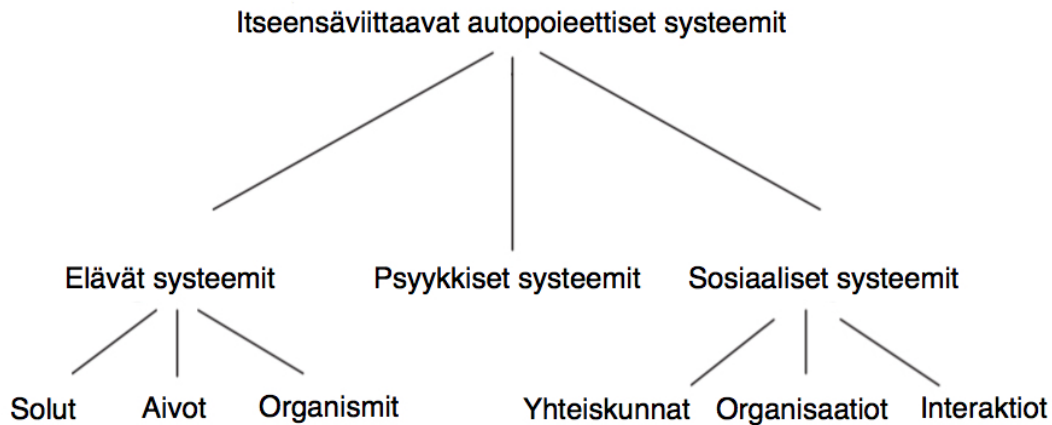
Millaista dynamiikkaa Sitran jäsentämässä vaikuttavuusinvestoimisessa muodostetaan talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen kaksosimperatiivin välille ja miten vaikuttavuusinvestoimiselle olennainen ekosysteemi-ajattelu kytkeytyy tähän?

Kiinnitän tarkastelussani systeemiteoreettisesta ajattelusta johtaen huomioni eritoten siihen, kuinka vaikuttavuusinvestoimisessa pyritään hahmottamaan talouteen ja kehitykseen kytkeytyviä yhteiskunnallisia suhteita varsin kompleksisesta näkökulmasta, mutta kuinka monimutkaisuuksia, epävarmuutta ja riskejä on erilaisin tekniikoin myös redusoitava, jotta vaikuttavuusinvestoiminen esimerkiksi resonoi kaikkien yhteiskunnallisten sektoreiden edustajista koostuvassa vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemissä ja yhteiskunnassa laajemminkin.

Tässä vaiheessa lienee kuitenkin tarpeellista perustella vielä yksityiskohtaisemmin sitä, miksi vastauksia tulisi hakea myös juuri systeemiteoriasta. Mitä annettavaa näkökulmalla tarkalleen ottaen on vaikuttavuusinvestoimisen tarkastelulle, verrattuna esimerkiksi Barmanin (2015) hyödyntämään arvottamisen tutkimusnäkökulmaan, joka jo sinänsä vastasi moniin kysymyksiin siitä, mistä vaikuttavuusinvestoimisessa on kyse? Empiirisen tutkimuskenttäni ja tutkimuskysymykseni ollessa tässä vaiheessa kartoitettuna, esittelen seuraavaksi Niklas Luhmannin alun perin muotoilemaa systeemiteoriaa, joka liittyy tiiviisti kaikkiin loppututkielmassa esittämiini tulkintoihin.

4 SYSTEEMITEOREETTINEN TUTKIMUSNÄKÖKULMA

Niklas Luhmannin (1927-1998) ajattelusta liikkeelle lähtenyt sosiologinen systeemiteoria on moniulotteinen, verrattaen abstrakti ja sosiologian yleistenkin teorioiden piirissä korostetun yleinen yhteiskunta-teoria. Luhmannin teoreettiset näkemykset ottavat sosiologian ydinkysymyksiä seuraten kantaa muun muassa yhteiskunnan, sosiaalisen, organisaatioiden ja vuorovaikutuksen konstituutioon, sekä niiden välisiin suhteisiin osana (maailman)yhteiskunnan historiallista kehkeytymisprosessia. Näistä näkemyksistä on nähdäkseni johdettavissa vastauksia myös moniin edellä kuvailemiini vaikuttavuusinvestoimisen dynamiikkoihin. Teorian edessä näyttäytyy todellisuus, jota ei ole paitsi tutkimuksellisesti mielekäästä kuvailla systeemimetaforien kautta (vrt. Parsons 1991/1951), vaan konkreettisesti käsittää erilaisista systeemeistä koostuvana (Luhmann 1995a, 12; *contra* Çaliskan ja Callon 2009, 387). Ihmisiin ja yhteiskuntaan liittyen keskeisiä systeemejä on Luhmannin mukaan kolmenlaisia: biologisia, psyykkisiä ja sosiaalisia.

Kuvio 3: Autopoieettiset systeemityypit (Luhmann 1986, 173)

Biologisista ja psyykkisistä systeemeistä historiallisesti eriytyneillä sosiaalisilla systeemeillä, joita Luhmann pääosin teoriassaan käsitteli, on systeemiteorian mukaan emergentit ominaispiirteensä, eikä niitä täten ole palautettavissa esimerkiksi biologian tai psykologian kautta jäsennettäviksi. Kaikkia näitä systeemejä kuitenkin systeemiteorian mukaan yhdistää niiden *autopoieettisuus* ja *erontekoihin* (*difference*) operationaalisesti pohjautuva luonne (Luhmann 1995a, 34–35). Tämä tarkoittaa sitä, että kyseiset systeemit toimivat kaikki saman perustavan logiikan kautta: ne havainnoivat ympäristöään, jonka myötä ne tekevät eroa itsensä ja ympäristönsä välille. Autopoieettisuuden (*auto*=itse, *poiesis*=luoda) käsitteellä viitataan täten siihen, kuinka erojen tekemisessä systeemit ovat samaan aikaan sekä avoimia että suljettuja, ja kuinka täten toiset systeemit eivät suoraan vaikuta systeemien sisäisiin prosesseihin tai rakenteeseen, vaan systeemit uudistavat itse itsensä (Jalava & Kangas 2013a, 9).

Oleennaista ja edellisiin huomioihin lisäymmärrystä antavaa on käsitellä yleistä systeemidynamiikkaa eritoten sen kautta, kuinka sille keskeistä on *kompleksiteetin* eli maailman monimutkaisuuden vähentämään pyrkiminen ja kuinka jokaisella systeemillä on *viiteongelmansa*, jonka kautta se kompleksisuutta prosessoi. Kaikille systeemeille on yhteistä, että niiden ympäristö on niille kompleksisempi kuin systeemi itse, mistä johtuu, että jokaisen systeemin on prosessoitava ympäristönsä kompleksisuutta vähemmän monimutkaiseksi ollakseen itse mahdollinen (Luhmann 2004a, 47–48). Evoluution myötä kompleksisuutta prosessoimaan on täten muodostunut tiettyjä ongelmanratkaisukeinoja tälle järjestelmän perustehtävälle, kun tietyt operaatiot ovat vakiintuneet vastaamaan tiettyihin viiteongelmiin. On syntynyt biologisia, psyykkisiä, sosiaalisia ja myös teknologisia⁷³ rakenteita – soluja, skeemoja, organisaatioita, infrastruktuuria – joiden myötä systeemien havainnoimaa ympäristön kompleksisuutta on ollut mahdollista jäsentää systeemien sisäiseksi kompleksisuudeksi.

⁷³ Myös esimerkiksi koneet perinteisessä mielessä toki ovat systeemejä, mutta autopoieettisia ne eivät ole, mikäli ne eivät viittaa itseensä ja täten uudista itseään (Luhmann 1986, 3). Sinänsä mielenkiintoinen kysymys kuitenkin on, missä mielessä esimerkiksi tekoälyä voitaisiin tulkita psyykkisenä systeeminä – mikään ei nähdäkseni sinänsä ole esteenä sille, miksei voitaisi.

Edelliset näkemykset nousevat sosiologisesti relevanteiksi, kun tarkastellaan sosiaalisia systeemejä ja niiden sosiaalisuutta konstituovaa perusoperaatiota, joka Luhmannin mukaan on *kommunikaatio*, eikä esimerkiksi toiminta kuten Parsonsin funktionalismissa ja rationaalisen valinnan teoriassa tai tapa kuten pragmatisteilla⁷⁴ (vrt. Joas & Knöbl 2004, Heiskala 2000). Systeemiteoriassa kommunikaatio nähdään yhteiskunnallista kompleksiteettia redusoivana ydinoperaationa, joka muodostuu informaation, välittämisen ja ymmärretyksi tulemisen synteessä. Informaatiossa on kyse valinnasta eri merkitysten välillä (*mitä kommunikoidaan*), välittämisessä valinnasta eri informaation välittämisen tapojen välillä (*miten kommunikoidaan*) ja ymmärtämisessä välitettävän tiedon erottamisesta sen välittämisestä (*miten kommunikaatio tulisi ymmärtää*) (Jalava & Kangas 2013b, 42)⁷⁵. Kommunikaatio on täten erontekoa, jossa kommunikatiivisia valintoja liittyy aikaisempaan kommunikaatioon. Systeemiteorian mukaan tästä evolutiivisesti muodostuneesta operaatiosta liikkeelle lähtien on johdettavissa kaikki sosiaalinen – niin vuorovaikutus, organisaatiot, kuin yhteiskunnan noin tusina alajärjestelmääkin (esim. uskonto, tiede, talous, hoiva, koulutus).

Kommunikaatioon keskittymisen lisäksi sosiologinen systeemiteoria painottaa erityisen vahvasti myös *merkitystä* kaikkeen kommunikaatioon tiiviisti limittyvänä ydinkäsitteenä, sillä kommunikaatiossa muodostuu ja välittyy juuri merkityksiä, kun kaikesta mahdollisesta kommunikoitavissa olevasta valikoituu jotain ja asia merkityksellistyy (ks. Virtanen 2015, 163–171). Jokaista kommunikaatiota voidaan Luhmannin fenomenologi Edmund Husserlilta lainaamassa ja muuntelemassa ajatuksessa jäsentää niiden kolmen merkitysulottuvuutensa – faktuaalisuuden, temporaalisuuden ja sosiaalisuuden – kautta⁷⁶. Faktuaalisesti eli sisältöulottuvuudella merkityksiä voidaan jäsentää koskemaan objektien, asiasisältöjen ja ominaisuuksien välisiä erotteluja (mt, 172). Temporaalisesti kyse taas on menneen, nykyisen ja tulevan välisistä eroista, ja sosiaalisella ulottuvuudella ihmisten ja ihmisryhmien välisistä erotteluista ja attribuutioista (mt).

Näiden merkitysulottuvuuksien sekä niiden välisten suhteiden kautta voidaan systeemiteorian mukaan tarkastella käytännössä mitä tahansa kommunikaatiota. Olennaista kuitenkin on paitsi huomata merkityksen keskeisyys kommunikaatiolle myös tarkastella merkitysulottuvuuksien historiallista rakenteelli-

⁷⁴ Ei kuitenkaan ole niin, ettei systeemiteoriassa "haluttaisi" puhua toiminnasta tai tavoista. Toiminta ymmärretään systeemiteoreettisesti kompleksisuutta vähentävänä attribuutiona, jolla pyritään konstruoimaan käytökselle kausaalisuutta (ks. Luhmann 1995a, 163–171, vrt. myös Çaliskan & Callon 2010, 10). Tapa taas sopinee yhteen systeemiteorian kanssa arkikielisempänä versiona "vakiintuneelle operaatiolle", mutta ei sovellu sekään sosiaalisen ydinkäsitteeksi: sosiaaliset systeemit ovat autopoieettisia nimenomaan kommunikaation kautta, tavan käsitteellä voidaan kuvata lähes mitä tahansa rakenteellisuutta.

⁷⁵ Valinnalla ei systeemiteoriassa tarkoiteta kognitiivista valintaa, jossa esimerkiksi rationaalisen valinnan teoriassa korostetaan eri vaihtoehtojen attribuuttien vertailua ja hyödyn maksimoimiselle perustuvaa valitsemista. Käsite viittaa ennen kaikkea "vaihtoehdon valikoitumiseen" (*selection*); jotain valikoituu, jotain ei (Virtanen 2015, 95). Virtanen (mt) on avannut kommunikaation valintakokonaisuutta yksinkertaisen avaavasti: esimerkiksi tervehtiessä käden heilahdusliike erotetaan välittämisenä sen sisältämästä informaatiosta ja tapahtuma tulee sen havainnoijalle ymmärretyksi. Ymmärtäminen tulee kuitenkin ymmärtää kommunikaation jatkumisena ja siihen reagoimisena, ei psyykkisenä "vastaanottamisena".

⁷⁶ Luhmann näki Husserlia seuraten faktuaalisuuden, temporaalisuuden ja sosiaalisuuden kaikista yleisimmän tason merkityskeemoina, joiden kautta merkitysrakenteita on muodostunut husserlilaisen aktuaalisuus/potentiaalisuus-jaon seurauksena (Luhmann 1995a. 83–92, Virtanen 2015, 171–173).

suutta⁷⁷, muistaen kuitenkin samalla, että merkityksien muodostumista on silti mahdollista tarkastella vain niiden jatkuvan kehkeytymisen näkökulmasta – eikä täten siis historiallisuudestaan huolimatta yhteiskunnan yllä olevina universaaleina rakenteinaakaan (Virtanen 2015, 163–164). Jokaista merkitystä on täten tarkasteltava sekä itsessään että osana historiallista merkityskokonaisuutta, mikä myös korostaa yhteiskuntateorian ja empiirisen tutkimisen yhdistämisen tärkeyttä. Jokaisella, välttämättömästi erontekoja luovalla merkityksellä kuten "*me/muut*" tai "*tulevaisuus/nykyhetki*" kun sekä luodaan nykyhetkessä uusia merkityskokonaisuuksia, että viitataan olemassa oleviin merkitysrakenteisiin ja täten toisinnetaan niitä.

Systeemiteoria ja sen hyödyntäminen

Näiden ydinajatuksien kautta systeemiteorian parissa ollaan viime vuosikymmenien aikana syväluotaavasti tarkasteltu yhteiskuntateorialle tyypillisiä kysymyksiä, kuten sitä, miten nyky-yhteiskunta on eriytynyt nykyiseen muotoonsa, millaisia piirteitä ja muutoksia näkyy eri yhteiskunnan järjestelmissä kuten taloudessa ja politiikassa ja niiden välisissä suhteissa sekä miten erilaiset logiikat ja merkityskokonaisuudet kohtaavat erilaisten organisaatioiden kommunikaatiossa. Hajontaa eri tutkimuspainotuksien välillä on riittänyt: joissain jäsenyksissä esimerkiksi keskitytään Luhmannin kuuluisimman ajatuksen, yhteiskunnan alajärjestelmien ja niiden suhteiden kautta yhteiskunnan ja sen ilmiöiden analysoimiseen (ks. esim. Jalava & Kangas 2013b, King & Thornhill 2003, Andersen 2003), kun taas joissain jäsenyksissä yhteiskunnallisia ilmiöitä tarkastellaan enemmän yleisestä systeemidynamiikasta vaikutteita ottaen (Hyrkäs 2016, Krischewsky 2014, Baecker 2006). Lähtökohdana ja yhdistävänä tekijänä sovellutuksissa on joka tapauksessa sosiaalisen todellisuuden tulkitseminen, oheisten, alun perin Luhmannin muotoileman sosiologisen systeemijattelun ydinprinsiippien kautta⁷⁸.

Kyseiset, edellä äärimmäisen tiivistä määritellyt systeemiteoreettiset lähtökohdat saattavat tämän lyhyen johdatuksen jälkeen kenties tuntua systeemiteoriaa vähemmän tunteville monimutkaisilta, tarpeettoman abstrakteilta ja rutkasti lisäävaamista vaativilta. Luhmannin massiivisen ja monivivahteisen teorian esittelemine ei kuitenkaan ole tämän pidemmin tässä mahdollista, saati johdonmukaista⁷⁹. Nähdäkseni systeemiteoreettinen katsanta joka tapauksessa paitsi tarjoaa sosiologian teorian klassisiin ongelmiin⁸⁰ perusteltuja vastauksia myös sekä yhtäältä ohjaa empiiristen ilmiöiden tarkastelua pois vakiutuneilta ja liialliseen yksin-

⁷⁷ Kuten Virtanen (2015, 172) on huomauttanut, sisältöulottuvuudella tapahtuvat viittaukset jäsenyivät nyky-yhteiskunnassa hyvin usein yhteiskunnan alajärjestelmien koodien ja mediumien kautta, kun taas organisaatioille konstitutiivinen päätöksenteko sisältää aina vahvasti temporaalisella ulottuvuudella tapahtuvia erontekoja. Kaikki merkityksenannot eri ulottuvuuksilla kuitenkin aina myös liittyvät toisiinsa (Luhmann 1995a, 86).

⁷⁸ Tämä ei silti nähdäkseni tarkoita sitä, että systeemiteoreettinen ajattelu junnaisi paikallaan Luhmann-eksegeeseissä, minkä puolesta taasen puhuu se, että useissa näkemyksissä myös korostuvat teorian jatkokehittelyt ja kyseenalaistamiset, joihin Luhmann itsekin "seuraajiaan" rohkaisi (Luhmann 2013, 253–254). Ks. tarkemmin post-luhmannlaisesta systeemiteoriasta, sen nykytilasta ja hyödyntämisestä Virtanen 2015, 64–93.

⁷⁹ Johdatuksia tiivistä (Luhmann 2004a, Joas & Knöbl 2004, 249–280; King & Thornhill 2003, 1–34) tiiliskiviin (Luhmann 1995a & 2013, Virtanen 2015) systeemiteorian ydindynamiikasta pääsee jo valmiiksi monituisia.

⁸⁰ Ennen kaikkea toiminta/rakenne-ongelma & konsensus/konflikti-ongelma (Giddens & Sutton 2013, 86–92).

kertaistukseen taipuvaisilta tulkinnoilta että toisaalta mahdollistaa ilmiöiden rakenteellisuuteen pureutuvan tarkastelun mahdollisuuden (vrt. Callon 2009, Fuchs 2001). Yksityiskohtaisen systeemiteorian ontologian ja epistemologian tarkastelemisen sijaan esittelen täten seuraavaksi systeemiteorian piirissä kehkeytyneitä ja astetta rajatumpia näkemyksiä, jotka ovat relevantteja oman tutkimukseni kannalta ja joiden käsittelemisen kautta myös edellä todetut ydinprinsiipit tulevat toivon mukaan havainnollistavasti ilmi. Tällaisia näkökulmia ovat systeemiteorian yhteiskunnallisen evoluution teoriaan limittyvät näkemykset *interaktiosta, organisaatiosta ja yhteiskunnan alajärjestelmästä* kolmena sosiaalisten systeemien systeemityyppinä, näkemys taloudesta *niukkauteen perustuvana yhteiskunnan alajärjestelmänä*, yhteiskunnallinen kehitys *tulevaisuuteen suuntautuvana odotusrakenteena*, vaikuttavuus sen *hallinnointina riskien kautta* sekä nyky-yhteiskunnan olemukseen tiiviisti pureutuvat organisaatioteoreettiset käsitteellistykset *moniäänisyydestä ja kumppanuudesta*. Suhteellisen kaukaa on siis lähdettävä liikkeelle kohti perusteltua vaikuttavuusinvestoimisen teoreettista kuvausta, mutta vaikka tämän luvun painotus vahvasti yhteiskuntateoriassa onkin, pyrin myös jatkuvasti tuomaan esille esimerkkien välityksellä sitä, kuinka systeemiteoriaan pohjautuvat näkemykset antavat mielekkäitä tulokulmia myös juuri vaikuttavuusinvestoimisen tulkitsemiselle.

4.1 Systeemityypit: interaktio, organisaatio & yhteiskunnan alajärjestelmät

Luhmannin kartoittaman systeemiteorian tärkeimpiin konseptioihin kuuluu sosiaalisten systeemien jaottelu kolmeen eri systeemityyppiin eli interaktioon, organisaatioon ja yhteiskunnan alajärjestelmiin⁸¹, jotka ovat eriytyneet perusoperaatioidensa kautta toisistaan. *Interaktiosysteemit aktivoituvat vuorovaikutuksessa, organisaatiosysteemit organisaation tekemisessä päätöksissä ja alajärjestelmät niille kehkeytyneiden koodien ja mediumien välityksellä*. Esittelen seuraavaksi tarkemmin eri systeemityyppien piirteitä, sillä niiden toisistaan erottelemisen kautta jäsentäen on nähdäkseni systeemiteoreettisesti mahdollista ja mielekäästä lähestyä käytännössä mitä tahansa yhteiskunnallista ilmiötä. Ne ohjaavat vahvasti myös omaa vaikuttavuusinvestoimisen tutkimistani, kun havainnoin tapahtumissa ja kokouksissa tapahtunutta vuorovaikutusta, tulkitseen Sitran ja muiden organisaatioiden välisiä suhteita sekä hahmottelen vaikuttavuusinvestoimiskommunikaatiossa esiintyneitä viittauksia eri yhteiskunnan alajärjestelmiin.

Interaktio systeemiteoreettisesti: vuorovaikutusta, mutta "vain" vuorovaikutusta

Systeemiteoreettisesti tarkasteltuna *interaktiossa* on kyse *kommunikaation ketjuuntumistyyppistä, joka perustuu vuorovaikutuksessa olevien vastavuoroiseen havaitsemiseen eli läsnäoloon sekä vuorovaikutukseen osallistuvien kommunikaation peräkkäisyyteen* (vrt. Virtanen 2015, 189). Tämä käsitys ei juurikaan eroa sosiologian konventionaalisemmista näkemyksistä, mutta kuitenkin vastoin esimerkiksi Georg Simmeliä (1999/1917, 112–131)

⁸¹ Kuten tarkka lukija saattoi huomata, biologisia, psyykkisiä ja sosiaalisia systeemejä erottelevassa kuviossa X yhteiskunnan alajärjestelmien tilalla on yhteiskunta. Eriytyneessä ja keskusettomassa modernissa yhteiskunnassa yhteiskunnat kuitenkin koostuvat juuri yhteiskuntasysteemin eriytyneistä odotusrakenteista – yhteiskunnan alajärjestelmistä (Virtanen 2015, 104).

tai Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (1994/1966) klassisia sosiaalisen konstruktionismin teoretointeja, vuorovaikutuksesta ei systeemiteoriassa johdeta institutionalisoitumiskertomuksia, eikä interaktiota pidetä sosiaalisuutta konstituivana ydinoperaationa. Interaktio ja siihen liittyvä sosiaaliteoria on yksi ja sinänsä tärkeä osa sosiaalista ja yhteiskuntaa, mutta kuitenkin vain yksi, yleensä nyky-yhteiskunnassa myös muihin systeemityyppeihin kommunikaatiossa limittyvä osa.

Interaktion luonnetta omalakisena systeemityyppinä on tarkasteltava interaktion ja yhteiskunnan välisenä historiallisena eriytymisenä (Luhmann 1987). Eriytyminen⁸² konkretisoitui systeemiteorian näkökulmasta viimeistään 1700-luvun lopulla, jolloin siirtymässä stratifioituneesta yhteiskunnasta kohti alajärjestelmitäin eriytynyttä yhteiskuntajärjestystä, yhteiskuntaa ei voitu enää kokonaisuudessaan ymmärtää vuorovaikutuksista muodostuvana verkostona (Virtanen 2015, 188). Kiteyttäen kyse oli siitä, että esimerkiksi talouden ja politiikan eriytyminen itseensäviittaaviksi järjestelmiksi muodosti asymmetrisia ja dynaamisempia vuorovaikutuksia rakenteistaneita rooliodotuksia (kuten ostaja/myyjä tai hallitus/oppositio), jotka kontrastoivat olemassa olleita vuorovaikutuksen periaatteita pysyvistä statuksista ja asemista vuorovaikutuksen luonteen määrittäjinä (mt, 182–185, ks. myös Kangas 2001, 152). Interaktiosysteemin eriyty-
misen kannalta keskeistä oli lisäksi vuorovaikutuksesta vapaiden kommunikaatiotekniikoiden kuten kirjoituksen ja kirjapainon kehkeytyminen, mikä mahdollisti kommunikaation irtoamisen kasvokkaisuudesta vuorovaikutusyhteydestä niin ajallisesti, faktuaalisesti kuin sosiaalisestikin (Virtanen 2015, 189).

Eriytymisprosessin myötä vuorovaikutukseen kehkeytyi itseensäviittaavuutta ja omalakisuuutta, joka erotti interaktiosysteemiä muista kehkeytymässä olevista systeemityypeistä. Kyseistä omalakisuuutta ollaan sosiologiassa hahmoteltu paitsi systeemiteoriassa, myös esimerkiksi Georg Simmelin sosiologiassa ja etnometodologiassa vuorovaikutuksen ylä- ja alakynnyksen käsitteiden kautta (Virtanen 2015, 112–116 & 177–188, Simmel 1999/1917, Garfinkel 2011/1967). Historiaan ulottuvassa tulkinnassa vuorovaikutuksessa ei yhtäältä vähittäisen modernisaation myötä ollut enää soveliaista korostaa esimerkiksi omaa syntyperäistä asemaa, mikä loi tilaa vastavuoroisuudelle perustavalle seurallisuudelle. Seurallisuus muodostui täten vuorovaikutuksen "puhtaaksi muodoksi", jossa symmetrisyys ja yhtäläiset osallistumismahdollisuudet toimivat interaktiosysteemin yläkynnyksenä (Virtanen 2015, 184). Toisaalta moraalisuus, joka alajärjestelmien eriyty-
misen rinnalla muovautui ennen kaikkea yksilöviittausselliseksi piirteeksi, muodosti vuorovaikutukselle alakynnyksen, joka rajasi seurallisuudesta kaikkein henkilökohtaisimman aineksen pois (mt, 185). Täten muodostuivat reunaehdot tahdikkaalle vuorovaikutukselle, joiden rajoja esimerkiksi etnometodologiassa tutkitaan niiden rikkomisen kautta⁸³ (Garfinkel 2011/1967, 35–75).

⁸² Eriytymisellä ei tarkoiteta tässä tai myöhemminkään dekompositiota tai osiin hajoamista, vaan vähittäistä ja evolutiivista uusien yhteiskunnallisten sfäärien kehkeytymistä (Virtanen 2015, 33).

⁸³ Klassisin esimerkki etnometodologisesta rikkomiskokeesta on Harold Garfinkelin (2011/1967) testiasetelma, jossa vuorovaikutustilanteessa kuulumisia kysellessä toinen vastaa tahdikkaan vuorovaikutuksen sääntöjä rikkoen jatkuvasti, "mitä tarkoitat" "mitä kuuluu, miten niin?", yleensä rikkoen vuorovaikutustilanteen sekä hermostuttaen keskustelukumppanin.

Juuri systeemiteoreettinen interaktiokonseptio on kuitenkin olennainen oman tutkimuskontekstini kannalta, sillä se painottaa, että vaikka vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvät kommunikaatiotilanteet jäsentyvät usein nimenomaan vuorovaikutuksellisesti, esiintyy näissä tilanteissa paljon viittauksia myös itse vuorovaikutustapahtuman ja interaktiosysteemisen merkityksenannon ulkopuolelle – esimerkiksi kansantaloudellisesti hankalaan tilanteeseen koko keskustelua raamittavana merkityshorisonttina tai kysymyksiin siitä, kuinka onnistuneesti vaikuttavuusajattelua on saatu pedagogisesti tai median kautta levitettyä. Myös interaktiosysteemiset viittaukset ja piirteet voivat toki olla jossain määrin mielenkiintoisia tai olennaisia tutkimuskysymysten kannalta, mutta tarkastelun keskiössä ne eivät ole⁸⁴. Täten tarkastelenkin interaktioviittauksia lähinnä organisaatiokulttuuriin liittyvinä piirteinä, jotka vähentävät kommunikaation potentiaalista kompleksisuutta antamalla vuorovaikutukselle hyödylliset ja kohti päätöksentekoa vievät raamit (vrt. Virtanen 2015, 225–229).

Organisaatio päätöksentekoa kytkevinä systeemityypinä

Siinä missä interaktion systeemiteoreettinen tarkastelu ei kompleksisesta selittämistavastaan huolimatta eroa kovin radikaalisti muista sosiologisista tai yleisjärjen aseman saavuttaneista näkemyksistä, on systeemiteoreettinen tulkinta organisaatioista epäsovinnaisempi. *Organisaatioita tarkastellaan päätöksiä ketjuttavana systeemityypinä, jossa esimerkiksi organisaatioihin perinteisesti yhdistetyt määreet kuten tavoitteet, hierarkiat ja ohjeita noudattavat jäsenet ovat vasta toissijaisia organisaatioiden operatiivisiin perusyksiköihin eli päätöksiin nähden* (Virtanen 2015, 215; Nassehi 2005, vrt. esim. Jones & Munro 2005). Tästä lähtökohdasta erilaisia organisaatioita – yrityksiä, järjestöjä, sairaaloita, kouluja, puolueita, oikeuslaitoksia – ei systeemiteoriassa ensisijaisesti tarkastella yleisiä yhteiskunnallisia päämääriä tavoittelevina rationaliteettisaarekkeina, eikä liioin yksilöiden intressien yhdistäjinä ja toimintamahdollisuuksien lisääjinä tai "sosio-kognitiivisina proteeseinakaan"⁸⁵, sillä nämä näkemykset ohittavat yhteiskuntateoreettisesti määrittävät kysymykset siitä, mikä konstituoii organisaatioita (Virtanen 2015, 206). Tätä vasten systeemiteoreettinen jäsenitys kuuluu, että juuri päätöksenteon kautta organisaatiot viittaavat itseensä ja erottavat itsensä ympäristöstään, minkä enemmän seurauksena, kuin syynä, organisaatioiden rakenteelliset tekijät kuten jäsenellisyys ja päämäärärationaalisuus voivat auttaa organisaatioita tekemään päätöksiä ja säilyttämään itsensä osana ympäristöään. Lähtökohta tämän ajatuksen takana on, että organisaatiosysteemit, kuten muutkin systeemit, koostuvat kommunikaatiosta⁸⁶. Vain ja ainoastaan kommunikoimalla organisaatiot kehittävät sisäistä kompleksi-

⁸⁴ Siinä missä esimerkiksi business-vuorovaikutusta on systeemiteoreettisesti tutkittu juuri interaktiosysteemisiä piirteitä havainnoiden – tuottaen sinänsä mielenkiintoisia tutkimustuloksia esimerkiksi siitä, kuinka asiakas/konsultti-suhteessa juuri interaktioviittaukset mahdollistavat kommunikaatiolle elintärkeää toisen position ymmärtämistä ja siihen reagoimista (Mohe & Seidl 2011) – eivät tällaiset huomiot kuitenkaan suoraan osu tutkimustavoitteisiini.

⁸⁵ Tällä käsitteellä Çaliskan & Callon (2009, 392) tarkastelevat taloustieteen motiivisia suunnitella instituutioita, joiden kautta voitaisiin vahvistaa toimijoiden kompetenssia ja lisätä heidän kyvykkyytään. Tämän käsityksen kirjoittajat tunnistavat hyödylliseksi tavaksi tulkita instituutioiden ja ihmistoimijoiden suhdetta myös omassa, taloudellistamisen tutkimusohjelmassaan, jossa instituutiot ovat olennainen osa taloudellistamista (Çaliskan & Callon 2010, 22).

⁸⁶ Tai kuten Virtanen (2015, 206) on asian systeemiteoretikko Teubneriin viitaten ilmaissut: kollektiivinen toimija muodostuu kommunikaatiossa, ei sen ulkopuolella tai sitä edeltävänä – kollektiivinen toimija ei ole ihmisryhmä, vaan viestien sarja.

suuttaan, rajaavat itsensä ulos ympäristöstään ja ovat täten kykeneväisiä dynaamisuuteen, eri yhteiskunnallisten logiikkojen havainnoimiseen ja näiden perusteella toistuvasti uusien päätöksien tekemiseen (Andersen 2003, Seidl & Becker 2006).

Systeemiteorian mukaan organisaatiot ovat syntyneet omaksi systeemityypikseen alajärjestelmäisen eriytymisen rinnalla, kun esimerkiksi politiikan demokratisoitumisen ja talouden institutionalisoitumisen myötä muodostui puolueita, yhtiöitä ja yrityksiä, joissa alasysteeminen kommunikaatio konkretisoitui ja muodostui jokapäiväiseksi, havainnoitavissa olevaksi ilmiöksi (Jalava 2013a, 101). Organisaatioille muodostui rajoja suhteessa niiden ympäristöihinsä ja operatiivisen sulkeutumisen myötä niille oli täten mahdollista kehkeytyä omia historioita, sääntöjä ja päätöksentekokäytäntöjä (mt). Keskeistä näissä kaikissa organisaatioiden rakenteellistumisen prosesseissa on epävarmuuden hetkellinen vähentäminen, joka sinänsä liittyy kaikkien kommunikaatioon, mutta joka kytkeytyy erityisen vahvasti juuri päätöksentekoon. Päätöskommunikaatio nimittäin kantaa aina mukanaan omaa kontingenssiaan eli toisin päättämisen mahdollisuutta ja tietyllä tavalla päättämisen ei-välttämättömyyttä (Seidl & Becker 2006, 27).

Päätöksenteko on kuitenkin paitsi organisaatioiden "ongelma", myös toki niiden voimavarana nähtävissä. Mikko Virtanen (2015, 219–225) onkin avaavasti tarkastellut, kuinka erilaiset päätöksentekoa ohjaavat rakenteelliset tekijät juuri mahdollistavatkin sen, että organisaatiot pystyvät toimimaan nyky-yhteiskunnan hyvin kompleksisessä ympäristössä. Organisaatioille on kehkeytynyt hyvin yksityiskohtaisia ja toiminnallisuuden kannalta hyödyllisiä käytänteitä, päätöksentekoa sujuvoittavia odotusrakenteita, joita voidaan jäsentää systeemiteoreettisesti suhteessa tiettyihin päätöksentekoon liittyviin kompleksiteetin rajaamisiin (mt). Nähdäkseni nämä, alle taulukoimani rakenteelliset tekijät ovatkin hyvin mielekäs tapa lähestyä organisaatioita ja ne toimivat analyysissäni olennaisessa osassa sen hahmottamisessa, miten ja miksi vaikuttavuuden ekosysteemiä fasilitoiva Sitra ja muut tahot kommunikoivat niiden pyrkiessään päätöksentekoon.

Organisaatioiden rakenteelliset tekijät	Kompleksiteetin puiteistamisen logiikka
Jäsenistö	Jäsenien ja ei-jäsenien välinen rajanveto, organisaation hierarkia päätöksenteon vastuullistaminen, organisaatioiden kommunikaation kiinnittyminen ympäristöönsä
Aikajärjestelyt	Ajallisuuden havainnointi päätöksentekoa rakenteistavana
Muisti	Päätöksien kompleksiteetin rajaaminen historiaan eli jo tehtyihin päätöksiin pohjautuen
Toimintaohjelmat, tavoitteet ja suunnitelmat	Päätöksiin asiasisällöllisen koherenssin tuottaminen
Organisaatiokulttuuri	Julkilausumattomat rakenteellistavat tekijät; keskustelukulttuuri, semantiikka, tavat

Taulukko 2: Organisaatioiden rakenteelliset tekijät (Virtanen 2015, 219–226 & 274–280)

Tämän tutkielman kannalta systeemiteoreettinen organisaatiokonseptio edellisine hahmotelmineen on lisäksi erityisen tärkeä siksi, että organisaatio nähdään systeemiteoriassa myös sinä systeemityyppinä, joka mahdollistaa nyky-yhteiskunnassa alajärjestelmäisen kommunikaation kuten talouden, politiikan ja tieteen

sekä rakenteelliset kytkennät että keskinäisriippuvuudet (Virtanen 2015, 210; Andersen 2003). Juuri tämän takia vaikuttavuusinvestoimisen kaksoisimperatiivia on täten hedelmällistä tarkastella eritoten organisaatiosysteemien kontekstissa ja niiden kautta, sillä vasta niissä on mahdollista (ja vaikuttavuusinvestoimisen kannalta alleviivatun tarpeellista) laittaa samalle viivalle eri alajärjestelmäisiä merkityksiä⁸⁷.

Yhteiskunnan alajärjestelmät

Mutta entä ne alajärjestelmät? Mikäli luhmannlaiseen systeemiteoriaan on törmännyt vain pintapuolisesti, on siitä todennäköisin mieleen jäänyt asia luultavasti interaktio- tai organisaatiokonseptioiden sijaan sen jäsenyys yhteiskunnan alajärjestelmistä. Muistikuvasta piirtyy kenties mieleen, kuinka systeemiteorian käsitteellinen rautahäkki asetetaan empiirisesti moninaisen todellisuuden päälle ja sitten julistetaan itsevarmasti: tämä on taloutta, tuo politiikkaa ja tämä tässä tiedettä. Alajärjestelmien hahmottaminen ei kuitenkaan sekään lähde systeemiteoriassa liikkeelle mielivaltaisuudesta, vaan taustalla toimii edellä esitellyt yleisteoreettiset ja evolutiiviset premissit. Yhteiskunnan alajärjestelmien kohdalla erityistä ja sinänsä niiden erityisroolin puolesta puhuvaa kuitenkin on, että *nyky-yhteiskuntaa ajatellaan systeemiteoriassa tosiaankin leimaavan erityisen vahvasti juuri sen eriytyminen alajärjestelmittäin* (Jalava & Kangas 2013b, 48–49). Elämme maailmanyhteiskunnassa, jossa oleminen määrittyy vahvasti vakiintuneiden merkitysjärjestelmien kuten taloudellisen omistamisen, tieteellisen totuuden ja laillisen oikeuden kautta – halusimme sitä, tai emme.

Systeemiteoreettinen jäsenyys yhteiskunnan eriytmisestä alajärjestelmien kannalta kuuluu kiteyttäen, että erilaiset informaation muodot saivat 1700-luvun lopulta lähtien kiihtyvästi yleisen välineellisen merkityksensä, jotka eriytyivät toisistaan (Jalava & Kangas 2013b, 48). Merkitysten järjestelmistä kuten taloudesta, politiikasta ja tieteestä muodostui entistä spesifimpejä ja yleisesti hyväksytyjä tapoja ratkaista tietynlaista – ja vain tietynlaista – yhteiskunnallista kompleksiteettia, minkä kautta järjestelmät samalla kehittivät sisäistä kompleksisuuttaan. Eriytymisprosessissa juuri alajärjestelmille distinktiivistä ja nyky-yhteiskuntajärjestyksen kannalta mullistavaa lisäksi oli, kuinka alajärjestelmille muodostui niille perustavanlaatuiset kommunikatiiviset *koodit ja mediumit*. Oheisessa taulukossa Janne Jalava ja Risto Kangas (2013b) ovat jäsentäneet alajärjestelmiä koodeineen ja mediumeineen.

Systeemi	Mediumi	Binäärikoodi (+/-)
Talous	Raha	Omistaa/ei omistaa, Maksaa/ei maksa
Politiikka	Valta	Hallita/tulla hallituksi, Hallitus/oppositio
Oikeus/juridiikka	Laki	Laillinen/laiton

⁸⁷ Tämä tähdentää sitä, että esimerkiksi talouden ja kehityksen dynamiikkaa voi toki kukin itse pohtia tai siitä kommunikoida esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, mutta jotta tämä kommunikaatio resonoiisi eriytyneessä yhteiskunnassa, sen on tultava ymmärretyksi hyvin laajalti ja kytkeydyttävä osaksi myös organisaatioiden päätöksiä, joiden kautta tulokset voivat realisoitua. Myös Jalava (2013a) onkin todennut, kuinka yleisestikin systeemiteorian näkökulmasta juuri organisaatioiden kautta voidaan mielekkäästi tavoitella mitä tahansa yhteiskunnallisia ilmiöitä, joskin sallien samalla itse organisaatioiden käsittämisen monimutkaistuminen systeemiteoreettisen käännökseen myötä.

Massamedia	Joukkotiedotusvälineet	Informaatio/epäinformaatio
Tiede	Totuus	Tosi/epätosi
Koulutus	Lapsi (/elämäntulkinta)	Parempi/huonompi
Taide	Maailmankontingenssi	Kaunis/ruma, Sopiva/epäsopiva
Terveydenhuolto	Diagnoosi	Terve/sairas
Hoiva (Kuntoutus)	Hoiva/diagnoosi (Diagnoosi/avun tarve/oma halu)	Auttaa/ei auta (Voimaannuttaa/ei tarvetta voimaannuttamiseen)
Uskonto	Usko	Transsendenssi/immanenssi
Rakkaus	Intohimo	Rakastaa/ei rakasta

Taulukko 3: Yhteiskunnan alajärjestelmät, mediumit & koodit (Jalava & Kangas 2013b, 56; Jalava 2013b, 150)

Koodeilla tarkoitetaan binäärisiä erontekoja, joilla on positiivinen ja negatiivinen puolensa ja joiden kautta eriytyneiden alajärjestelmien kommunikaatio erottautuu ympäristöstään (Jalava & Kangas 2013b, 49). Kaksiarvoiset koodit sulkevat pois kolmannet mahdollisuudet ja jäsentävät esimerkiksi taloudellisen kommunikaation aina *omistaa/ei omistaa* tai *maksaa/ei maksa* -vastinpariin (Luhmann 2004a, 75). Koodit kommunikoivat vain omissa alajärjestelmissään luoden ja ylläpitäen niitä, mutta silti ilman toisia alajärjestelmiä muiden alajärjestelmien omalakisat koodit eivät voisi olla olemassa. Esimerkiksi oikeudellisessa järjestelmässä asiat voivat olla vain lainmukaisia tai lainvastaisia, mutta eivät vaikkapa tosia, omistettuja tai hallituksen kantaa myötäileviä (Luhmann 2004a, 22). Juridista systeemiä sen instituutioineen ei kuitenkaan voisi olla olemassa, mikäli sen toimintaa ei taloudellisesti tuettaisi tai poliittinen päätöksenteko ei voisi siihen vaikuttaa. Vastaavat rakenteelliset yhteydet tai "*rakenteellinen kytkentä*" toistuu ja on välttämätöntä kaikissa systeemeissä (Jalava & Kangas 2013b, 50–51).

Mediumeilla taas tarkoitetaan symbolisesti yleistyneitä kommunikaation välineitä tai välittäjiä, joiden välityksellä koodit pääasiallisesti nyky-yhteiskunnassa operoivat (Raiki 2004, 241; Virtanen 2015, 108). Mediumit vahvistavat koodien kautta kommunikoimista antamalla niille yleistetyt ja helposti kommunikoitavissa olevan *yleitetyn muodon*. Yleistetyllä muodolla tarkoitetaan sitä, että mediumin kautta on mahdollista muodostaa suhde erilaisten ilmiöiden välille, tekemättä niitä kuitenkaan identtisiksi ja täten säilyttäen niiden välisen eron⁸⁸ (Boldyrev 2013, 268). Raha esimerkiksi mahdollistaa mitä moninaisempien hyödykkeiden vaihdon ja lain kautta on mahdollista jäsentää mitä tahansa merkitystä sen laillisuutensa mukaan. Rahan tai lain käyttäminen ei kuitenkaan tee asioita samaksi, vaikka se niiden välille relaatioita tuottaakin, vaan ennen kaikkea kyseessä on siitä, kuinka mediumin kommunikoiminen varmistaa alajärjestelmän autopoieesin tehden järjestelmästä sen jatkuvan operoinnin kautta merkityksellisen. Mediumit ovat täten systeemiteorian näkökulmasta evoluutiosaavutuksia, jotka auttavat lisäämään tietyn systeemin kommunikaation todennäköisyyttä (Raiki 2004, 241).

⁸⁸ Avavaan huomion siitä, mitä mediumin yleistettävyyden tarkoittaa, on muotoillut Niska (2013, 167), joka totesi rahaa esimerkkinään käyttäen: ”*Empiirisesti on selvää, että ”rahalla saa ja bevosella pääsee” eli että eri systeemien välillä on erilaisia yhteyksiä ja maksusuorituksilla voi vaikuttaa (ennakoimattomasti) näihin ei-taloudellisiin kommunikaatioihin. Rahamediumin funktionaalinen differentiaatio muista mediumeista tarkoittaa kuitenkin sitä, että rahaa ei voi yleisesti vaihtaa esimerkiksi oikeuteen. Kaikkea mikä on juridisesti oikein, ei saa rahalla.*”

Systemit ovat siis alajärjestelmienkin kontekstissa yhtäältä operationaalisesti suljettuja, mutta myös ympäristönsä havainnoinnin kannalta avoimia ja toisistaan riippuvaisia. Toisten systeemien kommunikaatio voi resonoida systeemin ympäristössä (mille siis keskinäisriippuvuus perustuukin), mutta tämäkin on mahdollista vain havainnoivan systeemin oman koodin kautta suodatettuna. Täten systeemiteorian näkökulmasta nyky-yhteiskunnalla ei esimerkiksi ole yhteiskunnallista keskusta, eikä se pohjaudu yhden systeemin ylivertaisuuteen tai perimmäisyyteen. Tämä taas velvoittaa systeemiteoreettista tutkimusta tekemään otta-
maan esimerkiksi taloutta tulkitessa myös muiden alajärjestelmien vaikutuksia huomioon.

Tämänkaltaiset huomiot konkretisoituvat tässä tutkielmassa sen tarkastelemisessa, miten vaikuttavuusinvestoimista jäsennetään eri yhteiskunnan alajärjestelmille ominaisten koodien ja mediumien kautta. Alajärjestelmien näkökulmasta taloudellinen kommunikaatio näyttyy selkeästi yhtenä olennaisena tapana kommunikoida vaikuttavuusinvestoimisesta, sijoittamisesta ja voittojen tavoittelusta kun on tuki kyse juuri rahavälitteisestä maksamisesta. Kaksoimperatiivin "toinen puoli" eli yhteiskunnalliset ja ympäristölliset vaikutukset yhteiskunnallisena kehityksenä sen sijaan ei hahmotu yhtä selvärajaisesti, sillä yhteiskunnallinen kehitys saati vaikuttavuus eivät ole omalakisista alajärjestelmiä, joilla esimerkiksi olisi oma mediuminsa, koodinsa tai vakiintuneet instituutiossa. Sen sijaan kehityksestä ja vaikuttavuudesta kommunikoidessa viitataan heterogeenisiin lähteisiin, esimerkiksi politiikan, tieteen ja hoivan alajärjestelmiin, suhtautuen alajärjestelmien logiikoihin eritoten niiden tulevaisuuteen suuntautuvien mahdollisuuksien ja riskien kannalta. Käsittelen näitä huomioita myöhemmin tarkemmin, jatkaen alajärjestelmien tarkastelua kuitenkin ensin vaikuttavuusinvestoimiselle kiistatta keskeisestä taloudesta.

4.2 Talous niukkuutta prosessoivana alajärjestelmänä

Systemiteoria esittää taloudesta osittain erilaisen määritelmän kuin klassinen talousteoria, uusi talous-sosiologia tai performatiivisuuden tutkimusohjelman näkökulma taloudellistamisesta, vaikka käsiteltävät ilmiöt pitkälti samoja kaikissa ovatkin. Mielenkiinto kohdistetaan esimerkiksi kilpailun ja markkinoiden logiikkaan, kulutuksen ja tarjonnan keskinäisdynamiikkaan sekä talouden takana oleviin rationaalisuus-oletuksiin (ks. esim. Boldyrev 2013, Çaliskan & Callon 2010, Smelser & Swedberg 2005). Systemiteoreettisen tarkastelun vire ja käsitteistö kuitenkin nostaa taloutta tulkittaessa esiin distinktiivisiä kysymyksiä ja vastauksia, jotka painottavat juuri systeemidynamiikan kautta esille nousevia ja jossain määrin muissa näkökulmissa usein piiloisiksi tai aprioristisiksi paljastuvia piirteitä (Boldyrev 2013, 266). Käsitte-
len seuraavaksi tätä systeemiteorian kautta avautuvaa näkökulmaa taloudesta, tarkastellen ensin talouden yleistä systeemiluonnetta, sitten markkinoita talouden (ja taloudellistamisen) ilmiöinä sekä lopuksi taloutta eritoten sen sisältämän temporaalisuutensa kautta. Jäsennän tarkastelua kohti vaikuttavuusinvestoimista, peilaten systeemiteoreettista talouskäsitystä eritoten myös Çaliskanin & Callonin (2009 & 2010) esittämiin näkemyksiin taloudellistamisesta ja sen tutkimisesta.

Systeemiteoreettisesti tarkasteltuna talous on yhteiskunnan alajärjestelmä⁸⁹, jonka koodi on omistaa/ei omista, symbolisesti yleistynyt mediumi raha ja viiteongelma niukkuus (Luhmann 2004a, 95). Lähtien liikkeelle jälkimmäisestä, niukkuuden viiteongelmalla tarkoitetaan monelle muullekin talousteorialle tuttua näkemystä siitä, kuinka "kaikkea sitä mitä pidetään tarpeellisena, ei ole riittävästi kaikille sitä tarpeellisena pitävälle" (Niska 2013, 168). Systeemiteorian mukaan talouden kautta tarpeellisuuksien niukkuutta pyritään nyky-yhteiskunnassa jatkuvasti ratkomaan ostamisen ja myymisen operaatioin, joissa tarpeiden tyydytyksille pohjautuvat vaihdot omistajuudessa rajaavat samalla taloutta omalakisena järjestelmänään ulos sen ympäristöstään (mt, 166–171). Systeemiteoriassa tätä ei kuitenkaan pidetä "luonnollisena" faktana tai vaikkapa smithläisen näkyttömän käden selityksen oikeuttajana, vaan yhteiskunnallisena ilmiönä – taloutta jatkuvasti generoivana viiteongelmana – jolla silläkin on historialliset ja sinänsä kontingentit taustansa.

Systeemiteoreettisesti olennainen tausta myös talouden tarkasteluun on johdettavissa yhteiskunnan eriytymisprosessista. Talouden kontekstissa tämä ilmentyi eritoten siten, että omistamiselle alun perin perustuva koodi tiivistyi osana eriytymistä myös muotoon *maksaa/ei maksa* ja raha muodostui tehostamaan taloudellista kommunikaatiota⁹⁰. Talouden eriytymisen myötä maksaminen siis konkretisoi tilanteen, jossa puutetta jostain tavarasta, hyödykkeestä tai palvelusta vaihdetaan puutteeseen rahasta (Niska 2013, 170). Samalla myös maksujen oikeellisuus suurilta osin erkani esimerkiksi oikeutettua hintaa koskevista moraalisista opeista ja muodostui sekin selkeämmin itseensäviittaavaksi *hintojen* syntyessä taloudensisäiseksi tavaksi määrittää maksujen oikeellisuus⁹¹. Hinnat mahdollistivat täten sekä talouden sisäisten operaatioiden vertailun, että talousjärjestelmän yhteyden sen ympäristöönsä (Luhmann 2004a, 96), seurauksenaan kaikille alajärjestelmille tyypillinen "todellisuuden kaksinkertaistaminen", jossa tässä tapauksessa talousjärjestelmä muodosti oman merkitysversionsa maailmasta jäsentäen kaiken olemassa olevan operaatioidensa – maksamisen, rahan ja hintojen – kautta⁹² (vrt. Luhmann 2004a, 4–7). Täten taloudessa voidaan nyky-yhteiskunnassa kommunikoida pääosin ainoastaan sen symbolisesti yleistyneen mediumin eli rahan kautta, esimerkiksi ostamalla hyödykkeitä, maksamalla palveluista tai sijoittamalla rahastoon.

⁸⁹ Çaliskan & Callon (2009, 381) ovat todenneet, että uudelle taloussosiologialle talous ei nimenomaan ole yhteiskunnan alajärjestelmä, vaan enemmän "sotkettu" (*enmeshed*) yhteiskuntaan. Kirjoittajat nostavat esille, että talouden upottaminen yhteiskuntaan irrottaa täten talouden tarkastelun (hyödyllisesti) "*Parsonsin allekirjoittaman sopimuksen työnjaosta, jossa taloustieteilijät tutkivat talouden sisusta, sosiologit yhteiskuntaa sekä vaihtoja ja subteita yhteiskunnan ja talouden välillä*". Systeemiteoreettinen näkökulma talouden alajärjestelmäisyyteen on kuitenkin hyvin erilainen kuin Parsonsin funktionalismissa (ks. esim. Joas & Knöbl 2004).

⁹⁰ Olennaista huomioda tässä on jälleen se, että rahaa ja taloutta toki oli olemassa jo vuosituhsia ennen yhteiskunnan funktionaalista eriytymistä, mutta vasta eriytymisen myötä talous muodostui itseensäviittaavaksi ja erkani kauemmas muista alajärjestelmistä ja monoliittisesta yhteiskuntakonseptiosta (ks. esim. Kangas 2001, Polanyi 2009/1944, Baumann 2002).

⁹¹ Aikaisemmin hintojen oikeellisuutta (samoin kuin monta muutakin yhteiskunnallista normatiivisuutta) määritti monissa määrin uskonto. Esimerkiksi velanantoa pidettiin syntinä, sillä siinä ajallisesti ehdollistettua rahaa annetaan oman voittonsa saavuttamiseksi – aika kuitenkin kuului Jumalalle, joka antoi sen ihmisille ilmaiseksi, jotta "*he voisivat sitä käyttää, eivät tehdäksseen sitä hyödyttään voittoja*" (Esposito 2016, 40).

⁹² Tämä, systeemiteorialle hyvin tyypillinen näkemys, on nähdäkseni myös linjassa modernin tieteen ja teknologian tutkimuksen kanssa toteamuksellaan siitä, että ontologisia "todellisuuksia" on monia (vrt. Law 2008, Law & Mol 2002, Mol 2002).

Rahalla ei kuitenkaan voi ostaa mitä tahansa, kuten juridista oikeutta, tieteellistä totuutta tai hallituspaikkoja. Tai mikäli voi, herättää tämä paheksuntaa *korruption*⁹³ ilmentymisestä, mikä osoittaa taloudella selkeästi olevan tietyt, systeemiset rajansa.

Suhteessa muuhun talousajatteluun systeemiteoria painottaakin systeemiseen itseensäviittaavuuden kautta yhteiskunnan ja talouden suhdetta kaksinaisesti. Yhtäältä systeemiteoria tähdentää uuden taloussosiologian tavoin, että kaikki talous tapahtuu yhteiskunnan sisällä ja sitä on tarkasteltava paitsi itsessään, myös suhteessa sen ympäristöönsä – systeemiteoreettisesti nähtynä siis myös eritoten muihin alajärjestelmiin ja systeemityyppeihin peilaten. Se, että näin tehdään, ei toisaalta pidä nähdä tarkoittavan, etteikö taloutta kuitenkin pitäisi eritellä muista yhteiskunnan osa-alueista omana järjestelmänään. Juuri tämän voisikin toisaalta nähdä olevan systeemiteorian yksi määrittävin anti suhteessa muihin, esimerkiksi arvottamistutkimuksen sekä tieteen ja teknologian tutkimuksen sosiologisiin näkökulmiin taloudesta (vrt. Çaliskan & Callon 2010). Talous toki varsinkin nykykonteksteissaan on hyvin verkostomaista, kompleksista ja aina yhteydessä myös muuhun kommunikaatioon, mutta tämän vuoksi maailman ”tasoittaminen” (Latour 2005) olemaan vailla distinktiivisyyksiä, historiallisesti rakentuneita piirteitä ja virtuaalisuuden mahdollisuuksia ei kuitenkaan sekään ole hedelmällinen ratkaisu.

Vaikuttavuusinvestoimisenkin taloutta tarkastellessa olennaista on täten huolellisesti tarkastella, milloin ja (mielellään miksi) kussakin tilanteessa kommunikoidaan talouteen viitaten ja milloin ei, mikä sinänsä on yhteneväinen näkökulma siihen, mitä Çaliskan & Callon (2010) ovat kutsuneet performatiivisuuden tutkimusohjelmaksi. Ilmiöitä ja käytäntöjä vain jäsenetään juuri systeemidynamiikan kautta. Tällainen tarkastelu nähdäkseni myös estää yksinkertaistavat näkemykset, joissa vaikuttavuusinvestoimista tarkasteltaisiin esimerkiksi pelkkänä ”hyväntekeväisyystaloutena”, joka pyrkii piilotetuin motiivein vain tuottamaan lisää taloudellisia tuottoja, tai toisaalta pelkkänä yhteiskuntapolitiikkana, joka alistuvaisesti seuraisi tietyn poliittisen teorian kuten uusliberalismin tai hyvinvointivaltioajattelun oppeja, vailla taloudellisen kommunikaation oma-arvoisuutta, merkityksellisyyttä ja itseensäviittaavuutta sinänsä. Edellisenkaltaiset kristallisoivat käsitteet voivat olla kuvaavia ja olla osana vaikuttavuusinvestoimisen analysointia, mutta täysivaltaisesti niihin ei ole mielekästä näkökantaansa, varsinkaan *a priori*, typistää.

Markkinat & markkinaistaminen: systeemiteorian havainnoinnille perustuva näkökulma

Vaikuttavuusinvestoimisen talouskommunikaatiota tarkastellessa erityisen hedelmällisiä systeemiteoreettisia konseptioita ovat lisäksi sen näkemykset markkinoista. Markkinat ja niiden muodostaminen ovat myös Çaliskanin & Callonin (2010) näkökulmasta hyvin olennaisia väyliä sen tarkasteluun, miten talous

⁹³ Korruptio kuvaa systeemiteoriassa avaavasti paitsi taloudellista tai poliittista korruptiota, myös mitä tahansa eriytyneiden alajärjestelmien koodien rikkomista, kuten dopingia urheilussa tai tutkimustulosten peukalointia (ks. Virtanen 2015, 37). Korruptiossa rikotaan alajärjestelmien sisäisiä ja itseensäviittaavuuteen liittyviä ohjelmia siitä, millaisin säännöin kussakin alajärjestelmässä on hyväksyttyä toimia (mt).

taloudellistamisena nähtynä toimii ja he ovatkin tieteen ja teknologian tutkimuksen viitekehystä johtaen määritelleet, mitkä ovat kaikille markkinoille keskeisiä piirteitä. Määritelmä on nähdäkseni paitsi osuva, myös kokoa mielekkäästi yhteen edellisessä luvussa esittämiäni perspektiivejä vaikuttavuusinvestoimisen taloutta koskien. Çaliskanin & Callonin kolmiosainen määritelmä kuului seuraavasti:

1. Markkinat organisoivat hyödykkeiden käsittämistä, tuottamista ja kiertoa, sekä vapaaehtoista vaihtoa niitä koskevista omistusoikeuksista.
2. Tietyt markkinat on heterogeenisiä aineksia koskeva järjestely, joka käyttää seuraavia: sääntöjä ja tapoja; teknisiä välineitä; metrologisia systeemejä; logistisia infrastruktuureja; tekstejä, diskursseja ja narratiiveja (esim. koskien kilpailun hyötyjä ja haittoja); teknistä ja tieteellistä tietoa (mukaan lukien yhteiskuntatieteellisiä menetelmiä), sekä elävissä olennoissa ruumiillistuvia kompetensseja ja taitoja.
3. Markkinat rajaavat ja rakentavat tilan vastakkainasetteluille ja valtataisteluille. Useat ristiriitaiset määritelmät ja arvomääritykset niin hyödykkeitä kuin toimijoitakin koskien asettuvat vastakkain markkinoilla, kunnes hinnoittelumekanismit määrittävät rauhanomaisesti liiketoimen ehdot.

Çaliskan & Callon 2010, 3

Kuten todettua, Çaliskanin & Callonin tutkimusohjelmalle keskeistä on talouden dekonstruoiminen sitä tuottaviksi prosesseiksi, mikä näkyy hyvin selkeästi myös tästä määritelmästä. Systeemiteoreettisesti suurin osa näistä piirteistä ei kuitenkaan itse ”ole” taloutta, vaan talouden rakenteellisia kytkentöjä. Kytkennät koskevat taloudellistamista eli taloudellisen koodaamista koskevia järjestelyjä ja odotusrakenteita, jotka taasen koostuvat esimerkiksi niin arvoa, valtaa ja tietoa määrittävistä tieteestä ja politiikasta, omistusta koskevasta laillisesta jäsentämisestä kuin ihmisistäkin systeemiteoreettisesti eritoten psyykkisinä systeiminä nähtyinä taloudellista kommunikaatiota mahdollistavina ympäristöinä. Nämä kaikki ovat toki mielenkiintoisia piirteitä ja systeemiteoreettisestikin tarkasteltuina olennaisia taloudellisen kommunikaation toiminnan kannalta, mutta mikä on tästä näkökulmasta itse taloudellisen kommunikaation rooli?

Kaikista määrittävintä systeemiteoreettisesti nähtynä on, että *markkinat mahdollistavat toisten markkinoilla toimivien havainnoimisen hintojen välityksellä*. Tuomas Niska (2013) onkin tarkastellut systeemiteoreettista talouskonseptiä käsittelevässä artikkelissaan erityisesti sitä, kuinka markkinat toimivat olennaisena osana sekä talouden ja sen ympäristön yhteyden muodostamista, että talouden sisäistä eriytymistä (ks. myös Esposito 2011). Niska avasi Luhmannin ajattelua erittelemällä, kuinka *kulut* on taloudellisena kommunikaationa siten spesifiä, että se pyrkii ensisijaisesti ei-taloudellisiin päämääriin taloudellisin keinoin, kun taas *tuotanto* pyrkii taloudellisiin päämääriin taloudellisin keinoin. Näiden väliin tarvitaan nyky-yhteiskunnassa kompleksisuutta vähentävä ja ennakoimista mahdollistava rakenne, *markkinat*, joiden jäsentämiselle taas *kilpailu*⁹⁴ on hyvin yleinen, muttei kuitenkaan välttämätön muoto. (Niska 2013, 174–177).

⁹⁴ *Kilpailu* näyttyy systeemiteoreettisesti ennen kaikkea markkinoiden peilin kautta toteutettuna refleksiivisyytenä. Systeemiteoreettisen näkökulman mukaan markkinoiden kautta tapahtuva kilpailu minimoi konflikteja tekemällä kilpailijoiden välisen suoran vuorovaikutuksen tarpeettomaksi, mutta silti varmistaen, että peililogiikan kautta kilpailijat reagoivat samoin tavoin ympäristöjensä tapahtumiin (Boldyrev 2013, 278). Kilpailu ei täten systeemiteoreettisesti nähtynä ole niinkään talouden piirre,

Niska, samansuuntaisesti kuin Çaliskan & Callon (2010), toteaakin artikkelissaan täten myös, että siinä missä yleinen taloustieteellinen näkemys markkinoista kysynnän ja tarjonnan informaatioiden kohtaamispaikkana ei ole täysin kelvoton, se yksinkertaistaa ja abstrahoi tarpeettomasti markkinoiden tehtävää, eikä huomioi kysynnän ja tarjonnan keskinäisriippuvuutta riittävässä määrin (Niska 2013, 175). Esimerkiksi yritykset kun havainnoivat markkinoiden "peilin" kautta kuitenkin ennen kaikkea sitä, kuinka muut yritykset kommunikoivat, mikä pakottaa yrityksiä tarkastelemaan myös itseään ulkopuolisen kilpailijan näkökulmasta (mt, 176). Samoin kuluttajilla ei suinkaan ole täydellistä informaatiota tarjonnasta, vaan *"hekin katsovat markkinoiden peiliin ja havainnoivat, mitä muut kuluttavat tai jättävät kuluttamatta ja mihin hintaan"* (mt., 175).

Markkinat täten mahdollistavat ympäristön kompleksisuuden havainnoinnin relevantiksi informaatioksi hinnoista. Tämä systeemiteorian kautta piirtyvä näkemys painottaa sitä, että talous kompleksisena ja sisäisesti eriytyneenä järjestelmänä on vahvasti itseensäviittaava, minkä kannalta taas hintoja jäsentävään markkinamekanismiin uusien informaation piirteiden kuten yhteiskunnallisen vaikuttavuusnäkökulman tuominen (tai täysin uusien markkinoiden rakentaminen, vrt. Barman 2015) näyttäytyy varsin monimutkaisena ja laajalti haasteita sisältävänä prosessina. Kaikki kun saattavat esimerkiksi sinänsä pitää yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä vaikutuksia ja niiden tavoittelemista tavalla tai toisella merkityksellisenä, mutta se, istuvatko ne markkinalogiikan kautta piirtyvään toisten havainnoijien havainnoimiseen, joka lähtökohtaisesti markkinoilla tapahtuu hintojen välityksellä, ja missä määrin, on eri, ja ennen kaikkea empiirinen kysymys (vrt. Niska 2013, 177, Barman 2015).

Kysymyksen kannalta eittämättä tärkeitä ovat Çaliskanin & Callonin (2010, 3) esille nostamat "markkinoiden vakauttamismekanismit" eli talusteorian, mallinnukset, kilpailun semantiikat ja kaikki, mikä mahdollistaa hinnoittelumekanismien (hetkittäisen) vakauttamisen myötä siirtymän "rauhanomaista liiketoimintaa" kohti. Systeemiteoreettisesta näkökulmasta asia kääntyy olennaisuudeksi tarkastella, miten markkinoihin täten kaikesta hankaluudesta huolimatta joka tapauksessa operationaalisesti ja yhteydessä muihin alajärjestelmiin pyritään jäsentämään kompleksisuutta hallinnoitavaan muotoon. Lisäksi olennaista vaikuttavuusinvestoimisen talouden käsittämisen kannalta on siihen liittyvä temporaalinen jäsennys, sillä eritoten sijoittaminen tarkoittaa taloudellisen toiminnan kannalta sitä, että taloutta kytketään aktiivisemmin arvon määrittämiseen paitsi tiettyinä hetkenä, myös ajallisesti muuttuen ja tulevaisuuteen suunnaten.

saati oma systeeminsä, vaan lähinnä semantiikka, joka pyrkii kuvaamaan tilannetta, jossa yhden systeemin päämäärät ovat tavoiteltavissa vain toisten systeemien päämäärien kustannuksella (Luhmann 1995a, 387). Samaa tapaan kuin markkinatkin, kilpailun käsitteellistys peittää tietyn *paradoksin*, joka kilpailun tapauksessa on se, että kilpailuun usein assosioitu ajatus sen mahdollistamasta maksimaalisesta vapaudesta ei kuitenkaan markkinoita hintojen kautta havainnoivan yrityksen kautta ole suinkaan erityisen vapaata. Hinnat ovat hintoja ja siis omalla tavoillaan rajoittavia, määrittävät ne sitten markkinat tai esimerkiksi valtio (Boldyrev 2013, 279). Markkinoiden kautta havainnoiminen konstruoi täten mahdollisuuden kilpailla, mutta ei mahdollisuutta olla kilpailematta.

Näkemyksistä, kuinka taloudessa on kyse niukkuuden vaihtamisesta toisenlaiseen niukkuuteen, on käännettävissä myös muotoon, jossa "maksaja vaihtaa tulevaa kykyään tarpeentyydytykseen nykyhetken tarpeentyydytystä vastaan ja maksun vastaanottaja nykyistä tarpeentyydytystään tulevaisuuden tarpeiden tyydyttämisen kykyä vastaan" (Niska 2013, 170). Tai kuten Luhmann itse totesi: "Talous pyrkii aina ajan voittamiseen ja muodostaa pääomaa saadakseen kaikki ajankohdat käyttöönsä. Näin järjestelmä kehittelee omia tulevaisuus-/menneisyysperspektiivejä, omia aikahorisontteja ja omaa kiirettä." (Luhmann 2004a, 101) Lopullista valintaa nykyisyyden ja tulevaisuuden tarpeiden välillä ei voida systeemiteorian mukaan tehdä ja talouden vauhtipyörä jatkaa pyörimistään niin kauan kuin sen niukkuudelle perustuvaa erontekoa pidetään merkityksellisenä (Niska 2013, 171). Mielenkiintoista kuitenkin on, miten taloutta temporaalisesti jäsennetään milloinkin. Siinä missä yleisemminkin kommunikaatio on eriytynyt ja esimerkiksi irtautunut kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta niin kirjoitustaidon kuin internetinkin myötä, on myös talous irtautunut yksinkertaisesta vaihtoon perustuvasta kaupankäynnistä hyvin kompleksisiin muotoihin, jäsentyen erityisen mielenkiintoisesti juuri ajan kannalta.

Viime aikoina systeemiteoreettisesti inspiroituneet sosiologit kuten Jens Beckert ja Elena Esposito ovatkin pyrkineet jäsentämään taloutta eritoten siitä näkökulmasta, kuinka taloudelle ominaiset dynaamiset piirteet piirtyvät mielenkiintoisesti systeemiteoreettisen temporaalisuuden ja tulevaisuuden hahmottamisen kautta⁹⁵. Beckert (2014 & 2016) on esimerkiksi perusteellisesti argumentoinut, kuinka modernia taloutta paljolti määrittää verrattuna edeltäviin talousjärjestelmiin juuri sen suhtautuminen tulevaisuuteen avonaisuutena ja arvaamattomana. Modernin talouden toiminnalle keskeinen piirre on Beckertin mukaan tulevaisuuskuvien, -odotuksien ja kehityksellisten näkökulmien tuottaminen, ja jotta talous voisi kehittyä, on sen kehkeytettävä "kuviteltuja tulevaisuuksia", joista tärkein on luotolle perustuvan kapitalismin ajatus talouskasvusta⁹⁶ (Beckert 2014, 6). Paitsi systeemiteoriaan, myös eritoten historioitsija Reinhart Koselleckin (1985) viitaten Beckert tulkitseekin, että osana yhteiskunnan eriytymisen prosessia inhimillinen käsitys ajasta on kääntynyt avoimeksi ja tätä seuranneet horisonttimurrokset kuten vaarojen muuttuminen riskeiksi näyttäytyy varsin selkeästi eritoten talouden piirissä (ks. myös esim. Bourdieu 1979, Hacking 1990). Niin rahan käyttäminen, sijoittaminen, innovaatiot kuin kuluttaminenkin piirtyvät tämän mukaan aina odotuksille, johon talouden analysoimisen tulisi täten enemmän keskittyä "konkreettisten makroilmiöiden" kuten teknologisen edistyksen, työnjaon ja institutionaalisen muutoksen lisäksi (Beckert 2014, 16).

⁹⁵ Ydinajatus taloudesta ja rahasta temporaalisuutta luovana ja siihen liittyvänä järjestelmänä ei itsessään ole kovin uusi keksintö – samaa ovat jäsentäneet niin Marx, Keynes, Shackle kuin Simmelkin (Esposito 2016, 38–40). Systeemiteoreettinen tarkastelutapa kuitenkin ohjaa tarkastelua ajan analysointiin sekä yhtenä merkitysulottuvuutena kolmesta, että modernille merkityksenannolle yleistyvänä tapana jäsentää todellisuutta (mt, Beckert 2016, Japp & Kusche 2008).

⁹⁶ Tämä perustuu eritoten sille, että talous tosiaankin on nimenomaan luottoperustainen talous, kuten Schumpeter (1951/1911) jo aikoinaan argumentoi. Luotto ja sijoittaminen taasen perustuvat jatkuvalla tulevaisuuden käsittämiseksi erilaisena kuin nykyhetki (Beckert 2014, 6). Beckertin pääosin teoreettista ideaa lähelle tulee empirisemmin taloussosiologi Wolfgang Streeck, jonka pääargumentti kirjassaan "Ostettua aikaa" (2015) esimerkiksi on, että vuoden 2008 finanssi- ja fiskaalikriisi sekä modernien velkavaltioiden leikkauspolitiikka on johdettavissa vuosikymmeniä kestäneestä talouspolitiikasta, jossa "aikaa on pyritty ostamaan rahalla" inflaation, valtionvelan ja yksityisten lainamarkkinoiden kautta.

Esposito (2011, 2012 & 2016) taasen on analysoinut erityisesti finanssimarkkinoita ja sijoittamista niiden temporaalisuutensa kautta. Espositon tarkastelussa sijoittaminen näyttäytyi sen sisältämän riskinottamisen kannalta paitsi tulevaisuuteen suuntautuvana prosessina, myös erityisesti teknologioiden ja arvostelumekanismeihin viittaavana *arvioituun* tulevaisuuteen suuntautuvana tulevaisuuden nykyhetkessä havainnoimisenä (Esposito 2011, 156). Siinä missä Beckert siis osoitti nykytalouden monissa määrin piirtyvän temporaalisuudelle, Esposito pyrki eritoten tarkastelemaan, kuinka temporaalisuutta pyritään hallitsemaan, käsitellen sekä sijoittamista että siihen liittyviä arvostelumekanismeja myös niiden sisältämän performatiivisuuden kautta (ks. myös esim. Muniesa & Callon 2007, MacKenzie 2007). Tiivistäen kyseessä oli siitä, että taloutta tai sen hallitsemismekanismeja tulkitaan jatkuvasti tulevaisuuteen suuntautuvana tekemisenä, joka pyrkii hahmottamaan tulevaisuuden, mutta monilta osin täten myös luo sitä (Esposito 2016, 4).

Finanssimarkkinoilla ja erilaisilla nykytaloudelle keskeisillä derivatiiveilla oli tässä Espositon mukaan tärkeä rooli. Niiden kautta talous luo itselleen omia perspektiivejä ajasta ja määrittää miten tulevaisuus nähdään. Tarpeentydytys on edelleen toiminnan keskiössä, mutta se tapahtuu derivatiivimarkkinoilla uskaliaammin: vaihtokauppaa käydään nykyhetkessä tulevaisuuden, ei nykyhetken, epävarmuudella (mt, 107). Systemiteoreettisesti spesifiä Espositon näkökulmassa lisäksi on, että hän tarkastelee finanssitalouden performatiivisuutta eritoten sitä kautta, miten siinä ilmenevät eri tason havainnoinnit. Havainnoinnin tasojen erottaminen, joka oli olennainen osa Luhmannin yleisestä systeemiteoriasta (esim. von Foerster 1981) vaikutteita ottavaa tuotantoa, tarkoittaa, että siinä missä ensimmäiseltä asteelta havainnoissa tarkastellaan objekteja ja maailmaa ”reaalisesti”, toiselta asteelta havainnoiden tarkastellaan havainnoinnin havainnoimista eli siis sitä, miten nämä havainnoijat tarkastelevat objekteja ja maailmaa (Esposito 2012, 14). Esposito esitti, että samoin kuin monella muulla yhteiskunnan osa-alueella, myös taloudellisessa kommunikaatiossa on nähty siirtymää ensimmäisen asteen havainnoinnista toisen asteen havainnointiin. Tämä tarkoittaa sitä, että siinä missä niin kutsuttu perinteinenkin sijoittaminen on perustunut sille, että havainnoidaan hyödykkeitä ja arvottamista, finanssimarkkinoilla ja derivatiivien kontekstissa havainnoidaan, miten finanssimarkkinoita ja derivatiiveja havainnoidaan (mt, 15–16). Täten finanssimarkkinoilla esimerkiksi ei välttämättä myydä riskiä, vaan riskin riskiä (mt), millä taas on markkinoiden havainnoimisen ja ennustamisen kannalta ennalta-arvaamattomia seurauksia.

Tällaiset huomiot temporaalisuudesta antavat varsin hyödynnettävissä olevia näkökulmia myös vaikutusinvestoimisen tarkasteluun sen talouskomponenttinsa kannalta. Sijoittaminen perustuu itsessään ilmiselvästi talouden ajalliseen jäsentämiseen: sijoittaessa ei havainnoida nykyhetken hintoja itsessään, vaan sitä, mitä hinnat kertovat (paitsi havainnoijan, myös muiden markkinoita havainnoivien ja hintoja jäsentävien toimijoiden mielestä) tulevaisuuden tuotto-odotuksista (Esposito 2011, 70). Olennaisia ovat erilaiset hintojen määrittämis- ja hallintamekanismit, jotka jäsentävät niin taloudelliset kuin yhteiskunnallisetkin vaikutukset riskeinä – ja ennen kaikkea *sopivina* riskeinä, siis sellaisina, jotka eivät huononna

sijoittajan kilpailuasemaa tarjoamalla liian pieniä voittoja, muttei tappioitakaan (Niska 2013, 183, vrt. Barman 2015). Siinä missä tämä on yleinen ja myös jo useissa konteksteissa tutkittu valtavirtaisen sijoitus-toiminnan piirre, on kuitenkin distinktiivistä ja mielenkiintoista, miten lisäksi juuri yhteiskunnalliset vaikutukset ja vaikuttavuus piirtyvät osana tällaista jäsenystä. Rahan kautta kommunikoiminen on ollut läpi historian kytkeytynyttä yhteiskunnan kehityksellisiin tarpeisiin niin vaihdon, rahoituksen kuin sijoit-tamisenkin kautta, mutta vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa tarpeita pyritään arvioinnin ja vaikutta-vuuden eetoksen kautta niitäkin tyydyttämään eksaktimmin ja tehokkaammin – pyrkien siis arvioimaan, miten ne muotoutuvat tietyn prosessin osana tai sitä seuraten.

Verrattuna esimerkiksi Espositon (2011 & 2016) analysoimiin derivatiiveihin, vaikuttavuusinvestoinnit kuitenkin näyttäytyvät jokseenkin päinvastaisina: talous ei vaikuttavuusinvestoimisessa viittaa laajenevissa määrin itseensä, vaan ympäristöönsä⁹⁷. Mikäli siis vaikuttavuusinvestoimisen markkinoilla tapahtuu toisen asteen havainnointia, tapahtuu sitä paitsi eri havainnoinnin tasoilla, myös yhteydessä eri alajärjestelmiin, sijoittajien ottaessa huomioon taloudellisten riskien lisäksi myös muita riskejä. Täten, vaikka nämä näkö-kulmat talouden systeemidynamiikasta nähdäkseen jo avartavatkin ymmärrystä vaikuttavuus-investoimisesta systeemiteoreettisesti – ja myös tarjoavat olennaisia huomioita performatiivisuuden tutkimusohjelman taloudellistamista tarkastelevan näkökulman komplementoimiseen – prosessoi systeemiteoreettisesti tarkasteltu taloussystemi kuitenkin vain ja ainoastaan maksusuorituksia, hintoja ja rahaa, joihin ei paitsi markkinoiden tarkastelua myöskään vaikuttavuusinvestoimista ole sen sosiologisessa tarkastelussa missään määrin mielekästä tyypistää. Vaikuttavuusinvestoimisen "toinen puoli", yhteiskunnal-listen ja ympäristöllisten vaikutusten tavoittelu, hahmottuu vielä hyvin rakeisena merkityshorisonttina. Täten tarkennettakoon systeemiteoreettinen linssi seuraavaksi sinne.

4.3 Yhteiskunnallinen kehitys tulevaisuuteen suuntautuvina odotuksina, vaikuttavuuden tavoittelemisen riskienhallintana

Teoreettisten jäsenyksiä moninaisuudesta huolimatta talouden ilmiöt kuten markkinat ja sijoittaminen nauttivat suhteellisen jaettua määritelmällistä ymmärrystä: ei ole erityisen epäselvää, mitä ne tarkoittavat. Vaikuttavuuden tavoittelemisesta vaikuttavuusinvestoimisessa muodostuvan yhteiskunnallisen kehityksen pohdinta palauttaa sen sijaan tarkasteluni ainakin ensin vähemmän selkeästi hahmottuvalle tarkastelun tasolle, jolla johdantoluvussa liikuin vastuullisen liiketoiminnan käsitteellistysten parissa. Kehitys kun voi tarkoittaa hyvin eri asioita eri ihmisille, organisaatioille, ideologioille – ja tämän tutkielman kontekstissa erityisesti yhteiskunnan eri alajärjestelmille. Toisen ideaaliyhteiskunta kehittämisprosessineen voi olla toisen dystopia, taiteellista kehitystä voidaan kritisoida taloudellisesti hyödyttömänä ja taloudellinen kehi-

⁹⁷ Kyseessä lieneekin alajärjestelmille tyypillisen sisäisen eriytymisen kaksi puolta (monesta), jossa siis derivatiivit ovat muodostuneet talouden vahvimmin itseensäviittaavaksi operaatioksi, vaikuttavuusinvestoiminen ja vastuullinen liiketoiminta yleisemmin taas ympäristöönsä, havainnoidensa siis vahvemmin paitsi ”sisäistä taloutta”, myös muita systeemejä.

tys BKT:n mielessä ei nykytutkimustiedon valossa automaattisesti tarkoita hyvinvoinnin kannalta myönteistä kehitystä (ks. esim. SPI 2017), vain muutaman esimerkin antaakseni. Kyseessä ei kuitenkaan ole olemuksellisia eroja, vaan eri perspektiivejä ja kommunikaatiologiikoita.

Yhteiskuntafilosofisesti, -teoreettisesti ja -poliittisesti kysymystä kehityksen olemuksesta on kuitenkin toki läpi historian puitu. Kehityksen käsitteelle on annettu lukuisia määritelmiä, jotka liittyvät esimerkiksi elinolojen paranemiseen, kuolleisuuden vähenemiseen, hyvinvoinnin kasvamiseen ja toimintamahdollisuuksien lisääntymiseen (ks. esim. Koponen 2007, 49–68; Sen 1988, 1–26). Nykyisin myös eritoten vakiintuneet kriteeristöt, kuten yksinkertaisimmillaan BKT tai monipuolisemmin esimerkiksi HDI, SDG:t ja GPI ovat määritelleet, mitä yhteiskunnallinen kehitys tarkoittaa, minkä tuloksena se voitaisiin nähdä ja miten sitä voitaisiin mitata. Yhtä, universaalialta vastausta ei kuitenkaan ole olemassa ja kuten esimerkiksi useissa kehitysyhteistyötä (ks. esim. Krause 2014, Ramalingam 2013, Mosse 1998) tai vastuullista liiketoimintaa (Vallentin & Murillo 2012, Okoye 2009) analysoivissa tutkimuksissa on todettu, tarkat määritelmät kehitykselle lisäksi konkretisoituvat yleisistä kriteereistä huolimatta – ja joko tarkoituksella tai ei – usein vasta itse kehitysprojekteissa. Siinä missä yhteiskunnallista kehitystä voidaan siis sitäkin perustellusti pitää "olennaisesti kiistanalaisena" (vrt. Okoye 2009) tai "tutkimuksen kannalta rajallisesti hyödyllisenä" (vrt. Eskelinen & Sorsa 2015) käsitteenä, avaa se kuitenkin tutkimuksellisesti mielenkiintoisen horisontin suuntaamalla havainnoivan katseen siihen, miten kehitys milloinkin määritellään. Tämä on tässä tutkielmassa ensisijaisesti empiirinen kysymys, mutta pyrin silti seuraavaksi vielä jäsentämään, mistä yhteiskunnallisessa kehityksessä saattaisi juuri systeemiteorian näkökulmasta olla kyse.

Kehitys, moraalit & tulevaisuuteen suuntautuvat odotukset

Yhteiskunnallista kehitystä määrittävän motiivin on monesti ajattelun historiassa nähty olevan moraalit ja siitä johdettavat näkemykset kehittää yhteiskuntaa toivottaviin *hyviin* suuntiin. Esimerkiksi moraaliteoria ja klassiset yhteiskuntafilosofit ovat määritelleet, kuinka yhteiskuntaa tulisi kehittää yleisien moraalisten imperatiivien (deontologia), mahdollisimman laajan henkilökohtaisen tyytyväisyyden (utilitarismi) tai moraalisen kukoistamisen toteutumisen (hyve-etiikka) jalanjäljissä (ks. esim. Suikkanen 2015). Myös poliittisten ideologioiden hyödyntämät eronteot on usein palautettu niiden kuvauksiinsa hyvästä yhteiskunnasta ja oikeista tavoista päästä siihen: liberaalille hyvä yhteiskunnallinen kehitys voi määrittyä oikeudenmukaisuuden, vapauden ja tasa-arvoisuuden tavoittelemisena, kun konservatiiville samanlaisina viitepisteinä voivat toimia perinteet ja vakiintuneet arvot (Christman 2002).

Systeemiteoreettisesti "yhteiskunnallinen kehitys" on kuitenkin lähtökohtaisestikin jokseenkin hankala käsitteellistys, sillä systeemiteorian mukaan yhteiskuntaa ei varsinaisesti voi kehittää tai ohjailta kokonaisuudessaan (Luhmann 2004a & 1997). Nyky-yhteiskunta kun on systeemiteorian mukaan rakenteellisesti eriytynyt alajärjestelmittäin, ja vasta alajärjestelmien kautta ajatusta kehityksestä on ylipäätään jossain

määrin mielekästä käsitellä, tosin ei siinäkään tutkimuksellisena itseisarvona, saati hegeliläisen edistyksen välttämättömänä seurauksena, vaan kontingenttina piirteenä, joka vain osittain määrittää eri alajärjestelmiä ja niiden välisiä dynamiikkoja⁹⁸. Systeemiteoreettinen näkemys lisäksi painottaa sekä yhteydessä tähän että yleisemminkin, että moraalikommunikaatio, jonka systeemiteoriassa tulkitaan nyky-yhteiskunnassa ilmentyvän binäärijakojensa *hyvä/ paha* tai *oikein/väärin* kautta lähinnä yksilöihin keskittyvänä kunnioituksena⁹⁹, ei juurikaan resonoi nyky-yhteiskunnassa ilman esimerkiksi politiikka- tai lakivälitystä, joka siis on itse moraalikommunikaatiosta eriytynyttä (Virtanen 2015, 35; Luhmann 1996 & 2004a, 184–190). Moraali kulkee moninaisissa muodoissaan läpi nyky-yhteiskunnan, mutta vailla rakenteellisia ja institutionaalisia puitteita, jotka mahdollistaisivat sen itseensäviittaavuuden (Virtanen 2015, 37). Täten moraalialia on hyödyllistä yhteiskunnallisen kehityksenkin kontekstissa tulkita lähinnä *kriteerinä* tai *ohjelmanä*¹⁰⁰, jonka perusteella etabloituneemmat alajärjestelmät voivat tietyissä tilanteissa ratkoa omia viiteongelmiaan. *Tästä näkökulmasta moraalinen jäsenys kehityksestä voi siis spesifeissä konteksteissa olla mahdollista, mutta kehityksen tavoittelussa se on kuitenkin alajärjestelmiin verrattuna toissijaista*¹⁰¹. Mutta miten sitten lähestyä kehitystä, mikäli moraalista ei ole löydettävissä sille perustaa, ainakaan operationaalista sellaista?

Kehitys on nähdäkseni systeemiteoreettisesti tarkasteltuna ennen kaikkea tapahtumia, riskejä ja kalkulaatioita, jotka eivät ole sosiaalisia systeemejä, vaan sosiaalisten systeemien kautta tarkasteltavia merkityksiä ja niiden muutoksia niin sosiaalisista, psyykkisistä kuin biologisistakin systeemeistä koostuvassa ympäristössä (vrt. Luhmann 1997). Erinäisten indikaattoreiden kuten taloudellisen varallisuuden, ihmisoikeuksien, hyvinvoinnin tai poliittisten toimintamahdollisuuksien avulla täten määritetään sekä nykyhetkeä että tulevaisuutta näiden eri kriteerien täytymisen kannalta ja kehitys toimii tässä tulevaisuushakuisena liikekäsitteenä. Lähelle perusteltua määritelmää kehityksestä siis systeemiteoreettisesti nähdäkseni tullaan, mikäli kehitystä tarkastellaan *temporaalisena, tulevaisuuteen suuntautuvana ja odotuksia muodostavana merkityksenannon muotona*. Samaan tapaan kuin Beckert (2014) ja Esposito (2011) ovat tarkastelleet taloutta ja eritoten talouskasvua, on siis myös ajatusta kehityksestä nähdäkseni mielekästä yleisemminkin tarkastella "tulevaisuuden kuvittelemisena", sillä *määritellesä kehitystä – mitä lisäksi juuri vaikuttavuutta, ei niinkään passiivista vastuullisuutta painottavassa ajattelussa nimenomaan entistäkin vahvemmin tehdään* – tuotetaan ensinnäkin

⁹⁸ Sitä ei siis voida tai pidäkään kieltää, etteikö tavalla tai toisella määriteltyyn kehitykseen pyrkiminen ole tärkeä ja määrittävä osa monia nyky-yhteiskunnan operaatioita (kuten vaikka politiikkaa valtiotasolla tai kehitysyhteistyötä), mutta tästä ei silti ole johdettavissa perusteluita sen "luonnollisuudelle", moraalille pohjautumiselle tai sosiologiselle tarkastelulle lähtökohdaksi asettamiselle. Vertauskohtana voitaisiin sosiologian kontekstissa pitää yhteiskunnallisen järjestyksen ongelmaa, joka oli sosiologian synnystä lähtien (ja joissain teoreettisissa näkökulmissa on edelleen) sosiologian ydinkysymyksiä. Systeemiteorian näkökulmasta minkäänlaisen yhteiskunnallisen kitin asettaminen a priori ongelmanratkaisuskeemaksi on kuitenkin monella tapaa ongelmallinen (ks. Virtanen 2015, 29).

⁹⁹ Luhmannin mukaan moraalin funktio perustuu sille, että moraalisia argumentteja esittäessä viitataan sekä itsen että toisen kunnioitukseen. Kommunikoitessa moraalisesti on asetettava itsensä alttiiksi arvostelulle siitä, mitä vaatii toisilta. (Luhmann 1992 & 1996)

¹⁰⁰ Luhmann käsitti ohjelmat *"ennalta valittuina ehtoina operaatioiden valinnan oikeellisuudelle"*, joiden kautta alajärjestelmien koodit ovat mahdollisia (Luhmann 2004a, 86). Koodit ovat tässä näkemyksessä suljettuja ja yleistyneitä vastakohtapareja, ohjelmat koodeille sisältöä tuottavia ja oppimista mahdollistavia vaatimuksia.

¹⁰¹ Näkemystä voitaisiin peilata esimerkiksi aiheelliseen poliittisen diskursiivisuuden kritiikkiin, jossa poliittiset toimijat saattavat tuoda osana kampanjointiaan vahvasti esille arvojaan, kiteyttämättä miten nämä konkretisoituivat poliittisina päätöksinä.

odotushorisontti faktuaalisten ja sosiaalisten suhteiden kehittymisestä ajallisella ulottuvuudella. Utopiat ja yleiset määritelmät risteävät nykyhetken mahdollisuuksien ja niiden havainnoimisen kanssa, jolloin tietynsuuntainen kuviteltu tulevaisuus sinänsä säilyy potentiaalisena ja jatkuvasti läsnä olevana odotusrakenteena, mutta rajautuu nykyhetken ja sen havainnoijan sekä toteuttamismahdollisuuksiensa kautta.

Vaikuttavuusinvestoinnin kehityksen ja vaikuttavuuden subteen olennaisia alajärjestelmiä lienevät etenkin hoiva, terveys ja kuntoutus (vrt. Weber 2017a, Sitra 2015a, Jalava 2013b). Systemiteoreettisesti eritoten hoivaa on tulkittu "sekundaarisena alajärjestelmänä", joka pyrkii ehkäisemään eksklusiota, mitä primäärisysteemien operatiot saattavat tuottaa (Jalava 2013b, 148). Hoivasysteemin perspektiivistä ympäristössä¹⁰² näyttäytyy lähtökohtaisesti loputtomasti yhteiskunnallisia ongelmia (kuten syrjäytymistä, työttömyyttä tai kodittomuutta), joista on tehtävä diagnoosi eli päätös sitä koskien, mikä ongelma on relevantti ja miten sitä tulisi ratkaista. Täten hoiva, samoin kuin kuntoutus, joka saattaisi empiirisesti olla kaikista lähimpänä vaikuttavuusinvestoinnin suomalaista toteutumista¹⁰³, pyrkii koodillaan *auttaa/ei auttaa* tai *voimaannuttaa/ei tarvitse voimaannuttamiseen* määrittämään, miten tiettyä ongelmaa ja empiirisesti esimerkiksi tiettyä henkilöä tai ihmisryhmää tulisi hoivan suhteen lähestyä (mt; Andersen 2008, 90).

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus piiryy tästä näkökulmasta yhteiskunnallisena tekniikkana, jonka kaksoisimperatiivissa hoivakommunikaatiota ja talouskommunikaatiota kytketään toisiinsa. Tästä huolimatta, vaikuttavuusinvestoinnin tarkastelua ei kuitenkaan nähdäkseni ole mielekästä palauttaa vain näiden logiikoiden tarkasteluun. Kuten Andersen (2008, 60) on todennut moniäänisten organisaatioiden yhteydessä, todellisuuden toisen asteen havainnointi vilkastuu yhteiskunnassa ja huomioon otetaan yleistävästi kontekstissa kuin kontekstissa monia yhteiskunnan logiikoita – vieläpä erityisen paljon silloin, kun ollaan tekemisissä monia arvoja ja kommunikaatiologiikoita yhdistävän käytännön kanssa. Esimerkiksi pyrkimys yhdistää hoivaa ja taloutta sosiaalisten työmarkkinoiden välityksellä tulee täten hyvin nopeasti relevantiksi myös poliittisen jäsenyyksen kannalta (mt, 135). Merkittävää vaikuttavuusinvestoinnin kontekstissa samoin on, että niin talouden kuin yhteiskunnallisenkin vaikuttavuuden kannalta tarkastellaan sekä sitä, millaisena alajärjestelmäisenä kommunikaationa vaikuttavuus konkretisoituu, että sitä, mitkä ovat olennaisia kommunikaatiologiikoita, *jotta* se voi konkretisoitua. Molemmissa on nähdäkseni kyse kehityksestä ja sen hallinnoinnista, jolla on paitsi indikaattorinsa – kuntoutuksen onnistuminen, todetut terveysvaikutukset, ilmastoteot, säästetyt veroeurot – myös menetelmänsä erojen hahmottelemiseksi.

¹⁰² Tässä käsittelen juuri hoiva- ja kuntoutusystemejä, sillä ne ovat empiirisesti lähimpänä sitä kehitystä, mitä vaikuttavuusinvestoinnissa ainakin toistaiseksi Suomessa on tavoiteltu. Myös ympäristöstä puhuttaessa tarkoitan juuri systeemistä ympäristöä, en luontoa tai ekologiaa, mutta sinänsä mielenkiintoinen kysymys on, voisiko ympäristönsuojelua tulkita hoivan kommunikaatiologiikkaa noudattavana.

¹⁰³ Janne Jalava (2013b, 2006, 2008) on esittänyt, että kuntoutus voisi olla oma alajärjestelmänsä, joka professionaalisen ja esimerkiksi sosiaalityön kautta tapahtuvan hoivan sijaan ei niinkään pyri suoraan auttamaan, vaan vahvistamaan kuntoutujan toimintakykyä. Nähdäkseni kuntoutus voisikin empiirisesti olla juuri sitä, mihin suomalaisen vaikuttavuusinvestoinnin maahanmuuttajien kotouttamisessa, työhyvinvoinnin parantamisessa ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä pyritään. Huomionarvoista kuitenkin toisaalta on, että vaikuttavuuden ei tarvitse tyypistyä kuntoutukseen, samoin kuin terveyttä, hoivaa ja kuntoutusta voi olla hankalaa sekä tarpeetonta erotella toisistaan kovin määrittävästi (Jalava 2013b, 150).

Vaikuttavuusinvestoimisessa sekä taloudellisten että yhteiskunnallisten vaikutusten toteutumista pyritään hahmottelemaan ja ennustamaan ensisijaisesti riskianalyysin, vaikuttavuusarvioin ja strategisen päätöksenteon kautta (Barman 2015, Brandstetter & Lehner 2014, Saltuk & Idrissi 2012). Koko ajatuksen vaikuttavuudesta itse asiassa voi nähdä tuovan havainnollisesti ilmi, kuinka kehitystä tavoiteltaessa ensin "kuvitellaan tulevaisuus" (vrt. Beckert 2016), ennen kuin vaikuttavuutta voidaan nykyhetkessä alkaa arvioida ja toteuttamaan tulevaisuutta vasten. Lisäksi tulevaisuus tosiaan paitsi kuvitellaan, niin sitä, *ja eritoten siihen liittyviä riskejä*, pyritään hallinnoimaan (vrt. Esposito 2011, Japp & Kusche 2008, Luhmann 2002). Esimerkiksi suomalaista yhteiskuntaa havainnoidaankin Kotouttamis-SIB:issä sen kautta, että maahanmuuttajien kotoutuminen (tai tarkemmin, sen epäonnistuminen) on riski niin yhteiskunnallisesti kuin taloudellisestikin. Tällöin olennaiseksi piirtyy hahmotella sitä, mistä tämä riski koostuu ja miten sitä voitaisiin minimoida. Sama pätee muissa konteksteissa, oli kyseessä sitten työhyvinvointi tai ilmastonmuutos.

Se, että todellisuutta ja vaikuttavuutta hahmotellaan riskien kautta, ei suinkaan ole sattumaa. Kuten riskiä systeemiteoreettisesti käsitelleet Klaus Japp ja Isabel Kusche (2008, 85) toteavat, modernissa yhteiskunnassa nykyhetken ja tulevaisuuden eroa ei enenevässä määrin enää tulkita suoraan kehityksen tuottamisen kannalta, vaan sen, miten tehtyihin päätöksiin voidaan attribuoida riskejä. Tämä taas on yhteydessä kasvaneeseen, modernisaatioon liittyvään yhteiskunnalliseen tendenssiin nähdä maailmaa yleisemminkin juuri riskien, eikä vaarojen kautta. *Riskin kautta havainnoiminen tarkoittaa, että vaikutukset ovat attribuoitavissa systeemiin itseensä, eikä ympäristöön attribuoitaviin vaaroihin* (mt, 88). Transformaatiota vaarasta riskiin onkin analysoitu monissa konteksteissa, selittäen avaavasti esimerkiksi sitä, miten "terrorismin vastaisessa sodassa" terrorismin riskiä on attribuoitu niin poliittisesti, uskonnollisesti kuin yksilöihinkin johtaen, seurauksenaan massiivisia panostuksia sen hahmottelun pyrkimiseen, mistä riskeistä terrorismissa on kyse ja miten niitä voidaan ehkäistä (mt, 97–100). Riskissä mielenkiintoista lisäksi onkin, että riski, toisin kuin vaara, on attribuoitavissa myös sosiaalisella ulottuvuudella, jolloin riski/vaara-erottelu kääntyy kysymykseksi siitä, kuka on tehnyt riskiä koskevan päätöksen, kuka ollut päätöksenäläinen, vailla vaihtoehtoa toimia toisin (mt, 101). Tämän dynamiikan taas voi nähdä liittyvän esimerkiksi vastuullistamiseen (vrt. Shamir 2008).

Lisäksi myös vastuullisen liiketoiminnan kontekstissa asiaa on pohdittu ja vieläpä systeemiteoreettisen riskikatsannan kautta. Damien Kruschewskyn (2014) mukaan vastuulliselle liiketoiminnalle sen "kehittyneemmissä" muodoissaan onkin olennaista, että se mahdollistaa siirtymän yhteiskunnallisiin vaaroihin reagoimisesta proaktiiviseen ja strategiseen riskien hallinnoimiseen (mt, 18). Esimerkiksi yritysten hahmotellessa ympäristöään sen sisältämien riskien kautta – *mikä voidaan siis nähdä toisen asteen havainnointina* – yrityksen toimintaympäristö monimutkaistuu huomattavasti ja sen on täten myös itse lisättävä sisäistä kompleksisuuttaan. Aiheeseen vielä sijoitusnäkökulmaa lisäten, riskien näkökulmasta vaikuttavuusinvestoimista voidaan nähdäkseni tarkastella myös paitsi riskinhallinnan, että myös *vakuutukseen*

liittyvänä hallintatekniikkana. Vakuuttaminen on määriteltävissä riskiteknologiaksi, jonka epävarmuuden hallinnassa tulevaisuutta pyritään ennustamaan ja tapahtumia määrittämään rahassa mitattavina riskeinä (Liukko 2013, 9). Systemiteoreettiseen kontekstiin yhdistettynä tämä tarkoittaa sitä, että tiettyä päätöstä, esimerkiksi valtion tekemää päätöstä hyväksyä markkinoille uusi lääke, voidaan ja on hedelmällistä tarkastella sen kautta, mitä riskiä pyritään hallinnoimaan tai vakuuttamaan, mitä hyväksymään tai siirtämään eteenpäin/muualle¹⁰⁴. *Olennaisiksi huomioksi täten piiryy, että riskien hallinnoinnista tai vakuuttamisesta ei seuraa turvallisuutta (tai "valmista" kehitystä), vaan uudenlaisia riskejä tai kehityksen muotoiluja.*

Tämä näkemys jälleen tiiviimmin vaikuttavuusinvestoimisen ja vastuullisen liiketoimintaan kontekstiin liittäen, Kruschewskyn (2014) esittämät empiriset ja systemiteoriaa hyödyntävät huomiot näyttävätkin hyvin olennaisina. Vastuulliseen liiketoimintaan liittyvät rakenteet mahdollistavat esimerkiksi yritysvastuuta harjoittavan yrityksen tarkastelemaan ympäristöään siitä näkökulmasta, miten sen ympäristö havainnoi sitä itseään, minkä perusteella se voi strategisesti jäsentää toimiaan tarkemmin. Se, mitä riskejä tarkalleen ottaen havainnoidaan, taasen näyttää vastuullisen liiketoiminnan kontekstissa alkavan taloudesta, siirtyvän sitten muihin alajärjestelmäisiin riskeihin, sitten palautuvan talouteen (mt, 22). Ja mitä tulee vaikuttavuusinvestoimiseen, on siihen paitsi vaikuttavuuteen liittyen, myös eritoten sijoittajaperspektiivin kautta vieläkin selkeämmin nähdäkseen liitettävissä riski olennaisena tapana havainnoida ympäristöä. Vaikuttavuusinvestoimista sen sijoittamisen kannalta merkittävien instrumenttinsa ja riskiensä kautta tutkineet Brandstetter ja Lehner (2017) ovatkin jäsentäneet vaikuttavuusinvestoimiseen liittyviä riskifaktoreita, eli tekijöitä, jotka kirjoittajien mukaan sisältävät potentiaalisia ongelmia tai vaikeuksia vaikuttavuusinvestoimisen harjoittamisen ja yleistymisen kannalta. Brandstetter ja Lehner jakoivat potentiaalisia riskejä seitsemään eri faktoriin, taustanaan sijoittamiselle olennaisen portfolion optimointi eli sen kartoittaminen, mitä riskejä vaikuttavuusinvestoimissa sijoittajan tulisi ottaa huomioon. Riskejä kuvattiin seuraavasti:

Risikifaktori	Määritelmä
Markkinoiden varhainen vaihe	Riskejä saattaa kehkeytyä markkinoiden pienestä koosta, suorituskyvyn näytön (<i>track record</i>) lyhytkestoisuudesta, pienistä portfolioista ja sopimusten koosta ja rahastonhoitajan/hankehallinnoijan vähäisestä kokemuksesta "kaksoistavoitteiden" tavoittelussa.
Ekosysteemiset riskit	Vaikuttavuusinvestoimisen markkinat ovat riippuvaisia infrastruktuurista, esimerkiksi poliittisesta tuesta ja mittausmenetelmistä, mikä lisää riskiä.
"Missioliukuma", <i>mission drift</i>	Sijoituskohteet saattavat ajautua pois aiotuista yhteiskunnallisista tavoitteista ilman sijoittajien hyväksyntää.
Sijoituspääoman yhdistäminen	Vaikuttavuusinvestoinnit yhdistävät tuettua pääomaa ja sijoituspääomaa. Yhdistelmän riskinä on, että se ei saavuta rahoittajien odotuksia ja intentioita.

¹⁰⁴ Suhteessa esimerkiksi valtion tekemään päätökseen hyväksyä markkinoille uusi lääke, poliittista riskiä voidaan hallinnoida, jättäen kuitenkin medisiinistä tai tieteellistä, esimerkiksi lääkkeen sivuvaikutukseen liittyvää riskiä käsittelemättä (Japp & Kusche 2008, 90). Vastuullisen liiketoiminnan kontekstissa taasen yritykset saattavat alkaa hallinnoimaan joitain poliittisia riskejä, jotka näyttävät niiden taloudellisen toiminnan kannalta riskaabeleilta, mutta samalla usein filteröidään muita riskejä näkökulmasta ulos (ainakin toistaiseksi) merkityksettöminä (Kruschewsky 2014, 22; Quinn & Munir 2017).

Moraalikato	Samankaltaisesti kuin perinteisessä sijoittamisessa ¹⁰⁵ , laajennettuna riskillä olla saavuttamatta toivottuja vaikutuksia. Lisäksi rahoittajat eivät paitsi pyri avustamaan sijoituskohteita, heidän on myös hallinnoitava varojaan perusteellisen tulosperusteisesti
Lailliset riskit	Taloudellisen toiminnan alkuvaiheeseen sisältyvien laillisten ja sääntelyyn liittyvien riskien lisäksi eri järjestelmissä voi ajan myötä tapahtua muutoksia tai liiketoiminnan luonne voi muuttua kun se kasvaa. Vaikeudet skaalata tai laajentaa liiketoimintaa luovat haasteen vaikuttavuusinvestoinnin yleistymiselle, mutta paikallisjohdon avulla tätä voidaan hallinnoida paikallisissa konteksteissa.
Maineeseen liittyvät riskit	Vaikuttavuusinvestoinnin on jatkuvasti tasapainoteltava positiivisten sosiaalisten vaikutuksien ja pääoman tuottamisen kaksoimperatiivin välillä. Nämä kaksi objektiivisia voivat kuitenkin myös luoda jännitteitä. Tavoitellessa parempia taloudellisia tuottoja, liiketoiminta voi kallistua kohti paremmassa asemassa olevia asiakkaita, nostaa hintoja hyötyäkseen kilpailun puutteesta tai ottaa tuottoja liiketoiminnasta sen sijaan että sijoittaisi innovaatioihin, joiden kautta entistä laajempaa asiakkaiden saavuttamista voitaisiin mahdollistaa.

Taulukko 4: Vaikuttavuusinvestoinnin riskifaktorit (Brandstetter & Lebnier 2017, 454; muokattu lähteistä Saltuk & Idrissi (2012) & O'Donohoe et al. (2010).

Systemiteoreettisesti mielenkiintoista listauksessa on, että riskejä jäsennetään niin suhteessa eri alajärjestelmiin (taloudelliseen tuottavuuteen, poliittiseen infrastruktuuriin, laillisiin riskeihin, nyky-yhteiskunnassa eritoten median kautta välittyvään maineeseen) kuin organisaatiosysteemeihinkin kytkeytyviin ekosysteemiinkin riskeihin (hankehallinnoijan kokemukseen, sijoittajien hyväksyntään). Tämänkin perusteella vaikuttavuusinvestoimista on siis koherenteinta lähestyä paitsi talouden ja kehityksen ristipaineessa, myös osana muita systeemidynamiikkoja, mukaan lukien organisaatiosysteemejä (*contra* Barman 2015).

4.4 Organisaatioiden moniäänisyys ja kumppanuus

Edellisten hahmotelmien tarjotessa jo laajan teoreettisen viitekehyksen vaikuttavuusinvestoimisen tulkin-
nalle systemiteoreettisesti, esittelen vielä kaksi systemiteorian organisaatioihin keskittyvän tutkimuksen
piirissä esitettyä näkemystä, jotka ovat paitsi tutkimukseni kannalta erittäin relevantteja, myös yleisem-
mällä tasolla nyky-yhteiskuntaa avaavasti kuvaavia hahmotelmia. Kyseessä ovat näkemykset *moniäänii-
syydestä* ja *kumppanuudesta* omia painotuksiaan sisältävinä organisaatioiden tapoina ratkoa yhteiskunnallista
kompleksiteettia. Avaan seuraavaksi näitä käsitteitä ja niiden myötä avautuvia tutkimusnäkökulmia.

Organisaatioiden moniäänisyys

Moniäänisyyden¹⁰⁶ käsitteellä viitataan systemiteoriassa siihen jo aiemmin esille tuomaani huomioon, että
organisaatiot eivät varsinkaan nykyisin kommunikoi vain yhden alajärjestelmäisen koodin kautta, vaikka
ne ensisijaisesti suhteessa tiettyyn alajärjestelmään toimisivatkin (pankit talouteen, yliopistot tieteseen,
puolueet politiikkaan). Vaikka organisaatiot syntyivät systemityyppinä alajärjestelmäisen eriytymisen

¹⁰⁵ Moraalikadolla tarkoitetaan tilannetta, jossa ihmiset tai organisaatiot eivät itse koe päätöksensä vaikutuksia, mikä voi korottaa heidän valmiuttaan ottaa suurempia riskejä.

¹⁰⁶ Pääpiirteittäin samaa ilmiötä ollaan kuvailtu myös polykonteksturaalisuuden ja polyfonisuuden käsittein (Knudsen & Vogd 2015, Virtanen 2015, Andersen 2003). Moniäänisyys kuitenkin nähdäkseni paitsi taipuu käsitteenä paremmin suomeen, niin sulkee ulos väitteen siitä, että keskiössä olisi *ainoastaan* binäärisesti jäsenyvä alajärjestelmäisen kommunikaatio. Moniäänisyys sisältää käsitteenä sekä ajatuksen organisaatioiden polyfonisuudesta eli jäsenytymisestä suhteessa useaan kommunikatiiviseen koodiin, että myös metodologisesti vaikuttuneen painotuksen moniääntävyydestä (Virtanen 2015), eli siitä, kuinka kommuni-
koidessa voidaan viitata kaikkiin kolmeen systemityyppiin.

yhteydessä, ketjuttavat ne kuitenkin eriytyneessä nyky-yhteiskunnassa päätöksiä ympäristössä, jossa vain yhden alajärjestelmäisen koodin kautta kommunikointi ei yksinkertaisesti ole mahdollista.

Organisaatioiden moniäänisyys suhteessa yhteiskunnan alajärjestelmiin ilmentyy organisaatioille konstituutiivisten operaatioiden eli päätöksien kautta. Organisaatiot jäsentävät ympäristöään päätöksen muodon (*form*) kautta, jolloin eronteko luodaan päätöstä edeltäneen avoimen kontingenssin ja päätöstä seuranneen päätöksen väliin (Andersen 2013, 162). Muoto ei kuitenkaan määritä päätöksen mediumia, joka siis voi vaihdella organisaatioiden tekemisessä päätöksissä: organisaatiot voivat päättää niin budjetistaan, poliittisista tavoitteistaan, kuin lain noudattamisestaankin. Näkökulmaa hyödyntäneissä tutkimuksissa onkin avaavasti tuotu ilmi, kuinka erilaiset yhteiskunnalliset logiikat risteävät organisaatioissa ja kuinka esimerkiksi sairaaloissa kommunikoidaan myös vaikka mistä muusta, kuin vain terveydestä ja hoivasta¹⁰⁷. *Subteessa tähän, näkemys moniäänisyydestä toimiikin systeemiteoriassa ongelmakäsittelenä* (samaa tapaan kuin paradoksi, viiteongelma tai kaksoiskontingenssi), *jonka kautta on bedelmällistä myös empirisesti tarkastella, miten ja miksi tietty organisaatio kommunikoi tiettyjä erontekoja hyödyntäen suhteessa ympäristöönsä* (Knudsen & Vogd 2015, 9).

Moniäänisyyden kysymys onkin hyvin mielenkiintoinen myös vaikuttavuusinvestoinen yhteydessä, kuten edellisessä alaluvussa jo lyhyesti todettua. Erityisen mielenkiintoinen se on siksi, että vaikuttavuusinvestointi ohjaa jo sen ydinmääritelmänsä mukaankin kommunikaatiota kohti moniäänisyyttä: se, että taloudellisten tuottojen lisäksi tavoitellaan yhteiskunnallista kehitystä, oletettavasti pakottaa havainnoimaan ja kommunikoidaan myös muusta kuin taloudesta (vrt. Barman 2015, Kruschewsky 2014). Moniäänisyyden ajatus on lisäksi hyödyllinen erityisesti juuri tietynlaisia, vahvasti moniäänisiä organisaatioita havainnoidessa. Kuten Andersen (2003, 170) on todennut, moniäänisissä organisaatioissa, millaisena esimerkiksi myös Sitra on monin perustein nähtävissä¹⁰⁸, korostuu, että niiden on jatkuvasti päätettävä minkä koodin kautta ne kommunikoiivat. Moniäänisyyden kysymyksestä täten myös tulee yksi organisaation yleisimpiä strategisia viiteongelmia: toimiako ”yhteiskunnallisen muutoksen agenttina” tieteellistä totuutta jäsentäen, taloudellisia tuottoja tuottaen, poliittisiin päätöksiin asioita attribuoiden vai kenties yhteiskunnallista inklusiota korostaen? Yleinen ratkaisu on kehittää organisaation sisäistä kompleksisuutta esimerkiksi erikoistuneiden yksiköiden tai yksilöiden vastuupositiointien kautta (mt), mitä Sitra selvästi vaikuttavuusinvestoinen oman tiiminsä luomisen kautta on tehnyt. Lisäksi kuitenkin myös organisaatioiden välisestä *kumppanuudesta* on kehkeytynyt yksi, sekä Sitran hyödyntämä keino järjestää vaikuttavuusinvestoinen kompleksisuutta, tosin siis yksittäisen organisaation rajat tässä ylittäen.

¹⁰⁷ Hoidolla esimerkiksi on hintansa, politiikka ja laki ohjaavat omilla tavoillaan sairaalan toimintaa ja tiede määrittää uusia käytäntöjä. Ks. esim. Knudsen & Vogd 2015, Virtanen 2015, systeemiteorian ulkopuolelta Mol 2002.

¹⁰⁸ Tästä kertoo esimerkiksi se, että Sitra ei enää ainakaan yhtä suoraan pyri enää määrittelemään itseään esimerkiksi Suomen kilpailukykyä parantajana (siis talouden alajärjestelmään suoraan kytkeytyvänä rahoittajaorganisaationa) vaan niin kutsuttuna ”yhteiskunnallisen muutoksen agenttina” (vrt. Andersen 2003, 176).

Organisaatioiden välisellä kumppanuudella (*partnership*) tarkoitetaan systeemiteoreettisessa tulkinnassa käytäntöä, jossa esimerkiksi hyvinvointituottamis- tai kehitysyhteistyöprojekteja järjestetään paitsi saman alajärjestelmän "sisällä" toimivien organisaatioiden välillä, niin nykyisin sekä yhteiskunnallisten sektoreiden että myös alajärjestelmien kommunikaatiologiikoiden rajoja rikkoen (Andersen 2008, 2). Kumppanuutta on systeemiteoreettisesti jäsentänyt eritoten Niels Åkerström Andersen, joka kirjassaan "*Partnerships: Machines of Possibility*" (2008) toi esille, kuinka kumppanuuksien, kuten PPP:iden (*public-private partnerships*) yleistyminen heijastelee yhteiskunnallista muutosta, jossa yhteiskunnan alajärjestelmien sekä keskinäisriippuvuus että toisistaan eriytyminen ovat syventyneet entisestään (mt, 140).

Tarkemmin ottaen, Andersen tarkasteli tutkimuksessaan perusteellisesti sitä, kuinka organisaatioiden välisiä kumppanuuksia kontrastoidaan perinteisiin sopimuksiin, jotka näyttävät opportunistisina, lyhytkatseisina ja tinkimiseen perustuvina, kun taas kumppanuuden avainsanoja ovat käsitteet kuten yhteisöllisyys, pitkäaikainen yhteistyö, dialogi, synergia sekä osallistujien välisten erojen hyödyntäminen (mt, 3). Andersen ei kieltänyt, etteikö eronteko pitäisi paikkaansa tai etteikö kumppanuudessa sinänsä olisi hyödyllisiä mahdollisuuksia, mutta täysin vailla heikkouksia ei ollut hänen mukaansa kumppanuuskaan – mitä taasen ei eritoten käytäntöä ylistävässä politiikassa olla monessa määrin Andersenin mielestä huomioitu riittävästi (mt, 142). Etujen rinnalla muodostuviksi kumppanuuksien kompastuskiviksi Andersen totesi niin toteuttamansa empiirisen tutkimuksen kuin systeemiteoreettisen jäsenyyksenkin kautta organisatorisen kompleksisuuden mukanaan tuoman jähmeyden, alttiuden konflikteille sekä tarpeen intensiivisesti kumppanuutta ylläpitäville tahoille (mt). Ajatus on mielenkiintoinen niin vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamisen yhteiskuntapoliittisen kuin -teoreettisenkin tulkinnan kannalta, joten avaan sitä seuraavaksi muutaman Andersenin esittämän ydinhuomion kautta.

Yhtenä teoreettisesti mielenkiintoisimpana jäsenyyksenä Andersen (2008, 97–110) esittää kirjassaan ajatuksen siitä, kuinka *kumppanuudet perustuvat systeemiteoreettisesti tarkastellen toisen asteen sopimuksille*. Tällä hän tarkoittaa, että ensinnäkin ensimmäisen asteen sopimus käsitetään eri systeemien välisenä yhteenliittymänä, jossa velvollisuus ja vapaus yhtenäistyvät ja jonka yleisin ilmentymä on taloudellis-laillinen sopimus (mt., 84; Luhmann 1981, 249). Ensimmäisen asteen sopimuksessa juridisen systeemin näkökulmasta sopimus representoi lupaus, jonka perusteella mahdollisen konfliktin ilmentyessä asiasta voidaan kommunikoida laillisesti. Taloudellisen systeemin näkökulmasta taas kyseessä ei ole lupaus, vaan vaihdon ohjelma, joka ehdollistaa maksutapahtumia. Molemmat systeemit siis voivat antaa omat merkityksensä sekä sopimukselle, että toisen systeemin tulkinnoille sopimuksesta. (Andersen 2008, 95) Toisen asteen sopimukset sen sijaan koskevat sopimuksellisuutta itseään. Andersen kiteyttää tätä toteamalla, *että kumppanuudet ovat toisen asteen sopimuksina lupauksia lupauksista eli ne koskevat sitä, millaisia ennakkoehtoja ja premisejä luodaan tulevaisuuden lupauksille* (mt., 99).

Toisen asteen sopimuksellisuutta voidaan Andersenin mukaan tarkastella kaikilla systeemiteorian kolmella merkitysulottuvuudella. Temporaalisesti kyseessä on suhtautumisesta tulevaisuuteen kehittymisen kannalta ja odotuksien vakauttamisesta jatkuvasti muuttuvien olosuhteiden alla (Andersen 2008, 99–103). Maailmaa havainnoidaan kompleksisempänä, turbulentimpänä ja jatkuvasti muuttuvana ympäristönä, jolloin temporaaliseksi viiteongelmaksi muodostuu miten sopeutua kyseiseen epävarmuuteen – tai miten sopeutua sopeutumiseen. Organisaatiosysteemisenä ratkaisuna on kumppanuudessa Andersenin mukaan joustavuus ja "muutosjohtoinen faktuaalisuus ongelmajohtoisen muutoksen sijaan" (mt, 101). Täten aika nousee merkitysulottuvuuksista määrittävimmäksi faktuaalisuuden sijaan, sillä kumppanuudet eivät koske vaihtotapahtumia, vaan lupauksia tulevaisuuden vaihtotapahtumista.

Faktuaalisuus ei kuitenkaan suinkaan katoa, vaan muuttaa ilmenemismuotoaan. Faktat ilmenevät kumppanuuksissa Andersenin mukaan ehdollisina tai keskeneräisinä (*suspended*) eli niitä ei voi tarkalleen määrittellä, sillä ne eivät ole vielä olemassa (Andersen 2008, 103). Tämä ei tarkoita, etteikö tavoiteltavia tuloksia määriteltäisi ollenkaan, mutta olennaista on, että määritelmät koskevat faktoja väljemmin ja tulevaisuuteen suunnaten – kumppanuuden faktat ovat "*faktoja faktoista*" (mt, 108). Mielenkiinnon kohteina eivät siis ole nykyisyyden yksityiskohdat, vaan tulevaisuudessa todetut tulokset. Samanlaista joustovaraa on löydettävissä myös sosiaalisella ulottuvuudella, joka toisen asteen sopimuksessa ilmenee osapuolien jatkuvana itsensä luomisena relevantteina kumppaneina (mt, 106). Kumppanuuksissa pyritään luomaan kumppaneille "*vapaus sitoutua ottamaan vastuu kumppanuudesta*", mikä tarkoittaa, että kumppanuuteen ei sisälly oletusta siitä, että sopimuksen osapuolet sitoutuvat sen noudattamiseen, kuten ensimmäisen asteen sopimuksessa (mt, 108). Tätä vasten kumppanuus on Andersenin mukaan olemassa sosiaalisesti vain jatkuvassa muodostumisen tilassaan, sen merkityksen sosiaalisella ulottuvuudella ollessa lupaus, jossa osapuoli lupaa luoda itsestään relevantin osapuolen kumppanuuden osapuolena (mt, 106).

Kumppanuuden toisen asteen sopimuksellisuudelle perustelemisen lisäksi Andersen (2008, 135–136) jäseni Günther Teubneria seuraten kirjassaan myös kolme tehtävää, joiden kompleksisuutta kumppanuudet ovat erityisesti kehittyneet ratkomaan ja joihin siis niin yksittäiset organisaatiot kuin yksittäiset organisaatioiden väliset sopimuksetkaan eivät hänen mukaan kykene. Ensinnäkin, kumppanuudessa on Andersenin mukaan mahdollista jäsentää toiminnalle merkityksiä kaksinkertaisesti eli sekä yksittäisten organisaatioiden että koko kumppanuuden kannalta¹⁰⁹. Toiseksi, kumppanuuksien kautta on täten mahdollista lisätä organisaatioiden sensitiivisyyttä niiden ympäristöjään kohtaan, kumppanuuden tarjotessa pääsyn muiden organisaatioiden ympäristöihin¹¹⁰. Kolmanneksi, kumppanuudet mahdollistavat

¹⁰⁹ Sosiaalista yrittäjyyttä tukevaa hanketta voidaan esimerkiksi jäsentää niin taloudellisesti, poliittisesti, kuin hoivan ja median alajärjestelmien kautta, mikä tarkoittaa, että kun eri kumppanuuden osapuolet kommunikoivat tästä, konkreettiset toimet voidaan jäsentää laajenevasti kaikkien kumppanien saavutuksiksi ja sisällyttää osaksi niiden päätöksentekopremissejään.

¹¹⁰ Esimerkiksi järjestön ja julkisen sektorin välisen kumppanuuden myötä julkinen sektori voi saavuttaa suuria määriä vapaaehtoisia ja asialle omistautuneita ihmisiä, kun taas järjestö voi saavuttaa mahdollisuuden poliittiselle vaikuttavuudelle.

"kaksoispuhetta" (*double talk*) ja moninkertaisia identiteettejä toimimalla vastauksena toisilleen vastakkaisille vaatimuksille ja odotuksille¹¹¹. Siinä missä tämänkaltainen kumppanuuksien joustavuus tarjoaa mahdollisuuksia organisaatioiden kehittymiselle, moniäänisyyden yleistymiselle ja innovatiivisille uusille käytännöille, ovat kumppanuudet Andersenin (2008, 141) mukaan kuitenkin myös siis varsin hauraita. Ne ovat täysin riippuvaisia jatkuvasta ylläpitämisestään ja tulevaisuuden mahdollisuuksien hahmottamisen varjopuolena on, että juuri nykyisyydessä kumppanuus vaatii jatkuvaa ja intensiivistä tukea.

Nämä kaikki huomioidut kumppanuudesta ovatkin nähdäkseni varsin avaavia myös suhteessa vaikuttavuusinvestoinnin ekosysteemiin ja sen rakentamiseen pyrkimisen havainnoimiseen. Erityisen vahvasti monimerkityksellisyyttä voi nähdä lisäksi tuottavan koko konseptio vaikuttavuudesta, sillä se voi semanttisesti tai "hybridikategoriana" (Quinn & Munir 2017) tarkoittaa kehitystä ja sen hallinnointia monessa mielessä – oli se sitten taloudellista tai konkretisoituen yhteiskunnallisissa vaikutuksissa muutoksiksi esimerkiksi terveydessä, hoivassa, politiikassa tai biologisista ja psyykkisistä systeemeistä koostuvassa ympäristössä. Lisäksi myös ekosysteemin käsite, jolla Sitra tarkoittaa ennen kaikkea sitä, kuinka yhteiskunnallista vaikuttavuutta voidaan tavoittaa vain tavalla, jossa yhteiseksi tavoitteeksi asetettu yhteiskunnallinen hyöty laajenee kaikkien kumppaneiden summana vaikuttavuudeksi (Sitra 2018c, 7), on olennainen ja sopii Andersenin määritelmään kumppanuudesta, jossa lisäksi Sitran rooli näyttäytyy Andersenin kumppanuuden määritelmän mukaan jokseenkin elintärkeänä, toistaiseksi hauraan ekosysteemin rakentajana ja tasapainotelijana. Näiden huomioiden perusteella voidaankin todeta, että Sitran hahmottelema ja sen sidosryhmien yhdessä rakennettavaksi suunniteltu suomalainen vaikuttavuusinvestoinnin ekosysteemi perustuu toisen asteen sopimukselle, kumppanuudelle, jonka emergentti järjestys ei esimerkiksi palaudu lakiin, vaan ekosysteemiin itseensä, missä kaikilla ekosysteemin jäsenillä on vaikuttavuuden ja kehityksen samansuuntainen tavoittelu yleistettynä, tässä kontekstissa Sitran muotoilemana ohjelmana takanaan (vrt. Andersen 2008, 99). *Tämä ei kuitenkaan Andersenin määrittelemän kumppanuuden mielessä tarkoita, että esimerkiksi yksittäinen SIB olisi kumppanuus*, vaikka sekin sektoreiden rajoja toki sekin ylittää. SIB (samoin kuin muutkin vaikuttavuusinvestoinnin instrumentit) on juuri mitä se sanookin olevansa: *sopimus, eikä toisen asteen sellainen, vaan ensimmäisen*. Tämä huomio on nähdäkseni olennainen kolmessa mielessä.

Ensinnäkin, se jossain määrin tuottaa empiirisen särön tai ainakin erilaisen sävyn Andersenin jäsenyyteen kumppanuudesta. Verrattuna esimerkiksi siihen, miten Krischewsky (2014) on tarkastellut vastuullista liiketoimintaa, olennainen huomio on, että vaikka toiseen asteen havainnointia muodostuisikin yksittäisessä organisaatiossa tai kumppanuuden muodossa, se ei tarkoita, etteikö tästä voitaisi "palata" ensimmäisen asteen havainnointiin – tai etteikö palaaminen, kumppanuuden mukanaan tuomien hyötyjen, lupauksen ja päätöksentekopremissien kanssa, jopa voisi olla kumppanuuden rakentamisen strategia tai

¹¹¹ PPP:iissä esimerkiksi on tämän myötä mahdollista sekä kilpailla että tehdä yhteistyötä, samoin kuin kumppanuudessa yritys voi nähdä itsensä sekä itsenäisenä toimijana että osana kumppanuuden "*jaettavaa koptalaa*" (Andersen 2008, 136).

päämäärä itsessään¹¹². Toiseksi, mielenkiintoinen kysymys, jota Andersen ei juurikaan kirjassaan käsittele, koskee sitä, miksi ja kenen toimesta kumppanuus valikoituu tavaksi järjestää tiettyä projektia tai käytäntöä. Olennaista selvästi on, että kumppanuus voi tarjota kumppaneille uudenlaisia tapoja lähestyä toimintaansa, mikä tekee niistä mahdollisesti kiinnostavia erilaisille toimijoille. Käytännössä kuitenkin esimerkiksi PPP:t ovat johdettavissa hallituksien poliittisista päätöksistä pyrkii tuottamaan hyvinvointia kumppanuuden muodossa. Samoin tämän tutkielman kannalta olennainen, joskin melko itsestäänselvä huomio on, että vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi on kuitenkin juuri Sitran kehittelemä konseptio, ei ”luonnollisesti” emergoitunut jäsenyys tai yhteisö, vaikka hyvin keskeistä kaikelle Sitran toiminnalle on ja on ollut sidosryhmäyhteistyö, jota ilman se ei itsessään olisi kovin määrittävä toimija juuri minkään suhteen. Joka tapauksessa, kumppanuutta ja sen muodostumista on täten esimerkiksi hallintaa painottavasta näkökulmasta johtaen olennaista tarkastella myös juuri yhteiskuntapolitiikkana, joka on saanut vaikutteita määrittävämmiin joiltain kumppaneilta kuin toisilta. Vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin tärkeyttä eivät esimerkiksi ole painottaneet ainakaan alun perin palveluntuottajat, vaan Sitra, joka toisaalta on organisaationa pyrkinyt sopeutumaan eri taustoista koostuvaan yhteiskuntapolitiittiseen ympäristöönsä.

Kolmanneksi ja viimeiseksi, huomio kumppanuudesta ”rakentamisen muotona” vaikuttaa samalla tuki myös oman tutkielmani selitysvoimaankin muistuttaen tutkimuskysymyksestäni. Tässä tutkielmassa tarkastelen empirisesti juuri sitä ajallista, sosiaalista ja faktuaalista pistettä, jossa ekosysteemistä kumppanuutta pyritään rakentamaan – en sitä, millaisena toiminta konkretisoituu ja tulevaisuudessa mahdollisesti jatkaa tai ei jatka olemassaoloaan. Täten tutkielmani perusteella ei siis voida niinkään tarkastella sitä, miten vaikuttavuusinvestoiminen toimii tai ei, vaan sitä, millaista toimintaa siinä pyritään konstruoimaan. Tämä on kuitenkin nähdäkseni vähintään yhtä tärkeä tutkimuksen suuntaamisen kohde kuin itse käytännön tutkiminenkin. Ensimmäisen asteen sopimuksia koskeva vaikuttavuusinvestoimisen toimintalogiikka kun on sinänsä täysin selvillä ja julkilausuttua sekä myös jo monissa eri konteksteissa tutkittua, vaikkakin toki mielenkiintoinen kysymys on, kuinka paljon varianssia eri toteutumismuodoista olisi löydettävissä. Yhteiskuntapolitiittisesti nähdäkseni vähintään yhtä relevantti kysymys kuitenkin on, miten tällaista järjestystä synnytetään ja mitä kohti se pyrkii sekä millaisin välinein ja millaisiin yhteiskunnallisiin dynamiikkoihin yhteydessä (vrt. Çaliskan & Callon 2010, Luhmann 2004a). Tässä mielessä vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentaminen kumppanuuden kehkeyttämisen ”kautta” onkin nähdäkseni oivallinen työkalu tarkastella asiaa, jolloin ontologinen määrittelemisen kääntyy sen tarkasteluksi, millaisessa kommunikaatiossa kumppanuuslogiikkaa hyödynnetään, missä ei – ja miksi.

¹¹² Andersen ei suoranaisesti väitä, etteikö tämä olisi mahdollista, vaan useassa kohtaa korostaa, että kumppanuus on hyvin epästabili ja jatkuvassa liikkeessä oleva organisaatio- ja/tai sopimusmuoto. Tästä huolimatta, Andersen toteaa useaan otteeseen, esittämättä varsinaisesti muita vaihtoehtoja, että kumppanuudet ovat yhteiskehittämissuhteita, jotka lakkaavat olemasta olemassa silloin kun kumppanit eivät näe kumppanuudessa mahdollisuuksia (mt, 141). Tämä voi hyvinkin pitää monissa konteksteissa paikkaansa, mutta yhtä hyvin voisi olla niin, että kumppanuuden olemassaolon ennemmin tai myöhemmin lakkauttaminen tai sen muuntuminen ensimmäisen asteen sopimuksiksi olisi tavoitteena lähtökohtaisestikin. Esimerkiksi Sitran suhteutuminen yhteiskunnalliseen muutokseen vaikuttaisi osoittavan tähän suuntaan.

5 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTOT

Olen edellä käsitellyt ensin vaikuttavuusinvestoimista vastuullisesta liiketoiminnasta omaksi käytännökseen eriytyneenä ja niin globaalina kuin lokaalinakin ilmiönä, sitten sosiologista systeemiteoriaa yhteiskuntateoreettisesti soveltavana ja hedelmällisiä käsitteellistyksiä tarjoavana näkökulmana vaikuttavuusinvestoimisen ja siihen liittyvän yhteiskunnallisen dynamiikan jäsentämiseen. Seuraavaksi esittelen näitä kahta maailmaa yhdistämään pyrkivän tutkimusmenetelmän ja aineistot, joiden kautta tarkastelen koko tutkielmaani kehystävää tutkimuskysymystä siitä, millaista dynamiikkaa Sitran jäsentämässä vaikuttavuusinvestoimisessa muodostetaan talouden ja yhteiskunnalliseen kehityksen kaksoisimperatiivin välille ja miten vaikuttavuusinvestoimiselle olennainen ekosysteemiajattelu kytkeytyy dynamiikkaan. Esitän luvussa 6 Sitran ja sen sidosryhmistä koostuvan vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin havainnonilleni perustuvan analyysin, jonka metodologiset ja aineistoihin liittyvät ennakkoehdot tuon esille tässä luvussa. Aloitan jäsentämällä sitä, miten ja miksi edellisessä luvussa esittelemiäni systeemiteoreettisia näkökulmia on johdettavissa kohti empiiristä yhteiskuntatutkimusta. Tämän jälkeen esittelen hyödyntämäni systeemiteoreettista metodologiaa, tarkastelemiäni aineistoja keruu- ja analysointiprosesseineen sekä tutkielmani tutkimusetiikkaan liittyviä kysymyksiä.

5.1 Empiiriseen yhteiskuntatutkimukseen kalibroitu systeemiteoria

Kuten edellisessä luvussa pyrin pohjustamaan, sosiologinen systeemiteoria tarjoaa rikkaan ja monipuolisen teoreettisen viitekehyksen, joka avaa yleisen tason konseptioillaan hyödyllisiä ja tuoreita näkökulmia yhteiskunnallisten ilmiöiden monimuotoisuuden ymmärtämiselle. Se, kuinka sisäisesti loogisen, määritelmällisesti tarkan tai käsitteellisesti innovatiivisen kuvan systeemiteoria tuottaa, on kuitenkin vielä eri kysymys kuin se, mitä siitä käytännössä voidaan hyötyä empiirisen tutkimuksen kannalta. Karin Knorr-Cetinan alun perin esittämä klassinen systeemiteoriaan kohdistettu kritiikki (ks. Virtanen 2015, 231) on otettava tosissaan: mikäli systeemiteoria toimii vain abstraktiolaattikkona, johon empiirinen todellisuus pakotetaan ja sitten muovataan puhtaaseen käsitejärjestelmään sopivaan muotoon, ollaan lähtökohtaisesti aikanaan myös jo C. Wright Millsin (2000/1959, 25–49) kritisoiman suuren teorian sudenkuopassa. Mikäli yleisyyttä tavoittelevassa ajattelussa ei tulla konkretian, historiallisten kontekstien ja empiirisen sotkuisuuden tasoille, saatetaan tulkinnassa jäädä omien abstraktien ja omakielisten maailmojen vangiksi.

Systeemiteoria ja empiirinen yhteiskuntatutkimus

Empiirisesti virittynyt systeemiteoreettinen tutkimus pyrkii välttämään tällaista todellisuudesta irrottautumista ja silti kuljettamaan yhteiskuntateoriaa tiiviisti tutkimuksen mukana (ks. Virtanen 2015 & 2013). Kyseessä on haasteellinen, mutta silti varsin tarpeellinen tehtävä, sillä toisen ääripään ongelmat ovat olemassa nekin. Pelkkien tutkimusteorioiden tasoilla operoiva sosiologinen tutkimus kun saattaa vält-

tää yleisten teorioiden abstraktien käsitteiden ja taustaoletuksien mukanaan tuoman monimutkaisuuden, mutta samassa väistöliikkeessä saattaa se jäädä teoreettisesti alikompleksiseksi, jolloin maailmasta kirnutut yksittäiset havainnot eivät kasaudu kokonaisuuksiksi tai keskustele toistensa kanssa (Luhmann 1995a, xivii; ks. myös esim. Reed & Alexander 2009). Tätä on nähdäkseni vältettävä niin sosiologian tieteellisen kuin yhteiskuntapoliittisenkin jäsentämisen kannalta, samoin kuin toisaalta sitä, että pitäydyttäisiin joko sosiologian klassikoiden tai tavalla tai toisella teoreettisesti ongelmallisten nyky-yhteiskuntateorioiden tarjoamissa pmissseissä ja teoreettisissa viitekehyksissä¹¹³.

Näitä problematiikkoja huomioon ottavassa systeemiteoriassa pyritään mahdollisimman monipuolisesti havainnoimaan yhteiskunnallista todellisuutta avonaisena ja jatkuvasti muutoksen alaisena yhteiskunnallisten ilmiöiden verkostona, mutta silti käsittelemään sitä myös systeemiteoreettisen käsitteistön kautta sosiologisesti, erityisesti *toiselta asteelta relationaalisesti havainnoiden*¹¹⁴. Tällä tarkoitetaan sitä, että *tutkimuspainotus on tarkastella tutkimusilmiötä tuomalla esille ilmiössä ilmentyvien eri yhteiskunnallisten havainnointipositioiden ja -logiikkojen suhteita toisiinsa*. Kun esimerkiksi taloudesta tai politiikasta kommunikoitessa hyödynnetään tiettyjä joko kyseenalaistamattomia tai ainakin kommunikoitaessa refleктоimatta jätettyjä erontekoja, pyritään relationaalisessa ja konstruktionistisessa sosiologiassa – mitä siis empiriaan suuntautuva systeemiteoria vahvasti edustaa – havainnoimaan tieteellisesti sitä, miten ja miksi näitä tiettyjä erontekoja hyödynnetään (Fuchs 2001, 27; vrt. myös Callon 2009). Yhteiskunnan ylle vailla omia painotuksiaan ei ole mahdollista täysin asettua sosiologinkaan, mutta tiedostamalla ja omaksumalla tieteen ja sosiologian olemuksia relaatioiksi purkava tavoite (Fuchs 2001, 28), voidaan yhteiskuntaan tuottaa reflektiivistä, holistista ja monesti myös varsin hyödyllistä tai jopa sivilisoivaa tietoa yhteiskunnallisista ilmiöistä.

Mikko J. Virtanen on edellisiä näkökulmia esille tuoden väitöskirjassaan *"Systeemiteoreettisia askelmerkkejä nyky-yhteiskuntaan"* (2015) tutkinut ja tulkinnut laajalti tähänastista luhmannlaista systeemiteoriaa vieden systeemiteoreettista ajattelua myös erityisesti kohti empiiriseen yhteiskuntatutkimukseen soveltuvia lähestymistapoja. Siinä missä jo Luhmann itse tuotantonsa aikana moneen otteeseen kritisoi sosiologian teoria-vajetta tai jopa -kriisiä (ks. esim. Luhmann 1995a, xIv–Iiv; 2004, 36; 2013), lähestyy Virtanen väitöskirjassaan siis myös toisenlaista viiteongelmaa. Systeemiteoria on Virtasen mukaan vasta käytännössä viime vuosikymmenen aikana herännyt aineistoissa kiinni liikkuvaan empiiriseen yhteiskuntatutkimukseen, minkä puutetta on aiemmin nähty systeemiteorian heikkoutena (Virtanen 2015, 63; ks. myös Virtanen 2013; Fuchs 2001, 66). Liikkeelle ollaan nykyisin jonkin verran päästy eritoten Saksassa ja

¹¹³ Ks. esim. Virtasen (2015, 119–150) systeemiteoreettinen kritiikki Bruno Latourin vaikutusvaltaisesta toimijaverkosto-teoriasta tai Fuchsin (2001, 12–70) avaava jäsenitys sosiologisesta teoriasta ennen essentialismia ja sen jälkeen. Kritiikki on molemmista osuva kuvaus eritoten siinä mielessä, että kritisointi ei tarkoita näkemysten hylkäämistä kokonaisuudessaan, vaan keskiössä on heikkouksien osoittaminen ja välttäminen sekä vahvuuksien omaksunta osaksi onnistuneempia jäsennyksiä.

¹¹⁴ Toisen asteen havainnoinnilla tarkoitetaan kiteyttäen sitä, että "havainnoidaan havainnoijia". Ensimmäisen asteen havainto hyödyntää tiettyjä attribuutioita "realistisen" todellisuuden tulkitsemiseen, toisen asteen havainto tarkastelee konstruktionistisesti ensimmäisen asteen havainnointitapoineen (Fuchs 2001, 25).

pohjoismaissa, mutta toistaiseksi kuitenkin suhteellisen verkkaisesti, sillä yhteiskuntateorian ja tutkimusteorioiden välistä on paljolti puuttunut yksi olennainen linkki, systeemiteoreettinen metodologia (Virtanen 2015, 63). Viiteongelmaansa ratkomaan pyrkien Virtanen täten kehitti erityisesti organisaatiotutkimukseen soveltuvan metodologisen lähestymistavan, joka lähtee liikkeelle systeemiteorian premisseistä.

Systeemiteoreettinen metodologia

Alun perin Suomen valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan ETENE:n moniäänisyyden havainnoimista varten Virtasen kehittämä systeemiteoreettinen metodologia painottaa ensinnäkin sitä jo tässäkin esille tuotua systeemiteoreettista ydinnäkemystä, että vuorovaikutukselliset tapahtumat rakenteistuvat jatkuvien merkitysyhteyksellisten viittauksien kautta (Virtanen 2015, 235). Tämä näkemys perustuu kommunikaation ensisijaisuudelle. Kuten systeemiteoriassa ajatellaan, vain kommunikaatiota – eikä esimerkiksi toimintaa tai intentioita – on mielekästä tarkastella sosiologisesti (Luhmann 2004a, 67–70). Tämän kannalta taas laadullisen tutkimuksen menetelmistä eritoten vuorovaikutuksen havainnointi mahdollistaa sen tutkimisen, miten "sotkuisessa" todellisuudessa erilaiset rakenteet syntyvät, uusiutuvat, purkautuvat ja vaikuttavat (vrt. Virtanen 2015, 232–234). Toiseksi, systeemiteorian näkökulmasta yhteiskunnallisesti rakenteellisiin ilmiöihin ja eritoten yhteiskunnalliseen eriytymiseen on usein mahdollista päästä hedelmällisesti kiinni juuri organisaatioiden kautta (Jalava 2013a, 101; Virtanen 2013, 92). Siinä missä vuorovaikutusta tai mitä tahansa empiiristä tapahtumista toki voidaan havainnoida missä tahansa kontekstissa, yhteiskuntateoreettisen katsannan kannalta mielenkiintoista on erityisesti se, kuinka osana organisatorista kommunikaatiota eri systeemityypit välttämättömästi kohtaavat, kun organisaatioissa pyritään päätöksiin.

Kommunikaation ensisijaisuuden ja organisaatiokommunikaation merkityksellisyyden premisseihin viitaten pyritään täten kiinnittymään yhteiskunnallisen rakenteellistumisen prosesseihin havainnoimalla organisaatiossa tapahtuvaa kommunikaatiota, jota tapahtuu kaikilla kolmella merkitysulottuvuudella ja jotka järjestyvät osana eri systeemityyppejä. Kerraten, *alajärjestelmäviittaukset linkittävät kommunikaatiota talouteen, lakiin, politiikkaan ja muihin alajärjestelmiin, organisaatioviittaukset kytkevät kommunikaatiota kohti päätöksiä ja interaktiosysteemin viittaukset perustuvat kasvokkaiselle kommunikaatiolle, kommunikaation peräkkäisyyden logiikalle ja tabdikekkouden ylä- ja alakynnyksien väliin jäävälle henkilökohtaisuudelle*. Merkitysulottuvuuksia taasen ovat *sosiaalisuus, faktuaalisuus ja temporaalisuus*. Vuorovaikutustilanteita systeemiteoreettisen tarkastelunäkökulman kautta havainnoimalla on täten mahdollista päästä kiinni paitsi interaktiosysteemiin tekijöihin, joihin esimerkiksi myös keskusteluanalyttikot ja etnometodologit paljolti keskittyvät myös vuorovaikutuksessa päätöksentekoon kytkeytyvään organisaatiosysteemiseen kommunikaatioon sekä mediumien ja koodien kautta operoiviin yhteiskunnan alajärjestelmiin. Keskittymällä näihin sosiaalisiin systeemeihin siitä näkökulmasta, kuinka ne kommunikaatiossa redusioivat yhteiskunnallista kompleksiteettiä ja puitteistavat tiettyjen merkityksen kehkeytymisiä (Virtanen 2015, 240), voidaan täten tuottaa niin empiirisesti

kuin yhteiskuntateoreettisestikin perusteltuja kuvauksia yhteiskunnallisista ilmiöistä ja niiden suhteistaan laajempiin konteksteihin. Virtanen (2015, 240–242) on tätä näkökulmaa soveltaen muotoillut systeemi-teoreettista metodologiaa koskevan tutkimussapluunan, jossa hän suhteutti omat tutkimustavoitteensa yleiseen metodologiseen malliin. *Olen muotoillut samaan tapaan omat tavoitteeni liitteeseen 3.*

Organisaatioviittausten, kumppanuuden ja performatiivisuuden operationalisointi

Tutkimussapluunan ja omaa työtäni yleisesti helpottavien systeemiteoreettisten näkökulmien empiiriseen tutkimukseen kalibroimisen lisäksi Virtanen on muotoillut organisaatioviittauksia koskien vielä erikseen empiiriseen tutkimukseen soveltuvat viittauskategoriat, joita myös itse tässä tutkielmassa hyödynnän. Nämä ovat *jäsenistö, aikaviittaukset, organisaation muisti, toimintaohjeet ja -tavoitteet* sekä *organisaatiokulttuuri* (Virtanen 2015, 219–226 & 274–278). Kategoriat pohjautuvat jo esittelemälleni systeemiteoreettiselle näkemykselle organisaatiosta päätöksenteolle konstituotivana systeemityyppinä (ks. Taulukko 2). Kategorioiden määrittäessä hyvin paljon empiiristä analyysiani, avaan niitä kuitenkin Virtasta seuraten seuraavaksi vielä yksityiskohtaisemmin.

Ensinnäkin, *jäsenistöviittaukset* liittyvät siihen, kuinka *organisaatiossa kompleksiteettia puitteistetaan määrittelemällä organisaatiolle jäsenistö, jolla on omat asemansa ja vastualueensa*. Vaikka hierarkkisuus ei enää kuvaakaan monien nykyorganisaatioiden luonnetta yhtä vahvasti kuin ennen, organisaatioiden operatiivisessa ytimessä sijaitsee edelleen pakollinen kompleksisuuden rajaaminen, jossa toisistaan erotellaan ensin organisaatioiden jäsenet ja ei-jäsenet, sen jälkeen jäsenten roolit suhteissa toisiinsa¹¹⁵ (Virtanen 2015, 209).

Aikaviittaukset taas ovat viittauksia temporaaliseen puitteistumiseen, jossa organisaatioiden toimintaa määrittävät seikat kuten kestot, periodisoinnit ja toimintakaudet (Virtanen 2015, 275). *Organisaatiot toimivat nyky-yhteiskunnassa aina erilaisten aikaraamien sisällä ja nämä raamit sekä ohjaavat kohti päätöksentekoa, että voivat toimia viittauskohtina uusille päätöksille*. Kyseessä voi konkreettisimmillaan olla viittauksia tietyn tapahtuman tai projektikononaisuuden edistymiseen, mutta myös abstraktimpia viittauksia esimerkiksi toimintaympäristöä kontekstualisoiviin ajan määrittelyihin tai toiminnan luonteeseen tietyllä tavalla prosessuaalisesti tai ajallisesti jäsentyneenä. Olennaista on, että päätöksien tekemistä ja kommunikaatiota ylipäätään tarkkaillaan suhteessa sen jäsentymiseen aikaulottuvuudella erilaisina ajallisina määrittäminä ja ankkurointina: aikaa havainnoidaan niin nykyisyyden konkretiaa kuten kokouksen kestoa, kuin tulevaisuuden ja sen toteutumismahdollisuuksiakin mielessä pitäen (mt 275–276).

¹¹⁵ Täten henkilöstörakenne mahdollistaa tehokkaampaa toimintaa kohti päätöksiä erilaisten positiointien ja roolituksien avulla (Virtanen 2015, 274), minkä havainnoimisen kautta voidaan päästä avaaviin tulkintoihin siitä, miten organisaatio toimii. Mielenkiintoisia ovat systeemiteoreettisesta näkökulmasta eritoten erilaiset vastuuttamisen menettelyt, kuten esimerkiksi päätöksentekoprosessien henkilöiminen, jossa kompleksisuutta ratkotaan attribuomalla tietty henkilö päätöksentekijäksi (mt, 224). Nämä tekniikat, samoin kuin hierarkia yleisesti, mahdollistavat sen, että organisaation on mahdollista kommunikoida ympäristöönsä ja ulkopuolisen kommunikaation on mahdollista kiinnittyä organisaation kommunikaatioon (mt, 221).

Viittaukset *organisaation muistiin* tähdentävät sitä, että päätöksentekoon pyrkiessään organisaation on kyettävä aktiivisesti sekä muistamaan että myös unohtamaan¹¹⁶. Muistaminen on intuitiivisestikin looginen prosessi päätöksenteon kannalta: *organisaation on muistettava mitä se on päättänyt, jotta se voi tehdä koherentteja uusia päätöksiä*. Kuitenkin myös unohtaminen on tärkeää, sillä mikäli päätöksentekoprosessien kuluessa taltutettu moninaisuus tulvahtelisi jatkuvasti kokonaisuudessaan pintaan, vaikeutuisi uusien päätöksien tekeminen merkittävästi tai muodostuisi täysin mahdottomaksi. (Virtanen 2015, 276) Organisaatiot rakentavat täten toimintaansa päätöksenteon kautta aikaisempien toimien päälle ja tässä erilaiset muistitekniikat ja -teknologiat kuten dokumentoinnit, lausunnot, päätökset ja valmiiksi saadut projektit ovat tärkeässä roolissa kompleksisuuden puitteistamisessa. Valmiiksi saadut asiat antavat koordinaatit nykyisyydelle ja legitimoivat toimintaa sekä temporaalisella että sisällöllisellä merkitysulottuvuudella (mt 276–277).

Toimintaohjeet ja julkilausutut tavoitteet taas ovat yleisiä toimintaa jäsentäviä tekijöitä, joiden varaan organisaatio perustaa pitkäjänteisesti päätöksentekoaan (Virtanen 2015, 277). Kyseessä voi olla hyvinkin strukturoituja dokumentteja kuten toimintasuunnitelmia konkreettisine tavoitteineen, mutta myös piiloisempia viitepisteitä kuten päätöksentekoa väljemmin ohjaavia visioita ja strategioita. Molemmat voivat olla joko *tavoiteohjelmia*, jotka määrittelevät organisaatioiden päämääriä, tai *ehdollisia ohjelmia*, jotka opastavat, miten tietyssä tilanteessa tulee päättää (mt, 221). Nämä rakenteelliset tekijät antavat yleistettyjä koordinaatteja myös esimerkiksi sille, miten tulevaisuus nähdään ja millaisia askeleita on otettava, jotta sinne päästään.

Lopulta *organisaatiokulttuuri* on systeemiteoreettinen piirre, jota voidaan tarkastella päätöksentekopremisseinä, joita ei ole päätetty (Virtanen 2015, 225). Kyse on siis organisaatioiden rakenteista, jotka yhtäältä muodostuvat kontingentisti systeemin omien operaatioiden pohjalta, mutta joita ei toisaalta pidetä kontingentteina, vaan pikemminkin itsestäänselvyyksinä (mt). Organisaatiokulttuurina voidaan täten pitää esimerkiksi keskustelukulttuuria tai historiallisesti muodostuneita yleisiä organisaatioiden tapoja. Tästä näkökulmasta organisaatiokulttuuria onkin mielekästä tarkastella erityisen vahvasti myös performatiivisuuden näkökulmasta, jolloin organisaatiokulttuurin kategoria voi mahdollistaa myös sellaista kohdeherkkyyttä, johon systeemiteoreettisesti olisi itsessään hankala päästä kiinni¹¹⁷.

Näen edelliset kategoriat toimivina lähtökohtina käytännössä minkä tahansa organisaation yhteiskunta-teoreettisesti virittyneeseen analysointiin. Vaikka omassa lähestymistavassani onkin pieniä eroavaisuuksia Virtasen tutkimuskohteen ja lähestymistavan kanssa¹¹⁸, on Virtasen kehittelemä systeemiteoreettinen

¹¹⁶ Kuten psykikkisten systeemien tarkasteluun keskittynyt moderni psykologiakin tunnistaa, muistaminen on kompleksisuutta jäsentävänä prosessina aina yhteydessä myös unohtamiseen. Mikäli ei olisi, ylikuormittuisi systeemi informaation kompleksisuudesta. Organisaation muisti on silti erotettava ihmisen muistista – organisaatiot eivät muista psykologis-kognitiivisesti, vaan ennen kaikkea unohtavat rakenteellisesti (Virtanen 2015, 222).

¹¹⁷ Organisaatiokulttuuri on jossain määrin systeemiteoreettisen organisaatiokonseption Akilleen kantapää, sillä se on Parsonsien termin niin sanottu jäännöskategoria eli ilmiö, joka on merkittävä, mutta jota käsitteistö ei tavoita. Aihetta on pohdittu post-Luhmann jonkin verran, pääsemättä kuitenkaan ainkaan toistaiseksi täysin tyydyttävään ratkaisuun (ks. Virtanen 2015, 225–226; innovatiivisesti organisaatiokulttuurista myös Hyrkäs 2016).

¹¹⁸ Kontekstissani sekä organisaatio-, että myös alajärjestelmäviittaukset jäsenyivät hieman eri painotuksin kuin Virtasen

työkalupakki silti edellä perustelemistani syistä yleisesti ottaen hyvin relevantti myös omassa tutkimuskontekstissani. Systemiteoreettisen työkalupakin lisäksi kuitenkin hyödynnän omassa analyysissäni sekä Andersenin (2008) esittelemiä näkemyksiä organisaatioiden välisestä kumppanuudesta että Çaliskanin ja Callonin (2009 & 2010) huomioita performatiivisuudesta ja taloudellistamisesta.

Näistä ensinnäkin kumppanuuden systemiteoreettista käsitystä hyödyntämällä voidaan mielekkäästi tarkastella eritoten Sitran vaikuttavuusinvestoimisen jäsenyykseen tiiviisti sisäankirjoitettua ajatusta ekosysteemisyydestä, joka on paitsi itsessään mielenkiintoinen, myös limittyä olennaisesti talouden ja kehityksen alajärjestelmäiseen kommunikaatioon. Kuten Andersen on kumppanuutta tarkastellut, kumppanuus on verrattaen joustava sopimus- ja organisaatiomuoto, jossa eri systemien kommunikaatio voi kohdata perinteiselle sopimukselle tai organisaatiolle poikkeavin tavoin, joskaan ei tässäkään suhteessa mitenkään satunnaisesti. Samoin vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin kannalta mielenkiintoista juuri onkin, miten siinä paitsi arvotetaan taloudellisia ja yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen kytkeytyviä asioita, niitä myös oletettavasti järjestetään ja roolitetaan paitsi organisatorisesti, myös kumppanuuteen attribuoiden. Nämä taas liittyvät molemmat organisatoriseen kommunikaatioon eli päätöksiin, joten niitä voidaan ja on hedelmällistä tarkastella edellisten kategorioiden mukaisesti.

Çaliskanin ja Callonin muotoilemaan performatiivisuuden tutkimusohjelmaan (2009 & 2010) limittyen käsittelen lisäksi sitä, miten erilaiset eronteot, arvottamisen muodot ja tässä tapauksessa erilaisten systemien välille muodostuvat kytkennät tai ”sillanpääasemat” toimivat performatiivisesti: miten ne näyttäytyvät osana vaikuttavuusinvestoimista, millaisia toimintoja niihin attribuoidaan ja mitä niiden kautta konstruoidaan tai oikeutetaan (vrt. Çaliskan & Callon 2009, 393). Näkökulma on hyödyllinen eritoten sen suhteen, että vaikuttavuuden ekosysteemin rakentamista on mielekkäintä lähestyä juuri aktiivisena, markkinoiden rakentamiseen rinnastettavissa olevana toimintana (vrt. Çaliskan & Callon 2010, Barman 2015). Lisäksi monet Çaliskanin ja Callonin esittämät huomiot ovat empiirisen tarkastelun kannalta hyvin käyttökelpoisia ja avaavia. Systemiteoreettiseen metodologiaan tätä liittäen, keskeiseksi ja vähemmän teoreettisesti yksiuotteiseksi kysymykseksi kuin pelkkää taloudellistamista koskien muodostuu, miten paitsi taloudellistaminen, myös eri organisaatio- ja alajärjestelmäkommunikaatio mahdollistuvat ja toimivat suhteessa toisiinsa. Tätä joka tapauksessa taasen voidaan tarkastella vain empiirisesti ja aineistojen perusteella.

empiirisen tutkimuskohteen moniviittaavuuden analyysissä. Ensinnäkin, siinä missä ETENE on selvärajainen organisaatio, jolla on suhteellisen tarkasti määritelty tehtävänsä, Sitran ja VI-tiimin vaikuttavuusinvestoimista puiteistaa sekä sen monifunktionaalisuus ja -äänisyys eri vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvinä käytäntöinä että kaikkeen toimintaan sisäankirjoitettu yhteistoiminta muiden organisaatioiden kanssa. Toiseksi, suhteessa Virtasen analyysiin oma tutkimusnäkökulmani tulee muutenkin lähemmäs ”yleistä” moniviittaavuuden huomioimista, jossa kyse ei ole vapaan keskustelun tilaan kiinni pääsemisestä kuten Virtasella, vaan yleisemmästä virittäytymisestä vaikuttavuusinvestoimiskommunikaation moniäänisyyteen. Myös tämän takana on ennen kaikkea tutkimusilmiöiden ja -tavoitteiden erilaisuus. Virtanen pyrki paikantamaan etiikkaan julkilausutusti keskittyvän organisaation kommunikaatiosta vapaata eettistä keskustelua ja sen suhdetta muuhun kommunikaatioon (Virtanen 2015, 264, ks. myös Virtanen 2018). Itse taas tarkastelen sitä, miten eritoten talous suhteutuu muihin yhteiskunnan alajärjestelmiin. Samat premissit kuitenkin pätevät eroavaisuuksista huolimatta: organisaatio (tai kumppanuuksellinen ekosysteemi) pyrkii tuottamaan päätöksiä ja tähän pyrkiessään se viittaa eri systemityyppeihin ja niiden operaatioihin.

5.2 Aineistot & tutkimusetiikka

Tutkimuskysymykseni käsittelee sitä, *millaista dynamiikkaa Sitran jäsentämässä vaikuttavuusinvestoimisessa muodostetaan talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen kaksoisimperatiivin välille ja miten vaikuttavuusinvestoimiselle olennainen ekosysteemijattelu kytkeytyy tähän*. Menetelmänä tämän tutkimiseen hyödynnän ensisijaisesti systeemiteoreettista metodologiaa, jossa kommunikaatiota tarkastellaan etnografishenkisesti. Saavuttaakseni kattavan kuvan Sitran ja sen VI-tiimin muotoilemasta vaikuttavuusinvestoimisesta, sekä siitä johdettuna yleisemmälläkin tasolla vaikuttavuusinvestoimisesta ja vaikuttavuusajattelusta yhteiskunnallisina ilmiöinä, tarkastelen vuorovaikutukseen keskittyvän empiirisen havainnoinnin lisäksi myös tekstiaineistoja ja haastattelumateriaaleja lisäaineistoinani. Avaan seuraavaksi sekä havainnoinnille perustuvaa pääaineistoa että lisäaineistoja ja niiden keräämistä tutkimusprosesseina sekä esitän muutaman huomion tutkimusetiikasta.

Havainnointiaineisto

Havainnoin kevään 2017 aikana Sitran vaikuttavuusinvestoimista organisoivan vaikuttavuusinvestoimisen tiimin toimintaa sen moninaisessa arjessaan. Tavoitteenani oli tarkkailla erilaisten käytäntöjen ja toimintojen havainnoimisen kautta sitä, miten tiimi pyrkii rakentamaan vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä. Täten en keskittynyt esimerkiksi tietyn yksittäisen vaikuttavuusinvestoimisprojektin havainnointiin, vaan vierailin Sitralla monenlaisissa tilaisuuksissa aina jokaviikkoisesta tiimipalaverista vaikuttavuusinvestoimisen kansallisen ohjausryhmän kokoukseen. Yhteensä havainnoin vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvää kommunikaatiota kahdeksassa eri tilaisuudessa, jotka olen taulukoinut osallistujineen, tapahtumapaikkoineen ja aiheineen liitteeseen 1 ja joiden luonnetta myös vielä avaan analyysiluvun alussa.

Havainnoimaan lähtiessäni olin asennoitunut systeemiteorian kautta eritoten eri organisatoristen päätöksentekoviittauksien ja alajärjestelmiin linkittyvien viittauksien tarkkailemiseen, mutta tavoitteenani oli silti havainnoida ja merkitä ylös käytännössä mikä tahansa, minkä näin mahdollisesti olevan mielenkiintoista vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntatieteellisen ymmärtämisen kannalta. Kiinnitin täten huomiota myös esimerkiksi tapahtumien materiaalsiin puitteisiin sekä varsinaisen kokoustamisen ulkopuolelle jäävään kommunikaatioon, kuten monia tapahtumia ympäröivään vapaamuotoiseen sosialisointiin¹¹⁹. Suorittamastani havainnoinnista kertyi yhteensä 58 liuskaa tapahtumissa reaaliaikaisesti tietokoneellani kirjoittamaani kenttäpäiväkirjaa, johon sisältyi merkintöjä suorista lainauksista episodisiin keskustelun kuvauksiin, omiin lyhyisiin pohdintoihini sekä taustojen tutkimiseen herättäviin kysymyksiin¹²⁰. Kerättyäni

¹¹⁹ Näiden havaintojen sisällyttäminen tutkimusnäkökulmaani seurasi paitsi Virtasen (2015, 240) muotoilemaa systeemiteoreettista metodologiaa, myös yleisempiäkin näkemyksiä nykysosiologian mielenkiinnonkohteiden ja tulkintatapojen moninaisuudesta (ks. esim. Pyyhtinen 2016, Reed 2011, Çaliskan & Callon 2009 & 2010, Fuchs 2001).

¹²⁰ En avaa tässä kenttäpäiväkirjaa, sen kirjoittamista ja positiotani suhteessa siihen yhtä yksityiskohtaisesti kuin esimerkiksi monissa etnografisissa traditioissa (ks. esim. Emerson, Fretz & Shaw 2011, 1–44; Palmu 2007). Lähestymistapani seurasi paljolti Virtasen (2015, 261–295) muotoilemaa tutkimusnäkökulmaa, sekä yleisemmin laadullisen tutkimuksen ja kirjoittamisen periaatteita (Alasuutari 2011, 279–282).

havainnointiaineiston, käsitelin sitä eritoten laadulliseen tutkimukseen soveltuvalla Atlas.ti-ohjelmalla, joka mahdollisti aineiston moniulotteisen koodaamisen. Tutkimusasetelmani ollessa vahvasti yhteiskunta-teoreettisesti motivoitunutta, koodasin ensin kenttäpäiväkirjasta kaikkiin eri systeemityyppeihin sekä yhteiskunnallisiin alajärjestelmiin kytkeytyvät viittaukset erikseen¹²¹. Lisäksi loin aineistolähtöisempiä koodeja ja merkitsin esimerkiksi kaiken SIB:eihin, sijoittamissfääriin tai mitattavuuteen spesifisti linkittyvän kommunikaation omiksi kategorioikseen. Lopulta kasassa oli lähes 30 koodin kokonaisuus, jonka navigointi kuitenkin oli Atlas.ti:n avulla helppoa.

Havainnointiaineiston kerääminen ja mekaaninen prosessointi olivat molemmat itsessään suhteellisen vaivattomia prosesseja, mutta valmiin aineiston moniulotteisuus teki sen analysoimisesta työlää ja paljon aikaa vaatineen tehtävän. Huolimatta tapahtumien ja niihin osallistujien moninaisuudesta en keskittynyt tarkastelemaan yhtä Sitran toimintamallia tai ekosysteemin rakentamisen tapaa, sillä tavoitteenani oli saada mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva Sitran ja vaikuttavuuden ekosysteemin vaikuttavuusinvestoimisesta yhden tutkielman laajuuden rajoissa. Tämä herätti tutkimusprosessin edetessä niin metodologisia kuin teoreettisiakin kysymyksiä, mutta nähdäkseni kaikissa havainnoimissani tapahtumissa kuitenkin käsiteltiin eri tavoin juuri tutkielmani kannalta relevanttia risteämispintaa, eli sitä, miten vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä rakennettiin ja millaisia edellisissä luvuissa mainittuja yhteiskuntatieteellisesti ja systeemiteoreettisesti mielenkiintoisia pürteitä tähän liittyi. Näin ollen en myöskään käsittele analyysiluvussa tapahtumia erikseen tai kronologisesti, vaan teorialähtöisesti ja aiheittain, lähtökohtanani eri systeemityypit ja niiden väliset moniulotteiset suhteet. Lisäksi, jälleen sekä Virtasta (2015, 240), että yleisemminkin nykysosiologista mielikuvitusta ja holistista ymmärrystä painottavia konventioita seuraten, lähestyin tutkimusaiheittani myös kahden lisäaineiston kautta.

Lisäaineistot: julkaisut & haastattelut

Havainnointiaineiston keräämisen ja analysoimisen lisäksi pyrin saavuttamaan mahdollisimman eksaktin kokonaiskuvan suomalaisesta vaikuttavuusinvestoimisesta tutustumalla myös Sitran julkaisemiin selvityksiin ja oppaisiin (ks. Liite 2) sekä haastatteleamalla VI-tiimiin kuuluvaa henkilöstöä. Näiden lisäaineistojen tarkoituksena oli erityisesti pohjustaa tapahtumakommunikaatiossa esille tulleita seikkoja ja auttaa minua ymmärtämään mahdollisimman syvällisesti vaikuttavuusinvestoimisen hyvin mutkikasta kokonaisuutta.

Esimerkiksi Sitran vaikuttavuusinvestoimista koskeviin julkaisuihin tutustuminen ja niiden analysoiminen olikin nähdäkseni hyödyllistä kahdesta toiseensa kietoutuvasta syystä. Julkaisuihin tutustumisen kautta oli

¹²¹ Olennainen metodologinen huomio tämän suhteen on, että en esimerkiksi etukäteen päättänyt mitä alajärjestelmäistä kommunikaatiota analysoisin, vaan tässä mielessä ne "nousivat" aineistosta esiin usein toistuvina ja organisaatiokommunikaation kannalta olennaisina viittauksina. Tutkijana minulla toki oli oletukseni kommunikaation jäsentymisestä esimerkiksi aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella, muttei nähdäkseni silti valmista sommitelmaa, johon olisin pyrkinyt empiiristä tapahtumista täysin ja ristiriitoja vähentäen sovittamaan.

ensinnäkin mahdollista saavuttaa ylitilanteista kokonaiskuva Sitran vaikuttavuusinvestoimisen jäsenyydestä sekä nivoa havainnoinnissa ilmi tulleita huomioita yhteen. Toiseksi, kuten systeemiteoreettinen organisaationäkökulma painottaa, organisaatioiden havainnoimisen kannalta olennaista on erottaa organisaatioiden itsekuvauksen ja rakenteen välinen ero (Virtanen 2015, 198). Organisaatio prosessoi kommunikatiivista kompleksisuutta omien päätöksensä pohjalta, mikä tarkoittaa, ettei se voi kommunikoida ympäristöönsä raakana informaationa kaikkea käsittelemäänsä. Organisaatioille on täten olennaista tuottaa itsestään selkeämmin määriteltyä kommunikaatiota ja koherenttia julkisuuskuvaa, jonka manifestaatioina Sitran tuottamia oppaita, julkaisuja ja selvityksiä voidaankin tässä kontekstissa pitää. Julkaisuja havainnoidessa tekemiini huomioihin verrattessa kävikin avaavasti ilmi, kuinka julkaisujen hiotut ilmaisut peittivät alleen rutkasti empirian sotkuisuutta¹²².

Kesän 2017 aikana myös haastattelin neljää Sitran vaikuttavuusinvestoimistiimin jäsentä. Haastattelujen tarkoituksena oli ennen kaikkea taustoittaa tutkimustani ja auttaa hahmottamaan vaikuttavuusinvestoimisen rakentamisen luonnetta siinä mukana olleiden toimijoiden näkökulmasta. Vaikuttavuusinvestoimisen moniäänisyyden ymmärrystäni laajensikin erityisesti se, että haastattelemani VI-tiimin jäsenet toimivat tiimissä erilaisissa ja pitkälti erikoistuneissa asiantuntijaroleissa. Täten sain kuulla esimerkiksi sijoittajien kanssa käytävästä kommunikaatiosta ja viestinnän hallinnoinnista spesifeihin asiantuntijuusalueisiin liittyviä huomioita, joita tuskin olisin saavuttanut pelkän kokousten havainnoimisen kautta. Haastatteluissa, joiden menetelmänä hyödynsin puolistrukturoitua teemahaastattelua¹²³, haastateltavat kertoivat varsin vapaamuotoisesti ajatuksiaan vaikuttavuusinvestoimisesta ja toimistaan Sitralle, mutta pysyivät kuitenkin määrittelemieni ja tutkielmani kannalta kiinnostavien teemojen rajojen aihepiirissä. Haastatteluiden kautta sainkin muun muassa hyödyllistä lisätietoa siitä, millainen historia vaikuttavuusinvestoimisen Sitralle ja Suomeen tuomisella oli, mitkä kohtiot VI-tiimiläiset itse näkivät haasteellisina vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamisessa ja millaisina he näkivät vaikuttavuusinvestoimisen tulevaisuuden. Nämä huomiot eivät suoranaisesti vastanneet tutkimuskysymyksiini, mutta ne tarjosivat tutkimusilmiöni tarkastelun kannalta tärkeää heuristista ymmärrystä ja kontekstualisointia.

Lisäaineistojen hyödyllisyyttä käsittelevien huomioiden perään on kuitenkin todettava, että niiden rooli tässä tutkielmassa on kuitenkin eksplisiittisen hyödyntämisen kannalta loppuen lopuksi suhteellisen vähäinen. Tutkimusprosessin edetessä huomasin, että sekä pro gradu -tutkielman laajuuden rajoissa että aikaisemman vaikuttavuusinvestoimista koskevan tutkimuksen valossa juuri empiriseen havainnointiin ja vuorovaikutuksen moniviittaavuuteen keskittyvä näkökulma oli kaikista tarpeellisista ja hyödyllisistä suhteista tutkimuskysymyksiini. Tarkoitukseni oli alun perin myös analysoida Sitran julkaisuja ja oppaita semant-

¹²² Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kyseessä olisi mitään sen kummallisempaa piilottelua, julkisuuskuvan kiillottamista saati epärehellisyyttä. Kompleksiteetin reduktio on aina tavalla tai toisella organisaatiolle välttämätöntä.

¹²³ Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin ennalta määriteltyihin ja tutkimuksen kannalta relevantteihin teemoihin, mutta esimerkiksi haastattelukysymyksiä ei lyödä täysin lukkoon (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48).

tisen analyysin kautta ja jäsentää vaikuttavuusajattelussa limittyviä merkityskokona-suuksia kuten kilpailua, ekosysteemiajattelua ja innovatiivisuutta suhteessa niiden yhteiskunnallisiin resonansseihin. Tämä tavoite kuitenkin osoittautui paitsi empiirisyyttä tavoittelevien tutkimustavoitteideni kannalta kaukaiseksi, myös liian laajaksi suhteessa pro gradu -tutkielman määritelyihin rajoihin. Täysin hyödyttömäksi ei kuitenkaan tämäkään tutkimuksen vaihe jäänyt. Semantiikkojen jäsentäminen tuotti avaavia huomioita sekä alajärjestelmälogiikoiden suhteista toisiinsa että väylänä ymmärtää organisaatiokulttuuria. Lisäksi sekä keräämäni aineistot että kategorisoimani semantiikat ovat hyödynnettävissä mahdollisia jatkotutkimuksia varten.

Tutkimusetiikka ja positioni tutkijana

Viimeisenä asiana tutkimusprosessiin liittyen on mainittava, että suunnitellessani tutkimukseni empiiriseen havainnoimiseen liittyviä puolia olin varautunut siihen, että minun tulisi punnita tutkimusetiikkaani hyvin huolellisesti. Varsinkaan vaikuttavuusinvestoimiseen limittyvä sijoitusmaailma ei ole – monilta osin varsin ymmärrettävistä, esimerkiksi sijoitusten salassapitovelvollisuuksiin liittyvistä syistä – erityisen helposti lähestyttävä ympäristö tutkijalle. Mielessäni kytivät kysymykset siitä, kuinka paljon läsnäoloni vaikuttaisi tapahtumien kulkuun ja siihen, mitä esimerkiksi uskalletaisiin tai saataisiin havainnoimissani kokouksissa sanoa, kun olin läsnä ulkopuolisena henkilönä. Pyrin täten välttämään läsnäoloni mahdollisesti tuottamia häiriöitä ja hämmennystä esittämällä tutkimusprosessin alussa Sitran yhteyshenkilöilleni tutkimussuunnitelmani, joka sisälsi myös tutkimusetiikan yleisiä käytäntöjä (TENK 2009) noudattavat toteamukset siitä, kuinka en tutkimuksessani käsittelisi yksityishenkilöitä tai esimerkiksi investoimisprojektien yksityiskohtia ja mikäli käsittelisin, anonymisoisin tarpeen tullen tietoja.

Yhteisymmärrys tutkimukseni luottamuksellisuudesta tuntuikin löytyvän heti, enkä myöskään havainnoimissani tilaisuuksissa kohdannut minkäänlaista kielteisyyttä tai edes varovaisuutta läsnäoloani kohtaan. Kaikki siis järjestyi niin tutkimusetiikan kuin yleisemminkin tutkielmani kannalta olennaisen empiirisen havainnoinnin kannalta jopa yllättävän kitkattomasti, mikä lienee monilta osin yhteydessä Sitraan varsin tutkimusmyönteisenä ja laajalti akateemisen maailman kanssa yhteistyötä tekevänä organisaationa (vrt. esim. Särkikoski 2007). Havainnointiaineistoni kerääminen ja hyödyntäminen ei olisikaan ollut mahdollista ilman Sitran VI-tiimiläisten vastaanottavaisuutta tutkielmaani kohtaan¹²⁴ ja pääsin onnekseni ilman minkäänlaisia ongelmia havainnoimaan kaikkiin tapahtumiin mihin halusinkin. Niin Sitran kuin muidenkin tapahtumissa läsnäolleiden ihmisten suhtautuminen minuun ja tutkielmaani oli lisäksi suopea, jopa kiinnostunut, mikä toki sekin sujuvoitti tutkimusprosessia.

¹²⁴ Kontrastiksi todettakoon, että pyrin tutkielmani suunnittelemisen alkuvaiheessa pääsemään havainnoimaan myös Suomen teollisen yhteistyön rahasto Oy Finnfundin kokouksia. Finnfund ei ole varsinaista vaikuttavuusinvestoimista sen kapeassa määritelmässään (tai ylipäätään vaikuttavuusinvestoimisen käsitteen kautta) harjoittanut, mutta sen rooli suomalaisen kehitysavun markkinaistumisen kannalta on merkittävä ja mielenkiintoinen, eikä nähdäkseni jää tavoitteissaan ja joissain toimintamalleissaan kovin kauas vaikuttavuusinvestoimisesta (ks. esim. Finnfund 2017, Ylönen et al. 2015. Finnfund vastasi tiedusteluihini toteamalla lyhytsanaisesti, että heidän kokouksensa ovat liian arkaluontoisia havainnoinnille.

6 ANALYYSI: SITRA & VAIKUTTAVUUSINVESTOIMISEN EKOSYSTEEMI

Tässä luvussa käsittelen eritoten empiiriselle havainnoinnille perustuvan pääaineistoni, mutta myös sitä komplementoivien lisäaineistojen kautta sitä, miten vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä pyrittiin Sitran edistämänä rakentamaan. Itse analyysini etenee teorialähtöisesti sen keskittyen ensin päätöksentekoa puitteistaviin organisaatioviittauksiin ensimmäisessä alaluvussa, sitten käsitellen seuraavassa kahdessa alaluvussa kommunikaation ilmentymistä suhteessa ensin talouteen, sitten muihin alajärjestelmiin kuten hoivaan, politiikkaan ja tieteeseen. Tätä ennen kuitenkin avaan vielä pohjustavasti ensisijaisen aineistoni eli havainnoimieni tapahtumien ja kokouksien yleisiä piirteitä.

Vaikuttavuuden ekosysteemin rakentamista havainnoimassa

Havainnointiajankohtana eli keväällä 2017 Sitran vaikuttavuusinvestoimisen tiimissä elettiin varsin työntäyteisiä aikoja. Perustavanlaatuiset näkemykset siitä, mitä vaikuttavuusinvestoiminen on ja miten sitä voitaisiin implementoida suomalaiseen yhteiskuntaan olivat VI-tiimin sisällä saatu selvitettyä, sektoreita yhteen nivovia tulosperusteisia rahoitussopimuksia SIB:ejä oltiin saatu liikkeelle ja vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi tuntui laajentuvan sitä mukaa kun sen perusideoita vain ehdittiin jalkauttamaan ekosysteemiin eli niin ministeriöihin, kuntiin, kaupunkeihin, kuin yrityksille, järjestöille ja sijoittajillekin. Oltiin siis vaiheessa, jossa yleiset toimintalogiikat oltiin saatu selvitettyä, mutta niiden käytännöllinen toteutus ja täten ekosysteemin rakentaminen olivat vielä monissa määrin kesken.

Ensimmäinen havainnoimani tapahtuma oli Sitran vaikuttavuusinvestointitiimin viikoittainen tiimipalaveri (T1), jossa oli läsnä ainoastaan VI-tiimin jäseniä. Sitran omissa tiloissa pidetyssä palaverissa keskityttiin ennen kaikkea Sitran ja VI-tiimin sisäisiin asioihin. Fokuksena oli luoda tilannekatsausta siitä, missä milläkin vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvällä alueella mennään ja mitä tehtäisiin seuraavaksi. Tämä havainnointikerta olikin sekä tiimin sisäisen että sen kumppanuussuhteisiin suuntautuvan vuorovaikutuksen hahmottamisen kannalta itselleni hyödyllinen. Palaveriin osallistuminen mahdollisti myös vaivattoman pääsyn muihin tapahtumiin, kun tiimin jäsenet tunnistivat ja tunsivat minut ainakin yleisellä tasolla.

VI-tiimin mentoroiva rooli taasen tuli esille eritoten järjestöjen Vaikuttavuusvalmentamoa suunnittelevassa kokouksessa (T2) sekä Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3). Valmentamoa suunnittelevassa kokouksessa (T2) Sitran ja erinäisten järjestöjen ja kattojärjestöjen edustajat pyrkivät jäsentämään mitä kesällä järjestettävässä, järjestöihin vaikuttavuusnäkökulmaa pyrkimään tuovassa valmentamossa tehtäisiin, millaisia olisivat eri toimijoiden roolit ja kuinka jatkossa edettäisiin. Keskustelua käytiin suhteellisen kiivaasti ja monia puheenvuoroja kehysti epävarmuus siitä, mitä kunkin tulisi tarkalleen tehdä. Päätöksenteko ei siis ollut yksinkertaista tai itsestäänselvää, vaan vaati erityisesti VI-tiimiläisiltä arvovaltaa tahojen yhteen nivomisessa. Vaikuttavuuskiihdyttämö (T3) sen sijaan oli loppusuoralla. Kiihdyttämön kahdeksan-

nessa ja viimeisessä tilaisuudessa oli muutakin ohjelmaa, kuten kertaavia vaikuttavuusinvestoimista jäsen-
täviä esityksiä, mutta pääfokus oli yhdeksän kiihdyttämöön osallistuneen yrityksen vaikuttavuuden terä-
vöittämisessä, mikä huipentui yrityksen pitchauksiin ja vaikuttavuusketjujen esittelemiseen. Tilaisuudessa
oli läsnä myös sijoittajia ja julkisen sektorin edustajia, jotka antoivat yrityksille palautetta.

Yleinen yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentaminen taasen
havainnollistuivat eritoten Sosiaali- ja terveysministeriössä VI-tiimin järjestämällä Studia Generalia -luen-
nolla (T5), Sitran Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T6), Me Säätiön järjestämässä Hyvän Mitta -seminaa-
rissa (T4), vaikuttavuusinvestoimisen kansallisen ohjausryhmän kokouksessa (T7) sekä Sitran vaikuttavu-
usinvestoimisen avainalueen kolmivuotissyntymäpäiviä juhlistaneessa ”Hyvää suomista vaikuttavuusinvestoi-
minen” -juhlatapahtumassa (T8). STM:llä järjestetyssä tilaisuudessa (T4) VI-tiimiläiset esittelivät yleisesti
vaikuttavuusinvestoimista ja käynnissä olleita projekteja, fokuksen ollessa kuitenkin myös juuri STM:n ja
Sitran yhteistyömahdollisuuksien kartoittaminen. Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T5) osallistujia puo-
lestaan oli läsnä laajalti kaikilta yhteiskunnan sektoreilta. Kaksiosainen iltapäiväohjelma alkoi esityksiä ja
alustuksia sisältäneellä ensimmäisellä osalla, jonka tarkoituksena oli ennen kaikkea ilmentää miten vaikut-
tavuutta oltiin lähestytty eri sektoreilla. Toisessa osassa vaikuttavuusnäkökulmaa eri tavoin implemen-
toivat yritykset esittelivät toimintaansa eritoten vaikuttavuuselementtiin keskittyen. Verrattuna Vaikutta-
vaa bisnestä -iltapäivään, vaikuttavuusinvestoimisen juhlatapahtuman (T8) puhujat taasen lähestyivät vai-
kuttavuusinvestoimista selkeästi kauaskatseisemmin ja koko ilmiötä yhteiskuntapoliittisesti reflektoiden.

Me Säätiön Hyvän Mitta -seminaarissa (T4) ja vaikuttavuusinvestoimisen kansallisen ohjausryhmän
kokouksessa (T7) VI-tiimi ei ollut varsinaisena järjestävänä tahona, mutta niissäkin se toimi arvostetun
asiantuntijaorganisaation ja vaikuttavuusinvestoimisen pioneerin roolista käsin. Ohjausryhmän kokouk-
sessa (T7) VI-tiimiläiset organisoivat tapahtumaa ja esitelmöivät sekä toivat paikalle tutkimusmaailman
edustajia puhumaan vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvistä aiheista. YLE:n tiloissa Pasilassa järjestetyssä ja
jopa televisioidussa Hyvän Mitta -tapahtumassa (T6) sitralaisten rooli oli vieläkin vähäisempi, mutta
vaikuttavuuden ekosysteemin ja sen yleistyvän yhteiskunnallisen relevanssin havainnoimisen kannalta
tapahtuma oli kiinnostava. Vaikuttavuutta ja eritoten sen mittaamista jäsensivät puhujat teknologia-
moguleista kansainvälisiin vaikuttavuustematikan huippuasiantuntijoihin.

Edellisistä tapahtumista eritoten Hyvän Mitta -seminaari (T4) ei liittynyt vaikuttavuusinvestoimiseen yhtä
suoranaisesti kuin muut tapahtumat, joten sen rooli analyysissa on pienempi. Lisäksi merkittävä mielessä
pidettävä huomio on, että tapahtumat eivät muodostaneet minkäänlaista koherenttia kokonaisuutta, vaan
olivat ajallisesti samaan hetkeen sijoittautuneita toimia, joihin Sitran VI-tiimin toiminta kytkeytyi. Olen-
naista on myös täten korostaa, ettei vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi ollut millään lailla yhtenäinen
kokonaisuus, vaan kumppaneita eri sektoreilta ja organisaatioista yhteen joustavasti nivova verkosto, jota
eritoten VI-tiimi pyrki rakentamaan. Nämä huomiot mielessä pitäen, siirryn seuraavaksi itse analyysiin.

6.1 Organisatoriset käytännöt vaikuttavuusinvestoimisessa

Jäsenmän seuraavaksi havaintoaineistossani ilmenneitä päätöksentekoon kytkeytyviä viittauksia, jotka mahdollistivat systeemiteoreettisesti nähtynä sekä Sitran VI-tiimin organisaatiosysteemisen kommunikaation että vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin kumppanuudelle perustuvan rakentamisen. Virtasta (2015) seuraten jaottelen organisatorisesti puitteistavia tekijöitä *jäsenistön, temporaalisuuden, organisaation muistin, toimintaohjeiden ja tavoitteiden* sekä *organisaatiokulttuurin* kategorioiden kautta. Käsittelen kategoriat edellisessä järjestyksessä, tarkastellen jokaisessa osiossa ensin VI-tiimiä, sitten ekosysteemiin ja sen rakentamiseen liittyviä viittauksia. Suoria lainauksia ja aineistoviittauksia esitän alaviitteissä, kun taas leipätekstissä keskityn tutkimukselliseen jäsentämiseen ja raa’an empirian ulkopuolelle ylettyvään analyysiin.

Jäsenistö: vastuu, asiantuntijuus & kumppanuuden roolit rakenteellisuutta konstruoivina tekijöinä

Sitran vaikuttavuusinvestoimisen avainalueita organisoiva VI-tiimi koostui havainnointiajankohtana noin kymmenestä jäsenestä, joista osa oli ollut mukana tiimissä avainalueen perustamisesta asti, osa liittynyt mukaan myöhemmin. Jäsenistöllä oli omat vastuualueensa, joiden parissa he ensisijaisesti työskentelivät ja jotka vaihtelivat kuntasektorin asiantuntijuudesta esimerkiksi viestintään, kiihdyttämötoimintaan ja sijoitusekspertisiin¹²⁵. Tavoite oli kuitenkin kaikkien toimissa pitkälti sama, nimittäin *rakentaa vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä eli saada vaikuttavuusinvestoimiseen mukaan lisää toimijoita ja resursseja*. Esimerkiksi viestintään erikoistunut asiantuntija pyrki tuottamaan vaikuttavuusinvestoimisesta myönteistä mediakuva ja saamaan mahdollisimman monia tahoja kiinnostumaan aiheesta, kun taas sijoittamisen asiantuntijat pyrkivät tekemään käytäntöä tutuksi sijoituspiireissä ja rohkaisemaan sijoittajia sijoittamaan projekteihin. Tätä asiantuntijuudelle perustuvaa työskentelyä taasen mahdollisti VI-tiimiläisten rajautuminen tiimiin, joka oli tapahtunut tarkoin kriteerein sekä vahvan asiaosaamisen ja kokemuksen perusteella¹²⁶.

VI-tiimin jäsenistö järjesti avainalueen toimia suhteellisen itsenäisesti, mutta jatkuvasti myös toisiinsa yhteydessä. Eriytyneet erikoistumisalueet mahdollistivat sen, että yksittäisissä tapahtumissa ei yleensä ollut tarvetta olla koko tiimiä paikalla, vaan riitti, että yksi tai useampi VI-tiimin jäsen edustaa Sitraa ja tiimiä. Roolitukset tuntuivat menevän lähtökohtaisesti jouhevasti eritoten asiantuntijuusalueita seuraten, mutta ne eivät kuitenkaan tapahtuneet täysin automaattisesti. Tehtävien ja osallistumisvastuiden jako olikin tärkeä osa viikoittaista tiimipalaveria (T1), minkä lisäksi tiimi työskenteli pääosin samoissa tiloissa ja piti

¹²⁵ Tiimiläisistä osa toimi asiantuntijan, osa neuvonantajan nimekkeellä. Pelkän havainnointini perusteella en luultavasti olisi osannut erottaa näitä positiota toisistaan, mutta lisäaineistoni haastatteluissa tuli ilmi, kuinka käytännössä neuvonantajat eivät ole tiimin toiminnassa aivan yhtä tiiviisti läsnä. Joka tapauksessa kaikki tiimin jäsenet olivat selkeästi erikoistumisalojensa ja vaikuttavuustematiikan asiantuntijoita.

¹²⁶ Myös tätä reflektointiin ennen kaikkea lisäaineistoni haastatteluissa, joissa VI-tiimiläiset kertoivat, kuinka he olivat päätyneet VI-tiimiin toimimalla samankaltaisten teemojen parissa muualla, sitten tulleet valikoituneiksi tiimiin. Tällainen henkilöstöpolitiikka, jossa työntekijät ovat valmiiksi alansa asiantuntijoita, mutta tulevat Sitraan kerryttämään osaamistaan vaihtelevin työajoin, on ollut Sitralle yleistä käytännössä koko sen historiansa ajan (ks. Sitra 2017c, Särkikoski 2007).

keskinäisesti aktiivisesti yhteyttä. Toimintaa sujuvoitti erityisesti myös tiimin assistentti, joka esimerkiksi kirjasi ylös tiimipalaverin lopputulemia ja toimi selvästi tärkeänä osana tiimin käytännön asioiden hoitamisesta. Niin assistentin kuin kaikkien muidenkin tiimiläisten asiantuntijuutta arvostettiin keskinäisesti ja ihmisten suhtautuminen toisiinsa oli tasavertaista. Silti tiimillä oli myös projektijohtajansa, joka johti suurimman osan kokouksista sekä toimi vastuunkantajana ja edustuspersoonana tilanteen sitä vaatiessa¹²⁷.

Suhteessa muihin tapahtumissa ja kokouksissa läsnäolijoihin VI-tiimi rajautui havainnointini perusteella asiantuntijuutensa ja edelläkävijyytensä kautta. Hieman kärjistäen todeten muutkin ekosysteemin jäsenet kyllä tiesivät mitä vaikuttavuusinvestoiminen oli ja he olivat siihen enemmän tai vähemmän perehtyneitä ainakin joidenkin osa-alueiden osalta. Sitralaiset kuitenkin olivat periaatteessa määritelleet mitä käytäntö kokonaisuudessaan (Suomessa) on tai voisi olla, mikä toimi vahvana legitimaationa Sitran pioneeri-asetalle. Tätä VI-tiimiläiset eivät tosin kommunikoineet suoraan itse, vaan asia tuli ilmi joko muiden kommunikoimana tai vaihtoehtoisesti organisaatioidenvälisen suhteiden kautta¹²⁸. Erityisesti myös Sitran maine luotettuna organisaationa loi sitralaisille legitimitettä muun ekosysteemin silmissä, mikä puolestaan nähdäkseni mahdollisti VI-tiimin moniäänistä ja innovatiivisuuteen pyrkivää kommunikaatiota¹²⁹.

Vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin näkökulmasta jäsenistön rajaus taasen oli lähtökohtaisesti hyvin avointa. *Ekosysteemisen jäsenistön määrittelyssä lähdettiin liikkeelle siitä, että vaikuttavuusajattelua kaivattaisiin periaatteessa kaikkeialla ja että vaikuttavuusinvestoimiseen on hyödyllistä lähteä mukaan, edusti sitten mitä tahansa sektoria tai organisaatiota*¹³⁰. Ekosysteemi ei kuitenkaan periaatteellisesta avoimuudestaan huolimatta ollut mikään vapaa-ajattelijoiden ja aktivistien yhteisö. Esimerkiksi kaikki tapahtumissa ja kokouksissa läsnäolleet edustivat tavalla tai toisella vaikutusvaltaista organisaatiota eri yhteiskunnan sektoreilta, ainoana poikkeuksina yksityisijoittajat ja start-upit, jotka ovat toki hekin nähtävissä luontaisena osana ekosysteemiä. Periaatteessa ekosysteemi oli siis avoin kaikille, mutta käytännössä osallistuminen edellytti yhtäältä kykyä kommunikoida vaikuttavuusinvestoimisen kannalta yhteiskunnallisesti relevantisti resonoivoin tavoin, toisaalta jäsenyyttä vaikuttavuusinvestoimisen kannalta relevantissa organisaatioissa.

¹²⁷ Koko VI-tiimiin jopa viitattiin muutamaan otteeseen (T5, T8) projektijohtajan nimen tiiminä, jolloin tosin joka kerta projektijohtaja vastasi, että kyseessä oli ollut koko tiimin ja sidosryhmien yhdessä tekemä työ, ei yksin projektijohtajan.

¹²⁸ Esimerkiksi Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T6) tuotiin esille huomio siitä, kuinka Sitralalla on ollut tähän mennessä "*kaikista uraauurtavimmat ideat vaikuttavuusketjuista*" ja järjestövalmentamon suunnittelukokouksessa (T3) vertailtiin Sitran ja muiden projektien osaamista vaikuttavuuden mittaamisessa johtopäätöksellä, että "*Sitralla on parhaat mittarit*". Piiloisemmin Sitran uraauurtavuus tuli esille esimerkiksi siinä, että kansallisen ohjausryhmän kokouksen (T7) fasilitoijana toimi nimenomaan Sitra, eikä mikään muu ohjausryhmään kiinteästi liittyvistä organisaatioista.

¹²⁹ Tämän pystyi havaitsemaan esimerkiksi siitä, että lähes tapahtumassa kuin tapahtumassa Sitran sidosryhmät kehuivat Sitran ymmärrystä ja lähestymistapaa vaikuttavuusinvestoimisen suhteen. Esimerkiksi kansallisen ohjausryhmän kokous (T7) avattiin huomioilla siitä, kuinka "*Monessa paikassa nyt on kehitetty Sitraa, eritoten sen rajoittunutta lähestymistapaa. Esimerkiksi UNDP on ollut kiinnostunut yhteistyöstä Sitran kanssa*." Lisäksi haastatteluaineistossani tuotiin esille, kuinka juuri Sitran maine ja historia olivat tärkeässä roolissa erityisesti sijoittajavuorovaikutuksen toteutumisen kannalta.

¹³⁰ Vaikka käytännössä ekosysteemi koostui tapahtumissa pääasiallisesti luvussa 2 hahmottelemieni sidosryhmien edustajista, useat tapahtumat (T4, T6, T8) olivat lähtökohtaisesti avoimia kaikille kiinnostuneille ja niin VI-tiimi kuin muutkin tahot painottivat, että heihin saisi olla yhteydessä mistä tahansa vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvästä. Toisaalta, vaikuttavuusinvestoimisen levittämisen strategiaa jäsenettiin myös siten, että tässä kohtaa prosessia esimerkiksi kiihdyttämöihin on ollut avoin haku ja suhteellisen löyhät kriteerit, mutta toiminnan vakiintuessa osallistujien valinnan tulisi olla kohdennetumpaa (T7).

Ekosysteemin jäsenistön rakenteistumisesta oli kuitenkin havainnoitavissa myös hienosyisempiä piirteitä. Ensinnäkin, ekosysteemistä jäsenyyttä koskevia erontekoja tehtiin havainnoimissani tapahtumissa paitsi VI-tiimin roolia koskien myös muiden ekosysteemin jäsenistön jäsentämisenä temporaalisten viittauksien kautta. Tässä siis paitsi Sitran väki myös muut jo pidemmän aikaa mukana olleet tahot kuten SIF ja Deloitte hahmottuivat vaikuttavuusinvestoimisen edelläkävijöinä tai "evankelistoina"¹³¹. Tätä vasten ongelmallisenä nähtiin, kuinka vaikuttavuusinvestoimisen ideaa ei vielä monessa paikkaa oltu kunnolla käsitetty¹³². Kyseinen ja monessa kohtaa paikkaansa pitävältä vaikuttava reflektio jäsenyyty hyvin myös systeemi-teoreettisen katsannan kautta. Ekosysteemin rakentamisen paradoksaalisuus tuli ilmi siinä, kuinka joissain asioissa selvää faktuaalista lisäkompleksisuutta organisaatioiden kommunikaatioon mukaan tuovaa vaikuttavuusinvestoimista pyrittiin saamaan kehystettyä siten, että se olisi ymmärrettävä ja hyödyllinen eli itseasiassa vähentäisi kompleksisuutta. Kompleksisuuden muovaamisprosessi veisi kuitenkin oman aikansa, minkä toteutumiseen kuitenkin VI-tiimillä ja tapahtumissa konkretisoituneella ekosysteemillä vaikutti olevan vankka, monessa mielessä varmasti myös performatiivinen luottamus. Automaattisesti ei kuitenkaan tämäkään toki tapahtuisi ja ymmärrettäväksi tekemisessä määrittävässä roolissa olivat nähdäkseni eritoten hahmotus ekosysteemistä kumppanuutena (ja kumppanuus olennaisena tapana lähestyä asiaa), uudenlaisen "vaikuttavuussemantiikan" kehkeyttäminen¹³³ sekä pedagoginen kommunikaatio. Näiden kaikkien avulla ekosysteemiä pyrittiin laajentamaan, mutta samalla rajattiin ympäristöstään.

Toiseksi, jäsenistöpositiota luova rakenne muodostui ekosysteemin rakentamisen yhteydessä myös sisällöllisellä ulottuvuudella. Kokouksissa kompleksiteettia redusoiva pürre oli eritoten *vastuunjako* siitä, mikä organisaatio tai sektori hoitaisi mitäkin roolia ekosysteemissä, asiasisällön itsensä välttämättä konkretisoidumatta kovin tarkasti¹³⁴. Ekosysteemisä kumppaneita määrittä tämän perusteella keskinäinen luottamuksen logiikka, jossa kukin hoitaisi määrätyn tehtävänsä, kriteerinään kompleksiteettia redusoivat, tarkkaan määritellyt tavoitteet ja suunnitelmat kuten SIB:in määritelmät ja vaikuttavuusketjut. Prosessuaalista monimutkaisuutta pyrittiin siis tässäkin puitteistamaan jäsenistörakenteiden avulla ja hyödyttävänä tekijänä oli valmiiksi määriteltyjen positioiden lisäksi eritoten kumppanuuden mahdollistama faktojen ehdollisuus tai keskeneräisyys, jossa mielenkiinnon pääasiallisina kohteina eivät olleet nykyisyyden yksityiskohdat, vaan tavoitteet ja tulevaisuuden mahdolliset tulokset (vrt. Andersen 2008, 103).

¹³¹ Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T2) todettiin tapahtuman alkupuolella motivoivaan sävyyn seuraavasti: "Me ollaan kaikki tällaista evankelistista porukkaa ja meidän on näytettävä niitä vaikuttavuusketjuja. Meidän pitäis näyttää mikä se muutoksen teoria on, koska se erottaa muista, jotka esittelee tuotteitaan."

¹³² "Organisaatio X:ssä on kestänyt puoli tuntia ymmärtää, että mitä tässä oikein tehdään" (T1; organisaatio sensuroitu), "Erikoista, ettei näitä juttuja vielä tajuta ja ne yllättävät ministeriöissäkkin" (T5). Tämä vaikuttavuusajattelun ymmärtämiseen liittyvä haaste tuotiin esille myös lähes jokaisessa taustamateriaalini haastattelussa.

¹³³ Eritoten käsitteet ja ajattelumallit kuten kädenjälki, vaikuttavuuden portaat, vaikuttavuusketju ja ekosysteemi todettiin aineistossani absoluuttisen olennaisiksi ja parhaiten "silmiä avaaviksi" (T1) vaikuttavuusajattelun yleistämisen kannalta.

¹³⁴ Tämä näkyi esimerkiksi vaikuttavuusvalmentamon suunnittelukokouksessa (T2), jossa eri organisaatioiden edustajat pyrkivät jakamaan vastuita ja velvollisuuksia valmentamon järjestämisessä ja pidemmällä aikavälillä ajateltuna koko vaikuttavuusajattelun jalkauttamisessa. Toisessa kohtaa vastuuttaminen tuli hyvin selkeästi esille, kun Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T6) esitystä pitänyt kunnanjohtaja totesi, että sillä miten palveluntuottajat hyvinvointia hänen kunnassaan luovat ei sinänsä ole väliä, vaan sillä, millaisia mitattavia tuloksia he saavat aikaan.

Kumppanuuden rakenteita ja yhtenäisyyttä tuki eritoten VI-tiimi, joka kohdisti kommunikaatiossaan asia-sisältöjä kohdennetusti eri sidosryhmiin. Palveluntuottajille järjestettiin vaikuttavuuden konkretisoimiseen keskittyviä kiihdyttämöjä, ostajille koulutusta vaikutusperustaisen ostamisen hyödyistä ja sijoittajille tapahtumia, joissa oli pitchaamassa potentiaalisia sijoituskohteita¹³⁵. Fokus oli nähdäkseni siis ekosysteemin jäsenistöllisen dynamiikan kannalta siinä, että vaikuttavuuden ekosysteemi rakentuisi tavalla, jossa kukin kumppani ymmärtäisi kumppanuuden ydinlogiikan, mutta keskittyisi silti tekemisessään pääosin roolilleen relevantteihin jäsenyyksiin. Tämä näkyikin myös itse tapahtumissa, joissa roolitusta tapahtui viittaamalla osallistujien rooleihin sekä ekosysteemissä, että laajempiinkin yhteiskunnallisiin positioihin yhdistellen¹³⁶.

Kolmanneksi, myös sisällöllisellä ulottuvuudella mielenkiintoista lopulta olikin, kuinka ekosysteemi ei lähtökohtaisesta harmonisuudesta oletuksesta huolimatta ilmentynyt täysin epähierarkkisenä. Taustasetelmana oli havaittavissa, että vaikuttavuusinvestoimisen *mahdollistavilla* osapuolilla oli eniten sananvaltaa ja vapautta kumppanuuden ja sen päätöksenteon suhteen. Siinä missä siis sijoittajat, julkinen sektori ja VI-tiimi kykenivät määrittelemään kriteerejä ja päätöksenteon premissejä vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamiselle, palveluntuottajien rooliksi muodostui omaksua näitä malleja ja kehittää kykyjä todistaa, että he ovat kumppanuuden rakentamisen kannalta olennaisia toimijoita¹³⁷. Systemiteoreettisesti nähtynä vastuuta ja tämän myötä riskinhallintaa siis siirrettiin palveluntuottajien suuntaan, vaikkakin taloudellisen riskin toki ottivat sijoittajat, kuten vaikuttavuusinvestoimisen määritelmään kuului.

Organisatorinen temporaalisuus: ajallinen vapaus & rakenteistavat aikahorisontit

Viittaukset aikaan, ajanjaksoihin ja ajallisiin prosesseihin kehystivät VI-tiimissä ja ekosysteemin rakentamista koskien kommunikaatiota toistuvalla, mutta temporaalisesti väljällä tavalla. Verrattuna funktionaalisesti selkeämmin määriteltyihin organisaatioihin kuten yrityksiin (Baecker 2006, start-upeista ks. Hyrkäs 2016) tai neuvottelukuntiin (Virtanen 2015 & 2018), VI-tiimin kommunikaatiota ei juurikaan määrittäneet esimerkiksi tulos-/neuvottelukaudet tai kokouksien lukkoon lyöty määrä, jotka rakenteistaisivat VI-tiimin toimintaa ajallisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, ettei toiminta olisi ollut tavoitteellista, vaan sitä, että toimet ja tavoitteet olivat niin moninaisia, ettei organisaatiolähtöisten ajallisten rajojen asettaminen olisi ollut järkevää tai mahdollista.

¹³⁵ Nämä tehtävät eivät kuitenkaan tapahtuneet selkeästi toisistaan erillään, vaan keskeistä havainnoimissani tapahtumissakin oli juuri se, että ekosysteemin eri jäsenet kohtaisivat toisensa. Kuitenkin esimerkiksi Vaikuttavuuskiihdyttämö (T3) keskittyi enemmän juuri palveluntuottajiin, kansallisessa ohjausryhmässä (T7) ja STM:n Studia Generalia-luennolla (T5) pyrittiin jäsentämään asiaa ensisijaisesti julkisen sektorin sekä kansainvälisen yhteistyön näkökulmasta ja sijoittajien kanssa olennaisinta vuorovaikutusta VI-tiimi kävi haastatteluaineiston perusteella henkilökohtaisissa tapaamisissa. Myös useat Sitran julkaisemat oppaat ja selvitykset (ks. Liite 2) ovat kohdennettu kumppanuuden eri osapuolille.

¹³⁶ Tällaisia viittauksia olivat puheenvuorot, joissa esimerkiksi palveluntuottajia puhuteltiin kokonaisuudessaan: ”Teidän pitäisi näyttää mikä se teidän muutoksen teoria on, se erottaa teidät muista, jotka esittelee tuotteitaan” (T3). Toisaalla sijoittajat nostettiin esille yhtenäisenä ryhmänä: ”Jostain syystä suomalaiset eivät saa tällaisia inhimillisiä kategorioita haltuun, tarvitaan yksityisiä sijoittajia” (T6).

¹³⁷ Tätä tuotiin esille esimerkiksi Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T6): ”Vaikuttavuusketju ja -malli on siellä ollut kaiken ydinasia. Ollaan tarjottu sparrausapua, että ensinnäkin liiketoimintamalli on terve, mut ennen kaikkea et osataan mallintaa niin, että asiakkaalle voidaan selkeästi osoittaa, että juttu toimii. On jumpattu paljon sitä tarinaa ja liikeasias, että saadaan juttuja pitchattua julkiselle tai sijoittajille.”

Ajallisen niukkuuden sijaan VI-tiimin päätöksentekoa puitteistivat aikaisemman päätöksenteon kautta pragmaattisemmin jäsenyneet temporaaliset viitepisteet, kuten SIB:ien maaliin asti saaminen (T1), tulevat tapahtumat (T2) tai vaikuttavuusinvestoimisen avainalueen kesto (T5). Lisäksi VI-tiimin toiminta hahmotui muutenkin ajallisesti hyvin kelluvana. Aikaa käytettiin ja sitä havainnoitiin suhteessa niin lähitulevaisuudessa näkyviin ajankohtaisuuksiin, kuin reilusti kaukaisempina pirtyviin odotushorisontteihinkin. Joitain toistuvia aikajäsennyksiä luovia rakenteita kuten viikoittainen tiimipalaveri (T1) oli kehkeytetty, mutta muuten toimintaympäristön havainnoinnin kannalta keskeistä nähdäkseni oli ennen kaikkea *strategisuus* ja jatkuva aktiivisuus, ei lukkoon lyödyt ajalliset tavoitteet, kestot ja aikahorisontit.

Samanlaista ajallista jäsenystä oli havainnoitavissa myös koko ekosysteemiä ja sen rakentamista koskien. *Eritoten ajallinen vapaus nähtiinkin vaikuttavuusinvestoimisen aikahorisontissa asiana, joka mahdollisti ekosysteemin kokeilutoiminnalle perustuvaa rakentamista.* Tämä tuli esille viittauksissa, joissa sekä tähänastista että tulevaa etenemistä kehystettiin epävarmuutta sisältävänä ja täten kokeilutoimintaa vaativana prosessina¹³⁸. Keskeistä oli, että koska kyseessä oli kokeilulle perustuvaa toimintaa ja "systeemisen muutoksen" tavoitetta, ei etukäteen voitu täysin ennustaa miten ja millä vauhdilla asiat tarkalleen etenisivät¹³⁹. Aikaa oli silti jäsennettävä jollain tavalla ja tässä keskeinen aikaviittaus oli niin sanottu *jatkuvan kehityksen* esille tuominen. Jatkuvaa kehitystä korostaneissa viittauksissa ilmaistiin alleviivaten, kuinka tulevaisuus on pääasiallinen vaikutuksen kohde, mutta toiminta tapahtuu nykyhetkessä ja ylipäättään asiat ovat liikkeessä, eivät staattisia. Tämä taas heijastui strategisuutena niin yksittäisten toimijoiden ja käytäntöjen kohdalla, kuin myös koko vaikuttavuusinvestoimisen ilmiötä jäsentäessäkin¹⁴⁰.

Erityisen mielenkiintoinen temporaalinen viittauskohta oli jatkuvuuden painottamisen lisäksi se, kuinka vaikuttavuusinvestoimista kehystettiin osana yleisemmän tason ajallisia hahmotuksia. Yksi tällainen oli vastuullisen liiketoiminnan temporaalinen eteneminen, jossa vaikuttavuusinvestoiminen nähtiin vastuullisen liiketoiminnan kaikista edistyneimpänä ja uusimpana ilmenemismuotona, joka ainakin toistaiseksi mahdollistaa kaikille siinä mukanaoleville markkinoilla erottautumista ja edelläkävijyyttä¹⁴¹. Lisäksi suomalaisen yhteiskunnan yleisemmät horisontit kuten kestävyysvaje sekä maakunta- ja SOTE-uudistus jäsen-

¹³⁸ Etenemistä refleктоitiin esimerkiksi Hyvää huomista vaikuttavuusinvestoiminen -tapahtumassa (T8) sekä VI-tiimiä että koko ekosysteemiä koskien seuraavasti: "Me perustettiin tiimi, jonka tavoitteena olis luoda vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä ja testata toimiko käytäntö." – "Meillä oli itsepäinen ajatus, ettei vaan tuoda juttua. Oli kova motivaatio testata mihin tää riittää ja mihin ei. SIB todettiin toimivaksi ja sitten laitettiin jo työhyvinvointi-SIB liikkeelle." Samaan tapaan toisaalla: "Tällä hetkellä ei oo 5 tai 10 vuoden evidenssiä, sitä on pakko vaan ruveta selvittämään. Vähän niin kuin ilmastonmuutos, ei jääda kattoon vaan ruvetaan tekemään." (T3)

¹³⁹ Tätä refleктоitiin erityisesti myös lisämateriaalini haastatteluisa, joissa eräät VI-tiimin jäsenet olivat itsekin hieman yllättyneitä asioiden etenemisen hitaudesta. Vaikuttavuusinvestoimisen Suomeen tuomisen ajateltiin olevan helpompi ja nopeampi prosessi, jota sitten kuitenkin hidastivat mm. lakiin ja yleisen ymmärryksen levittämiseen liittyvät seikat. Hitautta pohdittaessa kuitenkin muistutettiin, että mikäli hitaudelle ei olisi ollut tilaa, olisi tekeminen jäänyt tasoltaan heikkolaatuisemmaksi.

¹⁴⁰ Näissä jatkuvan kehityksen viittauksissa lähes asia kuin asia jäsenettiin ilmaisuin kuten "vaikuttavuustematiikka ja yhteiskunnallinen markkinoinninen ovat hyömässä läpi" (T3), "ympäristäpuolikin on nyt herännyt vaikuttavuusinvestoimiseen" (T7) tai "Helsingin kaupungilla ollaan menossa vähitellen kohti tulosperustaisuutta ja vaikuttavuuden bankintaa" (T3).

¹⁴¹ Vaikuttavuusinvestoimisen sijoittautumista aikajanelle kuvaa hyvin kansallisen ohjausryhmän kokouksen (T7) viittaus: "Tällä hetkellä sijoitukset keskittyvät ennen kaikkea ESG:n eksperttikenttään – siitä on tullut hygieniatekijä. Vaikuttavuusinvestoiminen tarjoaa mahdollisuuksia erottautumiseen ainakin vielä."

nettiin temporaalisina ympäristöinä, jotka vaikuttivat myös vaikuttavuusinvestoimisen etenemiseen¹⁴². Kehystystä hyödynnettiin eritoten myös päätöksiä kohti vieden, jolloin kumppanuuksellisen ekosysteemin rakentaminen korostui viittauksien tarkoituksena¹⁴³.

Niin VI-tiimin kuin koko ekosysteemi ja sen rakentaminen puitteistuivat siis ajan suhteen kaksisuuntaisesti. Yhtäältä kumppaneiden oma toimijuus – niin yksittäisinä toimina, kuin vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamisena kokonaisuudessaankin – jäsennettiin elävinä aikaraameina, ajallisena vapautena ja dynaamisuutena. Toisaalta esimerkiksi politiikan ja talouden alajärjestelmät tuottivat ajallisia aallokkoja, joissa oli ajoittain luovuttava hyvinkin tarkasti, minkä lisäksi ekosysteemiä vaikutti yhdistyvän jaettu näkemys paitsi nykypäivän, myös tulevaisuuden haasteista pitkälläkin aikavälillä. Tämän suhteen VI-tiimillä oli nähdäkseni erityisen merkittävä rooli ekosysteemin ympäristöä havainnoivana tahona. Vaikuttavuusinvestoimisen vaikutusvaltaisena fasilitoijana tiimi paitsi havainnoi itse ajallisuutta, niin myös projisoi näkemystään sekä ekosysteemin nykyiselle, että tulevaisuuden potentiaaliselle jäsenistölle¹⁴⁴.

Organisaation muisti: muistitekniikkojen & viittauskohtien moninaisuus

Organisoivana periaatteena VI-tiimin kommunikaatiolle oli saada vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä levitettyä mahdollisimman laajalti suomalaiseen yhteiskuntaan. Tämä ilmeni havainnointini perusteella myös organisaation muistiin limittyen siten, että *ennalta määriteltyjen ja tavoiteltujen päätöksien sijaan muistiin liittyvien "outputtien" kirjo oli hyvin moninainen*. Viittausten kohteina oli niin liikkeelle saatuja projekteja, valmistuneita dokumentteja, manuaaleja ja tutkimuksia, kuin Suomen hallituksen ja ekosysteemille olennaisten sidosryhmien päätöksiäkin¹⁴⁵. Se, että viittauksien kiintopisteitä oli monia, ei kuitenkaan tarkoittanut, että jo tehdyt päätökset olisivat kaikki olleet yhtä määrittäviä, saati että mikä tahansa olisi kelvannut muistin viitepisteeksi. VI-tiimille erityisen määrittäviä muistiviitteitä olivat jo aikaan saadut SIB:it, joita tuotiin esille pohjustuksellisesti lähes jokaisessa tapahtumassa. Kuitenkin myös muita VI-tiimin tehtäviä, kuten kiihdyttämöjen järjestämistä, sijoittajavuorovaikutusta, kansallisen ohjausryhmän luomista ja kansainvälistä yhteistyötä nostettiin usein kokous- ja tapahtumakommunikaatiossa esille.

¹⁴² Esimerkiksi maakuntauudistusta kuvattiin Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) varsin lennokkaasti: "Koko kunta-/maakuntameininki on kovassa myllerryksessä, joka ei ole vielä hämmästyttävä selkeästi. Kyseessä on joka tapauksessa samat verorabat ja ongelmat ovat ongelmia. Joudutaan nyt tässä varmaan puoltoista pari vuotta käymään jumppavaihetta, mutta se tulee olemaan sen arvoista kuitenkin."

¹⁴³ Vaikuttavuusvalmentamossa (T2) tällaista kommunikaatiota kohdistettiin järjestökenttään: "Ollaan yhteiskuntapolitiisessa tilanteessa, jossa järjestöt ovat heikoilla. Tässä (vaikuttavuusinvestoimisessa) olisi tuhannen miljoonan euron paikka varmistaa järjestöjen merkitys. Nyt on pakko unohtaa jossittelut ja toimia." Juhlatapahtumassa (T8) samaa pointtia lähestyttiin yleisemmällä tasolla: "Tehdään tästä hyvä yhteinen iltapäivä. Nyt on hyvä aika uudistua ja tää koskee myös hyvinvointiyhteiskuntaa. Meillä on mahdollisuuksia, ubkia ja ennen kaikkea yhteisiä ratkaisuja." Paitsi yleisellä tasolla vaikuttavuusinvestoimisen ajallista jäsenystä kuvaten, myös juuri tapahtumien rakenteistajana tällainen kommunikaatio oli mielenkiintoista: tapahtumien ohjelma oli ajallisesti selkeästi määriteltä ja suunniteltua, minkä suhteen tällaiset viittaukset viestivät tehokkuudesta ja puitteistivat kommunikaatiota kohti asiakysymyksiä ja päätöksiä.

¹⁴⁴ Tällaiset viittaukset esiintyivät eritoten tilanteissa, jossa VI-tiimi perusteli vaikuttavuusinvestoimisen tärkeyttä. Pohjustusta toteutettiin esim seuraavasti: "Miksi lähdettiin tähän? Katottiin suomalaista yhteiskuntaa, jossa näkyi paljon osaamista, hyvinvointia ja rahaa. Silti koettu ja mitattu hyvinvointi ei näyttänyt niin hyvältä kuin voisi. Työkaluksi löydettiin vaikuttavuusinvestoiminen." (T8)

¹⁴⁵ Esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimisen käsittely hallituksen puoliväliriihessä (T5), TEM:in tiedotustilaisuus maahanmuutto SIB:in julkaisemisesta (T8), Sitraa koskeva vaikuttavuusarviointi (T1) ja tulokset Diabetes2 SIB:in mallintamisesta (T1).

Olellaista kaikissa jo tehtyihin päätöksiin ja aktiviteetteihin viittauksissa oli nähdäkseni rajata sekä ajallista että sisällöllistä kompleksisuutta. Ajallisesti oltiin esimerkiksi Sitran vaikuttavuusinvestoimisen avainalueen kolmen vuoden olemassaolon aikana edetty ilmiön yleisestä hahmottelusta kohti konkreettisia projekteja. Sisällöllisesti vaikuttavuustematiikka taasen oli osana domestikaation prosessia tiivistynyt tietyiksi, suomalaisen yhteiskuntaan sopiviksi käytännöiksi ja lähestymistavoiksi – esimerkiksi SIB:eiksi yhdistäen sektoreita ja tarttuen eritoten julkista sektoria koskevaan ongelmiin sekä vaikuttavuuden "kapeaan" määritelmään toiminnan legitimaationa ja kansainvälisenä kilpailuetuna¹⁴⁶.

Koko ekosysteemiä koskevassa muistikommunikaatiossa taasen korostuivat eritoten viittaukset, jotka nekin ilmensivät ekosysteemin "jatkuvan rakentamisen" logiikkaa. Näissä, eritoten sosiaalisella ulottuvuudella operoivissa viittauksissa, pyrittiin yhtäältä alleviivaamaan kumppanuuteen liittyvää sitoutumista yhteistyöhön sekä jatkuvaan itsensä ja kumppanuuden kehittämiseen¹⁴⁷. Toisaalta myös sitä tuotiin ilmi, että vaikka ekosysteemiä vasta oltiin rakentamassa, oli kumppaneilla kuitenkin takanaan sisällöllisiä kompetensseja ja meriittejä, joihin viittaamalla kyettiin luomaan heille legitimitettä, ja täten osoittamaan, että kumppanuuden rakentaminen operoi uutuudesta huolimatta vakaalla pohjalla. Olellaisia viitepisteitä esimerkiksi kaikista eniten legitimaatiota kaivanneiden palveluntuottajien kannalta olivat viittaukset siihen, keiden kaikkien kanssa oli jo tehty yhteistyötä¹⁴⁸. Lisäksi paitsi palveluntuottajien kohdalla myös koko ekosysteemissä kansainväliset kontaktit toimivat erityisen hyödynnettävinä muistifunktiona¹⁴⁹. Kokonaisvaltaisena viitepisteinä oli myös yleinen toiminnan pitkäjänteisyyden muistelu, jossa nykyhetken toiminnalle rakennettiin oikeutettavuutta yksinkertaisesti viittaamalla sen jo kestäneen jonkin aikaa¹⁵⁰.

Suuri osa organisaatiosysteemisen muistin kannalta olellaisista ja suoraan vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvistä viittauksista oli kuitenkin ennen kaikkea vasta liikkeelle laitettuja – eikä siis loppuun asti toteutettuja – projekteja, joiden "heikkoutta" toimintaa legitimoivina tekijöinä myös aineistossani pohdittiin¹⁵¹.

¹⁴⁶ Juhlatapahtumassa (T8) asiaa kehystettiin täten: ”Mitä ollaan saatu aikaan? Ensinnäkin saatu yhteen paljon toimijoita. Aloitettiin nollassa ja aluksi piti kääntää englanninkielisiä termejä. Meillä oli itsepäinen ajatus, ettei vaan tuoda juttua – oli kova hinku testata mihin tää riittää, mihin ei. SIB löydettiin toimivaksi ja se laitettiin liikkeelle.” Ohjausryhmässä (T7) taas käsiteltiin juuri Sitran ”rajoitunutta” tai kapeaa määritelmää, kuten aiemmin todettua ja viitattua.

¹⁴⁷ ”TEM:n kanssa on keskusteltu ja kielteisesti myös STM:stä pitäisi saada oikeat ihmiset samaan pöytään niin taklataan asia yhdessä.” (T3) ”Suomessa on paljon asiantuntijaorganisaatioita, joita voitaisiin paremmin hyödyntää myös vaikuttavuusinvestoimisessa, esimerkiksi THL. Meidän kannattais meidän kokoisessa yhteiskunnassa hakea aktiivisemmin yhteistyötä.” (T5) ”Yhdessä, ketterästi kokeillen, ainoa tapa edetä, oli se sitten myydä tai tuottaa vaikuttavuutta.” (T8)

¹⁴⁸ Viittaukset saattoivat olla kokemusta tai tietotaitoa esimerkiksi yhteiskunnallisesta vastuullisuudesta tai mitattavuuden korostamisesta toimintansa arvioinnissa. Esimerkiksi kiihdyttämössä (T3) useat yritykset korostivat jo tehtyä kuntayhteistyötä, kun taas Vaikuttavaa bisnestä -tapahtumassa (T6) yksi yrityksistä korosti sitä, kuinka heidän tuotteensa ei ole ainoastaan hyvä, se on myös tieteellisesti todistettu toimivaksi VTT:n ja Statistin toimesta.

¹⁴⁹ Esimerkiksi Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T5) European Investment Fund EIF:n edustaja esiteltiin ”Euroopan suurimman ja vaikutusvaltaisimman riskipääomasiirtokseen keskittyvien organisaation” edustajana (T5), mikä toki toi myös edustajan paikalle saaneelle Sitralle arvovaltaa.

¹⁵⁰ Esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimisen kolmevuotissyntymäpäiviä (T8) juhlistettiin muistelemalla tähänastisia saavutuksia ja järjestövalmentamokokous (T2) avattiin toteamalla, että ryhmä on kokoontunut jo vuoden ajan, ”koko ajan eteenpäin menen.”

¹⁵¹ Esimerkiksi STM:n Studia Generalia-luennolla (T5) Työhyvinvointi SIB:iä esiteltiin hyvin vahvasti siihen peilaten, että vasta noin kahden vuoden päästä, kun hanke saataisiin maaliin, voidaan tarkasti arvioida kuinka taloudellisesti hyödyllinen projekti on. Kiihdyttämön suunnittelukokouksessa (T2) taas pohdittiin laajalti sitä, kuinka vaikuttavuusajatteluun on toistaiseksi vaikea saada ihmisiä mukaan, kun siitä ei vielä juurikaan ole konkreettisia tuloksia.

Vaikuttavuusajattelun nähtiin ottavan ilmaa siipiensä alle kunnolla vasta silloin, kun esimerkiksi SIB:eistä saataisiin selkeitä tuloksia, mutta tässä vaiheessa ei kuitenkaan oltaisi kuin vasta muutaman vuoden päästä. Toki jo se, että esimerkiksi Suomen hallitus, STM ja TEM olivat projekteja ylipäänsä aloittaneet, oli legitimoiva ja hyödynnettävä viitepiste, mutta tämä ei kuitenkaan ollut mitenkään yhtä vahva toiminnan perustelu kuin kaiken todellinen päämäärä: todennettu vaikuttavuus ja onnistuneet projektit. Organisatorisen muistin toiminta ekosysteemisesti paljastuikin haasteeksi, jota eritoten VI-tiimi ekosysteemiä fasilitoivana organisaationa reflektoi¹⁵². Tämä oli ymmärrettävää: jotta toimintaa voitaisiin pitää legitimiinä ja tehokkaana, täytyy sillä olla viitepisteitä, joiden kautta osoitetaan, että asioita todella tapahtuu. Tällaisen asioiden luotettavuuden varmistamisen suhteen Sitralla ja VI-tiimillä oli paljon sekä asiantuntijuuden mahdollistamaa liikkumavaraa että kykyjä ja resursseja kommunikoida toiminnastaan niin ekosysteemille kuin yhteiskunnalliselle ympäristölle yleisestikin, mutta aivan samalla tasolla eivät havainnointini perusteella kaikki ekosysteemin jäsenet olleet¹⁵³. Toisaalta tätä vastuuta osin attribuoiinkin myös Sitraan ja VI-tiimiin itseensä, sillä VI-tiimi silti oli ainakin toistaiseksi päävastuussa vaikuttavuusinvestoimisen ja vaikuttavuusajattelun jalkauttamisesta, vaikkakin pyrkimys oli jatkuvasti kohti sitä, että Sitra ja VI-tiimi saisi vietyä jäsenyksiään kiinteäksi osaksi muiden ekosysteemin jäsenten toimintaa, organisaatioteoreettisesti nähtynä siis päätöksentekopremissejä. Tähän oli kuitenkin vielä matkaa.

Lopulta, havainnoimissani tapahtumissa oli löydettävissä muistiviittausten suhteen myös moniäänisyyden reduktiota, joka nousi esiin vertaamalla kyseisiä viittauksia kokousten kommunikaatioon kokonaisuudessaan. Vaikka varsinainen päätöksenteko ei lähtökohtaisesti ollut ydintarkoitus suurimmassa osassa havainnoimiani tapahtumia (vrt. Virtanen 2015, 277), pystyi aineistostani silti selvästi siis huomaamaan, kuinka moninaiset yhteiskunnalliset logiikat ja vuorovaikutuksellisia piirteitä sisältävä kommunikaatio kiteytyi päätöksiä lähentyessään yksinkertaisempiin muotoihin, jotka taasen toimivat premisseinä uusille päätöksille¹⁵⁴. Kyseessä oli organisaation muistin kannalta olennaista faktuaalisuuden jäsentämistä, jota jäsenän tarkemmin alajärjestelmäviittausten analyysissa.

¹⁵² Esimerkiksi kansallisen ohjausryhmän kokouksessa (T7) VI-tiimin jäsen nosti esille, kuinka hän toivoisi että eräs toiminnassa mukana oleva organisaatio ”informoisi paremmin palveluistaan ja tiedoistaan – tähän asti ei olla kerrottu juuri mitään”.

¹⁵³ Esimerkiksi Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) ja Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T6) joillekin yrityksille esitettiin verrattain suoranaistakin kritiikkiä, joka saattoi koskea niin yritysidea, mallintamisen tasoa kuin siitä viestintääkin.

¹⁵⁴ Vaikuttavuuskiihdyttämön suunnittelukokous (T2) oli esimerkiksi selkeä ilmentymä siitä, kuinka liikkeelle lähdettiin yleisestä järjestökentän vaikuttavuuden hahmottelusta, mutta kun päätökset koskien kattojärjestön vaikuttavuutta kouluttavia ja eteenpäin vieviä tahoja lähestyivät, keskustelu kääntyi selkeästi asialähtöisempään ja esimerkiksi taloudellisen kommunikaation suuntaan. Lisäksi vaikuttavuusinvestoimisen instrumenttien kuten vaikuttavuusketjun suhteen havainnoimissani tapahtumissa esiintyi selvää vaihtelevuutta kompleksiteetin puitteistamisen suhteen. Yhtäältä, kuten aiemmin todettua, vaikuttavuusketju nähtiin aineistossani juuri sinä mallina, jonka kautta toimijoiden silmiä saataisiin avattua ja kuinka palveluntuottajien pitäisi jäsentää toimintaansa hyvin vahvasti juuri vaikuttavuusketjujen mukaan. Toisaalta, VI-tiimi korosti kansallisen ohjausryhmän kokouksessa, että tapa, jolla jotkin palveluntuottajat jäsentävät vaikuttavuutta eritoten säästettyinä veroeuroina, on ristiriidassa vaikuttavuusinvestoimisen ”syvyyden” kanssa, samoin kuin Sitran oppaassa ”Vaikuttavuuden askelmerkit” (Sitra 2018c, 6–7) tähdennetään, että tavoitteellista ja kokonaisvaltaista yhteiskunnallista vaikuttavuutta tarkastellessa ketjujen sijaan voitaisiin (tai kannattaisi) tarkastella myös vaikuttavuuden ekosysteemiä, joka jäsentää vaikuttavuutta kompleksisemmin.

Toimintaohjeet ja julkilausutut tavoitteet: Sitran ja VI-tiimin tavoitteellinen itsenäisyys & vaikutus ekosysteemin tavoitteelliseen rakentumiseen

Sitran tehtävä on määritelty laissa (Laki Suomen itsenäisyyden juhlarahastosta 24.8.1990/717), mikä tuottaa Sitran päätöksille sekä ehdollisia että tavoitteellisia ohjelmia¹⁵⁵. Laki kuitenkin ohjaa Sitran toimintaa vain hyvin yleisellä tasolla ja Sitra toimii eritoten nykyisin niin taloudellisesti kuin poliittisestikin varsin itsenäisesti päämääriensä tavoittelussa. Täten VI-tiimilläkään ei ollut, myöskään havainnointini perusteella, esimerkiksi julkilausuttuja ehdollisia tavoitteita, jotka sen olisi tullut saavuttaa. Lakilähtöisten toimintaohjeiden sijaan Sitra kuitenkin on julkaissut erinäisiä dokumentteja, jotka määrittelevät Sitran (yhteiskuntapoliittisia) tavoitteita arvojen, visioiden ja strategioiden muodossa¹⁵⁶. Näihin ei eksplisiittisesti missään havainnoimissani tapahtumissa viitattu, vaikkakin monet Sitran ja samalla VI-tiimin tavoitteita koskevat näkemykset toki heijastuivat epäsuorasti VI-tiimin kommunikaatiosta. Keskeistä siis oli, että tavoitteellisesti VI-tiimi operoi verrattaen vapaasti, vailla ehdollisia tai tavoitteellisia ohjelmia, ja viittasi ennen kaikkea omiin, aiemmin tekemiin päätöksiinsä, joita jo tarkastelin organisaation muistin kohdalla.

Vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamisen kontekstissa toimintaohjeet ja julkilausutut tavoitteet hahmottuivat hieman selkeämmin. *Ehdollisina ohjelmina esimerkiksi Sitran muotoilemat SIB:in tai vaikuttavuuden ostamisen toimintalogiikat määrittivät hyvin eksplisiittisesti, miten vaikuttavuusinvestoimisprojektin tulisi edetä ja millainen rooli kullakin sidosryhmällä projektissa on.* Tämä kompleksiteetin reduktio oli olennaista ja siihen viitattiinkin aineistossani tiuhaan, samoin kuin enemmän tavoitteellisia piirteitä sisältäviin ohjelmiin, eritoten vaikuttavuusketju- ja ekosysteemiajatteluun, jotka ohjasivat sitä, kuinka palveluntuottajien tulisi lähestyä toimintaansa¹⁵⁷. Tätä kautta siis piirtyi myös ekosysteemin dynamiikka, jossa VI-tiimi oli domestikoinut ja sovittanut omiin tavoiteohjelmiinsa globaaleja vaikuttavuusinvestoimisen malleja ja sitten tuottanut suomalaiselle ekosysteemille omat ohjelmansa, joita oltiin myös konkretisoitu Sitran julkaisemissa selvityksissä ja oppaissa (ks. Liite 2). Niissä Sitra siis ikään kuin pyrki tarjoamaan tavoiteohjelmansa muille sidosryhmille. Nähdäkseni nämä kaikki ekosysteemille muotoillut tavoitteet rakenteistivatkin kommunikaatiota vaikuttavuusinvestoimisesta, mutta piirtyivät silti osittain muovautuvaisina, dynaamisen kommu-

¹⁵⁵ Laki esimerkiksi määrittää sen, että Sitra on vastuunalainen eduskunnalle (1§), Sitran hallituksessa tulee olla kuusi jäsentä sekä edustukset valtiovarain-, kauppa-, teollisuus- ja opetusministeriöistä (10§) ja että Sitran tavoitteena on "edistää Suomen vakaata ja tasapainoista kehitystä, talouden määrällistä ja laadullista kasvua sekä kansainvälistä kilpailukykyä ja yhteistyötä toimimalla erityisesti sellaisten bankkeiden toteuttamiseksi, jotka vaikuttavat kansan-talouden voimavarojen käyttöä tehostavasti tai tutkimuksen ja koulutuksen tasoa kohottavasti taikka jotka selvittävät tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoja" (2§).

¹⁵⁶ Näistä nähdäkseni määrittävimmät ovat vuonna 2014 julkaistu Visio Suomelle (Cook, Hellström, Hämäläinen & Lahti 2014), Kohti kestävää hyvinvointia (Hämäläinen 2013) sekä Demos Helsingin kanssa yhteistyössä tehty Hyvinvoinnin Seuraava Erä (Küski Kataja, Laine, Jousilahti & Neuvonen 2018) sekä Sitran nettisivujen Strategia-osiossa esitellyt 6+1 tavoitetta (<https://www.sitra.fi/aiheet/strategia/#61-tavoitetta>).

¹⁵⁷ "Mittarit ovat tärkeitä, mutta mallinnus muodostaa hyvän pohjan mittareille. Mallinnuksen tarkoituksena on taata toimiminen ja tässä taas vaikuttavuusketju kytkee myyjän ja ostajan." (T3), "Vaikuttavuuskiihdyttämöissä on ollut mukana lähinnä start up-tason yrityksiä ja ollaan mietitty kenellä on vahvin konsepti. Ollaan mietitty sekä kassavirran kannalta, että eritoten mallinnettavuuden ja vaikuttavuusketjujen rakentamisen kannalta." (T5), "Tavoitteena on ollut, että palveluntuottaja osaa kertoa toimintansa ketjun kautta. Tarkoituksena on saada ihmiset samalla tavalla ymmärtämään vaikutusta." (T7)

nikaation osana, johon varianssia tuotti esimerkiksi se, miten kiinteästi mikäkin tapahtuma kytkeytyi vaikuttavuusinvestoimisen konkreettiseen järjestämiseen (verrattuna sen tulevaisuutta koskevaan visiointiin). Tämänkin suhteen olennaista lisäksi oli, että mitä tiiviimmin lähestyttiin konkreettisia päätöksiä, sitä selkeämmin kommunikaatio jäsenyi alajärjestelmälogiikoiden, kuten talouden, tieteen ja hoivan kannalta. Ekosysteemin toiminnan kannalta olennaisena siis piirtyi, että monet näitä järjestylogiikoita ohjaavat tekijät oltiin jo muotoiltu, mikä redusoi olennaisesti vaikuttavuusinvestoimisen kompleksisuutta.

*Organisaatiokulttuuri: tahdikkuus ja asiapainotteisuus ekosysteemin yhtenäistämisenä,
refleksiivisyys & affektuaalisuus toiminnallisina semantiikkoina*

VI-tiimin ja vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin organisaatiokulttuurin hahmotteleminen oli aineistoni perusteella jossain määrin mahdollista tarkastellen yhtäältä tapahtumien interaktiosysteemisiä piirteitä keskustelukulttuurina, toisaalta yleisemmin organisaatiokulttuurisiin tekijöihin, kuten vaikuttavuusinvestoimisen omaan semantiikkaan ja tapoihin keskittyen. On kuitenkin todettava, että pyrkiessäni tavoittelemaan organisatorista ja alajärjestelmiin kytkeytyvää kompleksiteettiä havainnoimalla monia eri tapahtumia ja kokouksia – joissa siis osallistujat eivät VI-tiimiä lukuun ottamatta käytännössä missään olleet kahdessa tapahtumassa täysin samat – jää tarkasteluni tässä suhteellisen yleiselle tasolle¹⁵⁸.

Tapahtumien ja kokouksien vuorovaikutuksessa kuitenkin näkyi esimerkiksi joitain selkeitä interaktiivisia ala- ja yläkynnyksiä, jotka raamittivat vuorovaikutuksen osalta tapahtumia. Ensinnäkin, niin sanottu henkilökohtainen vuorovaikutus loisti paljolti poissaolollaan tapahtumissa. Puheenvuoroissa ei juurikaan tuotu esiin yksilöllisiä piirteitä, vahvoja moraalisia mielipiteitä tai muitakaan "henkilökohtaisuuksia". Kyseinen tahdikkuus mahdollisti tehokasta työskentelyä, asiassa pysymistä ja ekosysteemin rakentamisen kannalta hyödyllistä samanmielisyyttä. Henkilökohtaisten viittauksien vähäisyys ei kuitenkaan tarkoittanut, ettei interaktioviittauksia olisi esiintynyt ollenkaan. Asioita mutkistavien henkilökohtaisuuksien ja mielipideerojen sijaan tapahtumissa pyrittiin luomaan interaktiosysteemisen kommunikaation kautta yhtenäisyyttä, mitä toteutettiin myös erikseen sille organisatorisesti järjestetyn ajan ja tilan kautta¹⁵⁹. Eritoten luentotilanteille ja puheille tyypillinen tapa yhtenäisyyden luomiselle oli myös huumori, jonka kautta pyrittiin ohjailemaan tapahtumia kohti samanmielisyyttä sekä välttämään konflikteja¹⁶⁰.

¹⁵⁸ Nämä organisaatiokulttuuria koskeva huomioiden siis olivat omasta mielestäni mielenkiintoisia ja tapahtumakommunikaatiota kuvaavia, mutta niiden perusteella on kuitenkin riskaabelia tehdä turhan vahvoja johtopäätöksiä vaikuttavuusinvestoimisen organisaatiokulttuurista, minkä jäsentäminen olisi nähdäkseni vaatinut esimerkiksi laajempaa aineistoa ja vieläkin perusteellisempaa ekosysteemin osapuolien analysointia.

¹⁵⁹ Yksi tapa tälle oli useammassa tapahtumassa ollut "alku- tai loppusointo" eli seurallisuudelle tilan tekeminen esimerkiksi aamupalatarjoiluna (T3), kakkukahveina (T4) tai cocktailtilaisuutena (T8). Näissä tehtiin tilaa smalltalkille, tuttujen tapaamisille, uusien kontaktien luomiselle ja ylipäättään kommunikaatiolle, joka ei mahtunut muuten varsin asiapitoisiin raameihin. Tällaisten kevyempien osioiden tapahtumiin sisällyttäminen oli nähdäkseni varsin loogista ja tärkeääkin, sillä tarkoituksena monessa kohtaa oli nimenomaan saada ennen kaikkea ihmisiä tutustumaan ja tekemään toistensa kanssa yhteistyötä.

¹⁶⁰ Eritoten jos jokin asia ei onnistunut, pyrittiin tilannetta lievittämään huumorin kautta. Esimerkiksi STM:n Studia Generalia -luennolla (T5) itse asiaan ei yhdessä kohtaa luentoa päästy, koska Sitran powerpoint-kalvot olivat yleisön mielestä liian pienelle fontilla tehtyjä. Kommentit tulivat hieman yllättävänkin kärkeästi esiin, mutta Sitran esitelmäsihtijä pyrki keventämään

Interaktiosysteemisiä ja organisaatiokulttuuriin kytkeytyviä piirteitä pystyi havaitsemaan myös eri tapahtumia vertailemalla, jolloin jälleen ekosysteeminen hierarkkisuus nousi jossain määrin havaittavasti esiin¹⁶¹. Tapahtuman luonteesta riippumatta varsinaista interaktiosysteemisesti piirtyvää organisaatiokulttuuriin limittyvää kommunikaatiota ilmentyi kuitenkin havaintoaineistossani suhteellisen niukasti. Keskustelussa pysyttiin lähtökohtaisesti tiukasti asiassa, minkä voi tulkita johtuneen hyvin pragmaattisista syistä: asiaa oli paljon ja aiheet olivat monimutkaisia, mikä vaati osallistujilta aktiivista tarkkaavaisuutta ja täten seuralisuutta tavoittelevan kommunikaation jättämistä taka-alalle. Tätä voidaan pitää organisaatiokulttuurisena piirteenä sinänsä, mutta sen tarkastelemista on mielekkäintä lähestyä analysoimalla alajärjestelmien välityksellä toimivaa kommunikaatiota, mitä teen vasta seuraavassa kahdessa alaluvussa.

Sen sijaan joitain muita organisaatiokulttuurisina näyttäytyviä piirteitä oli mahdollista tämän lisäksi havainnoida. Ensinnäkin, havainnoimissani tapahtumista oli löydettävissä oma vaikuttavuusinvestoimiselle keskeinen semantiikkansa, joka toistui myös lisäaineistossani. Toistuvia merkitysyhteyksiä olivat esimerkiksi näkemykset *ketterydestä, innovatiivisuudesta ja proaktiivisuudesta* kaikkia vaikuttavuusajatteluun kytkeytyneitä organisaatioita ja toimijoita kuvaavina toiminnallisina attribuutioina¹⁶². Nähdäkseni ne kaikki toimivat määrittävinä piirteinä sen suhteen, *miten* ekosysteemin jäsenten tulisi yleisesti ottaen lähestyä toimintaansa, siinä missä esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimista ohjeistavat toimintamallit koskivat sitä, mistä asioista oli kyse. Systeemitoreettisesti tämä nähdäkseni jäsentyisi siten, että tällaisella semantiikalla korostettiin organisaatiokulttuurisesti, että ekosysteemin jäsenten olisi hyvä lähestyä itseään aktiivisesti reflektoiden, mitä voidaan tulkita niin toisen asteen havainnoimisen, kuin moniäänisyydenkin kannalta relevanttina. Toiseksi, *monissa tapahtumissa palautettiin toiminnan jäsentäminen ja motivointi psykologisiin tekijöihin ja affekteihin*, kuten tahtoon, uskallukseen ja asenteisiin¹⁶³, mikä sekin voidaan nähdä ainakin häilyvänä, myös edelliseen piirteeseen liittyvänä organisaatiokulttuurisena ja esimerkiksi myös taloudellistamiseen mielenkiintoisesti,

tunnelmaa viittaamalla humoristisesti ja naurua herättäen omien tietoteknisten taitojensa heikkouteen.

¹⁶¹ Jatkumolle asettaen VI-tiimin tiimipalaverissa (T1) esiintyi eniten ylä- ja alakynnyksien reunoilla tasapainottelevaa kommunikaatiota, kuten kieli poskessa esitettyä arvelua siitä, yrittääkö joku luistaa edustusvastuusta liian kevein verukkein. Tätä vasten kaikista korkeaprofiilimpina näyttäytyneessä tapahtumassa eli kansallisen ohjausryhmän kokouksessa (T7) keskustelu oli alleviivatun formaalia ja jonkun vastuullisuuden arvelu – kieli poskessa tai ei – oltaisiin mitä luultavimmin tulkittu sopimattomana. Yleisesti ottaen toki siis se, olivatko tapahtumien osallistajat samasta organisaatiosta tai entisestään tuttuja vaikutti asiaan, minkä lisäksi myös tapahtuman luonne oli asian suhteen merkittävä tekijä. Tapahtumien vuorovaikutusjärjestys, jossa yksi henkilö puhui ja muut kuuntelivat, oli lähtökohtaisesti avoimempi paikka kommunikoida, kun taas varsinaisissa kokouksissa huomio oli vielä rajatumminkin kokouksen aiheesta ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Interaktiivista luonnetta lisäksi ohjailtiin eksplisiittisesti, mikäli sille tarvetta ilmeni. Esimerkiksi Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) yrityksen pitchauksien seuraajia ohjeistettiin olemaan kannustavia, *"kun kuuluu start up-benkeen"*, kun taas Vaikuttavuusvalmentamon suunnittelukokouksessa (T2) osallistujia kehoitettiin pysymään asiassa, minkä ajoittain epäonnistuessa VI-tiimin edustaja moderoi keskustelua.

¹⁶² *"Yhdessä, ketterästi kokeillen on ainoa tapa edetä, oli se sitten myydä tai tuottaa vaikuttavuutta"*. (T8) *"Tarkoitus ois, että kun lopputulos on määritetty, tuottajille jää tilaa innovaatioille."* (T3) *"Me etsitään mentoreita nuorille, missä vaikuttavuus lähtee siitä, että kyseessä on proaktiivinen palvelu."* (T3) *"Kokeilutoiminnassa on kyse siitä, että kokeilemisen kautta ihmiset voivat tuoda esille tekemisen ilon ja luovuuden"* (T8).

¹⁶³ *"Vaikuttavuusinvestoimisessa yksi tarkoitus on, että saatais julkisen rahan tahtotila avoimeksi"* (T2), *"Mitä tarvitaan? Jaettu ymmärrys strategisista tavoitteista eli yhteinen tapa mallintaa haluttua vaikuttavuutta, uskallusta analysoida omaa toimintaa ja tehdä siihen tarvittavia muutoksia, kykyä tunnistaa ja tunnustaa muiden toimijoiden osaaminen/vaavuudet, aito tahtotila yhteistyölle, onnistumisen ja epäonnistumisen määrittely ja tarvittaessa uudelleenmäärittely."* (T3) *"Me ollaan monessa asiassa maailman kärkeä, mut siitä huolimatta me ei saada itsestämme kaikkea irti. Tää on kilpailun paikka; ollaanko me latteita kannustamaan vai onko asenteissa vikaa? Onhan meillä ollut esim. vaikka koulutusleikkauksia, mutta onhan meillä silti loistava koulutustaso. Eniten epäilen tätä meidän omaa asennetta."* (T8)

joskin kompleksisesti, kytkeytyvänä jäsennyksenä (vrt. Çaliskan & Callon 2010, 21¹⁶⁴). Keskeistä useissa havainnoimieni tapahtumien puheenvuoroissa oli, että niissä kehystettiin vaikuttavuusinvestoimista paitsi organisaatioihin ja niiden päätöksiin jäsentäen, niin myös ihmisiin, joilta vaadittiin erityistä psykologista kykyä tai affektiivista panostusta siihen, että asiat toimisivat toivotulla tavalla. Viittaukset myös tapahtuivat monissa määrin siten, että niissä puhuttiin paitsi itsestä ja omasta toiminnasta myös ”meistä”, minkä voi tulkita yhtenäisyyden konstruoinniseksi ja motivoimiseksi koko ekosysteemiä koskien.

Yhteenvedoa: organisaatioviittaukset vaikuttavuusinvestoimisen käytännön dynamiikan avaajina

Organisaatioviittausten kautta vaikuttavuusinvestoimisesta piirtyi sen kannalta olennaista dynamiikkaa. Se, mitä tarkalleen tarkoitti, että VI-tiimi fasilitoi ekosysteemiä, näyttäytyi yhteydessä päätöksentekoon selkeästi: VI-tiimi oli tuottanut ekosysteemille päätöskriteerejä esimerkiksi toimintaohjeiden muodossa ja se erottautui tämän myötä muista vaikuttavuusinvestoimisen ensisijaisena asiantuntijana. Ekosysteemille keskeistä taas oli, että kumppanuuden eri jäsenet toimivat roolilleen määritetyin tavoin ja niiden jäsentämä vaikuttavuusinvestoimisen kompleksisuus oli täten osin rajattua. Niin VI-tiimin kuin ekosysteeminkin toimintaa lisäksi kuitenkin kuvasi, että tiettyjen kyseenalaistamattomien asioiden kuten vaikuttavuusinvestoimisen ydintoimintalogiikan ulkopuolella toiminta kuitenkin oli dynaamista ja ennemminkin kokeilevaa ja vapaata, kuin yhtä tiettyä tekemisen tapaa seuraavaa. Tämän puolesta puhuivat niin yhtenäisyyttä konstruimaan näyttäytyneet organisaatiokulttuuri kuin väljät muisti- ja aikaviittausten rajatkin, jotka myös resonoivat huomioista kumppanuudesta spesifinä yhtenäisyyden rakentamisen muotona.

Systemiteoreettisesti organisaatioita analysoimalla oli täten mahdollista päästä kiinni siihen, minkä suhteen mitkään päätöksenteon kriteerit olivat määrittäviä. Esimerkiksi organisatoriseen muistiin liittyen näyttäytyikin, että yhtäältä aloitetut vaikuttavuusprojektit sijoitettuihin rahoineen ja moninaisine toimijoihin olivat sinänsä legitimejä viittauskohteita ekosysteemisille muistille, mutta eivät kuitenkaan yhtä legitimejä, kuin mitä ne olisivat olleet, mikäli projektit olisivat olleet jo valmiita. Tarkemmin tähän dynamiikkaan perehtyäkseen on kuitenkin olennaista lisäksi tarkastella, miten vaikuttavuusinvestoimiseen liittyviä sisällöllisiä merkityksiä jäsenettiin yhteiskunnan eri alajärjestelmien mukaan.

6.2 Vaikuttavuusinvestoimisen talouskommunikaatio

Kuten edellä hahmoteltua, vaikuttavuusinvestoimista ja sen ekosysteemin rakentamista todennäköistävä organisaatiokommunikaatio ei suinkaan hahmottanut yksisuuntaisena tai yksinkertaisena. Myös yhteiskunnan alajärjestelmiin viittaavan kommunikaation kannalta keskeistä oli moniäänisyys, joka ei odotetusti tiivistynyt ainoastaan taloudelliseen kommunikaatioon. Tästä huolimatta, *talouskommunikaatio oli empirisesti*

¹⁶⁴ Çaliskan & Callon (2010, 21) nostivat taloudellistamista ja markkinaistamista koskevassa artikkelissaan esille, kuinka markkinoiden kannalta paitsi monesti analysoitu luottamus, myös monet muut affektuaaliset dynamiikat kuten toivo, seikkailunhalu ja moraalinen pohdinta ovat olennaisia ja paljon lisätutkimusta vaativia markkinoita puitteistavia tekijöitä.

havainnoituna vaikuttavuusinvestoimiselle sen ensisijainen ja määrittävä viitepiste. Käsittelen täten seuraavaksi havainnoinnissani ilmentynyttä talouskommunikaatiota ilmiölähtöisesti, mutta eritoten luvussa 4 esittelemiini systeemiteoreettisiin talouskonseptioihin suhteutettuna. Aloitan taloudellistamisen keskeisyydestä vaikuttavuusinvestoimisessa, minkä jälkeen käsittelen finanssitaloutta ja kansantaloutta omina distinktiivisinä viittaussfääreinään. Lopuksi tarkastelen kilpailuun ja markkinoihin liittyviä viittauksia.

Taloudellistaminen vaikuttavuusinvestoimiselle keskeisenä kompleksiteetin redusointina

Havainnoimissani tapahtumissa talouden alajärjestelmään viitattiin jatkuvasti ja talous piirtyi hyvin merkittävänä kommunikaatiologiikkana kaiken toiminnan kannalta. Keskustelua käytiin vaikuttavuusprojektien tuotoista, kunnille mahdollistuvista säästöistä, olemassa olevista tai muotoutumassaan olevista markkinoista ja eri palveluiden kustannuksista¹⁶⁵, jotka olivat konkreettisesti relevantteja kaikkien päätöksien muodostumisen kannalta ja joita ilman vaikuttavuusinvestoiminen ei olisi merkityksellistä. Lisäksi keskeistä oli myös taloudellisen jäsentämisen oikeuttaminen taloudella itsellään: talouden operaatiot kuten voittojen tuottaminen ja markkinoiden hintojen määrittelyn kautta rakentaminen olivat vaikuttavuusinvestoimisen kannalta olennaisia ja taloudelliseen jäsentämiseen velvoittavia¹⁶⁶. Vaikka muitakin kuin taloudellisesti kehystettyjä tavoitteita ja perusteluja tuotiin havainnoimissani tapahtumissa niitäkin esille, ei kuitenkaan käytännössä mitään aihetta käsitelty ilman taloudellisten jäsenysten esille tuomista¹⁶⁷.

Siinä missä on suhteellisen itsestäänselvää, että taloudellisten päämäärien hahmottelu ja tavoittelu tapahtui talouskommunikaation kautta, oli havaintojeni perusteella vaikuttavuusinvestoimiselle kuitenkin distinktiivistä myös se, että yhteiskunnallisten vaikutuksien tavoittelu kehystyi sekin vahvasti talouden kautta *eli taloudellistaen*¹⁶⁸. Vaikuttavuutta taloudellistavilla viittauksilla oli kolme yleistä piirrettä. Ensinnäkin, ne näyttäytyivät paitsi taloudellista tuottavuutta, myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta parhaiten jäsentävien kriteerien esittämisenä. Siinä missä esimerkiksi hyvinvoinnin mittareita käsiteltiin hyödyllisinä sinänsä, painotettiin useassa yhteydessä, että taloudellinen mallinnus ja mittaaminen olisi kaikista paras tapa hahmotella vaikuttavuutta¹⁶⁹. Toiseksi, taloudellistaminen suhteutui eritoten verrattuna sijoitusvalmiuteen

¹⁶⁵ Nämä operaatiot, jotka Çaliskanin ja Callonin tutkimusperspektiivistä ovat toki nekin taloudellistamista, keskittyivät siis systeemiteoreettisesti nähtynä jäsentämään todellisuutta ainoastaan niukkuuskommunikaation kautta. Eronteko on jossain määrin arbitraarinen, mutta nähdäkseni kuitenkin hyödyllinen sen suhteen, että se nostaa esille yhteiskunnallisen vaikuttavuuden taloudellistamisen, jota esimerkiksi Barmanin (2015) tutkimuksen mukaan ei vaikuttavuusinvestoimisessa tapahdu.

¹⁶⁶ ”Työhyvinvointi-kokeilu jatkuu vielä 1,5-2 vuotta, sitten nähdään, oliko taloudellisesti järkevä yhtäli.” (T5), ”15-20 SIB:iä on maailmanlaajuisesti nyt siinä vaiheessa että niitä voidaan arvioida, koska ne ovat maksaneet sijoittajille tuottoja ja onnistuneet taloudellisesti.” (T5), ”Soten peruslogiikka on, että markkinat tulee ja markkinoilla on uusia mahdollisuuksia.” (T3)

¹⁶⁷ Esimerkiksi Vaikuttavuuskiihdyttämöön (T3) osallistuneet yritykset jäsensivät toimintaansa seuraavasti: ”Huono-osaisuus siirtyi sukupolvelta toiselle ja sillä on monet syynsä. Tämä kierre maksaa kohtuuttoman paljon – aina vankilassa olemisen ja syrjäytymisen aiheuttamista kustannuksista psyykkisiin palveluihin.” ”Säästöjä syntyy 2 miljoonaa euroa per 50 henkilöä, jos ikäihmiset saadaan pysymään kotona vuoden kanemmin. Säästöpotentiaali löytyy lääketieteellisesti tarpeettomien päinvystys- ja terveyskeskuskäyntien väbenemisestä.”

¹⁶⁸ Työhyvinvointiin esimerkiksi viitattiin sairauspoissaolopäivien vähentymisen tuottamina säästöinä (T8), maahanmuuttajien kotoutumiseen vähentyneinä sosiaalietuuskuluina (T7) ja nuorten syrjäytymiseen ”turbina ja vältettävissä olevina kuluina” (T3).

¹⁶⁹ ”Paras tapa mitata on muuttaa arvo rahaksi – mittauksen ja mallinnuksen kautta tietysti.” (T5), ”Vaikuttavuuden mallintamisessa on tärkeintä, että sitä tarkastellaan systeemin tasolla, ei yksilöiden. Ei oo väliä sillä, onko kyseessä Virtaset vai Möttöset, tärkeintä on se että aikavälillä kulut pienenee.” (T3)

siten, että mikäli tietty palveluntuottaja oli taloudellistanut vaikuttavuutensa, se oli täten ”markkinavalmis” eli tuotettu muotoon, jota erityisesti sijoittajien olisi mahdollista ja houkuttelevaa lähestyä¹⁷⁰. Kolmanneksi, taloudellistaminen ilmeni lähes kontekstissa kuin kontekstissa hintojen muodossa juuri säästöinä, mikä oli osin paradoksaalista verrattuna vaikuttavuusinvestoimisen aktiiviseen luonteeseen ja edellä mainittuun sijoittamisvalmiuden mahdollistamiseen¹⁷¹. Syytä tälle ei voi aineistoni perusteella suoraan päätellä, mutta hypoteesina voitaisiin pitää, että taloudellistamisen myötä perustellut säästöt olivat legitimiimpi ja poliittisesti hyväksytympi tapa jäsentää taloudellista tuottavuutta, kuin se, että onnistuneen vaikuttavuusinvestoimisen myötä sijoittajat ja yritykset tuottaisivat voittonsa¹⁷².

Kaikki näkökulmat huomioon ottaen, vaikuttavuusinvestoimisen talouskommunikaatio toimi havainnointini perusteella joka tapauksessa ensisijaisena monimutkaisuutta helpottavana kommunikaatiomuotona, joka vei ekosysteemin kommunikaatiota päätösten muodostamisen suuntaan. Mikäli toiminta kehystyi sekä suoraan taloudellisesti kannattavana, että ”epäsuoraan” yhteiskunnallisten vaikutustensa taloudellistamisen kautta taloudellisesti positiivisesti, ei esteitä päätöksille ja niitä seuraavalle toiminnalle ekosysteemin sisäisesti ollut. Tämän suhteen on kuitenkin mielenkiintoista tarkastella systeemi/ympäristö -erontekoa mukailen, millainen taloudellinen ympäristö talouskommunikaatioon ja eritoten taloudellistamiseen oli yhteydessä. Tarkastelutapa tähdentää edellisiinkin huomioihin liittyen, että yhteiskunnasta voidaan paikantaa logiikkoja, jotka toimivat niin sanottuina ”sillanpääasemina” eli tässä tapauksessa taloudellista kommunikaatiota todennäköistävänä tekijöinä. Edelleen talouden alajärjestelmän teemoissa pysyen, tällaisia talouden ympäristöjä olivat havainnointini perusteella eritoten kansantalous ja sen kestävyysvaje sekä sijoittajien ekosysteemissä läsnäolosta johtuva finanssisfääriin alleviivatun huomioiva havainnointi.

Kansantalous ja finanssisfääri taloudellisina ympäristöinä

Julkisen sektorin kestävyysvaje ja sitä vasten peilatut vaikuttavuusinvestoimisen kansantaloudelliset vaikutukset nostettiin havainnoimissani tapahtumissa määrittävään asemaan sen suhteen, että vaikuttavuusinvestoiminen oli perusteltavissa paitsi taloudellista, myös yhteiskunnallista kehitystä edistävänä yhteiskuntapoliittisena tekniikkana¹⁷³. Kommunikaatiota rakenteistettiin Suomen talouden heikolla tilanteella,

¹⁷⁰ ”Vaikuttavuuden käyrän toimivuus ja todentaminen on tärkeää, se vakuuttaa sijoittajat.” (T3) ”Vaikuttavuusketjumalli on kaiken ydinasia. Me tarjotaan sparrausapua, että ensinnäkin liiketoiminta malli on terve, mut ennen kaikkea et osataan mallintaa niin, että asiakkaalle voidaan selkeästi osoittaa, että juttu toimii. On jumptattu paljon sitä tarinaa ja liikeasias, että saadaan juttuja pitchattua julkiselle tai sijoittajille.” (T7)

¹⁷¹ ”Ikääntyneiden itsenäisen toimintakyvyn kehittäminen tässä tavoitteena. Onnistumisprosentti on ollut X ja siitä tulee selkeä säästö yhteiskunnalle. Ihmisten silmiä avaa kustannuksien ja säästöpotentiaalien näkeminen” (T1; prosenttimäärä sensuroitu), ”Säästöpotentiaalina tässä on lääketieteellisesti tarpeettomien päävystys- ja terveyskeskuskäyntien väheneminen” (T3), ”Me ennaltaehkäistään psyykkisten ongelmien kehittymistä, minkä säästöt ilmenee lastensuojelun puolella (T5).

¹⁷² Tämä on nähdäkseni hyvin mielenkiintoinen kysymys ja liittyy myös taloudelliseen oikeuttamiseen, jota toteutettiin erityisesti myös yhteydessä kansantalouteen, jota käsittelen seuraavaksi. Suhteessa tähän, toisaalta myös sitä tuotiin aineistossani esille, kuinka voittojen tuottaminen pitäisi sinänsä hyväksyä. Esimerkiksi Vaikuttavaa bisnestä iltapäivässä (T5) todettiin: ”Voitais hyväksyä se, että yrityksen tehtävänä on tuottaa voittoa? Se pyörittää osittain tätä meidän yhteiskuntaa ja siitä voi saada voittoa ja se on ihan ok” ja juhlatapahtumassa (T8): ”Luulen et meil on vähemmän ryhmiä poliittisista ryhmittymistä riippumatta, jotka kritisoiivat sitä, etteikö yksityinen pääoma, joka vaikuttaa tällaisiin asioihin vois saada siitä taloudellista tuottoa, sen pystyessä myös vaikuttamaan näihin asioihin.”

¹⁷³ Tätä tuotiin esille esimerkiksi seuraavan kaltaisin viittauksin: ”Taloudellinen tilanne on ajanut kaikkei miettimään verovarojen

jossa esimerkiksi hyvinvointivaltion nähtiin olevan vaikeuksissa taloudellisesti raskaiden hyvinvointiongelmien kanssa, verovarojen käyttö oli tiukoilla ja taloudellinen tulevaisuus näyttäytyi kestävyysvajeen myötä haasteellisena. Nämä olivat lähtökohtia, joita ei tapahtumissa kyseenalaistettu ja joihin suhteessa vaikuttavuusinvestoimista perusteltiin yhtenä mahdollisena ratkaisuna¹⁷⁴.

Siinä missä tällainen kehystys on monelle nyky-yhteiskuntapolitiikalle yleistä, mielenkiintoista kuitenkin oli erityisesti se, missä määrin kansantaloudellista kehystystä pidettiin merkittävänä – kyseessä kun ei kuitenkaan ollut ainoa vaikuttavuusinvestoimisen kannalta relevantti merkityshorisontti. Kestävyysvaje esimerkiksi toki tunnistettiin VI-tiimissä yhdeksi sinällään hyvinkin legitimiiksi perusteluksi vaikuttavuusinvestoimisen tarpeellisuudelle, mutta toisaalta haluttiin painottaa, että kyse ei ole, eikä saisi olla vain siitä. Puhumalla tällaisen näkemyksen ”syvyydestä” tähdennettiinkin nähdäkseni ennen kaikkea yhteiskunnallisen kehityksen jäsentämistä kokonaisvaltaisemmin ja pitkäjänteisemmin sekä ottaen huomioon muitakin merkityshorisontteja kuin talous. Myös eroja kyseisen syvyyden – systeemiteoreettisesti tarkasteltuna ennen kaikkea *kompleksisuuden* – ymmärtämisessä pystyikin jossain määrin hahmottamaan. Syvin ymmärrys aiheesta oli VI-tiimillä, ja vain talouteen viitaten operoivat ennen kaikkea palveluntuottajat, jotka piirtyivät tässä suhteessa ekosysteemissä jossain määrin ymmärryksestä jäljessä tulevina¹⁷⁵.

Toisena taloudellisesti määrittävänä ympäristönä vaikuttavuusinvestoimiskommunikaatiolle kehystyi niin sanottu finanssisfääri, joka vaati erityishuomiointia ja omaa erityisasiantuntijuuttaan. Finanssiosaamiseen ja sijoitusmaailmaan kohdistuneet viittaukset olivatkin paitsi tarkoitukseltaan, myös kommunikatiivisesti omanlaatuisia verrattuna muuhun yhdessä tekemiseen, ekosysteemiin perustuvaan ja ainakin lähtökohtaisesti tasa-arvoiseen keskusteluun. Eritoten tapahtumissa läsnäolleet sijoittajat toimivat kaikista selkeimmin auktoriteetteina, jotka esittivät arvostelmia ja toiveita liittyen siihen, mitä vaikuttavuusinvestoimisen muilta toimijoilta kaivattaisiin¹⁷⁶. Samoin mikäli sijoittajia ei itse ollut läsnä tai he eivät toiveita esittäneet, kuviteltiin usein sijoittajien näkökulmia muiden toimesta¹⁷⁷. Verrattuna kansantalouteen viittausympäristönä, mielenkiintoista oli, että sijoittajat kehystettiin täten sekä tavallaan ympäristönä, että myös

uudenlaisia käyttötapoja.” (T3) ”Keskustelua käytiin kolme vuotta paljon siitä, tulisiko SIB:iin keskittyä vai ei. Tultiin siihen tulokseen, että jotta lisäarvoa syntyisi suomalaisen yhteiskuntaan, niin maaperän muokkaaminen kannatti aloittaa SIB:istä. Kestävyysvaje ja ikärakenteen muutos oli tässä muutoksen motivaattoreina.” (T6)

¹⁷⁴ ”Kun rahat loppuu, ajattelu alkaa. Nyt on pakko tehdä asioita kun tilanne on niin heikko ja tän takia vaikuttavuusajattelu otettava nyt heti käyttöön. Ei oo muuta mahdollisuutta kuin tehdä jotain vaikuttavaa.” (T3)

¹⁷⁵ ”Miksi mallinnus on tärkeää? Markkinoijat puhuvat kauniisti, mutta todisteaineita valitettavan vähän. Syntyy ristiriita, kun vaikuttavuudessa esim. verorahojen parhaiten käyttäminen on motivaationa – tavoitteena ois saavuttaa perusteluille syvyyttä.” (T7) Samoiten vaikuttavuusvalmentamon suunnittelupalaverissa (T2) jäsennettiin sitä, kuinka eritoten palveluntuottajille pitäisi tuottaa ”rautalankaversioita viesteistä ja rantalankaa ylipäättään” suhteessa vaikuttavuusinvestoimisen sisällölliseen kompleksisuuteen.

¹⁷⁶ Finanssisektorin edustaja esimerkiksi esitti vaikuttavuusvalmentamon suunnittelukokouksessa (T3) yksittäisiä kriteereitä järjestöille sitä koskien, miten heidän tulisi toimia. Toiveita olivat esimerkiksi, että järjestökenttä osaisi määrittellä tavoitteensa konkreettisesti, rajata ja suhteuttaa kohderyhmänsä, osoittaa mihin se johti omat panostuksensa ja näyttää miten panostus on johtanut tuloksiin, todeten myös sivulauseessa, kuinka rahoittajat kuitenkin ”maksavat koko lystin”.

¹⁷⁷ Tätä sanallistettiin esimerkiksi Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) toteamalla että ”euroja ei pidä kaivata; mitä enemmän saatte määrällistettyä niin sitä paremmat chanceit saada juttu toimimaan. Rahapussit ovat nyt aukeamassa.” Hyvän Mitta -seminaarissa (T4) taasen korostettiin mitattavuuden tärkeyttä nimenomaan rahoittajien vakuuttamisen kannalta, samoin kuin valmentamon suunnittelukokouksessa (T2) painotettiin, että järjestöjen tulisi pitchata omaa olemassaoloaan ja sen tärkeyttä sijoittajille.

kiinteänä osana ekosysteemiä. Huomio nähdäkseni korosti sekin ekosysteemistä hierarkiaa, jossa sijoittajien läsnäolo vaati entistäkin enemmän ja tarkempaa taloudellista asemoitumista. Muita merkittäviä talouteen liittyviä jäsenyyksiä olivat spesifit käsitykset kilpailusta ja markkinoista.

Kilpailu ja markkinat keskeisinä ekosysteemin rakentamisen tekniikoina

Kilpailua jäsenettiin havainnoinnissani eritoten talouden moraalisen ohjelman, joskin varsin monesta suunnasta ja osittain paradoksaalisestikin käsitettynä. Yhtäältä ja lähtökohtaisen hegemonisesti kilpailu nähtiin hyvänä ja oikeana, vaikuttavuusnäkökulman myötä erityisen hedelmällisenä tapana esimerkiksi suhteuttaa palveluita toisiinsa. Toisaalta korostettiin myös yhdessä tekemisen ja samalla puolella olemisen tärkeyttä ja täten yhteistyötä karsastavaa kilpailua jossain määrin turhia raja-aitoja luovana hidasteena. Systemiteorian näkökulmasta kyseessä oli kaikelle kommunikaatiolle tyypillistä paradoksaalisuutta: kilpailun semantiikkaa oli mahdollista kehystää molemmista suunnista, eikä asiassa "oikeasti" tai lopullisesti ole kyse kummastakaan, vaan siitä, korostetaanko reflektiossa itseensä- vai ympäristöönviittaavuutta; tässä tapauksessa siis päämäärien toisiensa ulos sulkemista vai kumppanuuteen liittyvää yhtäläisyyttä. Sosiaalisella ulottuvuudella kilpailun semantiikka joka tapauksessa mahdollisti yhteiskunnallisen vaikuttavuuden faktuaalisuuden tuomisen osaksi kilpailijoiden keskinäistä havainnoimista, joka kuitenkin ilmeni eri muodoissa eri kumppanuuden jäseniä koskien.

Palveluntuottajien tasolla kilpailu kehystettiin lähes poikkeuksetta positiivisesti. Lähtökohtana oli, että palvelunostajat kilpailuttaisivat vaikuttavuusajattelun yleistymisen myötä ostamiaan palveluita myös yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta, mikä tarkoitti, että palveluntuottajien tuli olla kykeneviä tähän ja myös todistaa sitä olevansa – määrittävänä tekijänä siis oli palveluntuottajien toimintansa mallin-
nus ja mittaus. Mitä positiivisempia vaikutuksia, esimerkiksi kunnalle suurempia säästöjä, palveluntuottajan oli mahdollista luoda, sitä suurempi oli täten myös sen kilpailuetu, joka nähtiin luonnollisena osana markkinoiden toimivuutta ja sitä, että palveluntuottajat kehittäisivät palveluitaan jatkuvasti vaikuttavampaan ja vaikuttavuuteen kykeneväisyyden osoittamisen suuntaan¹⁷⁸.

Palvelunostajien eli kuntien, kaupungin ja valtion osalta kilpailu nähtiin myös lähtökohtaisesti positiivisena asiana. Kunnat ja kaupungit pyrkivät luomaan itselleen elinvoimaisuutta ja kuvaa itsestään innovatiivisina, toisiaan kirittävinä keskuksina, jotka kilpailevat asukkaista, yrityksistä ja loppuen lopuksi myös paljolti taloudellisesta pääomasta esimerkiksi sijoituksien ja aktiivisen liiketoiminnan muodossa. Kuitenkin myös sitä korostettiin, että samalla myös tehdään ”yhteistä työtä”¹⁷⁹. Niin taloudellisista kuin muistakin resurs-

¹⁷⁸ Esimerkiksi Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) pitchannutta yritystä kommentoitiin seuraavasti: ”Toitte selkeästi esille mikä on ongelma ja mikä ratkaisu, mutta sitä jäi kaipaamaan että mikä on evidenssi. Pitäisi myös verrata kilpailijoihin ja kertoa avoimesti miksi on hyvä ja miten erottautuu muista.”

¹⁷⁹ ”Julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyössä kirittäminen ja sparraaminen kaks käsitettä, joiden kautta hyvä jäsentää. Eihän me kuitenkaan kilpailla vaan ollaan samalla puolella ja tavoitellaan yhteisiä asioita!” (T8) ”SIB:issä tabdotaan kobdenta nuoriin, joilla osaamisessa vajetta. On paljon nuoria, joilla ei oo peruskoulunjälkeistä koulutusta, mikä boukuttelee teemana myös sijoittajia. Kaupungille tarkoitusena taasen on luoda

seista kehystettiin kilpailevan lopulta globaalilla tasolla myös Suomen, joskin siis tältä tasolta tarkasteltuna kaikki edelliset kilpailuasetelmat kääntyvät yhteistyöksi, joka edistää suomalaista yhteiskuntaa kokonaisuudessaan. Suomen taloudella nähtiin silläkin olevan oma laajempi viitekehyksensä, globaali maailmantalous, jossa Suomi kilpailee muiden maiden kanssa. Tässä suomalainen "vaikuttavuusosaaminen" kehystettiin paitsi inherentisti Suomen taloutta ruokkivana piirteenä, myös mahdollisuutena, jota hyödyntämällä Suomessa kehkeytettyä tietotaitoa voitaisiin pitää myös kansallisena vientituotteena¹⁸⁰.

Ainoa kumppanuuden osapuoli, jonka kannalta kilpailua ei tarkasteltu olennaisena talouden toimintapiirteenä, olivat siis sijoittajat, mikä piirtyy jälleen kiintoisasti suhteessa ekosysteemiin rooleihin. Tästä näkökulmasta kilpailuun monilta osin yhdistyvä vaikuttavuuden vaade koski kaikkia muita kumppanuuden jäseniä paitsi sijoittajia, joiden kontekstissa niin yhteiskunnallinen vaikuttavuus kuin taloudellinen jäsenyksenkin näyttäytyivät olennaisina tavoitteina, mutta ei kilpailun kautta, vaan asioina, joita sijoittajat voivat halutessaan tavoitella, asettumatta kuitenkaan kilpailijoiksi keskenään. Siinä missä vaikuttavuusinvestoinnin ekosysteemin rakentamisen voi nähdä siis tuottaneen kaikille muille sektoreille uusia kilpailun muotoja, sijoittajien kannalta se nähdäkseni mahdollisti mahdollisesti moraalista ja vastuullista sekä ennen kaikkea kuitenkin vapaata päätöksentekoa uusien, vaikuttavuuteen liittyvien kriteerien perusteella.

Kilpailun lisäksi toinen avaava näkökulma vaikuttavuusinvestoimiseen oli tapahtumissa näyttäytyneet reflektio koskien vaikuttavuusinvestoimista niiden markkinoiden kautta. Useissa yhteyksissä tuotiin esille sitä, kuinka vaikuttavuusinvestoimisen markkinat ovat sekä globaalisti että eritoten Suomessa vasta muotoutumisillaan ja kuinka tämä aiheuttaa toiminnalle omat piirteensä ja haasteensa¹⁸¹. Tämän voidaankin nähdä olleen yksi koko toimintaa puitteistavista viiteongelmista, jota sekä VI-tiimi, että sen fasilitoima ekosysteemi pyrkivät ratkomaan. *Markkinoita ei vielä juurikaan ollut, täten ne piti kuvitella ja rakentaa.* Tässä kompleksiteetin redusoinnissa auttoivat paitsi konkreettiset toimet, myös suomalaisten vaikuttavuusinvestoimisen markkinoiden suhteuttaminen, josta kommunikoitiin viittaamalla laajempiin konteksteihin, kuten vaikuttavuusinvestoimisen globaaleihin markkinoihin, vastuullisen liiketoiminnan markkinoihin ja valinnanvapausmarkkinoihin¹⁸². Eritoten myös edellä esiteltyihin taloudellisiin ympäristöihin viitaten

elinvoimaa ja hyvinvointia." (T8), *"Julkisella sektorilla on paljon tällaista samankaltaista ajattelua, mutta se on ikävä kyllä valitettavan hidasta. Periaatteessa kilpailuttaminen pitäisi aina tehdä tulosperustaisesti, mutta tää ei toteudu."* (T5)

¹⁸⁰ *"Sitran ja Suomen kanssa ollaan eturintamassa vaikuttavuusajattelussa, tätä voitaisiin käyttää myös kilpailuetuna ... Mä todella kirkkain silmin väitän että meidän suomalaisella osaamisella on kansainvälistä kysyntää ja se ois meille yks sellanen markkina- ja vientimahdollisuus et laitettais viisaat päät yhteen ja mietittäis et minkälaisia konsepteja vaikuttavuusinvestointiin voitais viedä maailmalle."* (T6) *"Suomalaisella osaamisella ja bisneskontakteille tää on uudenlainen mahdollisuus."* (T7) *"Tässäähän on myös bisnesmahdollisuus: voidaan viedä meidän osaamista. Tämä pitää nähdä, että jos meillä on täällä osaamista, joka vois kiinnostaa muita, niin kannattaahan sitä rabastaa, jos sanotaan näin."* (T7)

¹⁸¹ *"Tällä betkellä markkinat eivät oo vielä siinä vaiheessa, että ei voitaisi olla ilman tukelyksikköä."* (T7) *"Iso vaikutus tulee vasta muutaman vuoden päästä..."* (T8) *"Kiihdyttämöön liittyen on tärkeää, että vuorovaikutusta on myös ostajien kanssa, ettei oo pelkkää palveluntuottajien kanssa pyörittämistä – tää on tulevaisuuden näkymä, jota täytyy vielä vahvistaa."* (T7) *"Vaikuttavuusinvestoinnin ongelmana on se, että toiminta ei ole vielä jatkuvaa."* (T2) *"Sijoittajat läbtee liikkeelle hyvin monenlaisilla agendoilla. Sen takia vaikea sanoa, miks joku läbtis. Skaalautuvuus-haasteena on se, että onko se marginaalinen se sijoitusjoukko, joka tähän mennessä sijoittanut."* (T8)

¹⁸² *"Vaikuttavuusinvestoimisen markkinat on tällä betkellä 120 miljardia dollaria, joka tosin on vain muutama prosentti verrattuna kaikkeen sijoitusvarallisuuteen ... Vaikuttavuusinvestoiminen on selkeä jatkumo vastuulliselle sijoittamiselle siinä ettei allokoida epäeettiseen talouteen."* (T5) *"GIIN on sanonut, että 100-130 miljardia tällä betkellä vaikuttavuusinvestoimisen markkinat. Ei löydy maailman kollekaa, jossa kiinnos-*

tuotiin myös esille, kuinka juuri tulevaisuudessa monet markkinoille keskeiset piirteet olisivat olemassa myös rajatummin¹⁸³. Jonkinlaisena ainakin väljästi muotoiltuna strategiana vaikutti lisäksi olevan, että markkinat tulisi ensin rakentaa hieman laveammin kriteerein, tuoden vaikuttavuusnäkökulmaa sinne vähitellen ja vasta myöhemmin voitaisiin markkinoiden kehkeytymisen myötä rajata vaikuttavuutta koskevia kriteerejä tiukemmin, jolloin myös kilpailu oletettavasti terävöityisi ja kiihtyisi.

Markkinoihin viittaamalla täten saatiin redusoitua kompleksiteettia sekä ajallisesti että sisällöllisesti. Temporaalisesti tarkasteltuna vaikuttavuusinvestoimisen markkinoita ei vielä Suomessa ollut, mutta sitä vasten yleisemmän tason markkinat ja niiden relevanssi loivat kommunikaatiolle merkityksellisyyttä myös nykyhetkessä – olennaista siis oli tulevaisuuden markkinoiden kuvittelu, ei nykyisten markkinoiden olemassaolo. Sisällöllisesti keskeistä taasen nähdäkseni oli kaikissa jäsenyksissä markkinoiden sisältöjen ja toimintamekanismien rajaaminen, missä Sitran VI-tiimin rooli oli alleviivatus tärkeä. VI-tiimi pyrki tuottamaan ekosysteemille merkityksellisyyttä ja omalla toiminnallaan ratkomaan paradokseja, kuten toistaiseksi puuttuvaa laajamittaista vaikuttavuuden huomiointia kaikilta ekosysteemin sidosryhmiltä ja suomalaisesta yhteiskunnasta kokonaisuudessaan¹⁸⁴.

Yhteenveto: vaikuttavuusinvestoimisen monta taloutta

Talous toimi havainnoinnissani kaikista määrittävimpänä yhteiskunnan alajärjestelmänä, joka tuotti VI-tiimin ja ekosysteemin kommunikaatiolle toimintaa määrittäviä puitteita ja päätöksentekokriteerejä. Tämä näkyi monessa kontekstissa: talous toimi niin kilpailun ja markkinoiden kannalta välttämättömien hintojen määrittäjänä, olennaisena päätöksiä sulkeistavana kommunikatiivisena koodina kuin kuvitellun tulevaisuuden ääriäivojen piirtäjänäkin, sen määrittellessä kestävyysvajeen, julkisen sektorin huonon tilan ja taloudellisesti määritellyn tehottomuuden olennaisiksi etenemistä ohjaaviksi määreiksi, joita vältellen tulevaisuutta tulisi lähestyä. Mielenkiintoista tämän lisäksi oli, että vaikka taloudellinen kommunikaatio piirtyi käytännössä legitimeksi minkä tahansa vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvän suhteen, se kuitenkin piirtyi hieman eri tavoin eri konteksteissa. Esimerkiksi sijoittajien näkökulmasta taloudelliset määreet näyttäytyivät lähtökohtina, joita vaikuttavuusinvestoimisen tulisi saavuttaa, mikäli se joskus tulevaisuudessa olisi käytäntönä toimiakseen ja yleistyäkseen, kun taas palveluntuottajien näkökulmasta keskeistä oli

tusta ei olisi olemassa. Kansallisen systeemin lisäksi meillä on mahtava mahdollisuus toimia kansainvälisillä markkinoilla.” (T6) ”Soten peruslogiikka on, että markkinat tulee ja markkinoilla on uusia mahdollisuuksia. Tulevaisuus näyttää, mitkä ovat muodot ja markkinapaikat.” (T3)

¹⁸³ ”Tällä hetkellä ei oo 5 tai 10 vuoden evidenssiä, sitä on pakko vaan lähteä selvittämään. Vähän niin kuin ilmastonmuutos; ei jäädä kattoon vaan ruvetaan tekemään.” (T3) ”Yksityinen-julkinen-yhteistyö on nyt siirtymässä vaiheeseen, jossa yksityinen siirtyy markkinoille. Yritysten mukaanotto on osa isoa uudistuskokonaisuutta, josta haetaan uutta voimaa ja ulottuvuuksia. (T8), ”Vaikuttavuuselementtiä löydetään jo olmeassaolevana enemmän kuin sitä osataan mitata; kohteita kyllä löytyy jo valmiiksi. Kyllä selvästi näkyy, että pallo on instituutiosijoittajilla. Tulevaisuus on luonnollisesti heidän käsissään, rahoitusmanagerit seuraavat kyllä.” (T7)

¹⁸⁴ Myös lisäaineistoni haastatteluissa tuli selvästi ilmi markkinoiden ja kilpailun paradoksi, jota VI-tiimi pyrki purkamaan. Yhtäältä todettiin, että palveluntuottajat eivät (vielä) tarjoa vaikuttavuutta koska ostajat eivät sitä vaadi, toisaalta alleviivattiin, että sijoituskohteita on (toistaiseksi) aivan liian vähän, minkä vuoksi sijoittajat eivät vielä ole laajamittaisesti heränneet vaikuttavuusnäkökulmaan sijoittamisen suhteen.

lähestyä taloutta tavallaan toisesta suunnasta: taloudellistaen ja markkinaistaen palveluita. Kumppanuuden mahdollistama asioiden monimerkityksellisyys oli nähdäkseni tämän kannalta olennaista, kuten myös toisaalta muut alajärjestelmät, jotka nekin näytyivät kumppanien näkökulmasta vaihdellen eri tavoin.

6.3 Muut alajärjestelmäviittaukset: tiede, politiikka, koulutus, hoiva, media & laki

Taloudellisen kommunikaation määrittävyys kun ei kuitenkaan tarkoittanut, että vaikuttavuusinvestoimiskommunikaatio olisi tyypistynyt vain siihen. Organisaatiot ovat aina moniäänisiä erilaisin painotuksin, erityisesti kumppanuuksissa moniäänisyys on väistämättäkin hyvin laajaa ja vaikuttavuusinvestoiminen on yhteiskunnallisena käytäntönä julkilausutusti muihinkin kuin taloudellisiin tavoitteisiin pyrkivää. Tästä lähtökohdasta analysoin seuraavaksi aineistoni muihin alajärjestelmiin kuin talouteen linkittyvää kommunikaatiota. Vaikuttavuusinvestoimisen kannalta olennaisia alajärjestelmiä olivat aineistoni perusteella *tiede, politiikka, koulutus, hoiva, media ja laki*. Kaikki näistä määrittivät vaikuttavuusinvestoimista tietyllä tavalla ja kehystyivät tietynlaisina merkitysjärjestelminä vaikuttavuusinvestoimisen suhteen¹⁸⁵. Analysoin seuraavaksi tästä perspektiivistä alajärjestelmiin kytkeytyviä viittauksia edellisessä järjestyksessä.

Tiede vaikuttavuuden evidenssinä

Ensinnäkin, tapahtumissa esiintynyt tieteellinen kommunikaatio¹⁸⁶, kiteytyi ensisijaisesti sen mallinnuksen, mittaamisen ja ideaalitalanteessa lopulta taloudellistamisen mahdollistavaan potentiaan. Tiede ei aineistosani kuitenkaan juurikaan ilmennyt suoraan sen koodinsa välityksellä, vaan ohjelmana tai kriteerinä, joka loi lyhyin viittauksin legitimaatiota vaikuttavuuden perusteluille. Tiede näyttäytyi ennen kaikkea *evidenssinä toiminnan rationaalisuudesta, tehokkuudesta ja vaikuttavuudesta*¹⁸⁷.

Viittaukset tieteen alajärjestelmään kuitenkin vaihtelivat yleisyystasollaan¹⁸⁸. Kuten todettua, varsinainen asioiden koodautuminen todeksi jäi lähtökohtaisesti suhteellisen irralliseksi ja varsinaisesta vaikuttavuusinvestoimisesta kaukaiseksi kommunikaatioksi, mutta tiede silti loi usein argumentaatioon kovasti kaivat-

¹⁸⁵ Samoin kuin talouden kohdalla, hahmottelen myös muita alajärjestelmiä sekä niiden koodien kautta kommunikoimisen, että muun kommunikaation ympäristönä näyttäytymisen näkökulmasta. Kaikkia näitä alajärjestelmiä oli nähdäkseni mielekästä tarkastella Çaliskanin ja Callonin näkökulman mukaisena taloudellistamista mahdollistavina sillanpääasemina, joita tosin ei systeemiteoreettisesti ole mielekästä käsitellä ainoastaan suhteessa talouteen, vaan myös itsessään ja suhteessa toisiinsa.

¹⁸⁶ Systeemiteoreettisena tarkasteltuna tiede koodaa kaiken mielipiteen ja tietämyksen tosi/epätosi -erottelun avulla ja soveltaa näin tehdessään luokituskriteerinä historiallisesti kehkeytyviä loogisen koherenssin ja empirisen havainnoinnin kriteereitä (Raiki 2013, 187). Puhuttaessa tieteellisestä kommunikaatiosta ei siis tarkoiteta tässä kohtaa tiedettä ainoastaan akateemisena professiona, vaan laajemminkin kaikkea tutkimuksellisuutta ja tietämyksen koherentimmaksi tekemistä. Kaikki tietämys ei kuitenkaan ole tiedettä, vaan olennaista on informaation tunnistaminen tieteen kannalta merkitykselliseksi ja tosi/ epätosi- jaottelun metodinen hyödyntäminen osaksi teoriayhteyksiä (Luhmann 2004a, 129).

¹⁸⁷ Esimerkiksi Vaikuttavuuskiihdyttämöön (T3) osallistunutta yritystä saatettiin kritisoida siitä, että sen vaikuttavuusväitteissä "oli claim, muttei evidence". Myös: "Tuotiin tässä selkeästi esille mikä on ongelma ja mikä ratkaisu, mutta sitä jäi kaipaamaan, että mikä on evidenssi." (T3), "Todistettavuus on kaikista tärkeintä palveluntuottajan kannalta." (T3)

¹⁸⁸ Kaikista yleisimmän tason viittauksissa tyydyttiin lähinnä toteamaan, että esimerkiksi yrityksen järjestämä kuntoutus on "validoitu alan tieteellisissä tutkimuksissa" (T6), kun hieman spesifimmin esimerkiksi tietyn SIB:n toimivuudesta oli saatu "Itä-Suomen Yliopistosta ja muualta lupaavia tuloksia" (T6) ohjausryhmässä (T7) tarkasteltiin tiettyä tieteellistä tutkimusta.

tua uskottavuutta. Tämän mahdollisti tieteellisen kommunikaation ideaali eli kaikenkattava tieteellinen rationaalisuus, jonka keskiössä olivat ensin mahdollisimman tarkka ilmiön mallintaminen ja sitä seuraava, kaikilla aikajäniteillä toteutuva mittaaminen¹⁸⁹. Ideaalityyppiä kuitenkin hyödynnettiin enemmän pragmaattisesti kuin ehdottomasti ja vaikuttavuuden mittaamisen yhteydessä pohdittiin useaan otteeseen myös sitä, kuinka kompleksisuutta tulisi tieteellisesti havainnoida "sopivasti". Vaikuttavuuteen pureutuvia mittareita tulisi priorisoida, ja vaikka ilmiön mittaaminen olikin tärkeää, tulisi kuitenkin tunnistaa, että johonkin on myös vedettävä tässä raja. Kaikkea ei kannattanut mitata, vaikka osattaisiinkin¹⁹⁰. Saman logiikan voikin nähdä toistuneen myös siinä, että vaikuttavuusinvestoimisen tieteelle perustuvat mallit olivat kuitenkin muovautuvaisia, eivätkä täysin ehdottomia¹⁹¹. Määrittävää siis oli juuri sallia empirian ilmiölähtöisyys, minkä kannalta tiede näyttäytyi työkalupakkina, josta voitaisiin valita toimivimpia tapoja asioiden mallintamiseen ja mittaamiseen. Tämä kuitenkin vaikutti ainakin toistaiseksi olevan hyvin vaikea tehtävä, jonka myötä koko käytännön yleistymistäkin epäiltiin. Tieteellinen mallinnus oli siis tärkeää, mutta siinä ei erityisesti koko ekosysteemin tasolla oltu vielä kovin pitkällä¹⁹².

Olennaista myös oli, että tiedeviittaukset eivät jäsentäneet asioita suorina ja varmoina tosiasioina, vaan todennäköisyyksinä, riskeinä ja arvioina¹⁹³. Tieteellisissä validoinneissa tuotiin hyvin usein esille myös niiden keskeneräisyys: mallinnukset olivat lähes poikkeuksetta alustavia, keskeneräisiä tai osittaisia ja ilmiöiden kartoittamisessa korostettiin pilotteja ja kokeiluja, joiden kautta asioiden toimivuutta vasta pystyttäisiin todella todentamaan¹⁹⁴. Jälleen kommunikaatiossa siis painottui vaikuttavuusinvestoimisen keskeneräinen ja vasta rakentamisen alla oleva luonne, joka vaati tieteellisestä rationaalisuudesta huolimatta myös innovatiivisuutta ja kokeiluhenkä – ekosysteemiselle kumppanuudelle olennaisia elementtejä.

¹⁸⁹ ”Nykyaikaa on ketteryys ja tilanteen puitteissa ratkaisujen pohdinta. Koko ajan ollaan pulssilla katsomassa, onko asiat sellaisia, joilla parannetaan asioita. ... Mittareita on rakennettava koko ekosysteemin laajuudella kaikille aikajäniteille ja vaikuttavuusketjun tasoille.” (T3) ”Mallintaminen on kaiken a ja o tuloksellisessa kehittämisessä.” (T5)

¹⁹⁰ Mittaamisen rajaviivat tulivat erityisesti Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) monessa yhteydessä esille. Useamman yrityksen vaikuttavuusketjuissa oltiin pyritty mittaamaan jopa kymmeniä eri muuttujia ja niin VI-tiimi kuin muutkin kommentoijat pyrkivät hillitsemään yrityksen ilmentämää innokkuutta. Mitattavuus oli tärkeää, mutta monimutkaisuuden taltuttamisessa toisaalta juuri yksinkertaisuuden ja ymmärrettävyyden tulisi olla hyveitä. Esim. myös seuraavasti puhuttiin samasta piirteestä toisaalla: ”Mittarit on sinänsä rüätälöitävä, mutta joitain peukalosääntöjä on hyvä noudattaa. Mittariston tulee olla hallittava; työntekijöiden on nähtävä vaikuttavuus, muuten se jää toimitusjohtajien ja konsulttien kalvoille.” (T7)

¹⁹¹ ”Lähdetään ihmisestä alhaalta ylöspäin, eikä runnota samaa mallia Ivalosta Helsinkiin. Tää on toisaalta raskas tapa tehdä, mutta toisaalta olennainen sen kannalta, että mallintamista voidaan hyödyntää.” (T5) ”Meillä on vähän kriittinen suhtautuminen siihen et voitais asioista etukäteen päättää jos ei oo kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, mitä syy/seurauksia ja muita tässä on.” (T5) ”Tavoitteita on rüätälöitävä kohderyhmien mukaan eli omia mittaristoja täytyy rakentaa, että saadaan kompleksisuus otettua huomioon.” (T7)

¹⁹² Tätä pohdittiin hyvin eksplisiittisesti STM:llä järjestetyssä tilaisuudessa (T3): ”Minua on SIB:eissä askarruttanut, että vaaditaan todella vedenpitävä mallinnus ja siihen vaaditaan valtavasti asiantuntijatyötä. Onko kansalaisjärjestöille esimerkiksi mahdollista heidän itsensä rakentaa mallinnuksia? Sitran henkilöä X ei voida monistaa kaikkialle tekemään vaikuttavuusarviointia.” Samaa asiaa pohdittiin myös monessa muussa kontekstissa, jäsentäen kuitenkin yleensä ratkaisulähtöisemmin, että vaikuttavuuden mallintamiseen ja mittaamiseen oppiminen olisi elintärkeää käytännön yleistymisen kannalta.

¹⁹³ ”X-projektissa tällä betkellä arvioitu X%-säästöt, arvio lienee aika realistinen” (T1), ”Millaisilla asioissa on mitattavaa, että voidaan arvioida, onko 6-vuotias 14-vuotiaana huostaanotettu? Vanhemmilla 1. mielenterveys/päibdeongelma 2. pitkittynyt työttömyys 3. peruskoulukoulutus 4. jompikumpi vanhemmista kuollut 5. Riskitekijät kertaavat toisiaan.” (T5)

¹⁹⁴ ”Tässä vaiheessa on keskitytty taloudellisten säästöjen mallintamiseen. Mallinnukset ovat kuitenkin toistaiseksi raakoja; nämä täytyisi tehdä valmiiksi” (T1), ”Kaupungit X ja Y tekee tällä viikolla Z-sopimuksen, myös muita kaupungeja kiinnostunut. Mallinnus on vielä kesken.” (T7) ”Kokeilussa kun lähdetään liikkeelle, ei tiedetä mihin suuntaan lähdetään. Pilotin kautta voidaan selvittää, mihin suuntaan homma jobtaa. Nyt ajankohainen asia on valinnanvapauspilotit.” (T8)

Näkemyks on ymmärrettävä, joskin jossain määrin myös paradoksaalinen: vaikuttavuuden keskiössä kun nähtiin toisaalta olevan juuri sen, että vaikuttavuutta tavoiteltaisiin ”tietoisesti” eli mallinnuksen ja mittauksen välityksellä tulevaisuutta ennakoiden. Jostain oli kuitenkin aloitettava ja täten tieteelliselle jäsenykselle yleistä olikin ennemmin kokeellinen tai ”keksimisen tiede” yhtenä osana kollektiivisia ja moniäänisiä kehitysprosesseja, kuin ”oikeuttamisen tiede”, tieteellisinä rekonstruktioina aktuaalisesti tapahtuneesta¹⁹⁵ (vrt. Çaliskan & Callon 2010, 20; Virtanen 2015, 232). Tapahtumien tieteeseen kytkeytyvässä kommunikaatiossa huomionarvoista olikin lisäksi se, että tapahtumissa läsnä olleet ja selkeimmin tieteellisestä näkökulmasta vaikuttavuusinvestoimista tarkastelleet tutkijat olivat mukana vaikuttavuusinvestoimisessa muutenkin kuin tieteellisen tutkimuksen tekijöinä – tuoden tämän myös itse esille¹⁹⁶. Nichollsin ja Daggersonin (2017) johdantoluvussa esille tuomani huomio näkyi siis konkreettisesti aineistossani, jossa siinäkin vaikuttavuusinvestoimisen tiede oli rakenteellisesti hyvin kytkeytynyttä itse käytännön edistämiseen. Tästä ei voida päätellä, että tieteellinen kommunikaatio olisi näin ollen epävalidia, korruptoitunutta tai vääristynyttä, mutta alajärjestelmien ja organisaatioiden rakenteellisen kytken kannalta kysymys on mielenkiintoinen ja mahdollisia problematiikkoja sisältävä.

Politiikka riskaabelina ympäristönä

Politiikka, systemiteoreettisesti nähtynä kollektiiviselle päätöksenteolle pohjautuva alajärjestelmä¹⁹⁷, ei sekään esiintynyt aineistoissani juurikaan koodinsa kautta, vaan kommunikaatiota puitteistavana ympäristönä, *mahdollisesti riskiä tuottavana ”käänteisenä sillanpääasemana”, joka tuli ottaa huomioon*. Vaikka vaikuttavuusinvestoiminen siis esimerkiksi monessa mielessä on yhteiskuntapoliittinen tekniikka ja VI-tiimin tavoitteena on ollut viedä käytäntöä osaksi suomalaista sosiaali-, terveyst- ja ympäristöpolitiikkaa, olennaista kuitenkin nähdäkseni oli, että käytännön koodautumista poliittiseksi tahdottiin lähtökohtaisesti välttää.

Määrittävin kehystys, jonka kautta politiikkaan kytkeytyvää kommunikaatiota esiintyi aineistossani, linkittyi jo käsiteltyihin aika- ja prosessiviittauksiin projektitasolla. Esteenä vaikuttavuusinvestoimisen yleistykselle ja ekosysteemin rakentumiselle nähtiin varsinkin se, että puoluepoliittiset syklit kuten vaalikauden pituus ja sen myötä muuttuvat hallitukset saattoivat haitata vaikuttavuusinvestoimisen vaatimaa pitkäjänteisyyttä¹⁹⁸. Huomio olikin olennainen vaikuttavuusinvestoimisen temporaalisen ympäristön kannalta,

¹⁹⁵ Eksplisiittisimmin tätä tuotiin esille Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) seuraavasti: "Tällä hetkellä ei ole olemassa 5 tai 10 vuoden evidenssiä, sitä on pakko vaan lähteä selvittämään. Vähän niin kuin ilmastonmuutos, ei jäädä kattoon vaan ruvetaan tekemään".

¹⁹⁶ Tieteellisen tutkimuksen tärkeyttä painotettiin pragmaattisten motivaatioiden kautta, jolloin lähtökohta oli toiminnan terävöittäminen, eikä esimerkiksi tieteellisen tiedon itseisarvo. Tämä tuli ilmi esimerkiksi kansallisen ohjausryhmän kokouksessa (T7), jossa yhteiskunnallista vaikuttavuutta tutkiva esitelmöijä aloitti esityksensä seuraavasti: "Tässä on käsillä 20 miljardin kysymys: miten päästään hyvistä aikeista todennettuun vaikuttavuuteen?"

¹⁹⁷ Poliitiikan systemiteoreettisena mediumina toimii valta ja sen koodi jakaa merkityksiä hallitsijoihin ja hallittuihin, sekä demokratioiden kontekstiin sovitettuna eritoten hallitukseen ja oppositioon (Ylä-Anttila & Jalava 2013, 279). Näistä johdettuna politiikan tehtävänä on tehdä ja toimeenpanna systeemirajojen ylittäviä kollektiivisia päätöksiä, joilla on pakko olla velvoittavuutta eli legitimitettä tai arvovaltaa, siis kykyä vaikuttaa ihmisten elämään.

¹⁹⁸ Tähän viitattiin esimerkiksi Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T6): "The Social Impact Bond reduced the reoffending by noticing a certain group the actions done until now didn't work for – they were all non-UK and language was the issue. Why it failed was because the SIB

sillä esimerkiksi SIB:it vaativat useita vuosia kestäväää ja yhtenäistä sitoutumista taakseen, mikä ei ole missään määrin selviö puoluepolitiikan kuohuissa. Toisaalta, sijoittajien ekosysteemissä läsnäolon voi nähdä johtuneen osittain tästä, sen pyrkimyksen ollessa minimoida riskiä sen suhteen, että toimintaa ei rahoitettaisi pitkäjärjestyksellä. Poliittinen epästabiilius nähtiin kuitenkin tästäkin huolimatta riskinä. Toinen tapa, jolla politiikka nousi kommunikaation aiheeksi, koski vaikuttavuusinvestoimisen kehystymistä puoluepoliittiseksi, mitä pyrittiin lähtökohtaisesti välttämään. Vaikuttavuusinvestoimisen jäsentäminen esimerkiksi tietyn puolueen tai ideologian mukaisena nähtiin riskitekijänä, mitä vasten vaikuttavuusinvestoimisen poliittinen kommunikaatio näyttöytyi pragmaattisena tai jopa opportunistisena¹⁹⁹. Toisaalta, aihe piirtyi siis juuri enemmän hallinnoitavana riskinä, kuin ympäristön vaarana, sillä määrittävää kun kuitenkin oli, että vaikuttavuusinvestoimiselle tuotettaisiin myös poliittista resonanssia osana ekosysteemin rakentamista. Tavoitteena siis nähdäkseni erityisesti VI-tiimillä oli, että ekosysteemin rakentaminen ei itsessään olisi poliittista, mutta se mahdollistaisi aiheen poliittista jäsentämistä, mitä epäsuorasti tuotettiin esimerkiksi alleviivaamalla käytännön mukanaan tuomia yhteiskuntapoliittisia hyötyjä.

Politiikasta kommunikoitiin siis verrattaen varovaisesti. Poliittikkaan limittyvät viittaukset eivät vieneet VI-tiimin ja ekosysteemin kommunikaatiota päätöksien suuntaan, vaan näyttivät lyhyin viittauksin mitä poliittisessa ympäristössä tapahtui, sekä suuntia siitä, minne ei ainakaan pitäisi tai kannattaisi päätöksenteossa mennä. *Havainnointini perusteella VI-tiimin ja ekosysteemin poliittisuutta voitaisiinkin kuvailla niiden ylle pyrkiväksi.* Tavoite oli yli poliittisen poteroitumisen, mitä tukivatkin sekä toiminnan ekosysteemin toimintatapa että vaikuttavuuden pragmatiikalle perustuva eetos. Sitä tehtiin, minkä nähtiin toimivan tehokkaasti, mikä taasen voidaan nähdä eksplisiittistä poliittista kommunikaatiota hylkivänä, politiikan sisältäessä pragmatiikalle haitallista riskiä²⁰⁰. Määrittävää lisäksi tässä nähdäkseni oli, että vaikuttavuusinvestoimisen politiikka oli pitkälti ikään kuin jo kirjoitettu sen toimintakäytänteiden ja -mallien sisään, jolloin siitä havainnoimissani tapahtumissa kommunikoiminen ei olisi ollut erityisen hedelmällistä²⁰¹.

didn't finish. The government changed and didn't want to go on with the project." Suomeksi: "Tulosperustainen rahoitussopimus vähensi rikokseusjoiden määrää tunnistamalla tietyn ryhmän, joihin tähänastiset toimet eivät toimineet – he olivat kaikki muita kuin Iso-Britannian kansalaisia ja kieli paljastui ongelmaiseksi. Sopimus epäonnistui, koska sitä ei viety loppuun asti. Hallitus vaihtui ja se ei halunnut jatkaa projektia."

¹⁹⁹ Mikäli esimerkiksi hallitus oli tehnyt vaikuttavuusinvestoimisen kannalta suotuisia päätöksiä (T3) tai poliitikko esitti näkemyksiä, jotka tukivat vaikuttavuusinvestoimisen eetos (T1), keuhuttiin tekoja ja kehystettiin niitä vaikuttavuusinvestoimisen edistymisen kannalta suotuisiksi. Toisaalta samaisen hallituksen päätöksiä kritisoitiin esimerkiksi siitä, kuinka se tuhlaa miljöönnittäin varoja Talvivaaran kaltaisiin epäonnistuviin projekteihin, samalla kun vastaavista summista "edes murtoosan valjastaminen vaikuttavuusinvestoimiseen hyödyttäisi suomalaista yhteiskuntaa merkittävästi" (T1).

²⁰⁰ Esim. juhlatapahtumassa (T8) tätä kiteytettiin yhteenvedonpuheenvuorossa, jossa todettiin seuraavasti: "Yhdessä, ketterästi kokeillen on ainoa tapa edetä, oli se sitten myydä tai tuottaa vaikuttavuutta. ... Iso vaikutus tulee vasta muutaman vuoden päästä ja tarkoituksena ei siis oo päästä eroon kaikista kuluista ja saada käyrä laskemaan, vaan tehdä asioita paremmin ja tehokkaammin." Myös esim. "Yhdessä tekeminen on nimenomaan tässä tarkoituksena ja Sitran rooli on toimia mahdollistajana." (T3) Olennainen teoreettinen huomio tämän suhteen liittyy systeemiteoreettisen ja performatiivisuuden tutkimusohjelmien eroon niiden poliittikkakäsityksissään. Nimittäin siinä, missä varsinaista poliittista kommunikaatiota ei juurikaan aktuaalisesti esiintynyt esimerkiksi poliittisen koodin hyödyntämisen kannalta aineistossani, voidaan asiaa performatiivisesti tulkita siten, että politiikan hälventäminen – systeemiteoreettisesti nähtynä kenties "epäkommunikaatio" – voidaan senkin nähdä toimineen poliittisena sillanpääasemana, mutta poliittisen kommunikaation kannalta sitä epätodennäköistä.

²⁰¹ Tällä viittaan siihen, että vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntapoliittiset tavoitteet ilmenivät nähdäkseni verrattaen suoraan sen toimintamalleissa, sillä esimerkiksi Sitran SIB-jäsenys (ks. esim. Sitra 2015a) jäsentää hyvin eksplisiittisiä ohjeita sen suhteen, miten asioita tulisi järjestää niin ekosysteemisiä positiota, hyödynnettäviä mallintamisen ja mittaamisen tekniikoita

Tutkimukseni etenemisen myötä yksi ehkä eniten yllättävistä seikoista oli Sitran ja VI-tiimin kommunikaation vahva linkittyminen koulutuksen alajärjestelmään²⁰². Voitaisiin jopa todeta, että *VI-tiimin rooli moniulotteisena pedagogisena toimijana oli sen tärkeimpiä tehtäviä vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin fasilitoijana*. VI-tiimi havainnoi ympäristöään koulutuksen tietoa arvioivan ja sertifikaatteja jakavan mediumin kautta, koulutuksen kriteerien sijaitessa vaikuttavuusajattelun opeissa ja kommunikaation aiheiden vaihdellessa useiden muiden alajärjestelmien, mutta ennen kaikkea tieteen kautta välittyvän evidenssipohjaisuuden ja taloudellisen niukkuuskommunikaation välillä. Erityisesti Vaikuttavuuskiihdyttämössä (T3) ja valmentamokokouksessa (T2) korostuikin alleviivatusti VI-tiimin rooli vaikuttavuusajattelun levittäjänä, joka paitsi koulutti järjestöjä ja yrityksiä, myös koulutti näitä toimijoita kouluttamaan alaisiaan. Lisäksi VI-tiimin rooli piirtyi kuitenkin myös muissa yhteyksissä vahvasti pedagogisuuteen pyrkimisenä vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamisen suhteen. VI-tiimi oli määritellyt monet vaikuttavuusinvestoimisen kannalta keskeiset sisällöt, joiden toteutumisesta ja omaksumista se täten pyrki hallinnoimaan, promotoimaan ja levittämään käytännössä jokaisessa tapahtumassa.

Pedagogisessa mielessä tärkeimpiä VI-tiimin toimia oli ollut ensinnäkin luoda käsitteellistyksiä ja instrumentteja, joiden kautta vaikuttavuusinvestoiminen hahmottuisi helpommin eli sen sisältämää kompleksisuutta vähentäen, mikä olikin lisäaineistoni perusteella ollut varsin hankala prosessi²⁰³. Domestikaatio oltiin suurimmilta osin kuitenkin jo saatu toteutettua havainnoimieni tapahtumien aikaan, minkä myötä lähes kaikille tapahtumille yleinen piirre olikin, että niissä VI-tiimi kertasi pedagogiseen tyyliin vaikuttavuusinvestoimisen ydinprinsippejä. Siinä missä esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntapolitiittiset sisällöt oltiin jo monessa määrin kirjoitettu sisään toimintamalleihin ja ekosysteemiin positioihin, nämä eivät kuitenkaan levinneet itsestään ja tämän suhteen koulutus oli olennaista.

Vaikuttavuusajattelun kouluttaminen nähtiin kuitenkin haasteellisena. Esimerkiksi henkilöstön vaihtuminen tunnistettiin ekosysteemin rakentamisen kannalta ongelmakohtaksi, joka hankaloittaisi vaikuttavuusajattelun kouluttamista, samoin kuin se, että vaikuttavuusinvestoiminen jäisi yksittäisten innostuneiden

kuin aihepiirejäkin myöten. Toki kysymys erikseen on, kuinka paljon tällaisia ohjeistuksia noudatetaan dogmaattisesti, mutta selvästikin Sitran toiminnassa kuitenkin näkyi se, että se ei pyrkinyt ainoastaan heittämään vaikuttavuusinvestoimista koskevia ideoita ilmoille, vaan hyvinkin konkreettisesti jäsentämään, miten aihetta olisi hyvä yhteiskuntapolitiittisesti lähestyä.

²⁰² Koulutuksen koodi *parempi/buonompi* on intuitiivisesti ymmärrettävä: todellisuutta havainnoidaan suhteessa tietyn aiheisällön oppimiseen ja koodia hyödyntäen voidaan arvioida kuinka koulutus onnistuu (Andersen 2008, 88–89). Abstraktimpaa ajattelua vaatii koulutuksen symbolisesti yleistynyt mediumi, jonka Luhmann jäseni alun perin olevan *lapsi*, mutta jota hän myöhemmin käsitteli eritoten *elämänkulun* rakenteellistumisena (Kantasalmi 2013, 218–220). Koulutuksen pedagoginen järjestelmä pyrkii joka tapauksessa muovaamaan koulutuksen kohteita tiettyjen kriteerien perusteella ja tuottamaan täten erontekoja ennen kaikkea sosiaalisella ulottuvuudella ja psyykkisissä systeemeissä.

²⁰³ Tätä jäsenettiin eritoten haastatteluaineistossani, joissa esille nousi kuinka liikkeelle oltiin lähdetty eritoten englanninkielisissä maissa toteutetun projektien tulkinnasta ja käsitteiden kääntämisestä, joiden domestikaatio oli kuitenkin ollut hyvin monimutkaista ja edennyt esimerkiksi sen myötä, kun VI-tiimiin oli tullut uusia, tuoreita näkökulmia mukanaan tuovia jäseniä.

henkilöiden asiaksi organisaatioissa, eikä tulisi kiinteäksi, laajaksi tai sisäänkirjoitetuksi osaksi toimintaa²⁰⁴. Ratkaisuna nähtiin muun muassa viedä vaikuttavuusajattelua mahdollisimman korkealle organisaatio-rakenteissa, mikä tarjoaisi vaikutusvaltaa ja jatkuvuutta toiminnalle²⁰⁵. Tärkeänä pedagogisena välineenä pidettiin lisäksi niin VI-tiimin kuin ekosysteemisestikin vertaisoppimista ja yleisten tietoresurssien kokoamista, joissa eri toimijoiden resursseja hyödynnetään kokonaisuuden kannalta mahdollisimman hyödyllisesti²⁰⁶. Tämä näkemys kuitenkin kehystettiin lähinnä tulevaisuuteen projisoituna ideaalituoppinä, jota tavoiteltiin, mutta jota ei oltu vielä saavutettu. Pedagogiaa koskevana reflektiivisenä jäsenyksenä koulutukseen viitattiin havainnoimissani tapahtumissa ja kokouksissa täten usein se kontekstinaan, kuinka tietyt käsitteellistykset ja instrumentit toimivat tai eivät²⁰⁷.

Myös koulutuksen näkökulmasta VI-tiimi siis tarkasteli toimintaansa erityisen vahvasti myös toiselta asteelta havainnoiden ja reflektoiden paitsi vaikuttavuusinvestoimista itseään, myös sen suhdetta sen yhteiskunnalliseen ympäristöönsä. Olennaista ja mielenkiintoista tämän suhteen lisäksi oli, millaista koulutusta kohdennettiin mihinkin ekosysteemin sidosryhmään. Samaan tapaan kuin kilpailun jäsentämisen kontekstissa, kommunikaatio jäsenyi kohdennetusti pedagogisena koskien muita paitsi sijoittajia, joilla vaikutti olevan vapautta tämänkin suhteen. Sijoittajille ei ollut tästä näkökulmasta olennaista oppia vaikuttavuusinvestoimisen dynamiikkaa, vaan halutessaan mahdollistaa se taloudellisesti.

Hoiva & kuntoutus vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteina

Hoiva- ja kuntoutuskommunikaatio²⁰⁸ kehystyivät havainnoinneissani ensisijaisesti aiheena, jota palveluntuottajat oli tarkoitus saada vaikuttavasti järjestämään, tavoitteinaan vaikuttavuusinvestoimisen kaksoisimperatiivi: sekä yhteiskunnallinen kehitys että taloudellisen pääoman tuottaminen. Diagnoosit, jotka vaihtelivat palvelusta ja kontekstista riippuen lähinnä terveyden, hoivan ja kuntoutuksen välillä, yhdistyivät

²⁰⁴ ”Ollaan tehty uutta ja opittu paljon, mutta tärkeää olisi myös saada hyödynnettyä näitä ajatuksia jatkossa esimerkiksi henkilöstön vaihtumiseen liittyen.” (T1), ”Tää ei saa jäädä yksittäisten ihmisten asioiksi, vaan sen on mentävä organisaatioihin, jonkinlaista verkostomarkkinointiakin tarvitaan.” (T2) Lisäksi aihetta jäsennettiin toisaalta myös sen kautta, että vaikuttavuusinvestoiminen ei saisi myös jäädä yksittäisten organisaatioiden asiaksi, mihin ratkaisuna peilattiin ekosysteemiajattelua. Esim. ”Tekijöistä ei sinänsä ole pulaa sote-kentällä; pulaa on siitä, ettei puhalleta tarpeeksi yhteen hiileen vaan jokainen tekee tabollaan eikä ole yhteistä jaettua agendaa” (T5)

²⁰⁵ ”Monesti ongelmana, että kaikkein korkeimman tason tyypit eivät lähde mukaan, vaan asiat jäävät innostuneiden piipertelyksi.” (T2) ”Mennään kiihdyttämään ja sitten viedään ne opitut asiat organisaation rakenteisiin.” (T2)

²⁰⁶ ”Vertaisoppiminen on tosi tärkeää. Pitäis enemmän ihmisiä saada lähemmäs SOSTE:n tasoa vaikuttavuuden mallintamisessa ja vähitellen mittaamisessa.” (T2) ”Mentoroinnin ja valmentamoiden tarkoitus on nimenomaan luoda yhteistä pohjaa ja jakaa näkökulmia ja kokemuksia.” (T2) ”Ois luotava laajempi ymmärrys siitä missä maa makaa; ei voida vetää asioita hihasta vaan on luotava yhteinen tietopohja.” (T3)

²⁰⁷ Esimerkiksi VI-tiimin tiimipalaverissa (T1) keskusteltiin siitä, kuinka yhdessä ministeriöissä ei oltu tähän asti juurikaan ymmärretty vaikuttavuusinvestoimisen pointtia, mutta kuinka asian jäsentäminen vaikuttavuusketjujen kautta on saanut tässä aikaan muutosta. Kansallisen ohjausryhmän kokouksessa (T7) Sitran edustaja taas toi esille, kuinka sijoittamisen näkökulmasta eronteko vastuullisen sijoittamisen negatiivisen jalanjaljen minimoimisen ja vaikuttavuusinvestoimisen positiivisen kädenjaljen maksimoimisen välillä on ollut idean jalkauttamisen kannalta erityisen hyödyllinen.

²⁰⁸ Hoivajärjestelmä aktivoituu laajassa tulkinnassaan aina kun kommunikoidaan hoivan *auttaa/ei auta*-koodin hyödyntäen (Andersen 2008, 90). Käytännössä tämä tarkoittaa *diagnoosia* eli arviota siitä ketä autetaan (ja ketä ei) tiettyjen kriteerien kuten taloudellisten ja laillisten arvioiden tai tieteellisten faktojen perusteella, jotka eivät kuitenkaan itse sisälly hoivakommunikaatioon (Jalava 2006, 182). Kuntoutusta omana alajärjestelmänään taas on jäsenetty sen kautta, kuinka sen mediumi ja koodi voisivat pohjautua voimaannuttamiselle, kuntoutujan itsenäisen toimintakyvyn palauttamiselle, joka ilmenee myös monin muun tavoin kuin pitkälti esimerkiksi sosiaalityön myötä professionalisoitunut hoiva (Jalava 2013b, 149).

paljolti talouskommunikaatioon, joskaan ei suoranaisesti niinkään pääoman tuottamiseen, vaan erilaisten hoiva- ja kuntoutusjärjestelyjen tuottamiin säästöihin valtiolle, kunnille ja kaupungeille²⁰⁹. Monien palvelujen innovaation ja vaikuttavuuslupauksen keskiössä lisäksi oli, että *varsinaista auttamista tarvittaisiin vaikuttavuuden saavuttamisen seurauksena vähemmän, minkä kannalta vaikuttavuusinvestoinnin hoivanäkemyksen voikin nähdä toteutuneen paljon kuntoutumisen premissein*²¹⁰. Keskeinen diagnoosi oli, että taloudellisina säästöinä todennettavissa olevaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta verrattiin kuluihin, joita ilman vaikuttavuusinvestoinnin mahdollistamaa kuntoutustoimintaa yhteiskunnalle ja eritoten julkiselle sektorille syntyisi. Lisäksi mielenkiintoista oli, kuinka vaikuttavuusinvestoinnista nähdäkseni juuri tämän suhteen pyrittiin alleviivatun vahvasti erottamaan filantropiasta²¹¹ ja kuinka vaikuttavuus piirtyi hoivan ja kuntoutuksen muodossa hyvin moninaisena eritoten palveluntuottajien pitchauksissa – vaikuttavuutta saattoi olla niin vanhuksien kuntouttaminen, kuin ruokasovelluksen mahdollistama terveyden parantaminenkin²¹².

Taloudellistamisen lisäksi kuntoutuskommunikaation viittauspiste liittyi tieteeseen ja perustui eritoten segmentoinnin logiikalle²¹³. Kuntoutus tuli kohdistaa tieteellisesti segmentoituihin ihmisryhmiin, mikä mahdollistaisi sekä taloudellisten että yhteiskunnallisten vaikutuksien kohdennetun saavuttamisen. Tätä, vaikuttavuusinvestoinnille yllättävänkin keskeisenä piirtynyttä tapaa voidaan Çaliskanin ja Callonin (2010, 7) ajattelua seuraten pitää markkinoille olennaisena standardoimisen ja ”markkinoille paketoimisen” tekniikkana, joka on välttämätön markkinoiden luomisen kannalta²¹⁴. Olennaista kun oli, että kuntoutuksen mahdollistama vaikuttavuus oli saavutettavissa vain, jos sen kohderyhmä spesifeine tarpeineen oli tarpeeksi selkeästi määritelty ja standardoitu, minkä nähtiin vähentävän mallintamisen ja täten myös vaikuttavuusinvestoinniprojektin epäonnistumisen riskiä.

Vaikuttavuus piirtyi täten yhteiskuntaan inklusion tuottamisena ja ihmisten toimintakyvyn kehittämisenä, mikä oli kuitenkin kytkeytyntä myös muihin vaikuttavuusinvestoinnin dynamiikoihin. Segmen-

²⁰⁹ Näitä näkemyksiä kommunikoivat eritoten yritykset pitchauksissaan, esittäen ”vaikutuslupauksia” kuten seuraavat viittaukset: *”Ylisukupolvisten psyykkisten häiriöiden estäminen vanhemmuutta vahvistamalla vähentäisi 40:illä prosentilla ongelmia. Samalla kunnalle syntyisi säästöjä noin 100 000 euroa per lapsi.”* (T3) *”Huono-osaisuus siirtyy sukupolvelta toiselle ja sillä on monet syynsä. Tämä kierre maksaa kohtuuttoman paljon esimerkiksi vankilamaksuina, syrjäytymisen kustannuksina ja psyykkisten palveluiden hintana. Meillä on keinot auttaa. Nuoret pääsevät yhteiskuntaan ja yhteiskunta saa tuottavia kansalaisia.”* (T3)

²¹⁰ Tavoitteissa esimerkiksi vanhuksat pystyisivät teknologisten innovaatioiden avustamina pysymään kauemmin kotonaan, jolloin pitkäaikaishoidon tarpeen vähenemisen myötä myös terveydenhuoltokulut pienentyisivät (T3).

²¹¹ Esim: *”Vaikuttavuusinvestointi ei oo missään mielessä hyväntekeväisyyttä, vaikka monet ensimmäiset sijoittajat ovatkin filantropian taustoista. Sekä tuotto että vaikuttavuus on tässä ulottuvuudet.”* (T3)

²¹² En tässä avaa palveluntuottajien palveluita tarkemmin, sillä niiden yhteiskunnallinen vaikuttavuus tosiaankin oli hyvin laajaa ja mitä moninaisimpiin yhteiskunnallisiin problematiikkoihin varsin erilaisilla tavoilla liittyvää. Esimerkkejä palveluista voi tarkastella Sitran selvityksestä (Sitra 2016a), mihin verrattuna kuitenkin esimerkiksi osa Vaikuttavaa bisnestä -iltapäivässä (T5) pitchanneista yrityksistä lähestyivät vaikuttavuutta vieläkin jokseenkin mielikuvituksellisemmin ja vaihtelevin tavoin.

²¹³ Segmentoinnilla tarkoitettiin palveluiden kohdentamista esimerkiksi iän, sukupuolen, terveydentilan ja varallisuuden perusteella. Aiheeseen liittyen esimerkiksi todettiin, että segmentointi on sinällään hyödyllinen ja olennainen lähtökohta tehokkaiden palveluiden tuottamiselle. Sen ei kuitenkaan tulisi tarkoittaa, että segmentoinnin kautta määritellyille kohderyhmille ja eritoten *”heavy-userille ja kriittisille asiakkaille”* (T3) luotaisiin omat palvelut, vaan että palveluiden tulisi pyrkiä ohjaamaan nämä asiakkaat vähempään palvelujen käyttämiseen.

²¹⁴ Çaliskan ja Callon (2010, 7) käsittelevät palvelutaloutta mielenkiintoisena tutkimuskohteena nykymarkkinoilla tapahtuvaan taloudellistamiseen. Yksi tämän keskeinen ilmentymismuoto oli heidän mukaan palveluiden paketoiminen ”asioiksi”, joita voidaan arvottaa ja taloudellista luotettavasti.

toinnin kautta esimerkiksi piirtyi myös yhteiskuntapoliittinen painotus, jossa hoivaa ja kuntoutusta koskevia päätöksiä tulisi tehdä paitsi tiettyihin ihmisryhmiin kohdennetusti, myös ennaltaehkäisevästi. Olennaista yhteiskunnallisten ongelmien nykyhetkessä ratkaisemisen sijaan oli eritoten se, että tulevaisuudessa ongelmia ei pääsisi samoissa määrin edes syntymään²¹⁵. Tämä tavoite tuotti nähdäkseni erityisen vahvasti toimintaan proaktiivisuuden ja pitkäjänteisyyden tavoittelua, joka sitten tosin piirtyi ongelmallisena suhteessa esimerkiksi politiikkaan, jonka aikajäsennyksen nähtiin olevan erityisen turbulenti.

Media vaikutusvaltaisuuden kannalta relevanttina ympäristönä

Media, systeemiteoreettisesti muotoiltuna massamedia²¹⁶, oli myös ymmärrettävästi osana vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamista. Eritoten VI-tiimin yhtenä tavoitteena oli luoda käytännöstä tunnetumpaa, minkä kannalta media oli ymmärrettävästi osittain määrittävässä roolissa. Aiheesta keskusteltiin eritoten VI-tiimin tiimipalaverissa, jonka ydinfunktion voi sanoa olleen samankaltaisten resonanssien kartoittaminen yleisemmälläkin tasolla. *Median subteen resonanssi tarkoitti sitä, että ekosysteemiä saataisiin rakennettua nopeammin ja laajemmin, mikäli informaatiota vaikuttavuusinvestoimisesta yhteiskunnallisena käytäntönä levitetäisiin yhteiskuntaan, minkä myötä enemmän toimijoita kinnostuisi aiheesta.*

Suurimpana haasteena myös median kannalta nähtiin vaikuttavuusinvestoimisen kompleksisuus. Monimutkaisen asian kanssa hallintaa vaativana riskinä piirtyi, jäsennettäisiinkö vaikuttavuusinvestoimista mediassa yhtäältä "vääriin" eli epätodenmukaisesti tai toisaalta poliittisesti värittyneenä, eli esimerkiksi osana tiettyä ideologiaa²¹⁷. Keskeistä verrattuna poliittiseen kehystyneisyyteen oli lisäksi juuri se, että media nähtiin kompleksisuutta turhan helposti redusoivana järjestelmänä sinänsä, siinä missä poliittisuus tuli ilmi ambivalenttimmin. Myös mediajulkisuutta kuitenkin tavoiteltiin, kehystäen se strategisesti vaikuttavuusinvestoimisen kannalta onnistuessaan myönteisesti. Tässä tuli kuitenkin edetä varovaisesti, minkä myötä suurin osa mediaan kytkeytyviä viittauksia olikin eritoten julkisuuskuvan punnintaa ja pyrkimystä sen hallintaan²¹⁸. Tätä ennakoivana toimenä voidaankin nähdä lisäksi toimineen, että Sitra ja VI-tiimi oli itse julkaissut verrattaen laajan määrän erilaisia selvityksiä, oppaita sekä yleisemmän tason kirjoituksia kuten blogeja vaikuttavuusinvestoimisesta, jonka kannalta vääriymmärryksien riski pienenesi (sen lisäksi, että relevantti informaatio leviäisi).

²¹⁵ ”SIB:iä voidaan hyödyntää, kun halutaan ostaa tuloksia ja investoinnit toimisivat parhaiten edistävänä ja ehkäisevänä toimintana. Taloudelliset allokaatiot ennaltaehkäisyyn ei tällä hetkellä monilta osin totendu, toiminta on liian reaktiivista hyvinvoinnin osalta.” (T5)

²¹⁶ (Massa)media koodaa kaikkea yhteiskunnallista tapahtumista informaatio/epäinformaatio -jaottelulla ja sen tärkeimpiä tehtäviä on luoda informaation tarjoamisellaan ärsykeitä yhteiskunnalle ja muille alajärjestelmille (Andersen 2008, 65). Media siis toimii eräänlaisena koko yhteiskuntaa koskevana kulttuurisena muistina, joka konstruoi eritoten hetkellistä todellisuutta, jäsentäen sitä kuitenkin myös historian läpi suodatettuna. (Luhmann 1995b, 76–87)

²¹⁷ Tiimipalaverissa (T1) esimerkiksi käsiteltiin lehteen saatua haastattelua, josta mietittiin artikkelin sävyä ja kirjoittajaa, sekä sisällön mahdollista "poliittista hyväksyntää" ja sen yhteyttä median rooliin asioiden esille tuomisessa.

²¹⁸ Tällaista oli esimerkiksi pohdinta siitä, miten mahdollista organisaatiofuusiota pitäisi lähestyä viestinnällisesti, mitä seikkoja tulisi tiettyä SIB:iä koskevassa artikkelissa käsitellä (ja mitä ei), tulisiko puoluepoliittisesti vahvasti profiloitunut henkilö hyväksyä tietyn projektin promotoijana, jne. Lisäksi lisäaineistoni haastatteluissa tuli hyvin eksplisiittisesti ilmi, kuinka vaikuttavuusinvestoiminen oli ollut ”viestinnällinen haaste” – vaikea asia jäsentää ja hallinnoida.

Mielenkiintoista VI-tiimin sisäisten jäsenyksien lisäksi oli, kuinka vaikuttavuusinvestoimista jäsennettiin myös muissa konteksteissa suhteessa julkisuuteen, painottaen sitä, että kyseessä voisi olla Suomen kannalta merkittävä vientituote. Tässä perinteinen mediajulkisuus journalististen kuvauksien tai yleisen tunnetavuuden mittarina ei kuitenkaan ollut keskiössä, vaan se, millaisena suomalainen vaikuttavuusinvestoiminen nähtäisiin esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimisen katto-organisaatioissa ja kansainvälisissä järjestöissä, minkä ei nähty etenevän median, vaan organisaatioiden yhteistyön ja bisneskontaktien kautta²¹⁹.

Laki ketteryyttä hidastavana ympäristönä

Viimeiseksi, todellisuutta laillisuuden perusteella jaotteleva laki²²⁰ nousi alajärjestelmäviittauksena esille harvoin ja lähinnä *vaikuttavuusinvestoimista ja sen ekosysteemin rakentamista bankaloittavana tekijänä*. Mikäli laki nousi kommunikaation kohteeksi, kyseessä olivat viittaukset juridiikkaan liittyvään byrokraatiaan, jotka tulivat esille esimerkiksi mahdollisen organisaatiofuusion ja vaikuttavuusinvestoimisen projektien laillisten määritelmien yhteydessä²²¹. Laki puitteisti siis osittain ekosysteemin rakentamista antamalla sille juridiset raamit, jotka eivät kuitenkaan monessa mielessä piirtyneet aivan niin kuin oltaisiin toivottu.

Vaikka asia ei missään tapahtumassa pääaiheena ollutkaan, eritoten reflektioivammassa ja yhteiskuntapolitisesti laajemmalla skaalalla vaikuttavuusinvestoimista tarkastelevissa tapahtumissa esiintyi myös lakia koskevaa kommunikaatiota. Sitä esimerkiksi pohdittiin, että vaikuttavuusinvestoimiseen kytkeytyvä kokeilu-toiminta on siten myös juridisen systeemin kannalta relevanttia, että ihmisillä on kuitenkin perusoikeuksia, jotka määrittävät kokeiluille raameja myös eettisyyteen liittyen²²². Huomionarvoista juridisen kommunikaation suhteen oli lisäksi, että lainsäädäntö nähtiin eritoten julkista sektoria rajoittavana tekijänä, minkä kautta perusteltiin yksityisen sektorin tärkeyttä luovien ratkaisujen kehittämisen kannalta²²³.

Varsinaista juridista kommunikaatiota asioiden laillisuudesta käytiin kuitenkin varsin vähän. Lainsäädäntö nähtiin joissain viittauksissa esimerkiksi asioihin jäykkyyttä tuovana ympäristönä, jonka kontekstissa on

²¹⁹ ”Monessa paikassa on keuhuttu Sitraa, Sitra on kansainvälisesti arvostettu organisaatio. Esim. UNDP ollut kiinnostunut yhteistyöstä Sitran kanssa ... Suomalaiselle osaamiselle ja bisneskontakteille tää on uudenlainen mahdollisuus” (T7).

²²⁰ Oikeuteen perustuva lakikommunikaatio lain määrittelemään oikein/väärin- ja nykykontekstissaan eritoten myös laillinen/laiton -koodiin (Luhmann 2004b, King & Thornhill 2003, 36). Sen viiteongelma on luoda normatiivisia eli oikeudenmukaisuuteen kohdistuvia odotuksia yhteiskunnalle ja tätä tehdessään sen nähdään viittaavan vain lakiin itseensä, ei esimerkiksi moraaliin tai muihin yleisiin yhteiskunnallisiin normatiivisuuksiin. Tämän taustalla on lain historiallisen kehittymisen myötä syntynyt konfliktien monimutkaisuutta prosessoiva luonne, joka yksinkertaistaa ja määrittää laillisesti olennaisen esimerkiksi sopimusten, ihmisoikeuksien ja omistusoikeuksien muodossa (Andersen 2008, 88).

²²¹ Kokouskommunikaatiossa viitattiin siihen, kuinka käytännön asiat olivat pitkälti muuten kunnossa, mutta uuden organisaation juridinen muoto oli vielä auki, minkä takia ei voitu edetä (T1, T8). Samoin Sitran SIB-hankkeiden esittelyn yhteydessä korostettiin, että erityisesti verotukselliset tekijät ja lainsäädäntö olivat vaikuttaneet siihen, että SIB:it ovat toistaiseksi olleet juridisesti helpoin tapa toteuttaa vaikuttavuusinvestoimishankkeita ja täten niihin ollaan toistaiseksi jouduttu keskittymään (T8).

²²² ”Perustuslakia ja perusoikeuksiaikin on; malleja ei voida ihan noin vain repäistä. ... Eettinen kysymys kuitenkin siis liittyy tähän: kyseessä ei oo mitään laboratoriorottia, vaan oikeita nuoria.” (T8)

²²³ ”Kelle rahastokokonaisuus voi sopia? Moniongelmaisuus ja asioiden riippuminen toisistaan on paikka, johon haluttaisiin löytää ketterimpiä ratkaisuja. Julkinen puoli on lainsäädännön kautta kovassa pinteessä ja mä uskon yksityisen luovuuteen ja tekemiseen, mitä niin järjestökentältä kuin yritysiltäkin löytyy” (T8)

lyhyellä aikavälillä tyytyen toimittava tai jota olisi kauaskatseisemmin ennemmin tai myöhemmin uudistettava²²⁴. Tällaiset puheenvuorot jäivät kuitenkin hyvin yleiselle tasolle, joskin mielenkiintoista muuttamissa lakia koskevissa viittauksissa oli juuri tämä, että laki ei näyttäytynyt kommunikaatiota ”paaluttavana” järkeilytyylinä, joka asettaisi välttämättömät rajat ja sulkeistaisi päätöksenteon, vaan sellaisena, johon voitaisiin tarvittaessa koko ekosysteemin välityksellä vaikuttaa.

Yhteenvedoa: muut alajärjestelmät vaikuttavuusinvestoimisen ydindynamiikan avaajina

Tapahduksissa esiintynyt muu alajärjestelmäkommunikaatio toimi hyvin moninaisesti ja alajärjestelmästä riippuen vaihtelevin tavoin, nostaen esille erityisesti sitä, kuinka kahtiajako taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen on liian karkea vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskunnallista merkitystä pohdittaessa. Tätä vastoin kaikki alajärjestelmät näyttäytyivät distinktiivisinä merkityksen sfääreinään, joita käytännössä yhdisti vain se, että ne joko olivat vaikuttavuusinvestoimisessa hyvin kytkeytyneitä taloudelliseen jäsenyyseen (tiede, hoiva/kuntoutus, koulutus) tai sitten ne näyttäytyivät sfääreinä, joiden kautta jäsenystä pyrittiin joko välttämään tai kontrolloimaan (politiikka, laki, media). Tämän kautta näkyikin siis myös se, että ensimmäisessä keskeistä oli kehityksen määrittely tietyllä tavalla, jälkimmäisessä riskien hallinnointi.

Siinä missä käsittelen seuraavassa alaluvussa tarkemmin sitä, millaisena kokonaisuutena muut alajärjestelmät vaikuttavuusinvestoimisessa näyttäytyivät suhteessa toisiinsa, voi kuitenkin tässä vaiheessa todeta, että nähdäkseni juuri eri alajärjestelmien kautta vaikuttavuusinvestoiminen auttoi jäsentämään tarkemmin, millainen yhteiskunnallinen käytäntö tai sosiaalinen innovaatio vaikuttavuusinvestoiminen on. Tämä lisäksi organisaatioviittauksiin ja kumppanuuden dynamiikan kautta analysoituihin huomioihin yhdistäen, pürtyikin lopulta jopa yllättävän tarkasti, millaisia kaikkia asioita ja merkityksiä vaikuttavuusinvestoimiseen liittyy ja mitä sen kannalta tulisi pohtia.

6.4 Johtopäätökset

Esittelen seuraavaksi johtopäätökset tutkimustuloksistani koskien Sitran VI-tiimiä, suomalaista vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiä ja aineistossani ilmentynyttä vaikuttavuusinvestoimisen moniäänisyyttä. Kokoan analyysistäni synteesin, jonka perusteella vastaan ensin tässä alaluvussa tutkimuskysymyksiini, sitten keskustelen seuraavassa luvussa vaikuttavuusinvestoimisen ja vaikuttavuusajattelun yhteiskuntapoliittisista implikaatioista ja tulevaisuudesta.

²²⁴ ”Ollaan luotu lainsäädäntöpöheikkö, jonka pykälistä ei päästä eroon. On tarkasti säädelty esim se, miten sosiaalipalveluissa voidaan jakaa tietoa. Tällaisia tulis tarpeen tullen purkaa” (T8) ... ”Lainsäädäntöpöheikköä totellaan ja noudatetaan ja tämä aiheuttaa jäykkyyttä. Tietosuojasioissa pitäis saada aikaiseksi harppauksia, ei pieniä nudistuksia, jotta voitaisiin parhaiten tehdä yhteistyötä.” (T8)

Sitran vaikuttavuusinvestoimisen tiimi piirtyi aineistojeni perusteella asiantuntevana, strategisena ja moniäänisenä organisaationsisäisenä yksikkönä. VI-tiimin toiminnallisuus perustui eritoten sen sisällölliselle asiantuntijuudelle ja legitimitteetti Sitran statukselle luotettavana sekä historiallisesti etabloituneena ja monessa mukana olleena organisaationa. VI-tiimi havainnoi tarkkaavaisesti niin ympäristöään kuin itseäänkin ja pyrki myös projisoimaan näkemyksiään muille ekosysteemin kannalta relevanteille sidosryhmille. Projisointia VI-tiimi toteutti moniäänisesti eli kommunikoiden vaikuttavuusinvestoimisesta niin esimerkiksi talouden, politiikan, tieteen kuin hoivankin kannalta sekä näitä logiikoita toisiinsa suhteuttaen. Tätä taas mahdollisti aineistojeni perusteella eritoten VI-tiimin vapaus toimia itsenäisesti – jäsentäen siis itse, vailla ulkopuolelta tulevia rajoja, mitkä olivat sen kannalta tärkeitä päätöksentekopremissejä, aikahorisontteja, relevantteja tematiikkoja ja lähestymistapoja ekosysteemin rakentamisen suhteen.

Suhteessa sidosryhmiinsä ja rakentamisen alla olleeseen vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemiin, operationaalisesti VI-tiimin roolissa painottui eritoten pedagogisuus. Tiimi pyrki levittämään ekosysteemille merkityksellistä informaatiota kumppanuudelle relevanteista päätteistä sekä kouluttamaan eri ekosysteemin jäseniä vaikuttavuusinvestoimisen ydinkriteerien perusteella. Olennaista siis oli paitsi vaikuttavuusteatiikan sinänsä opettaminen, myös ekosysteemisten positoiden ja niihin liittyvien toimintamallien ohjeistaminen. VI-tiimi toimi täten merkittävänä kompleksiteetin redusooijana, joka pyrki ohjailemaan strategisesti ekosysteemiä, tunnistaen kuitenkin myös, että sen kykeneväisyys tällaiseen oli riippuvaista monesta eri tekijästä kuten poliittisesta ympäristöstä, julkisuudesta ja kaikkea yhteiskuntapoliittista toimintaa ohjaavasta juridiikasta. Näitä VI-tiimi pyrki hallinnoimaan, muttei toki voinut täysin kontrolloida.

VI-tiimin voidaankin tärkeimpänä toimintonaan tulkita pyrkineen minimoimaan niitä riskejä, joita vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamiseen ja sen käytäntönä yleistymiseen liittyi. Nämä riskit olivat paljolti juuri niitä, joita Brandstetter & Lehner (2017, 454) olivat vaikuttavuusinvestoimisen sijoitusportfolioiden optimisaation kannalta jäsentäneet²²⁵. Tavoitteena oli fasilitoida koko ekosysteemi rakentumaan sitä koskevia riskejä ohittaen, mikä paitsi loisi tarvittavia puitteita sijoittajille (vrt. Barman 2015), myös suhteessa muihin ekosysteemin jäseniin ja vaikuttavuusinvestoimisen käsittämiseen relevanttina yhteiskuntapoliittisena tekniikkana yleisesti. Erityisen keskeisiä hallinnoitavia riskejä tämän kannalta olivat aineistojeni perusteella varsinkin ekosysteemiset riskit eli vaikuttavuusinvestoimisen markkinoiden ”infrastrukturi”, kuten poliittinen tuki ja koherentit mittausten menetelmät, sekä markkinoiden varhaiseen vaiheeseen liittyvät riskit, joihin eritoten pedagogisen jäsentämisen voi nähdä kiihdyttämislään ja valmentamisellaan kohdistuneen.

²²⁵ Ks. taulukko 4. Kerraten, nämä olivat markkinoiden varhainen vaihe, ekosysteemiset riskit, missioliukuma, sijoituspääoman yhdistäminen, moraalikato, lailliset riskit sekä maineeseen liittyvät riskit, jotka kaikki oli tunnistettavissa VI-tiimin toiminnasta, joskin vaihtelevissa määrin.

Lisäksi erityisen määrittävä riski, jota VI-tiimi pyrki hallinnoimaan ja johon monet Brandstetterin ja Lehnerin mainitsevat riskit ovat nähdäkseni palautettavissa, oli vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvä kompleksisuus ja sen hallinnoimisen hankaluus. Monet vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvät uudet, ja sitä esimerkiksi muista vastuullisen liiketoiminnan käytännöistä erottaneet piirteet olivat suhteellisen monimutkaisia, minkä myötä määrittävää VI-tiimin pedagogiselle kommunikaatiolle olikin vaikuttavuusinvestoimisen alleviivatun selkeä erottelu muista vastuullisen liiketoiminnan käytännöistä ja esimerkiksi hyväntekeväisyydestä. Tämä vaikutti kuitenkin olevan erityisen hankala tehtävä, sillä yhtäältä vaikuttavuusinvestoimista täytyi tehdä tutuksi ihmisille juuri peilaamalla sitä etabloituneempiin käytäntöihin kuten filantropiaan ja vastuulliseen sijoittamiseen, jotta voitaisiin jäsentää myös joitain vaikuttavuusinvestoimiselle keskeisiä merkityksiä. Toisaalta vaikuttavuusinvestoiminen ei siis kuitenkaan saanut missään nimessä tyypistyä vain uudeksi nimeksi tai trendiksi, joka vain ajaisi samoja asioita eri käsitteiden kautta. Olennaista tämän suhteen taas nähdäkseni oli mitattavuuden ja mallintamisen tärkeyden korostus, jonka kautta myös taloudellistaminen piirtyi hyvin määrittäväksi osaksi vaikuttavuusinvestoimista.

Riskien hallintaan pyrkimisen lisäksi VI-tiimin voikin nähdä toimineen sinänsä monissa määrin – paitsi havainnoimissani tapahtumissa, myös sen tuottamissa oppaissa ja selvityksissä (ks. Liite 2) – talousperformatiivisesti, että se pyrki hyvin pitkälle taloudellistamiselle pohjautuneen kommunikaation kautta rakentamaan vaikuttavuusinvestoimisen markkinoita. *VI-tiimi fasilitoi niin palveluntuottajille, julkiselle sektorille, hankehallinnoijille kuin sijoittajillekin niiden kannalta oletettavasti hyödyllisiä käytäntöjä ja toimintoja, joiden kautta paitsi ekosysteemi, myös monissa määrin juuri vaikuttavuusinvestoimisen markkinat saataisiin rakennettua.* Ekosysteemin ja markkinoiden rakentamisen viiteongelma myös nähdäkseni itsessään määritteli useita VI-tiimin organisatorisia piirteitä – niin muistiviitepisteiden moninaisuutta, ajallista vapautta, yleisen tason tavoitteita ja ohjelmia kuin organisaatiokulttuurisinkin piirtyviä päätöksentekopremissejä. Ekosysteemin ja markkinoiden rakentaminen oli hyvin mutkikas ja esimerkiksi moniin eri alajärjestelmiin kytkeytyvä prosessi, jonka kompleksisuutta VI-tiimi siis pyrki tästä näkökulmasta tarkastellen puitteistamaan organisatorisin käytäntein, jotka loivat organisatorisesti tilaa käytännön monimutkaisuudelle.

Edellisiä näkökulmia yhteen tuoden tutkimukseni perusteella onkin mahdollista ja oleellista lopuksi todeta, että Sitralla ja VI-tiimillä oli vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamisen kannalta varsin paljon eritoten hallinnallisuusnäkökulman kautta esille piirtyvää valtaa. Monet VI-tiimin tavoitteista oltiin kirjoitettu sisään vaikuttavuusinvestoimisen käytännölliseen toimintalogiikkaan, jossa piirtyivät selvästi myös Sitran yleiset yhteiskuntapoliittiset tavoitteet esimerkiksi kansainvälisen kilpailukyvyyn mahdollistamisesta, taloudellisen kasvun lisäämisestä ja kestäväen hyvinvoinnin tuottamisesta. VI-tiimi oli täten merkittävä intressien päämääriä määrittelevä taho ja ”poliittista tilaa avaava toimija” (vrt. Quinn & Munir 2017, Kettunen 2015), vaikkakin keskeistä oli myös, että VI-tiimi ei julkilausutusti määritellyt tai käytännössä toteuttanut valtaansa niinkään poliittis-performatiivisesti, vaan ennen kaikkea operationaalisesti

esimerkiksi tiedettä, hoivakommunikaatiota ja koulutusta yhdistellen, sekä kaikkea kommunikaatiota myös osaltaan taloudellistamista kohti vieden. Täten keskeiseksi VI-tiimin hahmottelun kannalta piirtyi paitsi poliittisen tilan avaaminen, myös sen sulkeistaminen kompleksiteetin reduktiona niin organisatorisesti, kuin muiden merkityslogiikoiden kuten tieteen ja talouden jäsentämisen kautta. Myös vaikuttavuusinvestoimisen logiikan määrittely ja fasilitointi juuri ekosysteemiseksi oli sekä olennaista ja mielenkiintoista sekä toiminnan puitteistamisen että sen myötä hahmottuvien seuraustenkin kannalta.

Vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentaminen moniäänisenä kumppanuutena

Vaihtelevissa muodoissa ja kokoonpanoissa havainnoimissani tapahtumissa esiintynyt vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemi näyttäytyi Sitran ja VI-tiimin yhteen tuomana moniäänisenä kokonaisuutena, joka oli kiertynyt vaikuttavuusinvestoimisen ympärille ainakin toistaiseksi suhteellisen vapaamuotoisesti. Ekosysteemi ei ollut yhtenäinen tai selvärajainen, vaan sen olemassaolo perustui jaetuille tavoitteille ja intresseille, sekä vaikuttavuusinvestoimisen ydinprinsipeille, joita VI-tiimi oli domestikoinut niin tavoitteellisten kuin ehdollistenkin ohjelmien muotoon. Keskeistä kuitenkin oli myös, että ohjelmat eivät olleet joustamattomia, vaan ne mahdollistivat ekosysteemin jäsenten navigointia dynaamisesti, eli tavalla, jossa ekosysteemin jäsenet pystyivät silti osin itse määrittämään sitä, miten he spesifimmin lähestyisivät vaikuttavuusinvestoimista ja millaisena vaikuttavuutena toteutettuna. Siirtyminen kohti vaikuttavuuden havainnointia yleisellä tasolla oli siis ainakin tässä vaiheessa keskeisempää kuin sen tarkasti määritellyt sisällöt.

Ekosysteemin tarkastelu havainnoimieni tapahtumieni perusteella oli mielenkiintoista suhteessa Andersenin (2008) jäsentämään kumppanuuden tematiikkaan, sillä VI-tiimin fasilitoima ekosysteemi toimi paljolti Andersenin kumppanuusmääritelmien mukaan. *Keskeistä vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemille oli juuri subtautuminen tulevaisuuteen avonaisena ja epävarmana, moniin faktuaalisiin yksityiskohtiin keskeneräisinä sekä kumppanina olemiseen jatkuvasti itsensä relevanttina kumppanina kehittämisenä.* Monen havainnoimani tapahtuman funktion voi siis nähdä olleen ”lupauksien lupauksien” antaminen eli tulevaisuuden vaikuttavuusinvestoimisen ennakkoehtoja ja premissejä koskeva kommunikointi. Palveluntuottajat antoivat lupauksia tulevaisuudessa toteutetusta vaikuttavuudestaan, sijoittajat lupasivat, että mikäli taloudelliset ja yhteiskunnalliset kriteerit täyttyisivät, he voisivat tulevaisuudessa sijoittaa vaikuttavuuteen pyrkien ja julkinen sektori lupasi, että se voisi edetä kohti tulevaisuutta, jossa palveluita ostettaisiin nykyistä tulosperusteisemmin. Ekosysteemin rakentaminen perustui siis paljon tulevaisuuden kuvittelemiselle, joskaan ei vailla historiallisesti jäsentyneitä lupauksien toteutumisen ennakkopremissejä, joita olivat esimerkiksi Sitran ja VI-tiimin läsnäolo kumppanuutta hallinnoivana arvovaltaisena tahona, jäsenten edellisiä projekteja ja yhteistyökumppaneita koskevat meriitit sekä toiminnallisuutta ohjaavat organisaatiokulttuuriset piirteet, jotka helpottivat ekosysteemin rakentamista.

Kuten kumppanuustematiikan esittelemisen yhteydessä hypotetisoin, ekosysteemin rakentamisen tavoitteena ei kuitenkaan ollut kumppanuus itsessään, vaan myös sen konkretisoituminen. Myös koko ekosysteemin kontekstissa määrittävä toimi tämän suhteen oli taloudellistaminen ja markkinoiden rakentaminen, joiden myötä ekosysteemin sisältämää kompleksisuutta saataisiin rajattua. Keskeistä oli, että ekosysteemin jäsenet oppisivat ensin uusia käytäntöjä taloudellista vaikuttavuutta – palveluntuottajat mallintaa ja mitata tuottamiaan vaikutuksia, julkinen sektori viedä hankintaansa kohti tulosperusteisuutta, hankehallinnoijat viedä vaikuttavuustematiikan hallinnointi osaksi toimintastrategiaansa²²⁶ – minkä myötä markkinoilla sijaitsisi tulevaisuudessa kaikki ne elementit (mukaan lukien myös edellisten kautta piirtyvät uudet tavat kilpailla ja tämän kautta mahdollistuva sijoittajien laajamittainen kiinnostuminen aiheesta), joiden kautta markkinat voisivat olla toiminnalliset. *Ekosysteemi siis näyttäytyi markkinoiden rakentamista todennäköistäneenä viitepisteenä, jolle olennaista oli verrattaen moniääninen keskustelu, eri sektoreiden ja toimijoiden yhteen tuominen sekä esimerkiksi organisaatiokulttuurina jäsentynyt yhteinen eetos toiminnalle.*

Ja vaikka ekosysteemi ei täysin ”vain” kumppanuudeksi tyhjentyisikään, oli kuitenkin Andersenin huomiointiin verrattuna mielenkiintoista, että ekosysteemi ei rakentunut täysin ideaalina kumppanuutena, jossa kaikki kumppanuuden jäsenet olisivat toimineet vältellen niitä sudenkuoppia, joita Andersen oli määritellyt. Esimerkiksi palveluntuottajat, joiden päämäärä oli tässä vaiheessa ekosysteemin rakentamista ennen kaikkea hoiva- ja kuntoutuskommunikaation tieteellistämiseen pyrkiminen, eivät olleet vielä saavuttaneet sellaista osaamistasoa, joka olisi mahdollistanut vaikuttavuuden toimivat markkinat. Samoin ekosysteemin organisatorinen kompleksisuus ja siihen liittyvä informaation kulkeminen nousi muutamissa yhteyksissä ongelmallisena ilmi, kuten myös vaikuttavuusajatteluun kytkeytyvä tieteellinen kompleksisuus muutenkin kuin palveluntuottajien kannalta. Systemiteoreettisesti nämä piirteet ovat palautettavissa siihen, että kumppanuus vaatii toimiakseen kaikilta sen jäseniltään kykeneväsyyttä kommunikoida ja havainnoida moniäänisesti. Ekosysteemissä läsnäolon ja siihen kytkeytyvän pedagogisen kommunikaation voi nähdä pyrkineen vähentää juuri tätä ongelmaa, mutta tämän suhteen ekosysteemi ei siis kuitenkaan ollut valmis.

Yhteen vetäen, ekosysteemiä rakentaessa kompleksisuutta siis pyrittiin kyllä ensin avaamaan ja moniäänisyyttä laajentamaan, mutta vain hetkittäisesti, uusia käytäntömalleja ja päätöksenteon premissejä tarjoten, minkä jälkeen hihat käärittäisiin ja alettaisiin töihin vaikuttavuussopimuksien muodossa. *Kyseessä siis oli rajatun kompleksisuuden rakentamista, joka mahdollisti, että kumppanuudesta voitiin saada irti sen mahdollisia hyötyjä, mutta ekosysteemisen rakentamisen raskauden kannalta sitä ei kuitenkaan jatkettaisi loputtomiin, vaan tavoitteena olisi konkretisointi ja esimerkiksi Sitran ”exit” sitten, kun sen fasilitoivia toimia ei enää tarvittaisi.* Nämä huomiot ekosysteemisyydestä ”väliaikaisena kumppanuutena” resonoivat nähdäkseni vahvasti eritoten Quinin ja Munirin (2017) vaikuttavuusinvestoimista koskevien ajatuksien kanssa, sillä he korostivat, kuinka vaikutta-

²²⁶ Hankehallinnoijien roolista ekosysteemissä on aineistoni perusteella mahdollista sanoa valitettavan vähän: he eivät juurikaan olleet tapahtumissa läsnä tai heidän positioonsa ei ainakaan viitattu. Monessa kontekstissa kuitenkin tuli ilmi, kuinka Sitran fasilitoijan roolin siirtäminen hankehallinnoijille oli yksi keskeinen ekosysteemin rakentamisen piirre.

vuusinvestoimiseen kytkeytyvä organisatorinen rakenteellisuus voi avata toiminnan kannalta uusia mahdollisuuksia, mutta kuitenkin myös puitteistaa sitä selkeään, ennalta kuviteltuun yhteiskuntapoliittiseen suuntaan, joka suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa vaikutti olevan toimivat vaikuttavuuden markkinat. Keskeistä prosessissa oli, että ekosysteeminen lähestymistapa mahdollisti yhtenäisyyttä, konfliktien välttämistä ja kesytettyä moniäänisyyttä, jossa vaikuttavuusinvestoimisen toimintamallit ja kriteerit ohjasivat toimintaa (vrt. myös Garsten & Jacobsson 2011, Andersen 2008). Siinä missä tämä vaikutti toistaiseksi toimivan ja ekosysteemi rakentuvan esimerkiksi VI-tiimin toivomalla tavalla, vasta kuitenkin tulevaisuudessa voidaan arvioida, missä määrin ekosysteemin rakentaminen onnistui ja ilmeneekö konflikteja esimerkiksi Quinnin & Munirin (2017) sekä Garstenin & Jacobssonin (2011) ennakoinnalla tavalla ruohonjuuritasolla, jolle ongelmat voivat ”post-poliittisen” kumppanuuden myötä siirtyä.

Vaikuttavuusinvestoimisen asymmetrinen moniäänisyys

Vaikuttavuusinvestoiminen kehystettiin Sitran, VI-tiimin ja rakenteilla olleen vaikuttavuusinvestoimisen suomalaisen ekosysteemin kontekstissa kahden maailman – liiketoiminnan ja yhteiskunnallisten vaikutuksien tavoittelun – synteesinä. Systemiteoreettisesti havainnoiden näkökulma kuitenkin laajeni, kun jäsensin kyseistä dynamiikkaa suhteessa sekä toimintaa harjoitaviin organisaatioihin, että eri kommunikaatiologiikoihin eli yhteiskunnan alajärjestelmiin. Kuten yllä asiaa käsittelin, alajärjestelmäinen kommunikaatio kytkeytyi tiiviisti organisaatioihin, mutta tästä huolimatta vaikuttavuusinvestoimisen moniäänisyyttä on silti aineistoni perusteella koherenttia eritellä erikseen. Tätä tavoitellen lähdin syntetisoivassa yhteenvedossani liikkeelle oheisesta taulukosta, jossa olen jäsentynyt alajärjestelmien logiikoita, niille keskeisiä semantiikkoja sekä keskinäissuhteita.

Yhteiskunnan alajärjestelmä	Binäärikoodi (+/-) → Mediumi	Semantiikka	Ilmentymät aineistossani; suhteessa vaikuttavuusinvestoimiseen liittyvään päätöksentekoon	Ilmentymät aineistossani; suhteessa muihin alajärjestelmiin
Talous	Omistaa/ei omista, Maksaa/ei maksa → Raha	<i>Euroistaminen, mahdollistuvat säästöt, vältettävissä olevat kulut, kansallinen bisnesmahdollisuus</i>	- Vaikuttavuusinvestoimisen kaksoisimperatiivin tehokkain kohti päätöksiä vievä kommunikaatiologiikka - Sijoittajat ja kansantalous legitimoivina viittaushorisontteina	- Taloudellinen mallinnus parhaana vaikuttavuuden tieteellisenä määritelmänä - Taloudellinen tehokkuus poliittisesti legitimiinä perusteluna
Tiede	Tosi/epätosi → Totuus	<i>Evidenssi, todistettavuus, hallittavat mittarit, mallinnus, kokeilut & pilotit</i>	- Tiede vaikuttavuuden evidensinä ja riskien määrittelijänä - Tiede ”kokeilemisen tieteenä” & yhtenä osana käytännön kehittämisprosesseja	- Taloudellistamisen mahdollistaminen - Hoiva- & kuntoutuskommunikaation legitimointi

Politiikka	Hallita/tulla hallituksi, Hallitus/oppositio → Valta	<i>Yhdessä tekeminen</i>	- Poliitiikan ylittäminen - (Puolue)poliittinen jäsentäminen ekosysteemin rakentamisen kannalta riskaabelina tekijänä	- Poliitiikka tieteellisen, taloudellisen & hoiva/kuntoutus -kommunikaation kannalta epärelevanttia
Koulutus	Parempi/huonompi → Lapsi (/elämäkulkku)	<i>Kiihdyttäminen, valmennus, vertais- oppiminen, laajempi ymmärrys</i>	- Vaikuttavuusosaaminen ekosysteemin laajentamiselle olennaisena kriteerinä	- Hoiva/kuntoutus- kommunikaation taloudel- listaminen ja tieteellistämisen koulutuksen sisältöinä
Hoiva/ Kuntoutus	Auttaa/ei auta → Hoiva Voimaannuttaa/ ei voimaannuta → Kuntoutus	<i>Ennaltaehkäisy, häiriöiden estäminen, segmentointi, pääsy takaisin yhteiskuntaan</i>	- Kuntoutuksen korostuminen yhteiskunnallisen inklusion ja ennaltaehkäisyn tavoittelemisessa	- Hoivan/kuntoutuksen tehokkuus parhaiten jäsennettävissä taloudellisesti & tieteellisesti
Massamedia	Informaatio/ epäinformaatio → Joukkotiedotus- välineet	<i>Viestinnälliset haasteet, kiinnostuksen herättäminen</i>	- Massamedia kompleksisuutta liian herkästi yksinkertaistavana ja täten riskaabelina ympäristönä	- Media mahdollisesti poliittista kommuni- kaatiota tuottavana ja yksinkertaistavana järjestelmänä
Oikeus/ juridiikka	Laillinen/laiton → Laki	<i>Lainsäädännön notkeistaminen, lakipöheikkö, eettiset kysymykset</i>	- Byrokrania uudistusten hidastajana - Formaalin lain ja sopimuksellisuuden (hetkellinen) korvaaminen sisäisesti määritellyllä kumppanuudella	- Laki taloudellista ja poliittista kommunikaatiota hidastavana

Taulukko 5: Suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen moniäänisyys

Siinä missä olen analyysissäni tarkastellut jokaista näitä taulukossa hahmottuvia dynamiikkoja erikseen, avaan seuraavaksi syntetisoiden tärkeimpiä tuloksia ja johtopäätöksiä suhteessa olemassa olevaan tutkimuskirjallisuuteen ja aiempiin tutkimusnäkökulmiin, joita esitin alaluvussa 2.4 ja luvussa 3.

Ensinnäkin, arvottamistutkimuksen ja eritoten Barmanin (2015) esittämät näkemykset taloudellisten ja yhteiskunnallisten arvojen kohtaamisesta vaikuttavuusinvestoimisessa ja vastuullisessa liiketoiminnassa toteutuivat osittain myös omissa aineistoissani, joskaan eivät täysin samalla tavalla. Samoin kuin Barmanin ja esimerkiksi myös Quinnin & Munirin (2017) tulokset esittivät, myös oman tutkimukseni perusteella vaikuttavuusinvestoimiselle hyvin keskeisiä olivat vaikuttavuutta standardisoivat tieteelliset mallit, jotka tuottivat toiminnalle määrittäviä sisältöjä suhteessa talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen tavoitteluun. Mielenkiintoista kuitenkin oli, kuinka nämä mallit eivät olleet omassa tutkimuskontekstissäni samoja ja kuinka esimerkiksi SIB-malli ja palveluntuottajien kannalta keskeiset vaikuttavuusketju ja vaikuttavuuden portaat olivat määrittävämpiä toimintaa ohjaavia toiminnan vakauttajia kuin Barmanin analysoimat GIIN:in vaikuttavuusarviointikehikot GIIRS ja IRIS, joiden pääasiallinen tarkoitus oli arvottaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta samaan tapaan kuin taloudellista, mutta yhdistämättä näitä kahta keskenään. Sitran VI-tiimi ei siis pyrkinyt samankaltaiseen vaikuttavuuden ”sijoittajille kesyttämiseen”, vaan lähestyi asiaa juuri ekosysteemisyyden ja sen kannalta olennaisen markkinoiden rakentamisen näkökulmista.

Tämän voi päätellä liittyneen siihen, että suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen ja VI-tiimin tavoitteena oli pikemminkin tuoda vaikuttavuusajattelu keskeisemmäksi osaksi yhteiskuntapolitiikkaa yleisesti ja eritoten myös julkiseen sektoriin kytkien, kuin ainoastaan sitä sijoittajille kesyttäen. Mielenkiintoista kuitenkin oli, kuinka vaikuttavuusinvestoimista kesytettiin silti juuri taloudellistamisen keinoin, mikä sinällään oli kontingenttia eli ei-välttämätöntä vaikuttavuusajattelun domestikoinnissa, kuten asiaa voi tulkita käytännön globaalia ilmentymistä tarkastellessa (vrt. Barman 2015, Quinn & Munir 2017). Vaikuttavuusinvestoimisen viiteongelmaksi voitiinkin aineistojeni perusteella paikantaa täten paitsi pääoman tuottamisen ja kehityksen tavoittelun kaksoisimperatiivi myös taloudellisesti perusteltu tehostaminen, joka kytkeytyi yhteiskuntapolitiittisiin näkemyksiin järjestää yhteiskunnallista muutosta tehostamiseen ja evidenssipohjaisuuteen pyrkivällä tavalla (vrt. Eskelinen et al. 2017, Rajavaara 2007). Vastoin Barmanin tutkimustuloksia, omasta aineistostani taloudellistaminen näyttäytyikin olennaisena tapana kääntää yhteiskunnallisia tavoitteita taloudellisiksi tavoitteiksi. Lähtökohta oli, että paitsi taloudellinen toiminta oli mallinnettava ja mitattava myös eritoten hoiva/kuntoutuskommunikaationa ilmentynyt vaikuttavuus oli jäsennettävä samalla tavalla – mieluiten paitsi tieteellisesti, myös taloudellisesti eli hinnoiksi ”paketoituina” ja niiden kautta hahmottuvina säästöinä (vrt. Çaliskan & Callon 2010).

Täten se tapa, jolla taloudellistaminen oli suomalaiselle vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentamiselle olennaista, näyttäytyi samansuuntaisesti eritoten Krischewskyn (2014) huomioiden kanssa. *Vaikuttavuusinvestoimisessa vaikuttavuutta kyllä havainnoitiin muutenkin kuin taloudellisesti – moniäänisesti ja toiselta asteelta – mutta olennaista oli, että esimerkiksi tieteelliset mallinnukset ja mittarit sekä hoiva- ja kuntoutuksi diagnoosit käännettiin loppukädessä taloudellisiksi.* Tälle keskeistä nähdäkseni oli ekosysteemin toimintalogiikka, jossa toimia voitiin attribuoida kumppanuuden kesken moniäänisesti, mutta kompleksisuutta ja muiden kumppanien havainnointia toteutettiin kuitenkin juuri talouden kommunikaatiologiikalla kompleksisuutta vähentäen. Suhteessa tähän mielenkiintoista lisäksi oli, että vaikka mallintaminen ja mittaaminen ei näyttäytynyt yhtä suoraan ”sijoittajille kesyttämisenä” kuin Barmanin tutkimuksessa, nousi sijoittajien hierarkkinen ylemmyys ekosysteemissä myös omassa tutkimuskontekstissani näkyviin, vaikkakin vähemmän suorilla tavoilla. Tämä hahmottui esimerkiksi sen myötä, että markkinoiden rakentamiselle muuten keskeinen kilpailuasetelma ei koskenut sijoittajia, finanssisfääri vaati omaa erityisasiantuntijuuttaan sekä huomion ja ekosysteemin rakentamiselle keskeinen pedagoginen kommunikaatio koski käytännössä kaikkia muita, paitsi sijoittajia. Siinä missä siis tavat kehystää vaikuttavuusinvestoimista suotuisasti sijoittajille olivat erilaiset kuin Barmanin (2015) tutkimuksessa, toistui myös omassa aineistossani sijoittajille käytännön suotuisasti petaaminen tärkeänä motiivina vaikuttavuusinvestoimisen kehittämistä.

Toiseksi, suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin rakentaminen näyttäytyi mielenkiintoisesti myös suhteessa riskiin, joka hahmottui sekin talouden ja kehityksen kaksoisimperatiivin kautta. Kuten todettua, VI-tiimin roolin ekosysteemissä voi nähdä olleen hallinnoida ekosysteemin rakentamiseen liitty-

viä riskejä. Riskien hallinnointi kuitenkin näyttäytyi talouden ja kehitykseen pyrkimisen kannalta mielenkiintoisesti yleisemminkin. Verrattuna esimerkiksi Espositon (2011) analysoimiin derivatiiveihin, vaikuttavuusinvestoinnit nimittäin vaikuttivat toimivan systeemiteoreettisesti tarkasteltuna siten, että kyseessä oli niissäkin ”riskin riskiä”, *mutta ei taloudellisen riskin taloudellista riskiä, vaan tiede- ja hoiva-/kuntoutusriskin taloudellista riskiä*. Keskeistä myös oli, että vaikuttavuusinvestoimisessa redusoitiin aiempaa riskiä jälkimmäiseen. Tätä toteutettiin sisällöllisesti ekosysteemipositioihin suhteessa jäsentäen siten, että palveluiden tuottajien kontekstissa olennaista oli tieteellistä ja taloudellista hoivaan liittyvää riskiä, julkisen sektorin ja sijoittajien havainnoida vain taloudellista riskiä, joka piirtyi redusoituna versiona edellisestä.

Tämä huomio on nähdäkseni mielenkiintoinen eritoten myös suhteessa vastuuseen ja vastuullisen liiketoiminnan historiaan. Vastuu piirtyi ekosysteemissä siten, että kaikkien muiden ekosysteemin jäsenten oli pyrittävä tieteellisesti todistettuun ja taloudellisesti rationaaliseen vaikuttavuuteen, minkä myötä vastuullisuutta voitiin arvioida ennen kaikkea jälkikäteen. Tätä riskin näkökulmaan liittäen, ekosysteemin jossain määrin näkymätön osapuoli eli palvelunsaajat näyttäytyivät lopulta ekosysteemisen vaikuttavuuden tiivistyessä pitkälti kuntoutukseen siten, että heidän vastuuksi jäi voimaannuttaa itsensä. Piirre nähdäkseni resonoi eritoten Shamirin (2008) vastuullistamista koskevien ajatusten kanssa sekä nosti entistäkin selvemmin esiin vaikuttavuusinvestoimisen moniäänisyyden kallistumisen taloudellistamisen suuntaan. Vastuullisen liiketoiminnan eetos nimittäin vaikutti tästä näkökulmasta eritytyneen: taloudellisen vastuun kantoivat vaikuttavuusinvestoimisen mahdollistajat, sijoittajat ja julkinen sektori, kun taas kehitykseen pyrkivät toimet tiivistyivät operationaalisesti palveluntuottajien ja -saajien vastuuksi ja hallinnoitavaksi riskeiksi. Verraten tätä esimerkiksi yritys vastuuseen dynamiikka on aivan erilainen ja piirtyykin tämän myötä jokseenkin selkeästi esimerkiksi finanssioitumisen teesejä mukaillen (vrt. esim. Davis & Kim 2015).

Kolmanneksi, *poliittinen kommunikaatio näyttäytyi vältettävänä kommunikaatiologikkana taloudesta, tieteestä ja hoivasta/kuntoutuksesta koostuneen vaikuttavuuden operationaalisen kolminaisuuden edessä*. Tätä, niin arviointiyhteiskuntaan (Vedung 2003), ”pehmeään politiikkaan” (Garsten & Jacobsson 2011) kuin yhteiskunnan taloudellistumista koskevaan keskusteluunkin monessa mielessä limittyvää huomiota voidaan pitää niin systeemiteoreettisesti relevanttina ja sen kautta saavutettuna kuin toisaalta sitä samalla problematisoivanaakin, sillä systeemiteoreettisesti politiikka ei juurikaan näyttäytynyt mitenkään esimerkiksi julkilausuttuna vallan kommunikointina²²⁷, siinä missä juuri tällaista poliittisen jäsenyyttä esimerkiksi hallinnallisuuden analytiikka ja performatiivisuuden tutkimusohjelma ovat korostaneet (vrt. Çaliskan & Callon 2010, Raja-vaara 2007). Ongelma on kuitenkin enemmän teoreettinen, sillä käytännössä asia välittyi suhteellisen selkeästi, lähestyi asiaa sitten performatiivisesti tai systeemiteoreettisesti: vaikuttavuusinvestoimista

²²⁷ Tuomas Ylä-Anttila ja Janne Jalava (2013) ovatkin käsitelleet tätä systeemiteorian politiikkanäkökulman problematiikkaa, jäsentäen sitä, kuinka systeemiteoreettisesti politiikka on hankalasti hahmotettava alajärjestelmä, joka yhtäältä voi käsittää lähes kaiken, mutta toisaalta näyttää katoavan. Tämä onkin edelleen mielenkiintoinen kysymys, johon ei toistaiseksi olla systeemi-teorian parissa mielekkäällä tavalla ja kattavasti vastattu.

koskevassa kommunikaatiossa poliittinen kommunikaatio ei näyttäytynyt hyödyllisenä järkeilylogiikkana, vaan pikemminkin vältettävänä ja mahdollista lisäriskiä tuottavana jäsennyksenä. Se varmasti tiedostettiin, että kyseessä ekosysteemin rakentamisessa kyllä on myös yhteiskuntapolitiikan tekemistä ja poliittista toimintaa, mutta keskeistä oli, että asiaa kuitenkin lähestyttiin kehystämättä sitä näin – jättäen poliittinen jäsennyksen kenties esimerkiksi kunkin itse halutessaan jäsennettäväksi.

Systemiteoreettinen näkökulma toi kuitenkin tämän suhteen olennaisesti esille, *miten ja mihin suhteessa* politiikka hälvetyi. Esittämäni huomiot eivät nähdäkseni tulleet sinänsä kovin kauas siitä, miten esimerkiksi Garsten ja Jacobsson (2011) ovat lähestyneet ”perinteisen” poliittisen kommunikaation hälvetymistä, jonka piirteinä on analysoitu paitsi politiikan tieteellistymistä, myös poliittisten sisältöjen sisäkirjoittamista toimintamalleihin, taloudellistamisen ja eritoten markkinoiden rakentamisen hyödyllisyyden korostamista suhteessa ”intressipolitiikkaan” sekä kumppanuuksien rakentamista tapana pyrkiä välttämään konflikteja. Mielenkiintoista lisäksi oli, kuinka tämä ilmeni vaikuttavuusinvestoimisen yhteydessä myös muilla tavoilla, esimerkiksi median informaation välittämistä ennakoivien ja hallinnoiden sekä näiden laki enemmän muokattavana kuin välttämättömät ehdot tuottavana yhteiskunnallisena järjestelmänä. Suhteessa vaikuttavuusinvestoimiseen yhteiskuntapolitiikkana, on kuitenkin asiaa mielekkäämpää lähestyä yleisemmältä tasolta, mitä toteutan seuraavassa johtopäätösluvussa.

Lopulta ja neljänneksi, *systemiteoreettinen tapa tarkastella moraalista muiden alajärjestelmien ohjelmana näyttöä vaikuttavuusinvestoimisessa yltäältä ei-välttämättömänä ja operationaalisesti epäolennaisena tapana jäsentää vaikuttavuuden ja yhteiskunnallisen kehityksen tavoittelua, toisaalta sen sijoittajien päätöksentekopremisseiksi mahdollistamisena*. Operationaalisen moraalisuuden sijaan olennaista oli talouden, tieteen ja hoivan/kuntoutuksen kautta tavoiteltu, jokseenkin teknokraattinen vaikuttavuus, minkä kannalta mielenkiintoista myös oli, että kilpailu jäsenyksi käytännössä täysin sitä vastakkaisesti: muuta ekosysteemiä rakennettiin sitä tavoitellen, että vaikuttavuuselementin lisääminen loisi uusia kilpailun kriteerejä ja kiihdyttäisi kilpailua, kun taas sijoittajien suhteen oleellista oli, että kilpailutuksen seurauksena he voisivat tahtoessaan sijoittaa varojaan moraalisiin tai eettisiin motiivein. Vaikuttavuusinvestoimisen moraaliseksi jäsennykselle keskeistä nähdäkseni täten oli moraalisen sijoittautuminen sijoituspäätöksiin, minkä vuoksi myös vaikuttavuuden käsitteen ennalta määritellyt kriteerit olivat tämän suhteen hyvin avoimet: esimerkiksi SDG:iden kautta kun on mahdollista lähestyä käytännössä mitä tahansa yhteiskunnallista ongelmaa.

Tämä avoimuus myös nähdäkseni tuotti vaikuttavuusinvestoimiseen verrattaen vähäistä moraalista tai poliittista jäsennyksiä sitä koskien, mihin muotoon yhteiskunnallisen vaikuttavuuden käytännössä olisi hyvä konkretisoitua. Suhteessa tähän, havainnoimissani tapahtumissa esiintyikin melko suurta vaihtelua sitä koskien, miten vaikuttavuuttaan kehittämään pyrkineet palveluntuottajat lähestyivät kehitystä. Joillain toiminnan keskiössä oli hyvinkin perustellut hoivaa tai kuntoutusta tuottavat palvelut, kun taas joidenkin palveluiden vaikuttavuus tyypistä melko kauas esimerkiksi kestävästä kehityksestä globaalista tavoitteista.

Nähdäkseni tätä on mielekästä tulkita siten, että moraalista jäsenystä ei kohdistettu tähän melko ilmiselvältä tuntuneeseen eroon palvelujen välillä, sillä kilpailun, markkinoiden ja sijoituspäätöskien ajateltiin lopulta määrittävän, mikä on tarpeeksi vaikuttavaa, mikä ei. Samoin kuin poliittinen jäsenyys, myös moraalit oltiin täten tavallaan ”kirjoitettu käytännön sisään”, mikä myötäili sekin Shamirin (2008) esittämiä huomioita, avaten niitä myös jokseenkin monipuolisemmin systeemiteoreettisen jäsenyyksen välityksellä.

7 VAIKUTTAVUUSAJATTELUN NYKYHETKI & TULEVAISUUS

Vaikuttavuusinvestoiminen ja systeemiteoria tulevat maailmankuvissaan ja tavoitteissaan jossain määrin lähelle toisiaan. Molemmille on keskeistä suhtautuminen yhteiskunnalliseen todellisuuteen suuria määriä epävarmuutta, riskejä sekä kompleksisuutta sisältävänä ympäristönä ja molemmat myös pyrkivät erinäisin välinein ymmärtämään ja kontrolloimaan omia ympäristöjään. Vaikuttavuusinvestoimisessa pyritään taloudellisiin ja kehityksellisiin päämääriin hallinnoimalla tulevaisuutta vaikuttavuuden arvioimisen, taloudellistamisen sekä kumppanuuden rakentamisen kautta, kun taas systeemiteoriassa todellisuutta hahmotellaan tieteelle perustuvan totuuskommunikaation abstraktion ja ymmärtämisen välinein.

Olen täten tässä tutkielmassa tarkastellut vaikuttavuusinvestoimisen kompleksisuutta kompleksisesta näkökulmasta itsessään pyrkimyksenäni kartoittaa mahdollisimman eksaktisti, millaisiin yhteiskunnallisiin dynamiikoihin vaikuttavuusinvestoiminen kytkeytyy. Samoin kuin systeemiteorian esittelemisen kontekstissa totesin, teoreettinen eksaktius on kuitenkin vain yksi, sinänsä kontingentti kriteeri, jonka perusteella yhteiskunnallista käsittämistä ja käytäntöjä voidaan arvioida. Täten keskityn tässä päättävässä luvussa jäsentämään yleisemmällä tasolla sitä, millaisiin laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin vaikuttavuusinvestoiminen ja sitäkin laajempi vaikuttavuusajattelu liittyy tutkimukseni perusteella ja millaisten asioiden kannalta paitsi vaikuttavuusinvestoiminen myös sitä laajempi ”vaikuttavuusajattelu” on kiinnostava ja merkittävä yhteiskunnallinen ilmiö. Lähestyn tätä kysymystä jäsentämällä ensin vaikuttavuusinvestoimista siihen sisältyvien yhteiskuntapoliittisten implikaatioidensa kannalta, sitten pohtien vaikuttavuusajattelun nykytilaa ja tulevaisuutta. Viimeisessä alaluvussa esitän suuntaviivoja jatkotutkimukselle.

7.1 Yhteiskuntapoliittisia implikaatioita

Siinä missä yhteiskuntateorian viiteongelmana voidaan pitää teoreettista koherenssia ja kykyä sekä generoida että tuoda yhteen empiiristä yhteiskuntatutkimusta, yhteiskuntapoliittisen käytännön kuten vaikuttavuusinvestoimisen kannalta olennainen arviointikriteeri on sen soveltuvuus suhteessa yhteiskunnalliseen muutokseen (ks. esim. Heiskala 2007). Vaikka tässä tutkielmassa olen lähestynyt vaikuttavuusinvestoimista ennen kaikkea laadullisesti sekä teoreettisesti kartoittaen, on tutkimukseni perusteella kuitenkin todettavissa muutamia, nähdäkseni merkittäviä yhteiskuntapoliittisia implikaatioita eli premissejä, joita olisi vaikuttavuusinvestoimisen soveltamista pohtiessa hyvä ottaa huomioon. Käsittelen näitä seuraavaksi.

Liikkeelle on hyvä lähteä siitä olennaisesta, joskin jo moneen kertaan spesifimmeissä yhteyksissä todetusta huomiosta, ettei vaikuttavuusinvestoimista ole mielekästä jäsentää yhteiskuntatieteellisesti ”itsessään” tai jonkinlaisessa yhteiskunnallisessa tyhjiössä käsitettynä. Vaikuttavuusinvestoimista ei siis ole hedelmällistä tarkastella vain abstraktiona ilmiönä tai vailla historiallisia konteksteja, vaan esimerkiksi juuri globaalin vaikuttavuusinvestoimisen ”globaalina” ilmenemismuotona, joka on viime vuosien aikana domestikoitu myös Suomeen (vrt. Alasuutari & Qadir 2014, Robertson 1994). Täten siinä näkyy painotuksia, jotka ovat osittain lähtöisin käytännön globaaleista juurista, osittain johdettavissa suomalaisesta ja Sitran määrittämästä yhteiskuntapolitiikasta. Avattakoon näitä lopuksi vielä hieman.

Lokaalista näkökulmasta vaikuttavuusinvestoiminen näyttäytyi tutkimuksessani osana nyky-Sitralle keskeistä toimintatapaa, jossa Sitra pyrkii havainnoimaan ja ennakoimaan globaaleja megatrendejä sekä hahmottelemaan miten ne ilmenevät eritoten Suomen kontekstissa. Keskeistä tässä Sitran kehystyksessä on monissa määrin niin globaaleihin liikkeisiin sopeutuminen kuin myös pyrkimys kehittää Suomen kilpailukykyä globaaleilla markkinoilla. Tässä suhteessa Sitra ei ole uniikki ja samanlaista toimintaa harjoittavat myös muut ”tulevaisuustalot” tai ajatushautomot, joita on myös monilla muilla mailla ja joiden lähestymistapojen voidaan nähdä olevan monilta osiltaan hyvin samansuuntaisia, joskaan ei toki täysin identtisiä, kuin Sitran (ks. esim. Alasuutari 2017, Stone 2001). Mielenkiintoista tästä näkökulmasta joka tapauksessa on, että vaikuttavuusinvestoimista ei ole muissa maissa kytkeyty yhtä vahvasti mitattavuuteen ja mallinnukseen, jonka Sitra on oletettavasti nostanut keskiöön löytäessään vaikuttavuusinvestoimisesta näistä päirteistä sellaista sovellettavaa, mikä sopeutuisi paitsi (Suomessa sinänsä suhteellisen pieni-muotoisen) filantropian suunnanmuutokseen, myös muihin Suomessa ongelmallisina nähtyihin ilmiöihin, kuten kestävyysvajeeseen ja julkisen sektorin suoriteperusteiseen hankintaan. Tämän suhteen joko vaikuttavuusinvestoiminen itsessään tai ainakin jotkin siihen liittyvistä huomioista voivatkin olla merkittäviä ja hyödynnettäviä. Tällaiset prosessit ovat kuitenkin hitaita ja monivaiheisia, minkä suhteen Sitran toimet näyttäytyivät juuri tulevaisuustalolle ominaisina. Keskeistä oli kokeilla toimintamalleja ja konsepteja, joita sitten mahdollisesti voidaan kokonaisuudessaan tai osin toteuttaa laajemmin niiden soveltuvuudesta ja hyödyllisyydestä riippuen. Vasta tulevaisuus näyttääkin, missä määrin tämä toteutuu vaikuttavuusinvestoimisen kannalta – ennustuksia on tämän suhteen vaikea tehdä.

Oleellista itse Sitran jäsenyyksen kannalla onkin lisäksi kaikkien implikaatioiden kannalta se yhteiskuntapoliittinen todellisuus, mikä milloinkin vallitsee. Hyvin mielenkiintoinen ja varmasti edelleen määrittävä kysymys tämänhetkisessä yhteiskuntapoliittisessa tilanteessa Suomessa esimerkiksi on, kuinka vaikuttavuusinvestoiminen sijoittuu jo yli vuosikymmenen käynnissä olevaan julkisen ja yksityisen sektorin suhteiden murrokseen eritoten SOTE-uudistuksen kontekstissa. Nähdäkseni voidaan olettaa, että valmiiksi monimutkaiseen soppaan uusien elementtien tuominen on ollut ja voi jatkossakin olla erityisen hankalaa,

minkä kannalta vaikuttavuusinvestoiminen saattaa näkökulmana yleistyä kenties vasta sitten, jos perustavanlaatuiset yhteiskuntapolitiittiset suuntaukset ja toimintamallit kiteytyvät. Se, missä määrin Sitra kykenee tähän vaikuttamaan, on vaikea kysymys, jonka kannalta mielenkiintoista onkin lisäksi ollut, kuinka Sitran arvovaltaa yhteiskuntapolitiittisessa vaikutustyössä on viime kuukausina myös kyseenalaistettu (HS 20.2.2019). Keskiöön on nostettu, että verrattuna Sitran mittaviin taloudellisiin varoihin, sen konkreettiset tulokset ovat viime vuosina jääneet heiveröisiksi. Oli tästä mieltä mitä vaan, yhtä hyvin voidaan kuitenkin kysyä, voiko tästä sitten syyttää Sitraa vai niitä tahoja, jotka eivät ole omaksuneet niitä monia, esimerkiksi ilmastonmuutokseen, yhteiskuntapolitiikkaan ja teknologiaan kytkeytyviä suunnanmuutoksia, joita Sitra on nähdäkseni sinänsä ansiokkaasti pyrkinyt esille tuomaan ja jalkauttamaan.

Näkökulma globaalimmaksi laajentaen Sitran Suomeen vaikuttavuusinvestoimisen domestikointi näyttäytyy vähintään yhtä mielenkiintoisesti. Sitra pyrki domestikoimaan pitkälti anglo-amerikkalaisissa filantropian piireissä kehkeytynyttä hyväntekeväisyyden ja sijoittamisen välimuotoa, jonka hyödyntämiskonteksti on usein ollut myös kehitysmaat (Weber 2017a). Harppaus on siis ollut suhteellisen suuri, vaikkakin esimerkiksi SIB:it tulevat lähestymistavassaan lähelle muiden muassa muiden Pohjoismaiden kehystystä asiasta ja vaikuttavuusinvestoimista ovat myös muissa maissa vieneet eteenpäin samantyyppiset tulevaisuustalot tai ajatushautomot. Joka tapauksessa, verrattuna moneen muuhun Sitran projektiin, vaikuttavuusinvestoimisen domestikoimisessa on riittänyt työnsarkaa ja niin tulee luultavasti tulevaisuudessakin riittämään, mikäli käytäntö on yleistykseen. Mielenkiintoinen verrokki tämän kannalta on esimerkiksi Ruotsi, jonka verrattaen vähäistä kiinnostusta vaikuttavuusinvestoimiseen on pohdittu suhteessa ruotsalaiseen yhteiskuntaan jo valmiiksi suhteellisen hyvin toimivana, tasa-arvoisena ja yhteiskunnallisesti positiivisia vaikutuksia julkisen sektorin toiminnan kautta tuottavana maana (Third Sector 28.6.2016). Huomio lienee osuva monilta osin myös Suomen kontekstissa.

Vieläkin yleisemmän tason olennainen huomio lisäksi onkin, että mikäli tavoitteena tosiaan on tehokas yhteiskunnallinen kehitys sijoitustoiminnan seurauksena, ei ole erityisen itsestäänselvää tai perusteltua, että investointeja kohdistetaan Suomeen – monella, esimerkiksi hyvinvointia, onnellisuutta ja tasa-arvoa määrittelevällä kriteerillä mitattuna maailman parhaimmiston kuuluvaan maahan (ks. esim. Tilastokeskus 2018). Tämän kautta näyttäytyykin selvästi myös se, kuinka vaikuttavuusinvestoiminen on jo tästä perustavanlaatuisesta ja kyseenalaistamattomasta lähtökohdasta myös poliittista jo siinä hetkessä, kun sen vaikutusala on kohdistettu Suomeen, vaikka samanlaisin taloudellisin varoin kehitystä voitaisiin luultavasti saavuttaa muualla helpommin, nopeammin ja esimerkiksi kestäväen kehityksen kannalta tehokkaammin tavoin (vrt. esim. Singer 2009). Tärkeää tosin taas on huomioida Suomen kontekstissa se, että toki Sitran tehtävä on lähtökohtaisen kansallinen ja että kehitysyhteistyöhön panostetaan muualla suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa eritoten järjestöjen ja esimerkiksi Finnfundin kautta, joskin edellisten rahoituksesta on viime vuosina leikattu kestävämmästä ja jälkimmäisen toiminnasta löydetty vakavia puutteita (Ylönen

et al. 2015, Finnwatch 2017). Eikä toki voida (tai ei liene kovin hedelmällistä) todeta, että koska Suomi on niin kehittynyt maa kuin mitä se on, sitä ei tulisi pyrkiä myös kansallisella tasolla kehittämään. Edelleen relevantteina kysymyksinä kuitenkin pysyvät, onko vaikuttavuusinvestoiminen tähän relevantti tapa, ja mikäli yhteiskunnallinen kehitys on tavoitteena, missä määrin Suomeen sijoittaminen on perusteltua.

Vaikuttavuusinvestoimisen nettopositiivisuus & kolme olennaista uhkaa

Edelliset glokaaliutta koskevat seikatkin huomioon ottaen, vaikuttavuusinvestoiminen kuitenkin näyttäytyi omassa tutkimuskontekstissani yhteiskuntapoliittisesti ”nettopositiivisesti”, mikäli tällaiseen jäsentämiseen uskaltaa lähteä ottaen huomioon myös kokonaisuuden valtaisen kompleksisuus, jota olen jo tässäkin tutkielmassa purkanut yli sadan sivun verran. Nettopositiivisuus tarkoittaa joka tapauksessa tässä sitä, että asettaessa vaikuttavuusinvestoimisen uhkia ja mahdollisuuksia vaakakuppeihin, mahdollisuudet nähdäkseni jossain määrin ylittävät uhkien määrittävyuden (vrt. Tynkkynen & Berninger 2017). Käsittelen perusteluja tälle tässä luvussa, keskittyen kuitenkin ensin uhkiin, jotka ovat potentiaalisia vaikuttavuusinvestoimisen yleistymisen kannalta ja joita olisi täten tärkeää ottaa käytäntöä tulkitessa huomioon. Lähestyn asiaa kolmen tutkimukseni perusteella olennaisena näyttäytyneen kritiikin kautta.

Ensinnäkin, pitkällä aikavälillä ja suurella objektiivilla asioita tarkastellen, *on toki julkisrahoitteisen hyvinvointivaltion kannalta huolestuttavaa ja ongelmallista, mikäli ihmisten hyvinvointi jää enenevässä määrin yksityisten yritysten ja sijoittajien vastuuksi.* Tästä on nähty esimerkkejä niin läpi historian kuin aivan viime aikoinakin, kun esimerkiksi yksityisten hoivakotien perustehtävä eli hoiva on Suomessa paljastunut heikosti toteutetuksi tuottotavoitteiden edessä ja vaikuttavuuden sekä voittojen tuottamisen kaksoisimperatiivia on varsin oikeutetusti kyseenalaistettu (ks. esim. HS 8.2.2019 & Yle 1.3.2019). Taloudellisten voittojen tavoittelu hoivan sisältöjä määrittävänä motiivina näyttäytyy kontroversiaalisesti myös systeemiteoreettisesta näkökulmasta, joka moraalaisesta vaiteliaisuudesta huolimatta painottaa, että yhteiskunnallisella eriytyemisellä ja sen kautta muodostuneilla eri systeemien rajoilla on sinänsä monia etujaan – demokratiasta omistusoikeuteen ja oikeusvaltioon, tieteellisestä itsearvoisuudesta median sananvapauteen- ja vastuuseen, niiden osittaiset ongelmatkin huomioon ottaen. Mikäli eriytyminen kääntyy tilanteeseen, jossa toinen järjestelmä vie selkeästi toisen paikkaa, voi tällä olla vakavia ja konkreettisia seurauksia, joita toki voikin esimerkiksi Suomea yhteiskunnallisesti epästabailimmeilla alueilla vielä paljon suuremmissa mittasuhteissa nähdä.

Lisäksi, siinä missä sinänsä voi olla hyvinkin perusteltua, että vaikuttavuusinvestoimisen palveluiden perustana on ennaltaehkäisevyys ja palvelunsaajien voimaannuttaminen, kuntouttaminen tai aktivointi, ei tämän kuitenkaan soisi vievän niin moniäänisyyden kuin inhimillisen sosiaalipolitiikankaan näkökulmasta siihen ääripäähän, jossa hoivalle ei ole kuntoutuksen edessä lainkaan tilaa. Olennaista on tämä suurempaan yhteiskunnalliseen mittakaavaan vieden siis huomata, että vaikka tällä hetkellä vaikuttavuusinvestoiminen ei monissa ilmenemismuodoissaan näyttäydä varsinaisena vaihtoehtona julkispainotteiselle hyvinvointi-

valtiolle ja voittoa tavoittelemattomalle kehityksen tavoittelulle, on siitä kuitenkin löydettävissä potentiaa myös ajattelulle, jossa esimerkiksi sosiaaliturva, sosiaalipolitiikka ja voittoa tavoittelematon järjestötoiminta kehystetään tehottomana tapana tuottaa inklusiota yhteiskuntaan – mitä se hyvin monessa mielessä ei tietystikään ole. Tällainen vastakkainasettelu on kuitenkin ainakin toistaiseksi aiheutonta, sillä vaikuttavuusinvestoiminen on ainakin vielä ilmiönä suhteellisen marginaalinen.

Toiseksi, monesti kehitysyhteistyön kontekstissa esitetty kritiikki siitä, missä määrin kehitykseen pyrkivässä toiminnassa on kunnianhimoisista tavoitteista huolimatta kyse enemmän ”laastariratkaisuista” kuin kokonaisvaltaisista ongelmiin puuttumisesta, on osin perusteltu myös vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa (vrt. esim. Johansson 2015). Itsessään hyvä kysymys esimerkiksi vaikuttavuusinvestoimista koskien nähdäkseni onkin, kuinka systeeminen muutos kyseessä todella on, mikäli esimerkiksi palveluntuottajien tuottaman vaikuttavuuden keskiössä on nuorten hinnalla millä hyvänsä töihin saaminen, jättäen huomiotta ne moninaiset eriarvoisuuden ja huono-osaisuuden yhteiskunnallisiin rakenteisiin kytkeytyvät tekijät kuten addiktio-ongelmat, asunnottomuus, mielenterveysongelmat ja koulutuksen puute, joiden kannalta argumentti siitä, kuinka ”työ on parasta sosiaaliturvaa”, ei yksinkertaisesti ota tarpeeksi huomioon yhteiskunnallisen eksklusion monimutkaisuutta (ks. esim. Saari 2015).

Kritiikki on kuitenkin nähdäkseni osin ontuva niin kehitysyhteistyön kuin vaikuttavuusinvestoimisenkin kontekstissa, eikä sitä ole ainakaan hedelmällistä omaksua täysin mustavalkoisesti. Nimittäin, edes joihinkin ongelmiin jollain tavalla puuttuminen on paitsi monissa määrin helpompi, niin sentään mahdollinen ratkaisu. Ongelmallisempaa ja yhteiskunnallista kompleksisuutta äärimmilleen redusoivaa olisi nähdäkseni päinvastoin kuvitella, että yhdellä yhteiskuntapolitisella liikkeellä voitaisiin ”parantaa” yhteiskunta. Myös vaikuttavuusinvestoimisen tähänastista ilmentymää on täten itsessään hedelmällistä tulkita lähtökohtaisen suopeasti, sillä kyseessä kuitenkin on jo merkittävä askel eteenpäin, jos sijoittajat tosiaan alkavat havainnoimaan yhteiskunnallista kehitystä ja vaikuttavuutta moninaisemmin kuin pelkän voittojen tuottamisen kannalta. Murrokset tässä voivat kestää kauan, mutta ne ovat sitäkin määrittävämpiä, varsinkin ottaen huomioon sijoittamisen pitkä historia vain yhden imperatiivinsa kera.

Se, onko ”systeeminen muutos” kuinka perusteltu käsitteellistys tälle vai paremminkin performatiivista oman toiminnan valtaisuuden narratiivista konstruoimista, kenties liioitteluakin, on lisäksi eri kysymys sinänsä, muttei kuitenkaan muodossa tai toisessa nähdäkseni osu ytimeen siitä, kuinka joka tapauksessa toiminnassa pyritään sinänsä merkittäviin muutoksiin. Eritoten ottaessa huomioon, että vaikuttavuusinvestoimisen domestikoiminen on Sitran jäsentämänä tavallaan myös vastaus julkisen sektorin kykenemättömyyteen joidenkin yhteiskunnallisten ongelmien edessä – joista toki ei vastuullisena voida tietenkään pitää esimerkiksi Sitraa tai muita vastaavia toimijoita, vaan ensikädessä poliittisia päättäjiä ja hallitusta – ei täten nähdäkseni laastariratkaisusta kritisointi osu maaliin vaikuttavuusinvestoimista tulkitessa, vaikka kriittisenä toki onkin aina hyvä pysyä.

Kolmanneksi, tutkimukseni perusteella viimeinen relevantti ja usein esimerkiksi poliittisessa sosiologiassa esitetty kritiikki on kenties kaikista pätevin: vaikuttavuusinvestoimisessa poliittinen kommunikaatio vaikuttaa tosiaan vähenevän ja sen merkityksellisyys taloudellistuvan, mikä rakenteellisesta ja pitkän aikavälin näkökulmasta voidaan nähdä esimerkiksi demokratian toteutumisen kannalta huolestuttavana. Hallinnan analytiikka on ollut jo vuosikymmenien ajan ja on edelleen tämän suhteen olennainen väylä sen tarkasteluun, millaisin tekniikoin ja miksi organisatoriset järjestelyt, toimintamallit ja tekniset välineet ovat osa nykypolitiikan moninaisesti hahmottuvia muotoja. Kysymys siitä, miten näiden huomioiden kautta voitaisiin yhteiskuntapolitiikkaa vaihtoehtoisesti toteuttaa, on kuitenkin monissa määrin jäänyt vastamatta, enkä itsekään kykene tässä tutkimukseni perusteella ongelmaan vastausta antaa muuten kuin hyvin yleisellä tasolla, sekä toteamalla, että tähän tulisi tutkimuksen jatkossakin panostaa. Poliittisuus saattaa olla piiloisempaa ja vähemmän suoraan ilmentyvää kuin mitä ennen, mutta juuri siksi sitä tulisi tutkia edelleen.

Politiikan hälventymiseen liittyvän taloudellistamisen kannalta yksi ”vastaimplikaatio” on nähdäkseni kuitenkin olennainen, vaikkakin hieman banaali: taloudellisessa jäsentämisessä ei toki itsessään ole mitään ”pahaa” eikä sitä ole mielekästä sinänsä tulkita normatiivisesti. Asioiden kääntäminen taloudeksi voi sinänsä olla hyödyllinen mahdollisuus, kuten Luhmannkin asiaa käsitteli ympäristöongelmien suhteen:

Taloudessa ekologisen ongelman avain on hintojen kieli. Se suodattaa etukäteen kaiken, mitä taloudessa tapahtuu, kun hinnat muuttuvat tai kun ne eivät muutu. Talous ei pysty reagoimaan häiriöihin, joita ei voida ilmaista hinnoilla – ei ainakaan niin, että yhteiskunnan eriytyneen funktiojärjestelmän rakenne jäisi koskemattomaksi. ... Tämä rakenteellinen rajoittuminen hintoihin ei kuitenkaan ole pelkkä haitta eikä pelkästään kieltäytymistä muista mahdollisuuksista. Samalla se takaa sen, että jos ongelma on ilmaistavissa hintoina, se myös täytyy käsitellä järjestelmässä.

Luhmann 2004a, 107

Tästä näkökulmasta myös vaikuttavuusinvestoimiselle keskeinen taloudellistaminen tai ”euroistaminen” voi piirtyä siis myös kehityksen kannalta hyödyllisesti, sillä se tosiaan kytkee vaikuttavuusajattelun myötä yhteiskunnallisia vaikutuksia tiivimmin talousjärjestelmään eli esimerkiksi osaksi sijoitus- tai investointipäätöksiä. Aihetta on mielekästä perustella systeemiteoreettisesti, mutta lisäksi esimerkiksi performatiivisuuden perspektiivistä samoja teemoja tutkineen Callonin (2009) näkemykset siitä, kuinka myös markkinat voivat (ja niiden tulisi) toimia ”sivilisoivasti”, eli lisäten yhteiskunnallista ja rakenteellista problematisointia sekä tämän kautta myös mahdollisuuksia paremmin ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia, ovat olennaisia. Niin talous kuin mikä tahansa muukin voi sinänsä siis toimia kehityksen airuena, mutta automaattista se ei kuitenkaan ole. Täten on sinänsä otettava tosissaan sekkin, että yhteiskunnallisen kehityksen euroistaminen ei automaattisesti tarkoita, että vaikuttavuuden hinnat määrittäisivät tärkeämmiksi kuin muut talousjärjestelmän käsittelemät hinnat. Tämän voikin huomata siitä, kuinka esimerkiksi myös päästökaupassa, kansanterveyden määrittämisessä ja kehitysyhteistyössä on toki niissäkin pyritty kesyttämään yhteiskunnallisia ongelmia taloudellistamisen kautta, mikä ei kuitenkaan ole tarkoittanut, että

ongelmat olisi sitä myötä ratkaistu. Pelkkä ongelman taloudellistaminen ei siis riitä. Olennaisemmaksi kysymykseksi kuin taloudellistamisen tarkastelu itsessään pürtyy täten tässäkin kontekstissa, *salliiiko tai mahdollistaako taloudellistamista tuottava käytäntö myös politisoimista, tieteellistämistä, "hoivaistamista" tai juridisoimista, ja jos sallii, millaista*. Suhteessa tähän, vaikuttavuusinvestoiminen voi toimia hyödyllisesti, mutta kuten todettua, ei ole automaattinen ratkaisu.

Edellisiä yhteiskuntapoliittisia uhkia ja niiden implikaatioita yhteen vetäen, on täten nähdäkseni perusteltua todeta, että käytäntönä vaikuttavuusinvestoiminen sijoittautuu kunnianhimoisista tavoitteistaan ja lupauksistaan huolimatta reaalioliittiseen (ja taloudelliseen, ja tieteelliseen, ja...) todellisuuteen samoin kuin muutkin yhteiskuntapoliittiset tekniikat tai sosiaaliset innovaatiot. Siinä missä vaikuttavuusinvestoimisen kautta on toki mahdollista tuottaa yhteiskunnallisesti tai ympäristöllisesti positiivisia vaikutuksia ja vastuuttomaan sijoittamiseen tai suoritusperustaiseen ostamiseen verrattuna se voi olla positiivinen askel, on kuitenkin sen kehystäminen "win-win"-tilanteeksi, jossa kaikki voittavat, yltiöoptimistista ja yhteiskuntapoliittisesti epärealistista. Mahdollisuudet kuitenkin ylittävät uhkat. Eritoten rakenteellisesta perspektiivistä ja pitkällä aikajänteellä tarkastellen olennaiseksi pürtyy, että vaikuttavuusinvestoiminen voi tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa – esimerkiksi hyvinvointipalveluita leikkaavassa talouspoliittisessa tilanteessa tai ilmastonmuutoksen konkretisoituessa – toimia hyödyllisenä vastavoimana ja yhteiskunnallista kehitystä ja inklusiota mahdollistavana käytäntönä. Tätä ei kuitenkaan tulisi lähestyä kevein mielin, vaan ottaen tosissaan edellä mainitsemani uhkat, jotka korostavat ennen kaikkea moniäänisyyden ja vaihtoehtoisuuden sallimista. Nämä huomiot ovatkin jo nähdäkseni määrittäviä paitsi vaikuttavuusinvestoimisen, myös yleisemmän tason vaikuttavuusajattelun ja sitä hyödyntävien käytäntöjen kannalta.

7.2 Vaikuttavuusajattelun tulevaisuudesta

Vaikka vaikuttavuusinvestoiminen on toistaiseksi ilmentynyt lähinnä "lupauksina lupauksista", suorittamani havainnoinnin jälkeen vaikuttavuusinvestoimisprojektit ovat Suomessa jatkunut niin Sitralla kuin ekosysteemisestikin, eikä vaikuttavuusinvestoiminen suhteen ole toistaiseksi esiintynyt minkäänlaista havaittavaa vauhdin hiljentymistä. Vieläkään ei kuitenkaan olla siinä vaiheessa, että projekteja oltaisiin saatu päätökseen tai että esimerkiksi puoluepoliittiset tahot tai media olisivat laajamittaisesti heränneet aiheeseen – tämä tosiaan tapahtunee, jos on tapahtuakseen, sitten kun esimerkiksi SIB:ejä saadaan Suomessakin vietyä loppuun asti ja lupauksia enemmän tai vähemmän lunastetaan. Kävi näin tai ei, vaikuttavuusinvestoimisessa omalla tavallaan ilmentyvä vaikuttavuusajattelu mitä luultavimmin joka tapauksessa jatkaa kulkuaan niin osana vastuullista liiketoimintaa kuin muutenkin.

Tutkimukseni perusteella vaikuttavuusinvestoiminen näyttäytyi yhtenä lisäilmentymänä vaikuttavuusyhteiskuntaa, joka laajenevissa määrin pyrkii arvioimaan, miten se voisi päästä tiettyihin päämääriin tehokkaammin. Vaikuttavuusinvestoimisen kontekstissa tämä ilmentyi eritoten tieteellistämällä hoiva- ja kun-

toutuskommunikaatiota vieden kompleksisuuden redusointia vahvasti myös taloudellistamisen suuntaan. Kuten edellä totesin, tämä oli kuitenkin sinänsä kontingenttia, eikä kyseessä myöskään ole ainoa tapa, jolla yhteiskunnallista vaikuttavuutta tälläkään hetkellä lähestytään vaikuttavuusinvestoimisen ulkopuolella. Esimerkiksi tieteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta pohtiessa keskitytään nykyisin hyvin moniääniseen vaikuttavuuden jäsentämiseen tarkastellen tieteellisen kommunikaation merkittävyyttä niin esimerkiksi poliittisen päätöksenteon informoinnin, mediajulkisuuden, pedagogiassa hyödyntämisen, sidosryhmäyhteistyön kuin taloudellistenkin hyötyjen kautta (ks. esim. Muhonen, Benneworth & Olmos-Peñuela 2018) Systemiteoreettisesta näkökulmasta tällainen vaikuttavuuden moniääninen jäsentäminen näyttää ennen kaikkea lisääntyvänä yhteiskunnallisena refleksiivisyytenä ja toisen asteen havainnointina, jossa huomiota pyritään kiinnittämään moniulotteisemmin ja eksaktimmin ilmiöiden vaikutussuhteisiin.

Selvää kuitenkin on, että yleiselläkin tasolla vaikuttavuuden hahmotteluun liittyy myös uhka. Mikäli vaikuttavuutta ei nähdä ollenkaan sen redusoiman kompleksisuuden kautta ja siitä muodostuu itseisarvo kuten esimerkiksi Rajavaara (2007) sekä Eskelinen ja kumppanit (2017) ovat vaikuttavuutta, arviointia ja tehostamista perusteellisesti erilaisissa konteksteissa tarkastelleet (ja mikä tuli myös oman tutkimustyöni yhteydessä muutamissa konteksteissa esille), voi vaikuttavuuden käsitteen taakse jäädä huomattavasti olennaisempia asioita esimerkiksi yhteiskuntapolitiikan kannalta. Mikä tahansa kun voidaan todistaa tavalla tai toisella vaikuttavaksi, mutta olennaista tulisi toki olla myös sen, *mitä* toteutetaan vaikuttavasti, eikä ainoastaan *kuinka* vaikuttavasti. Suomessa toteutetuissa ja käynnissä olevissa SIB:eissä ei tältä osin liene suuremmin nokan koputtamista, mutta edellä esitetyistä syistä ei ole täysin ongelmatonta, että esimerkiksi maahanmuuttajien kotouttamista ja nuorten syrjäytymistä kehystettiin ainakin aineistoissani niin vahvasti juuri taloudellisena ongelmana, minkä lisäksi erityisesti joidenkin tapahtumissa mukana olleiden yritysten tavoittelema vaikuttavuus jäi jokseenkin kauas kestävän kehityksen ideoista kuten ilmastonmuutoksesta ja köyhyyden vähentämisestä.

Yhteiskunnallisen käytännön moniäänisyyttä tarkasteleva näkökulma, jota olen tässä tutkielmassa hyödynnänyt, tuokin esille myös sen merkittävän huomion, että tieteellä on olennainen roolinsa vaikuttavuuden hahmottamisessa. Tämä on nähdäkseni itsessään pitkälti hyvä asia, mutta tässäkin tulisi linssiä tarkentaa hieman kohdistetummin. Vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskunnalliseen relevanssiin ja siinä kuhisevaan toimeliaisuuteen verrattuna voisikin toivoa, että tieteen rooli olisi siinä hieman eksaktimpi. Kuten sekä havainnoimissani tapahtumissa, että myös suuressa osaa vaikuttavuusinvestoimisen tieteellistä tutkimusta todetaan, yksi iso kysymys on, miten käytännöissä voitaisiin mallintaa ja mitata vaikuttavuutta riittävän tarkasti. Tämä onkin olennainen kysymys ja eritoten näkemys ”sopivasti mittaamisesta” paljastaa tieteen kytkeytyvän poliittisuuden ja muita tekijöitä, huomion kohdentaen siis sitä, että tietystikään tiede – varsinkaan yhteiskuntatiede – ei ole, eikä voi olla täysin neutraalia eli jonkinlaisesta yhteiskunnan ulkopuolella olevasta perspektiivistä maailmaa tarkastelevaa. Nähdäkseni vaikuttavuuden mittaamisen ja

mallintamisen ongelma ei myöskään täten itsessään näyttäytykään erityisen problemaattisena: vaikka ongelmien eksaktisti taloudellisesti mallintaminen ei varmasti helppoa olekaan, ei kuitenkaan mikään sinänsä estä esimerkiksi talouspoliittisessa keskustelussa taloustieteellisten mallien soveltamista kysymyksiin, jotka ovat vähintään yhtä kompleksisia kuin kuntoutuksen tuottamien säästöjen suhtauttaminen kansantalouteen (ks. esim. Haaparanta, Kanninn & Taimio 2019). Varsinkin tähän verrattuna jälleen kuitenkin kysymys siitä, *mihin* vaikuttavuuden jäsentämistä sitten tulisi kohdistaa, jää usein tieteellisen kommunikaation ulkopuolelle – esimerkiksi sijoittajien taloudellisiksi päätöksiksi tai valtioiden poliittisiksi valinnoiksi – vaikka tälle ei toki sinällään mitään varsinaista tai luonnollista syytä olekaan.

Suhteessa tähän esimerkiksi yhteiskuntatieteissä ja eritoten sukupuolentutkimuksessa viime vuosina yleistyneet näkemykset *intersektionaalisuudesta* sekä verrattaen suurta suosiota saavuttanut *efektiivisen altruismin* liike ovat mielenkiintoisia vertauspintoja sille, kuinka vaikuttavuuden käsittämistä voitaisiin tieteellisesti moninaistaa. Intersektionaalisuus (ks. esim. Crenshaw 1989; Walby 2009, 60–64), jonka ydinajatuksen voi tiivistää olevan, että yksittäisessä henkilössä risteävät monet yhteiskunnallisesti historian kautta hierarkkisesti jäsentyneet piirteet kuten sukupuoli, etnisuus, seksuaalisuus, luokka ja kansalaisuus, vaikuttaen toisiinsa kiertyen ja rakenteellista epätasa-arvoa tuottaen, suhteutuu eritoten vaikuttavuusinvestoimisen segmentoinnin logiikkaan kiintoisasti. Voisiko yhteiskunnallista inklusiota mahdollisesti tulevaisuudessa tavoitella ottaen vahvasti huomioon moninaiset epätasa-arvon syyt ja seuraukset, jotka eivät esimerkiksi tiivistäisi nuorten syrjäytymistä kysymykseen siitä, onko nuori töissä vai ei? Lisäksi, intersektionaalisuus tulee ajatuksessaan mielenkiintoisesti lähelle myös moniäänisyyden käsittämistä sen hahmotellessa sitä, kuinka yhteiskunnassa tosiaankin on kaikesta sen kompleksisuudestaan huolimatta löydettävissä selkeää rakenteellisuutta, jota yhteiskuntapolitiikan tulisi ottaa huomioon.

Efektiivisessä altruismissa yhteiskunnallista vaikuttavuutta taas jäsennetään käytännössä kaiken inhimillisen toiminnan arvokriteerinä ja toimintaa motivoidaan täysin sen kautta, miten se kontribuoi yhteiskunnalliseen kehitykseen koko ihmiskunnan tasolla (ks. esim. Singer 2009, MacAskill 2015). Näkemys hylkää kansallisen lähestymistavan tavoitella kehitystä ja painottaa esimerkiksi ”eksistentiaalisten riskien” näkökulmaa sen hahmottelemisessa, millainen yhteiskunnallinen kehitys olisi vaikuttavaa ja miten sitä tulisi mahdollisimman tehokkaasti tavoitella. Olisiko tällainen jäsenitys, jonka myötä yhteiskunnallista vaikuttavuutta voidaan myös priorisoida tärkeysjärjestykseen (ks. esim. 80,000 Hours 21.1.2014), tulevaisuudessa mielekkäämpää kuin kehityksen jättäminen vapaavalintaiseksi ja samalla helposti missiostaan liukuvaksi tavoitteeksi, jonka esimerkiksi SDG-kriteerit sinänsä osuvuudessaan, mutta moninaisuudessaan mahdollistavat?

Siinä missä edellisenkaltaiset hahmotukset eivät suoraan jäsenny hyödynnettäviksi vaikuttavuusinvestoimisen yhteiskuntapoliittisen soveltamisen kannalta, ne voivat kuitenkin ainakin näyttää, että nykyinen tapa käsittää vaikuttavuutta ei missään mielessä ole yhtäältä valmis, toisaalta epäkontingenttia. Talous, poli-

tiikka, ihmiset, ympäristö ja tiede voivat kohdata eri käytännöissä mitä monituisimmilla tavoilla, minkä kannalta tärkeimmäksi kysymykseksi niin vaikuttavuusinvestoimisen kuin minkä tahansa vaikuttavuuteen kytkeytyvän ajattelun arvioinnin ja kehittämisen kannalta pürtyykin, kenen tai minkä kannalta se on valikoitunut strategiseksi tavaksi lähestyä yhteiskuntapolitiikkaa – päätös ei ole ikinä arbitraarinen. Tällaisten kysymysten kannalta niin poliittiset toimijat, yritykset kuin järjestötkin ovat tärkeässä roolissa, mutta niin tulisi olla myös aiheen tutkijoiden. Täten jäsenän vielä lopuksi, millaisia suuntaviivoja tutkimuksessa olisi mielekästä sekä vaikuttavuuden että juuri vaikuttavuusinvestoimisen tarkastelussa seurata.

7.3 Suuntaviivoja jatkotutkimukselle

Vaikuttavuusinvestoimisen tieteellisen tutkimuksen kenttää ei käytännössä Suomessa ole ja globaalistikin ollaan otettu vasta ensimmäisiä askelia käytännön vähittäisen yleistymisen myötä. Mikäli vaikuttavuusinvestoiminen ottaa yleistyäkseen laajemmin, kuten useat indikaattorit ennakoivat (GIIN 2018, EUROSIF 2016), poikii tämä varmasti tarvetta jatkotutkimukselle niin käytännön toteuttamisen ja kehittämisen kuin yhteiskuntatieteellisen ymmärryksen kartalla pysymisenkin kannalta. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt kontribuoimaan eritoten jälkimmäiseen, mutta välillisesti kenties (ja toivottavasti) ensimmäiseenkin. Joka tapauksessa, tieteellistä tutkimusta tarvitaan nähdäkseni lisää ja olennaista olisi, että sitä tehtäisiin eritoten myös muuten, kuin vaikuttavuusinvestoimiselle tyypillisten käytännönharjoittajien selvityksien kautta (vrt. Nicholls & Dagers 2017). Siinä missä vaikuttavuusinvestoimisen asiantuntijat kuten VI-tiimi ovat varmasti kompetentteja myös aiheen tutkimukselliseen tarkasteluun, on niin systemiteoreettisesti kuin arkijärkisestikin loogista, että toimintaa tutkittaisiin toiselta asteelta havainnoiden muutenkin kuin itse toiminnassa mukana olevien näkökulmasta. Tämän yleisen huomion lisäksi esitän vielä kolme spesifimpää suuntaa, johon jatkotutkimusta olisi omasta näkökulmastani hedelmällistä kohdentaa.

Yksi hedelmällinen jatkotutkimuksen horisontti olisi laajentaa vaikuttavuusinvestoimisen moniäänisyyden tarkastelua esimerkiksi monipaikkaisen etnografian (*multi-sited ethnography*) suuntaan tieteen ja teknologian tutkimuksen hengessä (vrt. Silvast & Virtanen 2019). Suomalaisen vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin havainnointi juuri Sitran ja VI-tiimin kautta tarjosi hyödyllisen ja yhteiskuntatieteelliselle pohjustukselle sopivan näköalan ilmiöön, mutta vääjäämättäkin tarkasteluni jäi silti jossain määrin yksiuotteiseksi ja ennen kaikkea välittyi lähinnä ainoastaan aiheen asiantuntijoiden ja insitutionaalisten puitteiden perspektiivistä. Tätä vasten vaikuttavuusinvestoimisen tarkastelu monipaikkaisesti esimerkiksi eri sidosryhmissä, organisaatioissa ja investoimisprojektien prosesseissa – myös siis temporaalisesti laajemmin – voisi merkittävästi avata ymmärrystä vaikuttavuusinvestoimisesta yhteiskunnallisena käytäntönä moninaisine vaikutuksineen. Olennaista kun erityisesti sosiologisen ymmärryksen kannalta kuitenkin olisi ymmärtää ilmiötä paitsi asiantuntijoiden ja institutionaalisten/organisaatioiden välisten rakenteiden näkökulmista, myös esimerkiksi käytännön hyödyllisyyttä punnitsevien kuntien ja kaupunkien, projektien "kohteina" olevien maahanmuuttajien ja nuorten sekä esimerkiksi vaikuttavuusnäkökulmaa "yhteiskunnallisena

markkinointina" hyödyntävien yrityksiä ja järjestöjen näkökulmista. Vaikuttavuusinvestoiminen kun on yhteiskuntapoliittisesti monessa mielessä niin sanottu "top-down"-lähestymistapa, minkä kannalta olisikin alleviivatun tärkeää jatkossa tarkastella käytännön prosesseja myös enemmän ruohonjuuritasolla.

Toiseksi, ja limittyen paitsi vaikuttavuusinvestoimiseen ja sen tutkimiseen, myös koko vaikuttavuustematikkaan ja arviointiyhteiskunnan laajentumiseen yleisemmin, tutkimuksessa olisi olennaista kiinnittää huomiota vieläkin tiiviimmin vaikuttavuuden mallintamiseen, mittaamiseen, markkinoimiseen ja hyödyntämiseen. Siinä missä olen tässä tutkielmassa keskittynyt lähinnä vaikuttavuusinvestoimisen rakenteelliseen tarkasteluun ja sen tutkimiseen, millainen yhteiskuntapoliittinen käytäntö on eritoten yhteiskunta-teoreettisessa mielessä kyseessä, en tutkinut vaikuttavuusinvestoimiselle keskeisen mallinnuksen ja mittauksen prosesseja ja konkreettista toteuttamista, mikä olisi nähdäkseni paitsi vaikuttavuusinvestoimisen itsensä kannalta erityisen oleellinen, myös sosiologisesti äärimmäisen mielenkiintoinen ja yhteiskunnallisesti relevantti tutkimuskohde. Spesifimmin juuri myös havainnoinnissani ilmi tullut mittaamisen kompleksisuuden rajaus tai "sopivasti mittaaminen" olisi erityisen mielenkiintoinen aihe, jonka kautta vaikuttavuusajattelua olisi mielekästä tarkastella lisää. *Missä menevät mistäkin riippuen sopivuuden rajat ja onko niiden liikkeissä nähtävissä enemmän tai vähemmän selkeitä suuntia?* Sekä hallinnallisuusnäkökulmaa hyödyntävät tutkimussuuntaukset, että pragmaattinen arvottamis ja taloudellistamistutkimuksen näkökulmat painottavat, että tiettyjen kriteerien, määritelmien ja arvoituksien esittäminen ei ikinä tapahdu satunnaisesti ja se on täten selkeästi yhteydessä käytännön poliittisuuteen. Tähän on myös oman tutkimustyöni perusteella helppo yhtyä, joskin sillä systeemiteoreettisella lisäyksellä, ettei välttämättä ainoastaan poliittisuuteen, vaan esimerkiksi myös tieteeseen, hoivaan, koulutukseen ja talouteen.

Kolmanneksi, viimeiseksi ja vaikuttavuusinvestoimisesta tässä kohtaa vieläkin enemmän jo muualle suuntautuen, teoreettisemmasta näkökulmasta on jatkotutkimuksen suunnaksi esitettävä tutkimukseni perusteella niin eksaktia yhteiskuntateoriaa kuin yhteiskuntapolitiikkaakin pedaten entistä laajempaa keskittymistä yhteiskuntatutkimuksessa siihen, mitä olen tässä tutkielmassa tarkastellut moniäänisyyden käsitteen kautta. Myöskään systeemiteoria ei ole tämän suhteen useammastakaan syystä täysin ideaali tai valmis väline, mikä korostaa sitä, että myös teoreettista jatkotyötä – joka sinänsä kyllä on edennyt post-Luhmann esimerkiksi tässä tutkielmassa hyödyntämieni Andersenin ja Virtasen ajatusten myötä merkittävästi – riittäisi edelleen. Systeemiteoria esimerkiksi tarjoaa perustellun lähtökohdan eri systeemilogiikoiden erittelylle ja niiden kautta yhteiskunnallisen moniäänisyyden tarkastelulle, mutta ei tarjoa selkeitä ja hyödynnettäviä vastauksia niiden kaikkien tulkinnalle, eikä nähdäkseni esimerkiksi painota tarpeeksi psyykkisten systeemien tarkastelua osana sosiaalisten systeemien kytkeytymiä. Tässä riittää siis työtä tehtäväksi, mistä huolimatta moniäänisyyden tarkastelu on olennaista ja hedelmällistä jo näilläkin välineillä esimerkiksi yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta, jonka kontekstissa moniäänisyyden huomiointi voi konkretisoitua vaikkapa talouspoliittisten arvioiden tulkitsemisessa. Se kun esimerkiksi yksinkertaisesti ei moniääni-

syyden näkökulmasta riitä ikinä minkään päätöksen perustelemiseksi, etteikö yhdelle vaihtoehdolle olisi muita vaihtoehtoja, vaan kyse on paremminkin siitä, millaisia vaihtoehtoja havainnoidaan relevanteiksi (vrt. esim Blyth 2013 talouspolitiikan kontekstissa). Tämän kannalta myös esimerkiksi juuri eri systeemi-logiikoiden kautta perustelemisen tutkiminen voi olla ymmärrystä avaavaa, sen muistuttaessa sinnikkäästi, että paitsi taloudellisia vaihtoehtoja voi olla monia, taloudelliset jäsenyydet ovat yhteydessä muihin alajärjestelmiin ja täten myös niihin ”takaisin” käännettävissä ja tutkittavissa.

Nähdäkseni moniäänisyyden huomiointi ei myöskään täten tiivisty vain tyypilliseksi sosiologiseksi kritiikiksi siitä, että asioita tarkastellaan liian yksinkertaisesti (vaikka tämäkin sinänsä usein pätee). Esimerkiksi Roth ja kumppanit (2018) ovatkin esittäneet, kuinka systeemiteoreettinen ajattelu voi olla hyödyllinen tapa hahmotella uusia innovaatioita ja liiketoimintamalleja, sillä systeemiteorian kautta piirtyy myös innovaatioiden ja uusien markkinoiden hahmottelun kannalta mielenkiintoisia sosiaalisen rajapintoja, joita ei toistaiseksi olla vielä ymmärretty. Oli tämän olennaisuudesta esimerkiksi yhteiskunnallisen kehityksen tavoittelun kannalta mitä mieltä vaan, moniäänisyys, eritoten systeemiteoreettisesti käsitettynä, tarjoaa joka tapauksessa teoreettisesti perusteltuja välineitä sen tarkasteluun, kuinka moninaisessa maailmassa selvästi kuitenkin on joitain selkeästi omina piirteinään hahmottuvia rakenteellisuuksia, joita voidaan havainnoida, teoretisoida ja täten tutkia. On näkökulmakysymys, kuinka pitkällä tällaisessa hahmottelussa ollaan, mutta yhteiskunnan ja sen alajärjestelmien jatkuva, eriytyvä ja evolutiivinen dynamiikka joka tapauksessa (ainakin tutkijan kannalta *onneksi*) varmistaa, ettei hahmottelutyö kesken lopu.

Liite 1: Havainnoidut tapahtumat

Tapahtuma	Ajankohta	Tapahtumapaikka	Osallistuneet tahot	Tapahtuman tarkoitus
Vaikuttavuusinvestoimis-tiimin tiimipalaveri (T1)	21.4.2017 klo 12-14	Sitran tilat Helsingin Ruoholahdessa	VI-tiimi	Ylläpitää VI-tiimin toiminnallisuutta ja päivittää ajankohtaisia asioita
Järjestöjen vaikuttavuusvalmentamon suunnittelupalaveri (T2)	21.4.2017 klo 14-15.30	Sitran tilat Helsingin Ruoholahdessa	Edustajia VI-tiimistä, Olympiakomiteasta, OKM:stä, STEA:sta, STM:stä, Allianssista ja Impactor Collectivesta	Suunnitella tulevaa valmentamoa; jakaa vastuita ja päättää konkreettisista toimista
Vaikuttavuuskiihdyttämö (T3)	9.5.2017 klo 9-16	Sitran tilat Itämeren-tornissa	Edustajia VI-tiimistä ja Kiihdyttämöön osallistuneista yrityksistä + vierailijoita mm. Sitralta, Hankenin Kauppakorkeakoulusta, Helsingin Kaupungilta ja Kuntaliitosta	Saada kiihdyttämön tähänastiset toimet valmiiksi: tuottaa osallistuneisiin yrityksiin vaikuttavuutta eritoten vaikuttavuusketjujen luomisen ja sijoitusvalmiuksien parantamisen kautta
Hyvän Mitta -seminaari (T4)	17.5.2017 klo 12.30-16.30	YLE:n studiotalo Helsingin Pasilassa	N. 200 osallistujaa monilta eri yhteiskunnan sektoreilta. Pääpuhujina mm. YLE:n, Me-säätiön ja Veikkauksen edustajia.	Me-säätiön Hyvän Mitta-tutkimuksen tuloksien julkaiseminen ja yleisen keskustelun käyminen vaikuttavuudesta
STM:n Studia Generalia - luento vaikuttavuusinvestoimisesta (T5)	18.5.2017 klo 13.30-15	Sosiaali- ja Terveysministeriön tilat Helsingin Kruununhaassa	STM:n ja VI-tiimin edustajia	Selventää STM:n henkilöstölle mitä vaikuttavuusinvestoiminen on & pohtia tulevaisuuden yhteistyöhankkeita
Vaikuttavaa bisnestä - iltapäivä (T6)	23.5.2017 klo 14-18	Sitran tilat Helsingin Ruoholahdessa	Edustajia mm. VI-tiimistä, kuntasektorilta, Tampereen kaupungilta, Deloitteelta, EIF:ltä, FIBAN:ista ja moninaisista eri start-upeista	Tuoda yhteen ekosysteemin toimijoita; esitellä mitä kaikkea eri sektoreilla tehdään ja tarvitaan
Vaikuttavuusinvestoimisen kansallisen ohjausryhmän kokous (T7)	29.5.2017 klo 11-13	Sitran tilat Itämeren-tornissa	VI:n kansallinen ohjausryhmä; edustajia mm. Sitralta, valtiovarainministeriöstä, VNK:lta, VATT:sta, Keskuskaupparikarilta, FIM:ltä + tutkijapuheenvuoroja	Kartoittaa vaikuttavuusinvestoimisen tilaa kansallisella tasolla; käydä keskustelua ajankohtaisista teemoista ja jäsentää kansainvälistä tilannetta ja mahdollisia yhteistyömahdollisuuksia
Hyvää huomista vaikuttavuusinvestoiminen! - juhlatilaisuus (T8)	31.5.2017 klo 14-16	Paasitornin kokoustila Helsingissä	N. 50 kutsuvierasta; pääpuhujat Sitralta, Valtioneuvostosta, OKM:ltä, TaY:lta, ELY-keskukselta	Vaikuttavuusinvestoimisen avainalueen kolmivuotisuuden juhlinnan ohjeen selventää mitä tähän asti ollaan vaikuttavuusinvestoimisen suunnalta saavutettu ja mitkä ovat sen tulevaisuuden näkymät

Liite 2: Sitran julkaisemat selvitykset ja oppaat

SIB-opas julkiselle sektorille. Tulospohjainen rahoitussopimus käytännössä. Sitran selvityksiä 106.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/sib-opas-julkiselle-sektorille/>. Julkaistu marraskuussa 2015, haettu 9.9.2017.

Vaikuttavuusinvestoiminen. Miten tuodaan yhteen yksityinen sijoitusvarallisuus, polttavat yhteiskunnalliset tarpeet ja innovatiiviset ratkaisut niihin?
<https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuusinvestoiminen/>. Julkaistu huhtikuussa 2016, haettu 9.9.2017.

Vaikuttavuus yrityksen kilpailuetuna. Sitran vaikuttavuuskiihdyttämön satoa. Sitran selvityksiä 112.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuus-yrityksen-kilpailuetuna/>. Julkaistu kesäkuussa 2016, haettu 9.9.2017.

Vaikuttavuuden hankinta. Käsikirja julkiselle sektorille. Sitran selvityksiä 115, kirjoittaja Pyykkönen, Jussi.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuuden-hankinta/>. Julkaistu syyskuussa 2016, haettu 9.9.2017.

Hyvinvoinnin vaikuttavuusketjut esiin! Vaikuttavuuskiihdyttämöön osallistuneiden yritysten ja järjestöjen esimerkkejä. Sitran selvityksiä 119.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/hyvinvoinnin-vaikuttavuusketjut-esiin/>. Julkaistu lokakuussa 2016, haettu 9.9.2017.

Vaikuttavuusinvestoimisen opas sijoittajille. Sitran selvityksiä 120, kirjoittaja Männistö, Harri.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuusinvestoimisen-opas-sijoittajille/>. Julkaistu marraskuussa 2016, haettu 9.9.2017.

Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitran selvityksiä 130, kirjoittajat Heliskoski, Jonna & Humala, Heidi & Kopola, Riina & Tonteri, Anna & Tykkyläinen, Saira.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuuden-askelmerkit/>. Julkaistu maaliskuussa 2018, haettu 8.5.2018.

Liite 3: Systemiteoreettinen tutkimussapluuna

Systemiteoreettisen metodologian yleinen muoto (Virtanen 2015, 240)

I Kohde

- Yhteiskunta jatkuvana kommunikaation virtana

II Näkökulma

- Kommunikatiivinen kompleksiteetin reduktio
- Merkitysten kehkeytyminen tilanteittaisina puitteistumina

III Taustateoria

- Yhteiskuntateoreettinen näkemys yhteiskunnan keskuksettomuudesta ja historiallisesti kehkeytyneistä kommunikaation systeemisistä prosessointitavoista: alajärjestelmät, organisaatiot ja interaktiot
- Näkemys alajärjestelmistä virtuaalisina merkityshorisontteina, joiden aktivoitumisella kommunikaatiossa on aktuaalisia seurauksia
- Näkemys merkitysten kehkeytymisestä eri ulottuvuuksilla: viittauksina sisällölliseen, ajalliseen ja sosiaaliseen

IV Välineet

- Konkreettisten kompleksiteetin reduktiotaapojen havainnointiin soveltuva tutkimusvälineistö
- Aineistojen analyysissa huomio empiirisiä tilanteita puitteistaviin tekijöihin, valikoitumisiin ja itsestäänselvyksiin
- Aineistonkeruutaapoina erityisesti etnografiset havainnoinnit sekä videoinnit ja nauhoitukset

V Tavoite

- Tuottaa tutkimuksellisesti perusteltu kuvaus yhteiskunnallisista ilmiöistä ja niiden suhteista laajempiin yhteiskunnallisiin konteksteihin
- Lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä (*Erkenntnisgewinn*) yhteiskunnallisista prosesseista
- Paljastaa yhteiskunnallisia rakentuneisuuksia ja rakentuneisuuden tapoja

Vaikuttavuusinvestoimisen tutkiminen tässä tutkielmassa (vrt. Virtanen 2015, 241–242)

I Kohde

- Vaikuttavuusinvestoiminen yhteiskunnallisena ilmiönä, jota tarkastellaan eritoten sitä Suomeen tuoneen Sitran ja vaikuttavuusinvestoimisen ekosysteemin kommunikaation näkökulmasta

II Näkökulma

- Kompleksiteetin reduktio Sitran VI-tiimin ja VI:n ekosysteemin jokapäiväisissä käytännöissä; merkitysten kehkeytyminen tilanteittaisina
- Sitran ja ekosysteemin suhde ympäristöönsä jatkuvasti muotoutuvana

III Taustateoria

- Sitran VI-tiimi ja VI:n ekosysteemi päätöksiiä ketjuttavina ja moniviittaavina systeemeinä
- Talous ja yhteiskunnallinen kehitys; jälkimmäinen eri alajärjestelmien mukaan, erityisesti temporaalisuutena
- Systeemityyppien tarkastelu suhteessa organisaatioiden käytäntöihin ja rakenteisiin sekä niiden valikoitumisiin ja itsestäänselvyksiin
- VI:n ekosysteemin tarkastelu eritoten Andersenin (2008) kumppanuuden funktioiden ja piirteiden kautta

IV Välineet

- VI-tiimin ja ekosysteemin kokousten ja tapahtumien välitön havainnointi sekä tutkimusaineiston lähiluku
- Lisämateriaaleina VI-tiimin haastattelut ja Sitran VI:tä koskevat oppaat ja selvitykset

V Tavoite

- Tuottaa tutkimuksellisesti perusteltu kuvaus Sitran ja VI:n ekosysteemin toiminnasta; sekä sen sisäisistä käytännöistä ja rakenteistumisista että sen suhteista yhteiskunnalliseen ympäristöönsä
- Tutkia systeemiteorian kautta vaikuttavuusinvestoimisessa risteävää talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen dynamiikkaa, sekä siihen liittyvää organisatorisen kumppanuuden merkitystä
- Illustroida systeemiteoreettisen metodologian hyödyntämismahdollisuuksia

KIRJALLISUUS

- Ahokas, Jussi** (2014) *Takaisin investointiajatteluun*. Teoksessa Särkelä, Riitta & Siltaniemi, Aki & Rouvinen-Wilenius, Päivi & Parviainen, Heikki & Ahola, Eija (toim.) *Hyvinvointitalous*. Suomen sosiaali ja terveysty SOSTE, 192–199.
- Alaja, Antti** (toim.) (2012) *Kriisikierteestä hyvään kehään*. Kalevi Sorsa -säätiön julkaisua 4/2012.
- (2012) *Sosiaalisten investointien kolmas tie*. Teoksessa Alaja, Antti (toim.) *Kriisikierteestä hyvään kehään*. Kalevi Sorsa -säätiön julkaisua 4/2012, 67–94.
- Alasuutari, Pertti** (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino, Tampere.
- (2016) *The National Synchronization of National Policies. Ethnography of the Global Tribe of Moderns*. Routledge, Lontoo & New York.
- (2017) *Määräysvalta vakuuttelun retorikassa: Koetun hyvinvoinnin käsitteen leviäminen ja kotoistuminen Suomeen*. Sosiologia 54:3, 253–272.
- Alasuutari, Pertti & Qadir, Ali** (toim.) (2014) *National policy-making: Domestication of global trends*. Routledge, Lontoo & New York.
- Andersen, Niels Åkerström** (2003) *Polyphonic Organizations*. Teoksessa Bakken, Tore & Hernes, Tor (toim.) *Autopoietic Organization Theory. Drawing on Niklas Luhmann's Social System Perspective*. Abstrakt, Oslo, 151–182.
- (2008) *Partnerships: Machines of Possibility*. Polity Press, Bristol.
- Azariadis, Costas** (1981) *Self-Fulfilling Prophecies*. Journal of Economic Theory 25, 380–386.
- Baecker, Dirk** (2006) *The Form of the Firm*. Organization: The Critical Journal on Organization, Theory and Society 13:1, 109–142.
- Balboa, Cristina M.** (2016) *Accountability of Environmental Impact Bonds: The Future of Environmental Governance?* Global Environmental Politics 16:2, 33–41.
- Baliga, Sujatha** (2011) *Shaping the Success of Social Impact Bonds in the United States: Lessons Learned from the Privatization of U.S. Prisons*. Duke Law Journal, 63:2, 437–479.
- Banerjee, Abhijit & Duflo, Esther & Glennerster, Rachel & Kinnan, Cynthia** (2015) *The Miracle of Microfinance? Evidence from a Randomized Evaluation*. American Journal of Applied Economics 7:1, 22–53.
- Banerjee, Subhabrata Bobby** (2008) *Corporate Social Responsibility: The Good, the Bad and the Ugly*. Critical Sociology 34:1, 51–79.
- Barman, Emily** (2015) *Of Principle and Principal: Value Plurality in the Market of Impact Investing*. Valuation Studies 3:1, 9–44.
- Baumann, Zygmunt** (2002) *Society under siege*. Polity Press, Cambridge.
- Beckert, Jens** (2014) *Capitalist Dynamics. Fictional Expectations and the Openness of the Future*. MPIfG Discussion Paper 14:7.
- (2016) *Imagined Futures. Fictional Expectations and Capitalist Dynamics*. Harvard University Press, Harvard.
- Beckert, Jens & Aspers, Patrik** (2011) *Value in Markets*. Teoksessa Beckert, Jens & Aspers, Patrik (toim.) *Valuation & Pricing in the Economy*. Oxford University Press, Oxford. 3–40.
- Behm, Katri & Husgafvel, Roope & Hohenthal, Catharina & Pihkola, Hanna & Vatanen, Saija** (2016) *Carbon handprint – communicating the good we do*. VTT Research Report.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas** (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Gaudeamus, Helsinki. Kääntänyt Raiskila, Vesa. Alkuperäisteos englanniksi 1966.
- Bhattacharjee, Anol** (2012) *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. USF Open Access Textbook Collection 3. https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=oa_textbooks, viitattu 2.1.2019.
- Björn, Ismo & Saarti, Jarmo & Pöllänen, Pirjo** (2017) *Yliopistot talousvetureiksi. Suomalaiset yliopistot ja yliopistojen tuottama sivistys tehostamistalouden kohteena*. Teoksessa Eskelinen, Teppo & Harjunen, Hannele & Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) *Tehostamistalous*. SoPhi 134, Jyväskylän Yliopisto, 140–162.
- BlackRock Impact** (2016) *Our approach*. <https://www.blackrock.com/investing/investment-ideas/sustainable-investing>, viitattu 23.9.2017.
- Blyth, Mark** (2013) *Austerity: The History of a Dangerous Idea*. Oxford University Press, New York.
- Boldyrev, Ivan A.** (2013) *Economy as a Social System: Niklas Luhmann's Contribution and its Significance for Economics*. American Journal of Economics and Sociology, 72:2.
- Boltanski, Luc** (2011) *On Critique. A Sociology of Emancipation*. Polity Press, Cambridge.
- Boltanski, Luc & Chiapello, Eve** (2007) *The New Spirit of Capitalism*. Verso, Lontoo & New York. Alkuperäisteos ranskaksi 1999.
- Boltanski, Luc & Thévenot, Laurent** (2006) *On Justification. Economies of Worth*. Princeton University Press, Princeton & Oxford. Alkuperäisteos ranskaksi 1991.
- Bornmann, Lutz** (2013) *What is Societal Impact of Research and How Can It Be Assessed? A Literature Survey*. Journal of The American Society for Information Science and Technology 64:2, 217–233.
- Bourdieu, Pierre** (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Kääntänyt Nice, Richard. Alkuperäisteos ranskaksi 1972.
- (1979) *Algeria 1960* Cambridge University Press, Cambridge. Alkuperäisteos ranskaksi 1958.
- (1996) *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*. Stanford University Press, Stanford. Kääntänyt Emanuel, Susan. Alkuperäisteos ranskaksi 1989.
- (2005) *The Social Structure of the Economy*. Polity Press, Cambridge.
- Brandstetter, Lisa & Lehner, Othmar M.** (2017) *Opening the market for Impact Investments: the need for adapted portfolio tools*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social and Sustainable Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 448–462.
- Bruun, Otto & Eskelinen, Teppo & Kauppinen, Ilkka & Kuusela, Hanna** (2009) *Immateriaalitalous: kapitalismin uusi muoto*. Gaudeamus, Helsinki.
- Çalışkan, Koray & Callon, Michel** (2009) *Economization, part 1: shifting attention from the economy towards processes of economization*. Economy and Society 38:3, 369–398.
- (2010) *Economization, part 2: a research programme for the study*

- of markets. *Economy and Society* 39:1, 1–32.
- Callon, Michel** (toim.) (1998) *The Laws of the Markets*. Blackwell, Oxford.
- (2009) *Civilizing Markets: Carbon Trading between In Vitro and In Vivo Experiments*. *Accounting, Organizations and Society* 34:3, 535–548.
- Callon, Michel & Yuval, Millo & Muniesa, Fabian** (toim.) (2007) *Market Devices*. Blackwell, Oxford.
- Carroll, Archie B.** (1991) *The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders*. *Business Horizons* 34:4, 39–48.
- (1999) *Corporate Social Responsibility. Evolution of a Definitional Construct*. *Business and Society* 38:3, 268–295.
- (2013) *A History of Corporate Social Responsibility: Concepts and Practices*. Teoksessa Crane, Andrew & McWilliams, Abigail & Matten, Dirk & Moon, Jeremy & Siegel, Donald S. (toim.) *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford University Press, Oxford, 19–46.
- Carroll, Archie B. & Shabana, Kareem M.** (2010) *The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice*. *International Journal of Management Reviews*, 12:1, 85–105.
- CGDEV** (2013) *Investing in Social Outcomes: Development Impact Bonds*. Center for Global Development & Social Finance, <https://www.cgdev.org/publication/investing-social-outcomes-development-impact-bonds?callout=1-8>, viitattu 12.2.2018.
- Chiappini, Helen** (2017) *Social Impact Funds*. Palgrave Studies in Impact Finance. Palgrave, Lontoo.
- Choi, Nia & Majumdar, Satyajit** (2015) *Social Innovation: Towards a Conceptualisation*. Teoksessa Majumdar, Satyajit et al. (toim.) *Technology and Innovation for Social Change*. New Delhi, Springer India, 7–34.
- Christman, John** (2002) *Social and Political Philosophy. A Contemporary Introduction*. Routledge, Lontoo & New York.
- Clifford, Jim & Jung, Tobias** (2016) *Social Impact Bonds: Exploring and Understanding an Emerging Funding Approach*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 161–176.
- Collier, Stephen J.** (2008) *Enacting catastrophe: preparedness, insurance, budgetary rationalization*. *Economy and Society* 37:2, 224–250.
- Cook, Justin & Hellström, Eeva & Hämäläinen, Timo & Lahti, Vesa-Matti** (2014) *Visio Suomelle. Kobi kestävää hyvinvointia*. Toimittajat Hellström, Eeva & Jousilahti, Julia & Heinilä, Tiina & Häkli, Laura. Sitra Työpöytä 31.10.2014.
- Crane, Andrew & Matten, Dirk** (2010) *Business Ethics. Managing Corporate Citizenship and Sustainability in the Age of Globalization. Third Edition*. Oxford University Press, Oxford.
- Crane, Andrew & McWilliams, Abigail & Matten, Dirk & Moon, Jeremy & Siegel, Donald S.** (toim.) (2008) *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford University Press, Oxford.
- Crenshaw, Kimberle** (1989) *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. *University of Chicago Legal Forum* 8:1, 139–167.
- Davis, Gerald F. & Kim, Suntae** (2015) *Financialization of the Economy*. *The Annual Review of Sociology* 41, 203–221 (11:1–11:19).
- Defourny, Jacques** (2001) *Introduction: From Third Sector to Social Enterprise*. Teoksessa Borzaga, Carlo & Defourny, Jacques (toim.) *The Emergence of Social Enterprise*. Routledge, Lontoo & New York, 1–28.
- Demos Helsinki** (2018) *Jos vaikuttavuussijoittamisen kasvuvauhti yltyy, tulee vastuullisuudesta yrityksille paljon enemmän kuin pr-tempu – lue neljä ohittamatonta kriteeriä vastuulliselle liiketoiminnalle*. Kirjoittaja Lillberg, Petteri & Varjonen, Hammu. <https://www.demoshelsinki.fi/2018/08/07/vaikuttavuussijoittaminen-ja-vastuullinen-liiketoiminta-kiinnostavimmillenaialeja/>, viitattu 1.12.2018.
- Dewey, John** (1939) *Theory of Valuation*. *International Encyclopedia of Unified Science* 2:4, 1–67.
- Dobbin, Frank** (2004) *The New Economic Sociology. A reader*. Princeton University Press, Princeton.
- Doganova, Liliana & Karnøe, Peter** (2015) *Clean and Profitable: Entangling Valuations in Environmental Entrepreneurship*. Teoksessa Antal, Ariane Berthoin & Hutter, Michael & Stark, David (toim.) *Moments of Valuation: Exploring Sites of Dissonance*. Oxford University Press, New York, 229–248.
- Dunleavy, Patrick & Hood, Christopher** (1994) *From Old Public Administration to New Public Management*. *Public Money & Management* 13:3, 9–16.
- European Commission EC** (2017) *Corporate Social Responsibility*. https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en, viitattu 11.6.2018.
- Elder, Jakob & Fagelberg, Jan** (2017) *Innovation policy: what, why and how*. *Oxford Review of Economic Policy* 33:1, 2–23.
- Elkington, John** (1997) *Cannibals with forks. The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Capstone, Oxford.
- Elomäki, Anna & Kantola, Johanna & Koivunen, Anu & Ylöstalo, Hanna** (2015) *Kamppailu tasa-arvosta: tunne, asiantuntijuus ja vastarinta strategisessa valtiossa*. *Sociologia* 53:4, 257–275.
- Emerson, Jed** (2003) *The Blended Value Proposition: Integrating Social and Financial Returns*. *California Management Review* 45:4, 35–51.
- Emerson, Robert M. & Fretz, Rachel I. & Shaw, Linda L.** (2011) *Writing ethnographic fieldnotes*. University of Chicago Press, Chicago ja Lontoo.
- Eranti, Veikko** (2016) *Individuals Doing Politics. Urban participation, social media campaigning and online nano-politics*. Publications of the Faculty of Social Sciences 28. Academic Dissertation, Department of Social Research, University of Helsinki.
- Eräranta, Kirsi** (2013) *Taloudellinen, sukupuolittunut ja transnationaali sosiaalinen. Hyvinvointi- ja sosiaalisen muutos ja kysymys työn ja perheen yhteensovittamisesta*. Väitöskirja, Helsingin Yliopiston Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:7. Unigrafia, Helsinki.
- Eräsaari, Risto** (2004) *Yhteiskuntapolitiikan aika? Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* *Janus* 12:1, 105–113.
- Eskelinen, Teppo** (2017) *Tehostamisen ja ekonomismin politiikka*. Teoksessa Eskelinen, Teppo & Harjunen, Hannele & Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) *Tehostamistalous*. SoPhi 134, Jyväskylän Yliopisto, 16–32.
- Eskelinen, Teppo & Sorsa, Ville-Pekka** (2015) *Kestävyden käsitteen mielekkyys tutkimuksessa*. *Poliittinen talous* 3:1. <http://www.poliittinentalous.fi/ojs/index.php/polital/article/view/36/29>, viitattu 24.1.2018.

- Eskelinen, Teppo & Harjunen, Hannele & Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva** (toim.) (2017) *Tebostamistalous*. SoPhi 134, Jyväskylän Yliopisto.
- Esposito, Elena** (2011) *The Future of Futures. The Time of Money in Financing and Society*. Edward Elgar, Cheltenham & Northampton.
- (2012) *The structures of uncertainty: performativity and unpredictability in economic operations*. *Economy and Society*, 42:1, 1–28.
- (2016) *Temporal Markets. Money, the Future and Political Action*. *Behemoth: A Journal on Civilisation*, 9:2, 37–45.
- Epstein, Gerald A.** (toim.) (2005) *Financialization and the World Economy*. Edward Elgar, Cheltenham & Northampton.
- European Sustainable Investment Forum EUROSIF** (2016) *European SRI Study 2016*. <http://www.eurosif.org/wp-content/uploads/2016/11/SRI-study-2016-HR.pdf> Viitattu 23.9.2018.
- Farias, Ignacio** (2014) *Virtual attractors, actual assemblages: How Luhmann's theory of communication complements action-network-theory*. *European Journal of Social Theory* 17:1, 24–41.
- Fligstein, Neil** (2001) *The Architecture of Markets: An Economic Sociology of Twenty-First Century Capitalist Societies*. Princeton University Press, Princeton.
- Finnfund** (2017) *Vuosikertomus 2017*. <https://annualreport.finnfund.fi/2017/>, viitattu 3.6.2018.
- Finnwatch** (2017) *Salkut auki. Finnfundin rahoitusinvestointien kohdeyritykset*. Kirjoittaja Vartiola, Sonja.
- Foucault, Michel** (1991) *Governmentality*. Teoksessa Burchell, Graham & Gordon, Colin & Miller, Peter (toim.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire, 87–104.
- (1997) *The Will to Knowledge*. Teoksessa Rabinow, Paul (toim.) *Michel Foucault. Ethics: Subjectivity and Truth. Essential Works of Michel Foucault, 1954–1984. Vol 1*. New Press, New York, 11–16
- Frederick, William C.** (2008) *Corporate Social Responsibility: Deep Roots, Flourishing Growth, Promising Future*. Teoksessa Crane, Andrew & Matten, Dirk & McWilliams, Abigail & Moon, Jeremy & Siegel Donald S. (toim.) *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford University Press, Oxford, 522–531.
- Freireich, Jessica & Fulton, Kathryn** (2009) *Investing for Social and Environmental Impact: A Design for Catalyzing an Emerging Industry*. Monitor Institute Report 32.
- Fuchs, Stephan** (2001) *Against Essentialism. A Theory of Culture and Society*. Harvard University Press, Cambridge.
- FVCA, Sitra & Deloitte** (2017) *Vaikuttavuussijoittamisen mahdollisuudet pääomasijoittamisessa. Työkalu tulevaisuuden kestävään liiketoimintaan*. <https://media.sitra.fi/2017/06/05133212/FVCA-raportti-web-FINAL.pdf> Julkaistu kesäkuussa 2017, viitattu 12.9.2017.
- Garfinkel, Harold** (2011) *A Conception of and Experiments With "Trust" as a Condition of Concerted Stable Actions*. Teoksessa O'Brien, Jodi (toim.) *The Production of Reality. Essays and Reading on Social Interaction. 5th Edition*. Sage, Los Angeles & Lontoo & New Delhi & Singapore & Washington, 379–391. Alkuperäisteos julkaistu 1967.
- Garsten, Christina & Jacobsson, Kerstin** (2011) *Post-Political Regulation: Soft Power nad Post-Political Visions in Global Governance*. *Critical Sociology*, 1–17.
- Geiger, Susi & Harrison, Debbie & Kjellberg, Hans & Mallard, Alexandre** (toim.) (2014) *Concerned Markets: Economic Ordering for Multiple Values*. Edward Elgar, Lontoo.
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip W.** (2013) *Sociology. Seventh edition*. Polity, Cambridge & Malden.
- Global Impact Investing Network GIIN** (2017) *Annual Impact Investor Survey*. Kirjoittajat Mudaliar, Abhilash & Schiff, Hannah & Bass, Rachel & Dithrich, Hannah. <https://thegiin.org/research/publication/annualsurvey2017>, viitattu 21.6.2018.
- (2018) *Annual Impact Investor Survey 2018*. Kirjoittajat Mudaliar, Abhilash & Bass, Rachel & Dithrich, Hannah. <https://thegiin.org/research/publication/annualsurvey2018>, viitattu 21.12.2018.
- (2019) *Current Members*. <https://thegiin.org/current-members>, viitattu 13.1.2019.
- Glänzel, Gunnar & Scheuerle, Thomas** (2015) *Social Impact Investing in Germany: Current Impediments from Investors' and Social Entrepreneurs' Perspectives*. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 27:4, 1638–1668.
- Gronow, Jukka** (2013) *Talous ja yhteiskunta. Sosiologian ja taloustieteen talous*. Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Vilkkio, Risto & Kuorikoski, Jaakko (toim.) *Talous ja filosofia*. Gaudeamus, Helsinki, 35–53.
- Haapaanta, Pertti & Kanninen, Ohto & Taimio, Heikki** (2019) *Kestävyysvaive johtaa talouspolitiikan harhapoluille*. *Talous & Yhteiskunta* 1/2019, 74–84.
- Hacking, Ian** (2002) *Historical Ontology*. Harvard University Press, Cambridge.
- (2004) *The Taming of Chance*. Cambridge University Press, Cambridge. Ensimmäinen painos 1990.
- Harmaala, Minna-Maari & Jallinoja, Niina** (2012) *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta*. SanomaPro, Helsinki.
- Healy, Kieran** (2006) *Last Best Gifts: Altruism and the Market for Human Blood and Organs*. University of Chicago Press, Chicago.
- Heikkilä, Anni & Kalmi, Panu** (2011) *Mikrorahoituksen muodot ja merkitys köyhyyden vähentämisessä*. Teoksessa Joutsenvirta, Maria (toim.) *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa*. Gaudeamus, Helsinki, 325–340.
- Heiskala, Risto** (2000) *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa*. Gaudeamus, Helsinki.
- (2003) *Mitä yhteiskuntapolitiikka on?* Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti *Janus*, 10:4, 353–359.
- (2006) *Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen muutos*. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki, 14–42.
- (2007) *Social Innovations: Structural and Power Perspectives*. Teoksessa Hämäläinen, Timo & Heiskala, Risto (toim.) *Social Innovations, Institutional Change and Economic Performance*. Edward Elgar, Cheltenham, 52–79.
- Heiskala, Risto & Kantola, Anu** (2010) *Vallan uudet ideat: hyvinvointivaltion suomasta valmentajavaltion valvontaan*. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.) *Valta Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki, 124–148.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva & Alasuutari, Pertti (toim.)** (2006) *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki.
- Hélen, Ilpo** (2010) *Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucault'lainen hallinnan analytiikka*. Teoksessa Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Gaudeamus, Helsinki, 27–

48.

- Helgesson, Claes-Fredrik & Kjellberg, Hans** (2013) *Introduction: Values and Valuations in Market Practice*. Journal of Cultural Economy 6:4, 361–369.
- Helgesson, Claes-Fredrik & Muniesa, Fabian** (2013) *For What It's Worth: An Introduction of Valuation Studies*. Valuation Studies 1:1, 1–10.
- Helsingin Sanomat HS** (2019) *Viranomaiset määräsivät tammikuussa Alavudella aloittaneen Attendon hoivakodin toiminnan keskeytettäväksi – Yksikössä on kuollut kuusi asukasta vajaan kuukauden aikana, syitä selvitetään*. Kirjoittajat Rajamäki, Tiina & Paulavaara, Päivi & Tyysteri, Tomi & Rantavaara, Minja & Soininen Ville. Julkaistu 8.2.2019.
- (2019) *Suomi antoi 50 vuotta sitten itselleen lahja, jonka piti valaa miljoonilla uskoa tulevaisuuteen – Nyt aarrearkku halutaan ryöstää, koska tulokset jäävät ”uskon asiaksi”*. Kirjoittaja Luukka, Teemu. Julkaistu 20.2.2019.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena** (2001) *Tutkimusbaastattelu. Teemabaastattelun teoria & käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hirvonen, Helena & Mankki, Laura** (2017) *Kunnallisen liikelaitoksen yhtiöittäminen: kun köksäys ja kuurauksen kilpailutettiin*. Teoksessa Eskelinen, Teppo & Harjunen, Hannele & Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) *Tebostamistalous*. SoPhi 134, Jyväskylän Yliopisto, 100–119.
- Hodge, Graeme A. & Greve, Carsten** (2007) *Public-Private Partnerships: An International Performance Review*. Public Administration Review 67:3, 545–558.
- Horelli, Liisa** (2006) *Vaikutavuusarviointi mantrana ja kamppailulajina*. Hallinnon tutkimus, arvioinnin teemanumero 25:3, 61–65.
- Howaldt, Jürgen & Butzin, Anna & Domanski, Dmitri & Kaletka, Christoph** (2014) *Theoretical Approaches to Social Innovation – A Critical Literature Review*. SI-DRIVE Sozialforschungsstelle, Dortmund.
- Hyrkäs, Antti** (2016) *Startup Complexity. Tracing the Conceptual Shift Behind Disruptive Entrepreneurship*. Helsingin Yliopiston Sosiaalitutkimuksen laitoksen tutkielmia, 38.
- Hämäläinen, Timo J. & Heiskala, Risto** (2004) *Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistymiskyky*. Sitran julkaisusarja 271. Edita, Helsinki.
- Hämäläinen, Timo** (2013) *Kohti kestävää hyvinvointia. Uuden sosioekonomisen yhteiskuntamallin rakennuspuita*. Versio 1.0, Lokakuu 2013.
- Höchstädter, Anna Katharina & Scheck, Barbara** (2014) *What's in a Name: An Analysis of Impact Investing Understandings by Academics and Practitioners*. Business Ethics, online-julkaisu. Julkaistu 26.8.2014.
- Instiglio** (2018) *Impact Bonds Worldwide*. <http://www.instiglio.org/en/sibs-worldwide/>, viitattu 31.5.2018.
- Jalava, Janne** (2006) *Trust as a Decision. The Problems and Functions of Trust in Lubmannian Systems Theory*. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Department of Social Policy Research Reports, No. 1/2006. Yliopistopaino, Helsinki.
- (2008) *Kuntoutuskumppanuuden mahdollisuudet ja haasteet – Systemiteoreettinen lähestymistapa*. Janus 16:4, 280–294.
- (2013a) *Systemiteoreettisen organisaatiokonseption toiminta ja haasteet*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 100–116. Gaudeamus, Helsinki.
- (2013b) *Kuntoutus voimaannuttavana systeeminä*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 140–162. Gaudeamus, Helsinki.
- Jalava, Janne & Kangas, Risto** (2013a) *Niklas Lubmannin systeemiteoria ja tieteellinen ajattelu*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 7–17. Gaudeamus, Helsinki.
- (2013b) *Kommunikatio, yhteiskunnan eriytyminen ja osajärjestelmien merkitys*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 40–59. Gaudeamus, Helsinki.
- Japp, Klaus & Kusche, Isabel** (2008) *Systems Theory and Risk*. Teoksessa Zinn, Jens (toim.) *Social Theories of Risk and Uncertainty: An Introduction*. Blackwell, Malden & Oxford, 76–105.
- Joas, Hans & Knöbl, Wolfgang** (2011) *Social Theory. Twenty Introductory Lectures*. Kääntänyt Skinner, Alex. Cambridge University Press, New York. 4. painos, alkuperäisteos saksaksi julkaistu 2004.
- Johansson, Frank** (2015) *Hyvän tekemisen markkinat*. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokinen, Eeva** (2017) *Sote-seikan sukupuoli*. Teoksessa Eskelinen, Teppo & Harjunen, Hannele & Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) *Tebostamistalous*. SoPhi 134, Jyväskylän Yliopisto, 52–75.
- Jones, Campbell & Munro, Rolland** (2005) *Organization Theory 1985–2005*. Teoksessa Jones, Campbell & Munro, Rolland (toim.) *Contemporary Organization Theory*. Blackwell Publishing/The Sociological Review, Malden & Oxford & Victoria, 1–15.
- Julkunen, Raija** (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Helsinki.
- (2017) *Muuttuvat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina*. SoPhi 137, Jyväskylän Yliopisto.
- J.P. Morgan** (2010) *Impact Investments. An Emerging Asset Class*. Kirjoittajat O'Donohoe, Nick & Leijonhufvud, Christina & Saltuk, Yasemin. J.P. Morgan, New York.
- Kallio, Tomi J. & Nurmi, Piia** (toim.) (2006) *Vastuullinen liiketoiminta. Peruskysymyksiä ja esimerkkejä*. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja, Keskusteluja ja raportteja 10.
- Kananen, Johannes** (toim.) (2017) *Kilpailuvallion kytyissä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kangas, Risto** (2001) *Yhteiskunta. Tutkielma yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Tutkijaliiton julkaisuja 101. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Kantasalmi, Kari** (2013) *Kasvatuksen ja koulutuksen systeemirajat funktionaalisesti eriytyneessä yhteiskunnassa*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 209–235. Gaudeamus, Helsinki.
- Kantola, Anu** (2014) *Unholy alliances: competitiveness as a domestic power strategy*. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Qadir, Ali (toim.) *National Policy-Making. Domestication of Global Trends*. Routledge, Lontoo & New York, 44–60.
- Kansaneläkelaitos Kela: Sosiaalivakuutus** (2018) *Sosiaaliturvan rahoitus uudistuisi vaikuttavuutta parantamalla*. Kirjoittaja Nortio, Jukka. <https://sosiaalivakuutus.fi/sosiaaliturvan-rahoitus-uudistuisi-vaikuttavuutta-parantamalla/>, viitattu 1.12.2018.
- Kemp, Rene & Never, Babette** (2017) *Green Transition, Industrial Policy and Economic Development*. Oxford Review of Economic Policy 33:1, 66–84.
- Kettunen, Anu** (2015) *Aika-, yksilö- ja yhteiskuntakäsitykset suomalaisessa tulevaisuuspolitiikassa*. Väitöskirja, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 514.

- Kettunen, Pauli** (2012) *Hynän kehän kerrokset ja rajat*. Teoksessa Alaja, Antti (toim.) *Kriisikierteestä hyvään kehään*. Kalevi Sorsa -säätiön julkaisuja 4/2012.
- Kiiski Kataja, Elina & Laine, Paula & Jousilahti, Julia & Neuvonen, Aleksi** (2018) *Hyvinvoinnin seuraava erä. Ihanteet visio ja ratkaisut*. Sitran muistio 9.1.2018.
- King, Michael & Thornhill, Christ** (2003) *Niklas Luhmann's Theory of Politics and Law*. Palgrave Macmillan, Basingstoke & New York.
- Klemelä, Juha** (2014) *Sosiaalinen yritystoiminta kehoisuuskokeessa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:2, 208–216.
- Knudsen, Morten & Vogd, Werner** (toim.) (2015) *Systems Theory and the Sociology of Health and Illness: Observing Healthcare*. Routledge, Abingdon.
- Koponen, Juhani** (2007) *Kehityksen merkitykset*. Teoksessa Koponen, Juhani & Lanki, Jari & Kervinen, Anna, *Kehityksmaatutkimus. Jobdatus perusteisiin*. Gaudeamus, Helsinki, 49–68.
- Koselleck, Reinhart** (1985) *Futures past: on the semantics of historical time*. MIT Press cop., Cambridge.
- KPMG** (2017) *The road ahead. The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017*. www.kpmg.com/reporting, viitattu 13.11.2018.
- Krause, Monika** (2014) *The Good Project. Humanitarian Relief NGOs and the Fragmentation of Reason*. University of Chicago Press, Chicago.
- Krichewsky, Damien** (2014) *The Socially Responsible Company as a Strategic Second-Order Observer. An Indian Case*. Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung Discussion Paper 14/10.
- (2017) *CSR Public Policies in India's Democracy. Ambiguities in the Political Regulation of Corporate Conduct*. FIW Working Paper no. 06. Forum Internationale Wissenschaft FIW, Bonn.
- Krippner, Greta R.** (2005) *The financialization of the American Economy*. *Socio-Economic Review* 3:1, 173–208.
- Kuusi, Pekka** (1961) *60-luvun sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6*. WSOY, Porvoo.
- Kuusela, Hanna & Ylönen, Matti** (2013) *Konsulttidemokratia. Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton*. Gaudeamus, Helsinki.
- Lairikko, Katja** (2016) *The Emergence of Impact Investing in Finland: Challenges and Opportunities*. Master's Thesis, Faculty of Business Studies, University of Vaasa. <http://osuva.uwasa.fi/handle/10024/2377>, viitattu 2.4.2017.
- Laki** Suomen itsenäisyyden juhlarahastosta 24.8.1990/717. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900717#a> 23.12.1999-1252, viitattu 18.5.2018.
- La Torre, Mario & Gianfranco A., Vento** (2006) *Microfinance*. Palgrave, Lontoo.
- Latour, Bruno** (2005) *Reassembling the Social. An introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- Law, John** (2004) *After Method. Mess in social science research*. Routledge, Lontoo & New York.
- (2008) *On Sociology and STS*. *The Sociological Review* 56:4, 623–649.
- Law, John & Mol, Annemarie** (2002) *Complexities: Social Studies of Knowledge Practices*. Duke University Press, Durham.
- Lehtonen, Tommi** (2013) *Philosophical issues in responsible investment: a care-ethical approach*. *Social Responsibility Journal*, 9:4.
- (2017) *Social investment and fiduciary responsibilities*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 264–279.
- Lehtonen, Turo-Kimmo** (2004) *Yhteiskunta välityksinä ja koetuksina: Bruno Latour ja kollektiivinen kokoonpaneminen*. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologia nykyykeskustelija*. Gaudeamus, Helsinki, 166–205.
- Levit, Doron** (2018) *Soft Shareholder Activism*. *Review of Financial Studies*, ilmestyy.
- Liukko, Jyri** (2013) *Solidaarisuuskoone. Elämän vakuuttaminen ja vastuujattelun muutos*. Gaudeamus, Helsinki.
- Luhmann, Niklas** (1986) *The Autopoiesis of Social Systems*. Teoksessa Geyer, Felix & van der Zouwen, Johannes (toim.) *Sociocybernetic Paradoxes: Observation, Control and Evolution of Self-Steering Systems*. Sage, Lontoo, 172–192.
- (1987) *The Evolutionary Differentiation between Society and Interaction*. Teoksessa Alexander, Jeffrey C. & Giesen, Bernhard & Münch, Richard & Smelser, Neil j. (toim.) *The Micro-Macro Link*. University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 112–134.
- (1992) *The Code of the Moral*. *Cardozo Law Review* 14, 995–1009.
- (1995a) *Social Systems*. Kääntäneet Bednarz Jr., John & Baecker, Dirk. Stanford University Press, Stanford. Alkuperäisteos saksaksi 1984.
- (1995b) *The Reality of the Mass Media*. Kääntänyt Cross, Kathleen. Stanford University Press, Stanford. Alkuperäisteos saksaksi 1995.
- (1996) *The Sociology of the Moral and Ethics*. *International Sociology* 11:1, 27–36.
- (1997) *Limits of Steering*. *Theory, Culture & Society* 14:1, 41–57.
- (2002) *Risk: A Sociological Theory*. Transaction Publishers, New Brunswick. Alkuperäisteos saksaksi 1991.
- (2004a) *Ekologinen kommunikaatio*. Gaudeamus, Helsinki. Suomentaneet Krause, Sam & Raiski, Seppo. Alkuperäisteos saksaksi 1990.
- (2004b) *Law as a Social System*. Kääntänyt Ziegert, Klaus. Toimittaneet Kastner, Fatima & Nobles, Richard & Schiff, David & Ziegert, Rosamund. Oxford University Press, Oxford. Alkuperäisteos saksaksi 1993.
- (2013) *Introduction to Systems Theory*. Kääntänyt Peter Gilgen. Polity Press, Cambridge. Alkuperäisteos saksaksi 2003.
- Lyon, Thomas P. & Maxwell, John W.** (2011) *Greenwash: Corporate Environmental Disclosure under Threat of Audit*. *Journal of Economics & Management Strategy* 20:1, 3–41.
- MacKenzie, Donald** (2006) *An Engine, not a Camera: How Financial Models Shape Markets*. MIT Press, Cambridge.
- (2007) *Is Economics Performative? Option Theory and the Construction of Derivatives Markets*. Teoksessa MacKenzie, Donald & Muniesa, Fabian & Siu, Lucia (toim.) (2007) *Do Economists make Markets? On the Performativity of Economics*. Princeton University Press, Princeton, 54–86.
- (2009) *Making Things the Same: Gases, Emission Rights and the Politics of Carbon Markets*. *Accounting, Organizations and Society* 34:3, 440–455.
- MacKenzie, Donald & Muniesa, Fabian & Siu, Lucia** (toim.) (2007) *Do Economists make Markets? On the Performativity of Economics*. Princeton University Press, Princeton.
- Martin, Maximilian** (2017) *Building the Impact Investing Market: drivers of demand and the ecosystem conditioning supply*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook*

- of *Social Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 672–692.
- Marx, Karl** (1990) *Capital: A Critique of Political Economy. Volume One*. Penguin Books, Lontoo. Alkuperäisteos 1867.
- Mazzucato, Mariana** (2013) *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*. Anthem Press, Lontoo.
- (2018) *Mission-Oriented Research & Innovation in the European Union. A problem-solving approach to fuel innovation-led growth*. European Commission. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/mazzucato_report_2018.pdf, viitattu 24.1.2019.
- Mazzucato, Mariana & Semeniuk, Gregor** (2017) *Public financing of innovation: new questions*. Oxford Review of Economic Policy, 33:1, 24–48.
- McGillivray, Mark & Feeny, Simon & Hermes, Niels & Lensink, Robert** (2006) *Controversies over the Impact of Development Aid: It Works; It Doesn't; It Can, But That Depends...* Journal of International Development 18, 1031–1050.
- McGoey, Linsey** (2012) *Philanthrocapitalism and its critics*. Poetics 40:2, 185–199.
- (2014) *The Philanthropic State: Market-state Hybrids in the Philanthrocapitalist Turn*. Third World Quarterly 35:1, 109–125.
- Merton, Robert K.** (1948) *The Self-Fulfilling Prophecy*. Antioch Review 8:2, 193–210.
- Meyer, John W. & Boli, John & Thomas, George M. & Ramirez, Francisco O.** (1997) *World Society and the Nation-State*. American Journal of Sociology 103:1, 144–81.
- Michelson, Grant & Wailes, Nick & Van Der Laan, Sandra & Frost, Geoff** (2004) *Ethical Investment Processes and Outcomes*. Journal of Business Ethics 52:1, 1–10.
- Mills, C. Wright** (2000) *The Sociological Imagination*. Oxford University Press, Oxford. Ensimmäinen painos 1959.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas** (1993) *Governing Economic Life*. Teoksessa Gane, Mike & Johnson, Terry (toim.) *Foucault's New Domains*. Routledge, Lontoo, 75–105.
- (2010) *Miten meitä hallitaan*. Suomentanut Suikkanen, Risto. Vastapaino, Tampere. Alkuperäisteos englanniksi 2008.
- Minard, Sarah & Emerson, Jed** (2015) *Doing justice to impact. Exploring the interplay between wealth creation, impact investing and social justice*. Northeastern University, Boston.
- Mohe, Michael & Seidl, David** (2011) *Theorizing the client-consultant relationship from the perspective of social-systems theory*. Organization 18, 3–22.
- Mol, Anne-Marie** (2002) *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*. Duke University Press, Durham.
- Mosse, David** (1998) *Process-oriented approaches to development practice and social research*. Teoksessa Mosse, David & Farrington, John & Rew, Alan (toim.) *Development as Process. Concepts and methods for working with complexity*. Routledge, Lontoo & New York, 3–30.
- Morel, Natalie & Palier, Bruno & Palme, Joakim** (toim.) (2011) *Towards a social investment welfare state? Ideas, policies and challenges*. Policy Press, Bristol.
- Morley, Julia** (2016) *Elite networks and the rise of social impact reporting in the UK social sector*. Working paper, LSE.
- Muhonen, Reetta & Benneworth, Paul Stephen & Olmos-Peñuela** (2018) *From productive interactions to impact pathways: Understanding the key dimensions in developing SSH research societal impact*. CHEPS working paper series 2018:2.
- Muniesa, Fabian** (2008) *Trading room telephones and the identification of counterparts*. Teoksessa Pinch, Trevor & Swedberg, Richard (toim.) *Living in a Material World. Economic Sociology Meets Science and Technology Studies*. MIT Press, Cambridge, 191–213.
- (2012) *A Flank Movement in the Understanding of Valuation*. Teoksessa Adkins, Lisa & Lury, Celia (toim.) *Measure and Value*. Wiley-Blackwell, Oxford, 24–38.
- Muniesa, Fabian & Callon, Michel** (2007) *Economic experiments and the construction of markets*. Teoksessa MacKenzie, Donald & Muniesa, Fabian & Siu, Lucia (toim.) *Do Economists make Markets? On the Performativity of Economics*. Princeton University Press, Princeton, 163–189.
- Mustajoki, Arto** (2005) *Tutkimuksen vaikuttavuus: mitä se on ja voidaanko sitä mitata?* Tieteessä tapahtuu 6/2005, 33–37.
- Mälkiä, Esko & Alaranta, Hannu & Heinonen, Ari & Häkkinen, Arja & Kauranen, Kari & Kujala, Urho & Kuukkanen, Tiina & Nevala, Nina & Satka, Jari & Ylinen, Jari** (2004) *Fyysisen aktiivisuuteen perustuvan fysioterapian ja kuntoutuksen näytön tarkastelua*. Kuntoutus 27:1, 4–21.
- Nassehi, Armin** (2005) *Organizations as decision machines: Niklas Luhmann's theory of organized social systems*. Teoksessa Jones, Campbell & Munro, Rolland (toim.) *Contemporary Organization Theory*. Blackwell Publishing/The Sociological Review, Malden & Oxford & Victoria, 178–191.
- Nega, Berhanu & Schneider, Geoffrey** (2014) *Social Entrepreneurship, Microfinance and Economic Development in Africa*. Journal of Economic Issues 48:2, 367–376.
- Nicholls, Alex** (toim.) (2006) *Social Entrepreneurship. New Models of Sustainable Social Change*. Oxford University Press, Oxford.
- (2010) *The Institutionalization of Social Investment: The Interplay of Investment Logics and Investor Rationalities*. Journal of Social Entrepreneurship 1:1, 70–100.
- Nicholls, Alex & Dagers, Jess** (2017) *Academic research into social investment and Impact Investing: the status quo and future research*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social and Sustainable Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 68–82.
- Niska, Tuomas** (2013) *Talous niukkuuskommunikaationa, markkinoiden systeemiteoreettinen kuvaus ja finanssisfääriin erityisyys*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 164–185. Gaudeamus, Helsinki.
- Noro, Arto** (2000) *Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä*. Sosiologia 37:4, 321–329.
- (2016) *Sosiologian ja talouden onneton avioliitto*. Teoksessa Heiskala, Risto & Virtanen, Akseli (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria II. Modernin maailman talous ja sen kritiikki*, 115–140. Gaudeamus, Helsinki.
- Okoye, Adaeze** (2009) *Theorizing Corporate Social Responsibility as an Essentially Contested Concept: Is a Definition Necessary?* Journal of Business Ethics 89:613, 613–627.
- Ortiz, Horacio** (2013) *Financial Value: Economic, Moral, Political, Global*. HAU: Journal of Ethnographic Theory 3:1, 64–79.
- Palley, Thomas** (2007) *Financialization: What It Is and Why It Matters*. The Levy Economics Institute Working Paper No. 525.
- Palmu, Tarja** (2007) *Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteiskenttöä*. Teoksessa Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohdista koulutuksen tutkimus*. Vastapaino, Tampere, 137–150.

- Parsons, Talcott** (1991) *The Social System*. Routledge, Lontoo. Alkuperäisteos 1951.
- Pierson, Paul** (2006) *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*. Polity Press, Cambridge. Ensimmäinen painos 1991.
- Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna** (toim.) (2012) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Polanyi, Karl** (2009) *Suuri murros. Aikamme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Vastapaino, Tampere. Alkuperäisteos englanniksi 1944.
- Power, Michael** (1997) *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford University Press, Oxford.
- (2003) *Evaluating the Audit Explosion*. *Law & Policy* 25:3, 185–202.
- Puaschunder, Julia M.** (2017) *Socially Responsible Investment as emergent risk prevention and means to imbue trust in the post-2008/2009 World Financial Crisis Economy*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social and Sustainable Finance*, 222–238.
- Pyyhtinen, Olli** (2016) *More-than-Human Sociology: A New Sociological Imagination*. Palgrave Macmillan, Basingstoke & New York.
- Pättiniemi, Pekka** (2006) *Social Enterprises as Labour Market Measure*. Väitöskirja, Kuopion Yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 130. Kopijyvä, Kuopio.
- Qadir, Ali & Alasuutari, Pertti** (2013) *Taming Terror: Domestication of the War on Terror in the Pakistan Media*. *Asian Journal of Communication* 23:6, 575–589.
- Quinn, Q.C. & Munir, Kamal A.** (2017) *From Categories to Categorization: Studies in Sociology, Organizations and Strategy at the Crossroads. Hybrid Categories as Political Devices: The Case of Impact Investing in Frontier Markets*. *Sociology of Organizations* 51, 113–150.
- Raiski, Seppo** (2004) *Suomentajan alkusanat*. Teoksessa Luhmann, Niklas (2004) *Ekologinen kommunikaatio*. Suomentaneet Raiski, Seppo & Krause, Sam. Gaudeamus, Helsinki, 7–32.
- (2013) *Modernin yhteiskunnan tiede*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 186–208. Gaudeamus, Helsinki.
- Rajavaara, Marketta** (2006) *Vaikuttavuuden tietokulttuurit*. Teoksessa Horelli, Liisa (toim.) *Arvioinnin teemanumero 2006*. Suomen arviointiyhdistys SAYFES. <http://www.sayfes.fi/kirjasto/arviointisupplementit-vuosittain/#1516773611635-8752bd65-9e5b>, viitattu 5.4.2018.
- (2007) *Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen*. Kelan tutkimusosasto, Sosiaali- ja terveysalan tutkimuksia 84.
- Ramalingam, Ben** (2013) *Aid on the Edge of Chaos. Rethinking International Cooperation in a Complex World*. Oxford University Press, Oxford.
- Reality of Aid** (2012) *Aid and the Private Sector: Catalysing Poverty Reduction and Development?* http://www.realityofaid.org/roa_report/aid-and-the-private-sector-catalysing-poverty-reduction-and-development-2/, viitattu 22.2.2018.
- Reed, Isaac & Alexander, Jeffrey** (2009) *Social science as Reading and Performance. A Cultural-Sociological Understanding of Epistemology*. *European Journal of Social Theory* 12:1, 21–41.
- Reed, Isaac** (2011) *Interpretation and Social Knowledge. On the use of Theory in the Human Sciences*. The University of Chicago Press, Chicago & Lontoo.
- Rexhepi, Gadaf** (2017) *The architecture of social finance*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 35–49.
- Ripatti, Ida-Maija** (2015) *Ilolla esteettömässä kodissa – Case Asumisen Apu -vaikuttavuusinvestointi*. Opinnäytetyö, Liiketalous, Laurea ammattikorkeakoulu. <http://www.theseus.fi/handle/10024/106076>, viitattu 2.4.2018.
- Robertson, Roland** (1994) *Globalisation or glocalisation?* *The Journal of International Communication* 1:1, 33–52.
- Rodrik, Dani** (2016) *Globalisaation paradoksi. Miksi globaalit markkinat, valtiot ja demokratia eivät sovi yhteen?* Suomentaneet Immonen, Antti & Belt, Jaakko & Räsänen, Petri. Niin & Näin, Tampere. Alkuperäisteos englanniksi 2011.
- Rose, Nikolas & O'Malley Pat & Valverde, Mariana** (2006) *Governmentality*. *Annual Review of Law and Social Science* 2:83, 83–104.
- Roth, Steffen & Melkonyan, Artak & Kaivo-oja, Jari & Manke, Birte & Dana, Léo-Paul** (2018) *Interfunctional Business Models. Map Grid for an Uncharted Quadrant of the Blue Ocean*. *International Journal of Entrepreneurial Venturing* 10:5, 581–595.
- Rotheroe, Abigail** (2014) *Lessons and Opportunities: Perspectives from Providers of Social Impact Bonds*. New Philanthropy Capital <https://www.thinknpc.org/publications/lessons-and-opportunities/>, viitattu 12.2.2018.
- Saari, Juho** (2009) *Hyvinvointivaltion tulevaisuuden haasteet. Esiselvityksiä tulevaisuusvaliokunnalle*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 1/2009.
- (2012) *Onnellisuuspolitiikka. Kohti sosiaalisesti kestävää Suomea*. Kalevi Sorsa -säätiön julkaisuja 1/2012.
- (2015) *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Gaudeamus, Helsinki.
- (2019) *Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa*. Toimihankkeen selvityshenkilön raportti 30.1.2019.
- Saltuk, Yasemin & Idrissi, Ali El** (2012) *A Portfolio Approach to Impact Investment. A Practical Guide to Building, Analyzing and Managing a Portfolio of Impact Investments*. J.P. Morgan, Social Finance. https://www.jpmmorganchase.com/corporate/socialfinance/document/121001_A_Portfolio_Approach_to_Impact_Investment.pdf, viitattu 4.4.2018.
- Sandberg, Joakim & Juravle, Carmen & Hedesström, Ted Martin & Hamilton, Ian** (2009) *The heterogeneity of socially responsible investment*. *Journal of Business Ethics* 87:4, 519–533.
- Savage, Mike** (2009) *Contemporary Sociology and the Challenge of Descriptive Assemblage*. *European Journal of Social Theory* 12:1, 155–174.
- Schumpeter, Joseph** (1951) *Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. Harvard University Press, Cambridge. Ensimmäinen painos 1911.
- Seidl, David & Becker, Kai Helge** (2006) *Organizations as Distinction Generating and Processing Systems: Niklas Luhmann's Contribution to Organization Studies*. *Organization* 13, 9–35.
- Sen, Amartya** (1988) *The Concept of Development*. Teoksessa Chenery, Hollis & Srinivasan, Thirukodikaval Nilakanta (toim.) *Handbook of development economics Volume 1*. Elsevier, Amsterdam & New York, 10–26.
- Shamir, Ronen** (2008) *The Age of Responsibilization: On*

- Market-embedded Morality*. *Economy and Society* 37:1, 1–19.
- Silvast, Antti & Virtanen, Mikko J.** (2019) *An assemblage of Framings and Tamings – Multi-Sited Analysis of Infrastructures as a Methodology*. *Journal of Cultural Economy, ilmestyy*.
- Simmel Georg** (1999) *Pieni Sosiologia*. Suomentanut Pietilä, Kauko. Tutkijaliitto, Helsinki. Alkuperäisteokset saksaksi 1908 & 1917.
- Sipilä, Jorma** (2011) *Hyvinvointivaltio sosiaalisena investointina: älä anna köyhälle kalaa vaan koulutus!* Yhteiskuntapolitiikka 76:4, 359–372.
- Sitra** (2015a) *SIB-opas julkiselle sektorille. Tulosperusteinen rahoitus sopimus käytännössä*. Sitran selvityksiä 106.
- (2015b) *Kansallinen ohjausryhmä kehittämään vaikuttavuusinvestoimisen markkinoita*. <https://www.sitra.fi/uutiset/kansallinen-ohjausryhma-kehittamaan-vaikuttavuusinvestoimisen/>, viitattu 3.1.2018.
- (2016a) *Vaikuttavuus yrityksen kilpailuetuna. Sitran vaikuttavuuskäyttäytymisen satoa*. Sitran selvityksiä 112.
- (2016b) *Vaikuttavuuden bankinta. Käsikirja julkiselle sektorille*. Kirjoittaja Pyykkönen, Jussi. Sitran selvityksiä 115.
- (2016c) *Hyvinvoinnin vaikutukset esiin! Vaikuttavuuskäyttäytymisen osallistuneiden yritysten ja järjestöjen esimerkkejä*. Sitran selvityksiä 119.
- (2016d) *Vaikuttavuusinvestoimisen opas sijoittajille*. Kirjoittaja Männistö, Harri. Sitran selvityksiä 120.
- (2016e) *Vuosi tulevaisuustalossa. Toimintakertomus ja tilinpäätös 2016*.
- (2017a) *Vaikuttavuusarviointi 1: Hyvinvoinnin vauhdittaja. Sitran Hyvinvointiin tartutaan kokonaisvaltaisesti -vaikuttavuustavoitteen arviointi*. Kirjoittajat Oosi, Olli et al. Sitran selvityksiä 126.
- (2017b) *Vaikuttavuusarviointi 2: Talouden muutosajuri ja pelinrakentaja. Sitran Talous uudistavaksi ja yhteisölliseksi -vaikuttavuustavoitteen arviointi*. Kirjoittajat Halme, Kimmo et al. Sitran selvityksiä 127.
- (2017c) *Tarinoita tulevaisuudesta. Sitran matka t&e-rahastajasta yhteiskunnalliseksi muutosagentiksi*. Kirjoittajat Huhtanen, Ann-Mari et al. Erweko, Helsinki.
- (2018a) *Mitä kuuluu Työhyvinvointi-SIBille?* Kirjoittaja Keltanen, Taru. <https://www.sitra.fi/uutiset/mita-kuuluu-työhyvinvointi-sibille/>, viitattu 7.2.2018.
- (2018b) *Kotouttamisen SIB-rahasto keräsi sijoittajilta 14,2 miljoonaa euroa* <https://www.sitra.fi/uutiset/kotouttamisen-sib-rahasto-kerasi-sijoittajilta-14-2-miljoonaa-euroa/>, viitattu 7.2.2018.
- (2018c) *Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille*. Kirjoittajat Heliskoski, Jonna & Humala, Heidi & Kopola, Riina & Tonteri, Anna & Tykkyläinen, Salla. Sitran selvityksiä 130.
- (2018d) *Lasten ja nuorten SIB lähtökuopissa! Siis mikä?* Kirjoittaja Keltanen, Taru. <https://www.sitra.fi/artikkelit/lapset-ja-nuoret-sib-kysymyksiä-ja-vastauksia/>, viitattu 7.2.2018.
- (2018e) *Impact Bond pelastaa ihmishenkiä Intiassa*. Kirjoittaja Keltanen, Taru. <https://www.sitra.fi/artikkelit/impact-bond-pelastaa-ihmishenkiä-intiassa/>, viitattu 5.5.2018.
- (2018f) *SIB-rahastot*. <https://www.sitra.fi/hankeet/sib-rahastot/>, viitattu 9.5.2018.
- (2018g) *Teemat*. <https://www.sitra.fi/#teemat>, viitattu 25.5.2018.
- Smelser, Neil & Swedberg, Richard** (toim.) (2005) *Handbook of Economic Sociology*. Princeton University Press, Princeton.
- Social Finance** (2016) *Social Impact Bonds. The Early Years*. <http://socialfinance.org/social-impact-bonds-the-early-years/>, viitattu 12.2.2018.
- Social Impact Investment Taskforce SITF** (2014) *Impact Investing: The Invisible Heart of Markets. Harnessing the power of entrepreneurship, innovation and capital for public good*. <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/public-sector/articles/impact-investment-the-invisible-heart-of-markets.html>, viitattu 23.4.2018.
- Social Progress Imperative SPI** (2017) *Social Progress Index 2017*. Kirjoittajat Porter, Michael E. & Stern, Scott & Green, Michael. <http://www.socialprogressimperative.org/wp-content/uploads/2017/06/SPI2017-Report-final.pdf>, viitattu 2.3.2018.
- Sorsa, Ville-Pekka** (2013) *Social Responsibility and the Political: Studying the Politics of Social Responsibility in Institutional Investment*. *Journal of Sustainable Finance & Investment* 3:3, 223–237.
- (2017) *Riittävätkö rahat yhteiseen hyvinvointiin?* Teoksessa Kananen, Johannes (toim.) *Kilpailuvallion kyvyssä*, 69–97. Gaudeamus, Helsinki.
- Sotkasiira, Tiina** (2017) *Inklusiota kiihdyttämässä. Havaintoja kotouttamisen kentältä*. Teoksessa Eskelinen, Teppo & Harjunen, Hannele & Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) *Tebostamistalous*. SoPhi 134, Jyväskylän Yliopisto, 120–139.
- Spieß-Knafl, Wolfgang & Scheck, Barbara** (2017) *Impact Investing. Instruments, Mechanisms and Actors*. Palgrave Macmillan, Basingstoke & New York.
- Stehr, Nico** (2008) *The Moralization of the Markets in Europe*. *Society* 45:1, 62–67.
- Stone, Diane** (2001) *Think Tanks, Global Lesson-Drawing and Networking Social Policy Ideas*. *Global Social Policy* 1:3, 338–360.
- Streeck, Wolfgang** (2015) *Ostettua aikaa. Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi*. Vastapaino, Tampere.
- Suikkanen, Jussi** (2015) *This is Ethics. An Introduction*. Wiley & Blackwell, Chichester.
- Sulkunen, Pekka** (2005) *Vaikuttavuus arviointitulkimusten rivien välissä*. Teoksessa Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) *Tutkimus menetelmien pyörteissä: sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*. PS-kustannus, Jyväskylä, 39–52.
- (2006) *Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus*. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Gaudeamus, Helsinki, 17–38.
- Särkikoski, Tuomo** (2007) *Sitra: tulevaisuus tehtävänä*. Edita, Helsinki.
- Tapionsalo, Oskari** (2017) *Coping with and benefiting from institutional complexity in impact investing*. Master's Thesis, Management and International Studies, Aalto University School of Business. <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/28721>, viitattu 2.4.2018.
- Tarde, Gabriel** (1903) *The Laws of Imitation*. Henry Holt and Company, New York. Kääntänyt Clews Parsons, Elsie.
- Taylor, Rupert** (2010) *Moving Beyond Empirical Theory*. Teoksessa Taylor, Rupert (toim.) *Third Sector Research*. Springer, New York & Dordrecht & Heidelberg & Lontoo, 1–10.
- Tekula, Rebecca & Shah, Archana** (2017) *Impact Investing. Funding Social Innovation*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social and Sustainable Finance*, 125–136.
- Tervonen-Gonçalves, Leena & Oinonen, Eriikka** (2015)

- Vaikuttavuuden vaade ja vaikutelmien politiikka. Tapausesimerkkinä terveyden edistäminen. Yhteiskuntapolitiikka* 79:5, 521–536).
- Third Sector** (2016) *Problems for impact investment in Sweden*. Kirjoittanut Schwartz, Ron. <https://www.thirdsector.co.uk/problems-impact-investment-sweden/social-enterprise/article/1400314> Julkaistu 28.6.2017, viitattu 2.3.2019.
- Thümler, Ekkehard** (2016) *Financialization of Philanthropy: The Case of Social Investment*. Teoksessa Jung, Tobias & Phillips, Susan & Harrow, Jenny (toim.) *The Routledge Companion to Philanthropy*. Routledge, New York & Lontoo, 362–374.
- Tilastokeskus** (2018) *Suomi maailman kärjessä*. <https://www.stat.fi/tup/satavuotias-suomi/suomi-maailman-karjessa.html>. Päivitetty viimeksi 5.12.2018, viitattu 23.2.2019.
- Timms, Jill** (2017) *Sociological Approach to the Problem of Competing CSR Agendas*. Teoksessa Vertigans, Stephen & Idowu, Samuel O. (toim.) *Corporate Social Responsibility. Academic Insights and Impacts*. Springer International Publishing, Sveitsi, 103–118.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK** (2009) *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>, viitattu 1.3.2017.
- Tynkkynen, Liina-Kaisa** (2013) *Towards Partnership? Studies on public-private collaboration in health and elderly care services in Finland*. Academic Dissertation. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere.
- Tynkkynen, Oras & Berninger, Kati** (2017) *Nettopositiivisuus. Menestyvän ja vastuullisen liiketoiminnan uusi taso*. Alma Talent, Helsinki.
- Työ- ja elinkeinoministeriö TEM** (2016) *Työ- ja elinkeinoministeriö ja Sitra: Uuden kokeilun tavoitteena työllistää tuhansia maahanmuuttajia*. https://tem.fi/artikkelit/-/asset_publisher/uuden-kokeilun-tavoitteena-tyollistaa-tuhansia-maahanmuuttajia, julkaistu 29.6.2016, viitattu 23.12.2018.
- Valor, Carmen** (2015) *Corporate Social Responsibility and Corporate Citizenship: Towards Corporate Accountability*. *Business and Society Review* 110:2, 191–212.
- Vallentin, Steen & Murillo, David** (2012) *Governmentality and the politics of CSR*. *Organization* 19:6, 825–843.
- Valtioneuvoston kanslia VNK** (2015) *Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juba Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015*. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- (2018) *Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018.
- van der Zwan, Natascha** (2014) *Making sense of Financialization*. *Socio-Economic Review* 12:1, 99–129.
- Vedung, Evert** (2003) *Arviointiaalto ja sen liikkeelle panemat voimat*. FinSoc työpapereita 2. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Helsinki.
- (2004) *Evaluation Models and the Welfare Sector*. Teoksessa Julkunen, Ilse (toim.) *Perspectives, Models and Methods in Evaluating the Welfare Sector – a Nordic Approach*. FinSoc Working Papers 4. Stakes, Helsinki, 13–39.
- (2010) *Four Waves of Evaluation Diffusion*. *Evaluation* 16:3, 263–277.
- Virtanen, Mikko J.** (2013) *Muotoutuva teoria, muotoutuvat tutkimustavat*. Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 79–99. Gaudeamus, Helsinki.
- (2015) *Systeemiteoreettisia askelmerkkejä nyky-yhteiskuntaan. Tutkielma systeemiteoreettisesta yhteiskuntateoriasta ja sen metodologisesta käytöstä*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- (2018) *Moniäänisyyden ja tabdikkuuden välissä: eettisyys ETENE:n neuvottelukuntatyössä*. *Tiede & Edistys* 43:4, 306–325.
- (2019) *What kind of a 'girls thing'? Frictions and continuities in the framing and taming of the HPV vaccination in Finland*. *Sociology of Health & Illness*, ilmestyy.
- von Foerster, Heinz** (1981) *On Cybernetics of Cybernetics and Social Theory*. Teoksessa Roth, Gerhard & Schwegler, Helmut (toim.) *Self-Organizing Systems*. Campus Verlag, Frankfurt am Main.
- Viviers, Suzette & Ractliffe, Tamzin & Hand, Dean** (2011) *From Philanthropy to Impact Investing: Shifting Mindsets in South Africa*. *Corporate Ownership & Control* 8:3, 214–232.
- Walby, Sylvia** (2009) *Globalization & Inequalities. Complexity and Contested Modernities*. Sage, Lontoo.
- Weber, Olaf** (2017a) *Impact investing*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 85–101.
- (2017b) *Social Banks' Mission and Finance*. Teoksessa Lehner, Othmar M. (toim.) *Routledge Handbook of Social Finance*. Routledge, Lontoo & New York, 467–479.
- White, Harrison C.** (1981) *Where Do Markets Come From?* *Advances in Strategic Management* 17:2, 323–350.
- (2001) *Markets from Networks. Socioeconomic Models of Production*. Princeton University Press, Princeton.
- World Commission on Environment and Development WCED** (1987) *Our Common Future*. Oxford University Press, Oxford.
- World Economic Forum** (2017) *How does carbon trading work?* <https://www.weforum.org/agenda/2017/09/everything-you-need-to-know-about-carbon-trading/>, viitattu 26.8.2018.
- Yhdistyneet Kansakunnat YK** (2015) *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, viitattu 23.6.2018.
- Ylaska, Ville** (2017) *Tehokkuustalouden läbihistoria*. Teoksessa Eskelinen, Teppo & Harjunen, Hannele & Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) *Tebostamistalous*. SoPhi 134, Jyväskylän Yliopisto, 33–51.
- Ylönen, Matti** (2015) *Vienninedistämistä vai kehitysyhteistyötä? Yksityinen sektori kehitystoimijana*. Kepan ajankohtaiskatsaus 18. Lisäkirjoittajat Nilsson, Eva & Mäki, Niina & Hakkarainen, Outi & Lundqvist, Anna-Stiina & Sinisaari, Nelli & Peltola, Maija.
- Yleisradio Yle** (2019) *Hoivakodin toiminta keskeytetty Utajärvellä – Attendo: Pyydämme anteeksi sitten, jos syytä löytyy*. Kirjoittaneet Annala, Päivi & Pinola, Marko & Hinkula, Emma. Julkaistu 1.3.2019.
- Ylä-Anttila, Tuomas & Jalava, Janne** (2013) *Politiikka: junktiojärjestelmä vai joukko historiallisia prosesseja?* Teoksessa Jalava, Janne (toim.) *Yhteiskunnan järjestelmät*, 279–287. Gaudeamus, Helsinki.
- Zapf, Wolfgang** (1991) *The role of innovations in modernization theory*. *International Review of Sociology* 2:3, 83–94.
- Zapp, Mike** (2018) *The scientization of the world polity: International organizations and the production of scientific knowledge, 1950–2015*. *International Sociology* 33:1, 3–26.
- Zelizer, Viviana** (2005) *The Purchase of Intimacy*. Princeton University Press, Princeton.

80,000 Hours (2014) *Which cause is most effective?* Kirjoittanut
Todd, Benjamin.
<https://80000hours.org/2014/01/which-cause-is-most-effective-300/> Julkaistu 21.1.2014, viitattu 2.3.2019.